

ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ

Єремєєва В.М.

ПЕДАГОГІКА. ЗАГАЛЬНИЙ КУРС

Житомир – 2012

УДК 378.14

ББК 74.200

Рекомендовано до друку Вченою радою Житомирського державного університету імені Івана Франка 27серпня 2012 року, протокол №1

Рецензенти:

- доктор педагогічних наук, професор кафедри соціально гуманітарних дисциплін Житомирського відокремленого підрозділу Європейського університету фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу Сейко Н.А.
- доктор педагогічних наук, професор, завідувачка кафедри педагогіки Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка Антонова О.Є;
- кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка Сидорчук Н.Г.

Єремєєва В. М. Педагогіка. Загальний курс: навчально-методичний посібник. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – **220 с.**

У методичному посібнику представлено інструктивно-методичні матеріали, які є допоміжним джерелом у підготовці до лекційних та семінарських занять при вивченні загального курсу «Педагогіка». Викорістання технологічного підходу до організації та проведення занять сприяє індивідуалізації процесу викладання педагогічних дисциплін у вищому навчальному закладі освіти.

Рекомендовано викладачам та студентам вищих навчальних закладів.

ВСТУП

Удосконалення якості підготовки майбутнього вчителя залежить від створення реальних умов для вироблення і закріплення необхідних умінь і навичок у навчальному процесі, а результативність – від усвідомлення студентами сутності й різноманітності функцій в процесі професійного становлення, їх інтеграції на теоретичному рівні й у практичній діяльності. Тому на сучасному етапі розвитку вищої школи зростають вимоги до системи професійно-педагогічної підготовки.

Професійна спрямованість навчання у вищому закладі повинна базуватися на глибоких знаннях предмету та способах їх засвоєння, формуванні таких якостей, як активність, самостійність, ініціативність, креативність мислення. Важливу роль у інтенсифікації навчально-виховного процесу у контексті впровадження кредитно-модульної системи відіграє також практична спрямованість навчання на розвиток творчих здібностей студента, створення належних умов для самореалізації його потреб та природних задатків.

Вивчення "Педагогіки", першої з дисциплін педагогічного циклу, починається на першому-другому курсі, коли студенти проходять період адаптації до навчання у вищому навчальному закладі. Саме тому виникає потреба у наданні методичної допомоги щодо опрацювання теоретичного матеріалу у ході підготовки до практичних занять.

Метою посібника є допомога студентам у поглибленому вивченні теоретичних питань, оволодінні методами науково-педагогічного аналізу, творчому та колективному обговоренні актуальних педагогічних проблем, раціональному плануванні та ефективному проведенні самостійної роботи під час підготовки до семінарських та лабораторно-практичних занять. Специфікою пропонованої технології є її орієнтація на активізацію пізнавальної діяльності студентів за рахунок навчання їх методам самостійної роботи, озброєння прийомами систематизації отриманих знань, привчання до складання планів та опорних схем, постійного контролю процесу засвоєння знань, умінь і навичок. Це сприяє підвищенню загальної професійної культури, розвитку мови та логічного мислення, формуванню уміння самостійно оцінювати практичну значущість отриманих знань.

Зміст навчальної дисципліни засвоюється на основі використання логіко-структурних схем, виконання системи завдань (індивідуальних та колективних) різного рівня складності до кожного заняття та тестових завдань для перевірки рівня сформованості знань, представлення додаткового довідкового матеріалу, завдань для самостійної роботи студентів.

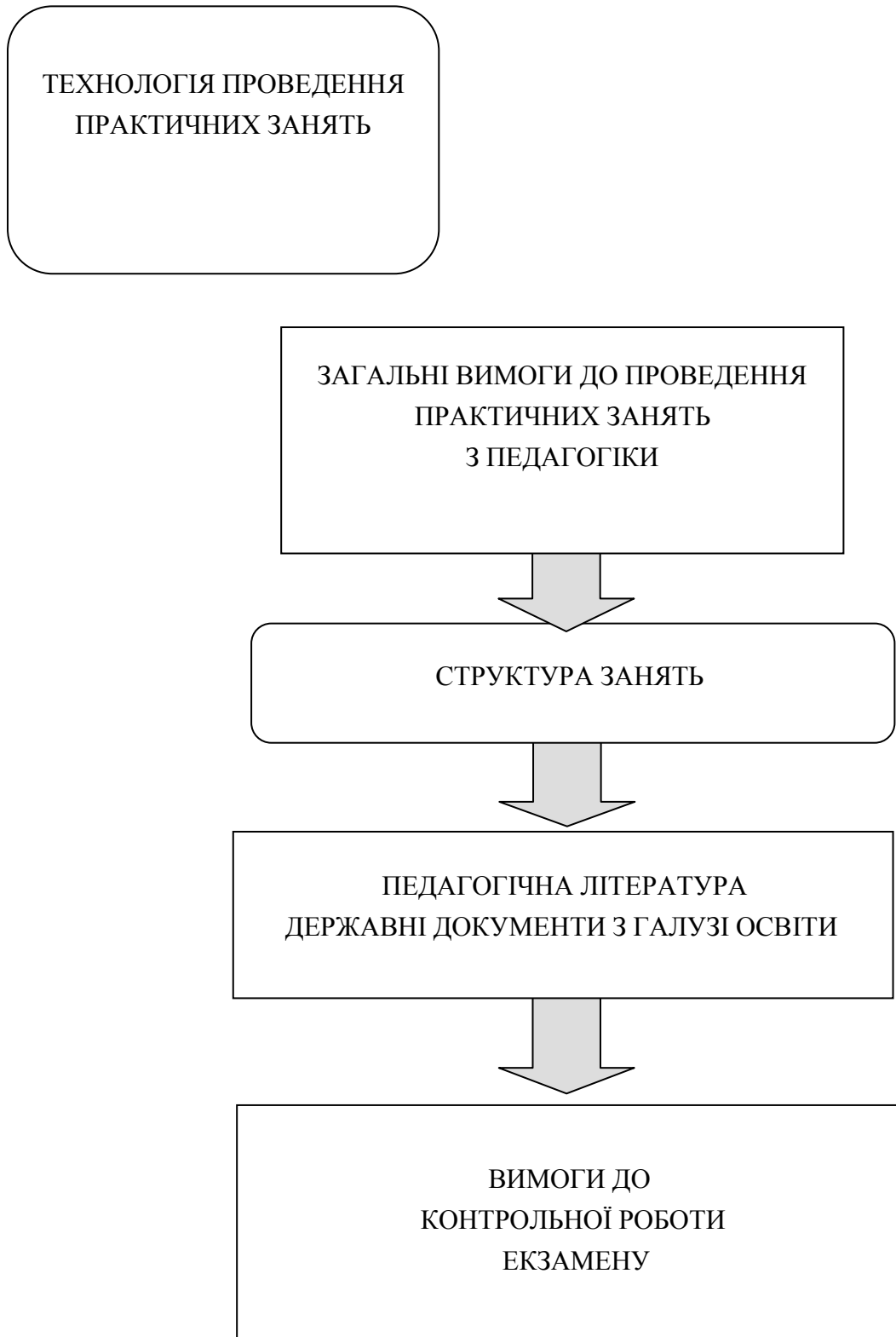
Усвідомлення особливостей структури семінарських і лабораторних занять, вимог щодо їх проведення, конкретизація питань та завдань до кожної теми, наявність чітких алгоритмів (локальних технологій) виконання кожного типу індивідуальних завдань допомагають майбутнім фахівцям організувати чітку й раціональну навчально-пізнавальну діяльність.

Перехід від репродуктивного до індивідуально-творчого підходу у навчальному процесі надає можливість змінити статус студента, який перетворюється з об'єкту на суб'єкт пізнавальної діяльності, що дозволяє створити умови для розвитку його здібностей та інтересів, формує професійні уміння та навички.

МОДУЛЬ І

ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ

І. Організаційно-педагогічний семінар

Завдання та питання з теми

Знання

1. Ознайомитися з додатковими матеріалами у додатках.
2. Підготувати необхідні зошити для занять.
3. Дати характеристику кожному структурному компоненту навчального заняття.

Розуміння

1. Пояснити сутність та взаємозв'язок структурних компонентів заняття.
2. Визначити раціональність відведеного часу щодо кожного етапу заняття.
3. Розкрити сутність пропонованих завдань для самостійної роботи (Додатки).
4. Обґрунтувати необхідність окреслення шляхів та способів підготовки певних завдань, які отримують студенти. (Додатки).
5. Охарактеризувати основні етапи рішення педагогічних задач.
6. Визначити значущість уміння розв'язувати ситуації, що виникають у різних сферах професійної діяльності.
7. Дати характеристику різним видам педагогічних задач.

Застосування

1. Підготувати, провести та проаналізувати експрес-контроль основних категорій педагогіки.
2. Зробити рекламу одного з періодичних педагогічних видань, використовуючи пропоновані рекомендації (Додаток).
3. Навести приклади використання педагогічних знань у майбутній професійній діяльності.
4. Групове та індивідуальне рішення представлених педагогічних задач (Додаток).

Аналіз

1. Проаналізувати хід підготовки та проведення мікровикладання.
2. Довести необхідність та корисність ознайомлення студентів з періодичною педагогічною пресою.
3. Проаналізувати загальні вимоги до проведення занять, обґрунтувати їх необхідність.
4. Прокоментувати різні способи конспектування педагогічної літератури. Аргументувати доцільність кожного способу.
5. Проаналізувати різні види навчальної роботи, що використовувалися на заняттях, рівень їх складності та доцільності.
6. Проаналізувати кроки рішення педагогічної задачі (Додаток).

Синтез

1. Виділити декілька проблемних питань для обговорення на занятті.
2. Самостійна робота студентів – це основний шлях отримання ґрунтовної освіти. Скласти власні вимоги щодо її організації.
3. Скласти орієнтовний план підготовки до занять.

Оцінка

1. Оцінити ефективність та зручність пропонованих алгоритмів навчальної діяльності. Запропонувати власні шляхи їх удосконалення.
2. Дати оцінку важливості та актуальності набуття умінь рішати задачі, що виникають у професійній діяльності.
3. Оцінити власні можливості у рішенні педагогічних задач.
4. Дати оцінку ефективності роботи студентів.

ЗАГАЛЬНИЙ ПОГОДИННИЙ РОЗПОДІЛ ВИВЧЕННЯ КУРСУ “ПЕДАГОГІКА”

Всього	I модуль (51)	II модуль (45)
Лекції	20	14
Семінари	14	10
Самостійна робота	17	21

Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	денна форма форма				
	Всього годин	кількість годин			
		лекції	семінари	Інд. робота	Самост. робота
Модуль 1. Загальні основи педагогіки. Теорія та методика виховання					
<i>Змістовий модуль 1. Педагогіка як наука та навчальний предмет</i>					
Тема 1. Предмет та основні категорії педагогіки	3	2			1
• Організаційно-педагогічний семінар	3		2		1
•Предмет та основні категорії педагогіки	3		2		1
Тема 2. Методологія науково-педагогічного дослідження	3	2			1
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	<i>12</i>	<i>4</i>	<i>4</i>		<i>4</i>
<i>Змістовий модуль 2. Суб'єкти педагогічної діяльності</i>					
Тема 3. Професія вчителя в сучасному світі	3	2			1
• Професія вчителя в сучасному світі	3		2		1
Тема 4. Розвиток, виховання і формування особистості	3	2			1
• Школяр, його розвиток та виховання	3		2		1
Тема 5. Колектив як основна форма соціалізації особистості	3	2			1
• Формування учнівського колективу та його вплив на особистість	3		2		1
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	<i>18</i>	<i>6</i>	<i>6</i>		<i>6</i>
<i>Змістовий модуль 3. Загальна характеристика процесу виховання</i>					
Тема 6. Сутність процесу виховання	3	2			1
Тема 7. Форми, методи та засоби виховання	3	2			1
• Сутність процесу виховання.	3		2		1
Тема 8. Характеристика основних напрямів	3	2			1

виховання					
Тема 9. Організаційно-педагогічна робота класного керівника.	3	2			1
Тема 4. Планування виховної роботи. Методика КТС	3	2			1
• Основні напрями виховання	3		2		1
<i>Разом за змістовим модулем 3</i>	<i>21</i>	<i>10</i>	<i>4</i>		<i>7</i>
Разом за модулем 1	51	20	14		17
Модуль 2. Теорія освіти та навчання (дидактика)					
<i>Змістовий модуль 1. Основні категорії та поняття дидактики</i>					
Тема 1. Сутність та структура процесу навчання	4	2			2
Тема 2. Основні підходи до навчання та шляхи підвищення його ефективності	4	2			2
• Сутність та структура процесу навчання	3		2		1
Тема 3. Зміст освіти в сучасній школі	3	2			1
• Зміст освіти в сучасній школі	3		2		1
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	<i>17</i>	<i>6</i>	<i>4</i>		<i>7</i>
<i>Змістовий модуль 2. Форми, методи та засоби навчання</i>					
Тема 4. Загальні методи та засоби навчання	4	2			2
• Загальні методи та засоби навчання	4		2		2
Тема 5. Загальні форми організації навчання	4	2			2
Тема 6. Форми класно-урочної системи	4	2			2
• Форми організації навчання	4		2		2
Тема 7. Урок, як основна форма організації навчання	4	2			2
• Урок, як основна форма організації навчання	4		2		2
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	<i>28</i>	<i>8</i>	<i>6</i>		<i>14</i>
Разом за модулем 2	45	14	10		21
Усього годин	96	34	24		38

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З ПЕДАГОГІКИ

Вивчення курсу "Педагогіка" передбачає проведення занять у формі лекцій та семінарів.

Семінар – це така форма навчання, яка передбачає обговорення проблем, що стосуються певної теми або матеріалу прослуханої лекції. Готуючись до семінару, студенти можуть працювати над повідомленнями з окремих питань, проводити спостереження, збирати певний фактичний матеріал, відвідувати музеї, читати додаткову літературу, знайомитися з документами.

Особливістю семінарів при вивченні курсу педагогіки є не тільки оволодіння системою знань, але й рядом загальнопедагогічних умінь та навичок (керувати роботою аудиторії, формулювати питання у згорнутому та розгорнутому вигляді, аналізувати та систематизувати матеріал з метою подальшого використання при роботі з аудиторією тощо).

МЕТА ЗАНЯТЬ

Теоретично засвоїти та практично опрацювати зміст курсу.

Розвивати уміння та навички використовувати знання на практиці.

Виховувати здатність взаємодіяти та керувати аудиторією.

СТРУКТУРА ЗАНЯТТЯ (ЛОКАЛЬНА ТЕХНОЛОГІЯ)

I етап заняття. *Реклама періодичної педагогічної преси.*

Мета: ознайомлення студентів з сучасною періодичною педагогічною пресою.

Підготовча робота щодо виконання завдання:

- а) самостійний вибір педагогічного періодичного видання;
- б) робота з обраним періодичним виданням: попередній перегляд; підбір цікавого матеріалу; читання та конспектування.
- в) підготовка плану-конспекту виступу (на окремому зручному аркуші) з виділенням таких частин: *орґмомент, тема, мета доповіді, зміст, підсумки.*

Характеристика видання під час заняття:

- організаційний момент – повідомлення виду роботи та організація аудиторії для фіксації запропонованої інформації у визначеному розділі робочого зошиту;
- повідомлення теми та мети роботи;
- представлення та показ періодичного видання (бібліографія);
- коротка характеристика постійних та змінних рубрик (з опорою на інформацію, підготовлену на дошці);
- висновок-резюме реклами педагогічного періодичного видання (може бути представлена у віршованій формі, у вигляді реклами окремого найбільш цікавого, на думку виступаючого, розділу або статті, або у іншій формі викладу за вибором).

Оформлення дошки:

- назва видання; періодичність;
- видавництво; обсяг;
- постійні рубрики;
- змінні рубрики;
- виставка видань.

Час виступу – 5-7 хвилин.

Аналіз виконання завдання проводиться викладачем та студентами відповідно

до наявності у виступі кожної з названих вимог.

II етап. Аналіз експрес-контролю

Мета: навчитися аналізувати результати виконання студентами завдань, запропонованих у "Експрес-контролі", знаходити помилки у відповідях.

Підготовча робота щодо виконання завдання:

а) перевірка письмових робіт з визначенням та виправленням кожної помилки; визначення типових помилок;

б) підготовка плану-конспекту виступу (на окремому зручному аркуші) з виділенням наступних частин: *оргмомент, тема, мета, зміст, підсумки*.

Характеристика результатів експрес-контролю під час заняття:

- організаційний момент – організація аудиторії щодо подальшої роботи (наприклад, підготовка робочих зошитів для конспектування лекцій, підготовка педагогічних словників тощо); повідомлення теми та мети роботи;

- повідомлення теми та мети роботи;

- оголошення результатів в загальній формі (успішність, кількісний та якісний показники);

- конкретизація результатів – оголошення типових помилок (фіксація їх у педагогічному словнику, робочому або лекційному зошиті тощо);

- загальний висновок щодо виконання завдань експрес-контролю.

Час на роботу – 3-4 хвилини.

III етап. Експрес-контроль (швидкий письмовий контроль),

який передбачає:

а) запам'ятовування та відтворення основних базових понять педагогіки;

б) виконання двох видів завдань: дати означення (наприклад: "Педагогіка" – це) та перерахувати – сталу кількість (наприклад: "Ознаки педагогіки як науки" – перерахувати);

б) орієнтацію на ключові слова;

в) швидкий темп проведення.

Підготовча робота щодо виконання завдання:

а) вивчення теоретичного матеріалу за темою та вибір базових понять;

б) вибір шляху подання матеріалу аудиторії (з використанням дошки, диктування завдань по варіантах, на картках тощо);

в) визначення шляху завершення роботи та збору виконаних робіт;

г) підготовка плану-конспекту роботи (на окремому зручному для використання аркуші): *оргмомент, тема, мета, зміст, підсумки*.

Проведення експрес-контролю:

- організаційний момент – організація аудиторії щодо роботи (підготовка та оформлення карток, листів аркушу, підготовка робочого місця тощо);

- повідомлення теми та мети роботи;

- інструкція щодо проведення роботи (розподіл на варіанти – на картках, особливості виконання роботи, час тощо);

- завершення роботи та збір виконаних робіт;

- висновок-перспектива;

Час на роботу з аудиторією – 5-7 хвилин.

IV етап. Опитування по темі заняття (у вигляді мікрОВикладання).

Мета: навчитися аналізувати та узагальнювати матеріал по темі; формулювати ланцюжок питань; працювати біля дошки у ролі вчителя; керувати аудиторією.

Підготовча робота щодо виконання завдання:

- а) самостійна робота з конспектом лекцій, підручниками та посібниками;
- б) виділення навчального матеріалу відповідно до схем та їх заповнення;
- в) підготовка питань, логічно пов'язаних між собою, та варіантів відповідей;
- г) підготовка плану-конспекту виступу (на окремому зручному для використання аркуші): *оргмомент, тема, мета, зміст, підсумки*;
- д) оформлення дошки: блок-схема за темою, що вивчається, або додатковий матеріал, який необхідно використати при опитуванні.

Проведення опитування:

- організаційний момент – організація аудиторії до роботи (використання конкретного розділу робочого зошиту, зошиту для конспектування першоджерел тощо);
- повідомлення теми та мети опитування;
- опитування з опорою на блок-схеми, підготовлені на дошці;
- доповнення та виправлення відповідей;
- підсумок-узагальнення навчального матеріалу;
- оцінка роботи студентів під час опитування.

Час виступу обумовлюється в кожному конкретному випадку.

V етап. Індивідуальні завдання.

Мета: навчитися аналізувати та узагальнювати додатковий матеріал по темі, що вивчається; викладати його перед аудиторією з використанням необхідних методів та засобів.

Підготовча робота щодо виконання завдання:

- а) самостійне опрацювання додаткової літератури;
- б) визначення форми представлення матеріалу перед аудиторією (текстовий виклад, складання проблемних питань, схематичне представлення матеріалу, систематизація матеріалу у вигляді таблиць тощо);
- в) підготовка плану-конспекту виступу (на окремому аркуші) з виділенням таких частин: *оргмомент, тема, мета, зміст, підсумки*;
- д) оформлення дошки (схема, таблиця, ілюстрації, використання технічних засобів тощо), які необхідно використати під час доповіді;
- д) підготовка роздаткового матеріалу (карткі, схеми тощо з вказанням теми та використаної літератури).

Надання інформації:

- організаційний момент – організація аудиторії щодо сприймання підготовленої інформації;
- тема та мета роботи;
- інструкція щодо проведення роботи;
- виклад інформації (на основі попередньо обраної форми) та її представлення з використанням дошки, технічних засобів та роздаткового матеріалу;
- висновок-узагальнення щодо наданої інформації (можливо із залученням студентів, обговоренням проблемного питання тощо).

Час виступу обумовлюється в кожному конкретному випадку.

ФОРМИ ТА ЗАСОБИ КОНТРОЛЮ**Поточний контроль**

▪ усна відповідь на питання	декілька оцінок
▪ робота на занятті	1 оцінка
▪ тест	1 оцінка
▪ перевірка рівня засвоєння знань на індивідуальній консультації у викладача	1 оцінка
▪ результати експрес-контролю	1 оцінка
▪ виконання індивідуального завдання	1 оцінка
▪ реклама періодичної педагогічної преси	1 оцінка
▪ мікрОВикладання	1 оцінка

Підсумковий контроль – екзамен**Вимоги до екзамену**

- Володіння теоретичним матеріалом з тем курсу.
- Відвідані та оцінені заняття, передбачені робочою програмою та інструктивно-методичними матеріалами.
- Пройдено перевірку рівня засвоєння знань з тем, які виносилися на самостійне опрацювання, на індивідуальній консультації у викладача.

Структура екзаменаційного білету

Екзаменаційний білет включає два види завдань:

- I. Два теоретичних питання з різних розділів педагогіки.
- II. Практичне (професійно-орієнтоване) завдання (педагогічна задача).

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Предмет, задачі і основні категорії педагогіки. Методологія педагогічних досліджень.
2. Естетичне виховання. Мета, завдання, зміст, форми і методи.
3. Система педагогічних наук, взаємозв'язок педагогіки з філософією, етнопедогогікою, психологією та іншими науками.
4. Проблемне навчання як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів.
5. Проблема мети виховання в педагогічному загальнолюдському, національному аспектах. Мета та ідеал національного виховання.
6. Зміст освіти в сучасній школі. Види освіти, навчальні предмети, їх класифікація.
7. Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти, її основні положення.
8. Позашкільна освіта і виховання. Завдання, зміст, напрямки.
9. Особистість, рушійні сили та фактори розвитку. Роль навчання та виховання в розвитку особистості.
10. Характеристика принципів науковості, систематичності, системності, активності. Шляхи і умови їх реалізації у процесі навчання.
11. Педагогічна професія та її високе призначення в суспільстві. Вимоги до вчителя.
12. Характеристика методів стимулювання і мотивація пізнавальної діяльності школярів.

13. Розвиток і формування особистості. Рушійні сили та фактори розвитку особистості. Взаємообумовленість процесів виховання, навчання і розвитку
14. Сутність і основні риси наукового світогляду. Шляхи і засоби його формування. Проблема формування світогляду в роботі Сухомлинського "Народження громадянина".
15. Роль діяльності, активності і спілкування в розвитку і формуванні особистості.
16. Принципи, джерела планування роботи класного керівника. Види планів. Вимоги до плану виховної роботи.
17. Вікова періодизація в сучасній педагогіці. Психолого-педагогічна характеристика різних вікових груп.
18. Патріотичне виховання школярів, його зміст, форми і методи.
19. Загальні закономірності та принципи виховання. Основні принципи і закономірності національного виховання, їх характеристика.
20. Колектив, його ознаки і структура. Закони життя дитячого колективу. Динаміка та етапи його розвитку.
21. Реалізація принципів виховання в педагогічній діяльності А.С.Макаренка. Зміст твору Макаренка "Педагогічна поема".
22. Управління школою. Внутрішкільний контроль. Директор школи, його заступники, їх функції. Колегіальні органи управління школою.
23. Демократизація управління освітою в Україні. Закон України "Про освіту.(1996р.), його основні положення.
24. Розумове виховання. Методика роботи вчителя-вихователя по розвитку пізнавальних інтересів учнів.
25. Основні напрями соціальної політики. Сучасні проблеми дитинства і національна програма "Діти України".
26. Форми організації навчання. Характеристика загальних форм організації навчання (індивідуальні, індивідуально-групові, групові, фронтальні).
27. "Положення про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад України" (загальна характеристика, основні положення документу).
28. Мета, зміст, форми і напрямки морального виховання. Досвід А.С.Макаренка та В.О. Сухомлинського у моральному вихованні дітей.
29. Методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки учнів та їх характеристика.
30. Двосторонній характер процесу навчання. Учіння як процес засвоєння учнями знань, умінь і навичок. Психологічні основи процесу навчання.
31. Сутність процесу виховання, його специфіка, структурні елементи, рушійні сили. Сучасні підходи до організації вихованого процесу.
32. Проблема неуспішності учнів у навчанні та шляхи її подолання.
33. Характеристика основних напрямів змісту виховання. А.С.Макаренко про методику організації виховного процесу.
34. Методи контролю та самоконтролю навчальної діяльності, їх характеристика.
35. Методи, прийоми, форми та засоби виховання. Методи формування свідомості особистості.
36. Шляхи реформування професійно-технічної освіти у світлі вимог "Про професійно-технічну освіту".
37. Принцип індивідуального підходу. Робота з обдарованими дітьми.
38. Підготовка вчителя до уроку. Тематичне і поурочне планування. Аналіз уроку.
39. Методи стимулювання діяльності і поведінки учнів та їх характеристика.
40. Принципи, основні напрямки і зміст діяльності дитячих громадських організацій та об'єднань в Україні. Закон України "Про молодіжні, дитячі та громадські організації".

41. Сутність процесу навчання. Основні положення і шляхи реалізації Національної доктрини розвитку освіти України у ХХ столітті.
42. Самоосвіта і самовиховання в системі підготовки майбутнього вчителя.
43. Класно-урочна система навчання. Урок як основна форма організації навчального процесу. Типи і структура уроку.
44. Педагогічні вимоги до навчальних планів, програм, підручників сучасної загальноосвітньої підготовки учнів в умовах суверенної України.
45. Завдання, зміст, форми і методи екологічного виховання у навчальній і поза навчальній роботі.
46. Практикуми, семінари, навчальні екскурсії, факультативні заняття, домашня робота та інші форми організації навчання, їх характеристика.
47. Завдання, зміст, форми і методи фізичного виховання.
48. Розвивальна функція навчання, методика її реалізації в процесі вивчення спеціальних дисциплін.
49. Система роботи класного керівника. Зміст, напрямки, форми і методи роботи класного керівника.
50. Види освіти. Характеристика загальної, політехнічної, професійної освіти.
51. Сутність процесу навчання. Основні підходи до організації навчання.
52. Проблема сімейного виховання у творах А.С.Макаренка ("Книга для батьків"). Спільна робота школи, сім'ї та громадськості.
53. Педрада школи, особливості її діяльності. Методична робота в школі.
54. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів та їх характеристика.
55. Антиалкогольне і антинаркотичне виховання школярів.
56. Характеристика загальних закономірностей і принципів навчання.
57. Завдання, зміст, форми і методи трудового та економічного виховання.
58. Сутність, методологія, рушійні сили, основні функції процесу навчання.
59. Система освіти в Україні, її принципи і побудова. (Закон України "Про освіту").
60. Педагогіка співробітництва, основні ідеї педагогів-новаторів.
61. Поняття про дидактику. Основні категорії дидактики. Дидактика і методика викладання окремих предметів.
62. Індивідуальний підхід, індивідуалізація та диференціація навчання.
63. Класно-урочна система навчання: історія розвитку, ознаки, сучасні вимоги. Сучасні підходи до організації навчання.
64. Оцінювання успішності учнів, його значення у навчальному процесі. Сучасний підхід до оцінювання успішності учнів.
65. Принципи наочності, міцності і доступності у навчанні. Методика їх реалізації в процесі вивчення спеціальних дисциплін.
66. Методична робота в школі. Вивчення передового педагогічного досвіду, його узагальнення і розповсюдження. Досвід роботи вчителів-новаторів.
67. Формування свідомої дисципліни. А.С.Макаренко про дисципліну і дисциплінованість. Індивідуальна робота вчителя-вихователя з важковиховуваними дітьми.
68. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю учнів. Функції, види контролю. Методи контролю та самоконтролю навчальної діяльності, їх характеристика.
69. Загальні поняття про методи, методичні прийоми, засоби навчання. Класифікація методів навчання. Оптимальний вибір методів і засобів навчання.
70. Загальні поняття про форми, методи, засоби виховання. Основні підходи до класифікації методів виховання. Оптимальний вибір форм, методів і засобів виховання

ПЕДАГОГІЧНА ЗАДАЧА

Педагогічна задача – це осмислення певної педагогічної ситуації, що склалася, з метою перетворення її переведення на новий рівень, якій наближує до мети педагогічної діяльності (виховання позитивних якостей особистості).

Класифікація педагогічних задач

Творчі, проблемні – для вирішення потрібен педагогічний пошук, важливі роль відіграє підсвідомість, інтуїція.

Стандартні, типові – вирішуються за аналогією, використовуються відомі методи, прийоми.

У педагогічній практиці більшою мірою зустрічаються стандартні, типові ситуації, які бувають:

- стратегічного та тактичного характеру (плануються вчителем);
- ситуативного характеру – (виникають спонтанно);
- підготовлені учнями.

Чим вище майстерність учителя, тим частіше він сам створює виховні ситуації (тактичного та стратегічного характеру) які стимулюють ефективний розвиток учнів.

Педагогічна задача може мати декілька рішень. Позитивний ефект залежить від спрямованості особистості вчителя, його знань, умінь та навичок, здібностей, рівня майстерності.

Алгоритм рішення педагогічної задачі

Етапи розв'язання	
1	Аналіз умови задачі на основі побудови логічного ланцюжка виникнення та розвитку ситуації (переказ за логічним ланцюжком)
2	Визначення протиріч у запропонованій ситуації, які є основою для виділення проблеми (з одного боку ..... – з іншого боку.....)
	Формулювання проблеми (на основі виділених протиріч)
3	Аналіз вихідних даних учасників (орієнтовні характеристики): <i>учитель</i> – стаж роботи, досвід, взаємовідносини з учнями, колегами, батьками, стиль керівництва (авторитарний, ліберальний, демократичний), рівень майстерності; <i>учень</i> – вік, вікові особливості, індивідуальні особливості, статус у колективі, відносини з батьками, вчителями; <i>батьки</i> – відносини у сім'ї, з дітьми, вчителями; <i>учнівській колектив</i> – стадія розвитку; <i>місце ситуації у педагогічному процесі</i> (типова – нетипова)
4	Побудова гіпотез (причин виникнення даної ситуації)
5	Вибір робочої гіпотези (найбільш імовірної)
6	Вибір системи методів (класифікація Ю.К.Бабанського).

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАДАЧИ

Педагогічна задача №1

Учениця 6 класу – Олена К. перейшла до нової школи. Раніше Олена була відмінницею. В новій школі учениця почала отримувати нижчі оцінки, оскільки тут були інші вимоги до отримання знань. Олена перестала здавати на перевірку зошити і контрольні роботи, хоча вчителів запевняла, що роботи здавала.

Запропонуйте методи та прийоми роботи з новою ученицею з метою її адаптації до нового середовища та засоби підвищення рівня успішності Олени. Обґрунтуйте критерії оцінювання знань учнів.

Педагогічна задача № 2

У 7-му класі є учень, який погано навчається, порушує дисципліну. Вчителі ніколи не викликають його до дошки, навіть коли той піднімає руку, щоб не витратити даремно часу.

Які фактори впливають на поведінку учнів? Які фактори навчання та виховання не враховуються у цій школі?

Педагогічна задача №3

Урок англійської мови у 9-му класі. Вчитель вперше прийшов до класу, намагається вести урок англійською мовою, з дотриманням усіх педагогічних вимог. Учні погано його розуміють, оскільки до того у них змінилося кілька вчителів, у кожного були свої вимоги.

На які принципи організації повчально-виховного процесу має спиратися вчитель у даній ситуації?

Педагогічна задача №4

Олександр Д., який навчається у 8-му класі, систематично порушує дисципліну на уроках німецької мови. Пояснює свої дії тим, що уроки проходять нецікаво, тобто учні читають або пишуть, і все. А Олександрові хотілось сходити на екскурсію.

Якими повинні бути, на Ваш погляд, дії вчителя? У чому причини виникнення такої ситуації? Яких вимог до сучасного уроку не дотримується вчитель? Які шляхи підвищення ефективності уроку можна запропонувати?

Педагогічна задача №5

Вчителька на уроці української літератури весь час опитувала кількох учнів, незважаючи на бажання інших відповідати. В кінці вона похвалила тих учнів, яких опитувала, а інших назвала "ледацюгами".

Як Ви оцінюєте дії вчителя? Які принципи та закономірності навчально-виховного процесу проігнорувала вчителька

Педагогічна задача №6

Досвідчений вчитель хімії, який добре володіє матеріалом, основну увагу на уроках приділяє учням, які проявляють інтерес до предмету і збираються

обрати майбутню професію, пов'язану з хімією. На інших учнів увага майже не звертається. Позиція вчителя така: "Не хочуть вивчати хімію, то їх справа".

Проаналізуйте позицію вчителя та висловіть своє ставлення до неї. Чи повинен учитель дбати про те, щоб усі учні засвоювали матеріал і розвивати в них пізнавальний інтерес? Запропонуйте можливі засоби розвитку пізнавального інтересу учнів.

Педагогічна задача № 7

У сім'ї Микитюків нерідко виникали суперечності щодо виховання одинадцятирічної доньки Олени. Батько вважав, що треба суворо вимагати від доньки дотримання порядку, виконання певних обов'язків у сім'ї, привчати її до самообслуговування. Мати ж вважала, що Олена ще напрацюється, то ж нехай побільше відпочиває. Бабуся також намагалася догодити онучці й частенько прибирала її розкидані речі.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася у сім'ї. Як можуть позначитися різні позиції членів родини на вихованні Олени та формуванні у неї особистісних якостей?

Педагогічна задача №8

Дедалі частіше останнім часом зустрічаються на вулицях, у магазинах, на авто- та залізничному вокзалах, у метро, в електричках діти, підлітки в брудному одязі, погано одягнені неохайні, голодні, які просять гроші або їжу; іноді ведуть бродяжницький спосіб життя. Частина цих дітей миють машини, підробляють, де можливо, щоб якось прогодуватися.

Проаналізуйте соціально-економічні та соціально-педагогічні причини даної ситуації. Запропонуйте систему роботи з педагогічно-занедбаними дітьми та підлітками у Вашому місті, селі.

Педагогічна задача №9

Учень 8-го класу, який не встигає у навчанні, недисциплінований, багато пропускає уроків без поважних причин, вирішив знову пропустити уроки, але на цей раз він приніс записку від матері, яка просила відпустити сина з уроку, не пояснивши причину. Відомо було, що мати учня була схильна до пияцтва і рідко контролювала сина.

Як вчинити в такій ситуації класному керівникові? Які недоліки виховної роботи є причиною ситуації, що склалась? Проаналізуйте шляхи її подолання.

Педагогічна задача №10

В одній із міських шкіл керівництво школи разом з учителями вирішили змінити авторитарну позицію щодо міжособистісних відносин у навчально-виховному процесі на демократичну. Певна частина учнів зрозуміла цю зміну як можливість висловлювати свої думки за допомогою сленгу; не вітатися з учителями; відкрито палили біля дверей школи, використовувати нецензурну лексику. З деякими вчителями вони намагалися встановити суто панібратські стосунки.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася у школі. Як Ви розумієте суть демократичного стилю спілкування між учителем і учнями і в чому вона полягає?

Педагогічна задача №11

Класному керівнику 10 класу стало відомо, що деякі старшокласники порушують правила поведінки в громадських місцях. На зауваження вчителя про недотримання таким чином основ законодавства вони наполягали на тому, що дорослі також постійно порушують їх права, не рахуються з їх проблемами та позицією.

Як співвідносяться між собою права та обов'язки школярів? У чому полягає сутність правового виховання старшокласників?

Педагогічна задача № 12

Ірина О., учениця 10 класу, добре вчилася, однак була недостатньо активною. У класі завжди трималася осторонь, близької подруги у неї не було. Пізніше класний керівник виявила, що через свою сором'язливість, стриманість Ірина не змогла позитивно проявити себе у колективі однокласників. Вона перестала вчитися, почала грубити, пропускати уроки, стала проводити час у сумнівній компанії. Зі слів мами, у своєму оточенні Іра відчувається комфортно, її цінують, поважають; вона почала користуватися косметикою, палити і вживати алкоголь.

Які чинники впливають на формування негативного досвіду? Які методи виховання необхідно використати класному керівникові, щоб встановити довірливі стосунки між дівчинкою і однокласниками?

Педагогічна задача №13

На батьківських зборах у 8 класі батьки визначили деякі негативні зміни у поведінці своїх дітей, зокрема: грубість, невірніваженість, виражена незалежність, небажання прислухатися до батьківських порад. Водночас підлітки скаржилися класному керівнику на те, що батьки їх не розуміють, ставляться до них як до малих дітей, не дають можливості самостійно діяти і приймати рішення.

У чому полягає проблема “батьків і дітей”? Які чинники впливають на їх стосунки? Сформулюйте рекомендації батькам у вихованні підлітків.

Педагогічна задача №14

Класний керівник 9 класу стала помічати, що учні неповажно ставляться один до одного. З'явилися якісь прізвиська і учні почали вживати нецензурні слова у класі створилася негативна атмосфера.

Проаналізуйте ситуацію, що склалася у класі. Запропонуйте методи виховання, які б сприяли підвищенню рівня культури мовлення у класі.

**ТАБЛИЦЯ ВІДПОВІДНОСТІ РЕЗУЛЬТАТІВ КОНТРОЛЮ ЗНАНЬ ЗА РІЗНИМИ
ШКАЛАМИ І КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ**

Сума балів за 100-бальною шкалою	Оцінка в ECTS	Значення оцінки ECTS	Критерії оцінювання	Рівень компетентності	Екзамен	Залік
90-100	A	відмінно	Студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті знання і вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили	Високий (творчий)	Відмінно	Зараховано
82-89	B	дуже добре	Студент вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна	Достатній (конструктивно-варіативний)	Добре	
74-81	C	добре	Студент вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок			
64-73	D	задовільно	Студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих	Середній (репродуктивний)	Задовільно	
60-63	E	достатньо	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні			
35-59	FX	ого складан	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну його частину	Низький (рецептивно-продуктивний)	Незадовільно	Не зараховано
1-34	F	м повторним	Студент володіє навчальним матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів			

КОМПЛЕКСНА КОНТРОЛЬНА РОБОТА**включає три рівня завдань:**

I. репродуктивно-понятійний – теоретичне завдання;

II. тестовий – тестове завдання закритого типу (обрати один із запропонованих варіантів відповіді);

III. творчий – професійно-орієнтоване завдання (педагогічна задача).

Тестові та теоретичні завдання дозволяють визначити рівень теоретичної обізнаності студента з курсу.

Професійно-орієнтоване завдання дозволяє визначити сформованість умінь вирішувати типові практичні завдання з курсу (аналізувати та інтерпретувати педагогічні ситуації, що виникають у педагогічному процесі).

ПЕРЕЛІК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКОЇ**ДОЗВОЛЯЄТЬСЯ ПРИ ВИКОНАННІ АМКР ТА ПМКР**

1. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. – К., 1997.
2. Закон України “Про освіту” // Голос України. – 1996.
3. Закон України "Про професійно-технічну освіту" // Законодавство України про освіту: Збірник законів. – К. : Парламентське вид-во, 2002.
4. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти // Інформаційний збірник МО України. – К., 1992. – №4.
5. Макаренко А. С. Твори в семи томах. – К. : Рад. школа, 1954.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті. – К., 2001.
7. Педагогічний пошук. – К., 1988.
8. Смирнов В.И. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях. – М., 1999.
9. Сухомлинський В. А. Павлышская средняя школа : избр. произв. : в 5 т. – Т. 4. – К. : Рад. шк., 1980.
10. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю : вибр. твори : в 5 т. / В. А. – Т. 2. – К. : Рад. шк., 1976.– 437 с.
11. Сухомлинський В. О. Методика виховання колективу : вибр. твори : в 5 т. – Т. 1.– К., 1976-1977. – 612 с.
12. Ушинський К. Д. Твори в шести томах – К. : Рад. шк., 1954.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ

<i>Вид завдання</i>	<i>Оцінка</i>	<i>Вимоги до знань та умінь студентів</i>
<i>Тестове</i>	100 бал.	Правильна відповідь на тестове завдання.
	0 бал.	Неправильна відповідь на тестове завдання.
<i>Теоретичне</i>	0-59 балів	Несвідоме, механічне відтворення матеріалу зі значними помилками та прогалинами; судження необґрунтовані; недостатньо проявляється самостійність мислення. Відповідь містить стилістичні та граматичні помилки.

	60-73 балів	Свідоме відтворення матеріалу з незначними помилками; дещо порушено логічність та послідовність викладу; недостатньо проявляється самостійність мислення. Відповідь стилістично правильна, містить незначні граматичні помилки.
	74-89 бали	Свідоме і повне відтворення матеріалу з деякими неточностями у другорядному матеріалі; виклад матеріалу достатньо обґрунтований, дещо порушено послідовність викладу. Відповідь стилістично та граматично правильна.
	90-100 балів	Виклад матеріалу глибоко обґрунтований, логічний, переконливий. Відповідь містить власні приклади, що свідчить про творче застосування матеріалу. Відповідь стилістично та граматично правильна.
<i>Професійно-орієнтоване</i>	0-59 балів	Не використовується алгоритм рішення педагогічної задачі. Аналіз не послідовний та поверховий є стилістичні та граматичні помилки. Є деякі рекомендації та методи щодо вирішення проблеми.
	60-73 балів	Використовується відомий алгоритм рішення педагогічної задачі. Аналіз учасників ситуації поверховий, не зовсім послідовний. Є деякі рекомендації щодо вирішення проблеми. Пропонуються окремі методи вирішення ситуації. У роботі є незначні стилістичні та граматичні помилки.
	74-89 бали	Використовується відомий алгоритм рішення педагогічної задачі. Достатньо чітко виділена проблема, що виникла у педагогічній ситуації. Зроблено аналіз усіх учасників ситуації. Аналіз не зовсім послідовний. Є рекомендації щодо вирішення проблеми. Чітко окреслена пропонована система методів. Робота написана стилістично та граматично правильно з використанням професійних термінів.
	90-100 балів	Використовується алгоритм рішення педагогічної задачі. Виділена проблема, зроблено якісний аналіз усіх учасників ситуації. Аналіз детальний та послідовний. Є рекомендації щодо вирішення проблеми (або корекційної роботи). Чітко окреслена пропонована система методів. Робота написана стилістично та граматично правильно з використанням професійних термінів.

САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

Самостійна робота є одним із видів навчальної діяльності, яка, поряд із спілкуванням, грою та працею, є видом діяльності, що виконується студентами з використанням розумових і (або) фізичних зусиль як під час аудиторних занять, так і в позааудиторний час, за завданням й під контролем викладача, але без особистої його участі, спрямована на формування самостійності, розвиток креативних якостей особистості. Отже, самостійна робота може здійснюватися як опосередковано, за допомогою засобів управління, що виключає участь викладача (методичні вказівки, евристичні приписи тощо), так і безпосередньо під його контролем, шляхом проведення консультацій, бесід, тематичних занять. Виділяють індивідуальну, індивідуалізовану і колективну самостійну роботу.

Самостійна робота є невід'ємною складовою вивчення навчальної дисципліни. Вона здійснюється за такими напрямками:

- підготовка теоретичних питань до практичних занять;
- виконання практичних завдань до навчальних занять;
- конспектування першоджерел;
- підготовка рефератів;
- виконання індивідуальних (професійно-орієнтованих) завдань;
- підготовка до підсумкових модульних робіт;
- підготовка до екзамену.

Види самостійної та індивідуальної діяльності студентів

- Ведення зошита для практичних занять.
- Виконання індивідуальних завдань.
- Вивчення творів класиків педагогіки.
- Обговорення державних документів з галузі освіти
- Ведення конспектів першоджерел.
- Науково-дослідна робота у проблемних групах та гуртках.
- Написання дипломних, курсових, конкурсних робіт.
- Підготовка наукових статей.
- Підготовка реферативних робіт.
- Участь у науково-практичних конференціях.
- Участь у Всеукраїнських студентських олімпіадах.

Самостійні індивідуальні завдання

Мета: навчитися аналізувати та узагальнювати додатковий матеріал по темі, що вивчається; викладати його перед аудиторією з використанням необхідних методів та засобів.

Підготовча робота щодо виконання завдання:

- а) самостійне опрацювання додаткової літератури;
- б) визначення форми представлення матеріалу перед аудиторією (текстовий виклад, складання проблемних питань, схематичне представлення матеріалу, систематизація матеріалу у вигляді таблиць тощо);
- б) підготовка плану-конспекту виступу.

МЕТОДИКА КОНСПЕКТУВАННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Тези (грец. – положення, твердження) – стисло сформульовані головні положення тексту, що розкривають сутність всієї текстової інформації.

Специфіка складання тез полягає в тому, що ця робота залежить не лише від логіки авторського викладу тексту, але й від конкретної мети, поставленої читачем перед читанням. Складання змістовних тез неможливе без попереднього складання чіткого плану. Вдало сформульовані тези вміщують всі головні питання, відображені в плані.

Оскільки тези тою чи іншою мірою несуть на собі відбиток читацького сприйняття, то повної відповідності тез з оригіналом домогтися неможливо. Це стосується насамперед їх мовного оформлення, під час якого відбувається:

- переформулювання та перекодування інформації з метою її ущільнення;
- конденсація змісту прочитаного тексту – виключення надлишкових елементів авторського тексту шляхом лексичного, граматичного та смислового перефразування речень.

Конспект (лат. – огляд) – короткий письмовий виклад змісту книги, статті, лекції, виступу. Під словом "конспект" розуміють і спосіб запису прочитаного (почутого), і самі записи, тобто результат конспектування. Види конспекту: текстуальний, вільний, комбінований, тематичний, опорний.

Конспект складається з плану, стисло викладених головних положень, фактів, прикладів, тобто є органічним поєднанням плану та тез. Особливістю конспектування є те, що у ньому не лише занотовується прочитане, але й виражається особисте ставлення до нього, записуються власні думки.

При складанні конспекту слід пам'ятати:

- конспект, як правило, ведеться в окремому зошиті;
- на першій сторінці записуються бібліографічні дані книги, над якою працюють з урахуванням загально прийнятих вимог;
- далі подається план конспекту (в його основі може бути зміст книги, вміщений у кінці чи на початку видання);
- пункти плану доречно подавати і в самому тексті конспекту як назви відповідних його фрагментів, частин;
- матеріали конспекту зручно записувати на правій сторінці зошита (ліва сторінка слугуватиме для запису власних думок, коментарів, оцінок, а також доповнень, уточнень, які можуть з'явитися вже після написання конспекту).

Опорний конспект – кодування навчального матеріалу за допомогою умовних знаків, символів, схем, графіків, таблиць.

Педагогічна функція опорного конспекту полягає у:

- узагальненні, кодуванні і згортанні знань за допомогою різноманітних способів з послідовним розгортанням у свідомості студентів;
- аналітико-синтезуючій діяльності майбутніх педагогів.

Критерії оцінки якості опорного конспекту :

- повнота відображеного матеріалу;
- відображення зв'язків;
- логічна взаємозумовленість зв'язків (порівняння, розмежування, узагальнення);
- компактність, об'єктивність (реальне співвідношення між словесно-логічними і образними компонентами).

Цитування – дослівний запис тексту. Як правило, цитуються ті фрагменти авторського тексту, які є найважливішими з точки зору змісту і мети роботи над текстом.

Рекомендовані види записів відрізняються за призначенням та формою, але мають загальну властивість: вони допомагають зрозуміти прочитаний текст, засвоїти і запам'ятати його зміст

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ І КОНСПЕКТУВАННЯ ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТІВ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ

- повна назва документу;
- коли і ким прийнятий;
- причини створення (актуальність);
- мета, завдання державного документу;
- структура документу (частини, розділи, статті);
- характеристика кожного структурного компоненту.

ПЕДАГОГІЧНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ ЧИТАННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ

1. Сухомлинський В.О. "Павлиська середня школа"
2. Сухомлинського В.О. "Народження громадянина".
3. Макаренко А.С. "Педагогічна поема",
4. Макаренко А.С. "Книга для батьків"
5. Макаренко А.С. "Методика організації виховного процесу".
6. зб. "Педагогічний пошук"

ДЕРЖАВНІ ДОКУМЕНТИ З ГАЛУЗІ ОСВІТИ ДЛЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ

1. Закон України "Про освіту"
2. "Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти"
3. Національна програма "Діти України".
4. "Концепція позашкільної освіти і виховання"
5. "Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті".
6. "Положення про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад України"
7. Закон України "Про професійно-технічну освіту".
8. Закон України "Про молодіжні, дитячі та громадські організації".

МЕТОДИКА НАПИСАННЯ РЕФЕРАТУ

Реферат (лат. – повідомляю): короткий виклад головного змісту певної роботи чи узагальнення ряду праць, які розкривають визначену тему; доповідь, заснована на огляді споріднених літературних чи наукових джерел; короткий виклад у письмовому вигляді або в формі прилюдної доповіді змісту наукової праці, літератури за темою.

Вимоги до написання реферату :

- осмислення теми дослідження;
- усвідомлення логіки викладання матеріалу;
- врахування вимог до оформлення.

Вимоги до оформлення реферату:

- тема,
- керівник, виконавець,
- план - зміст з вказанням сторінок,
- структура: вступна, головна та заключна частина,
- список використаної літератури.

Критерії оцінки якості реферату:

- формулювання мети реферативної роботи;
- наявність плану;
- виділення головного, суттєвого при розкритті теми;
- виділення головного при роботі з літературними джерелами;
- висловлення власного ставлення до явищ, що вивчаються;
- використання логічних прийомів мислення;
- наукова аргументованість викладеного матеріалу;
- підведення підсумків та написання висновків.

Вимоги до захисту реферату:

- повідомлення основного змісту реферату (до 10 хв.) повинно сприяти глибокому осмисленню сутності проблеми, розкриттю головних, найбільш важливих положень;
- вільне володіння матеріалом, використання різноманітних форм наочності;
- неприпустимість дослівного зачитування реферату;
- попереднє ознайомлення зі змістом реферату опонентів є важливою умовою змістовного обговорення;
- обговорення, під час якого висловлюються різні точки зору, діляться власними думками, дається оцінка значущості поданого матеріалу.

МЕТОДИКА НАПИСАННЯ НАУКОВОЇ СТАТТІ

Наукова стаття – одна з форм представлення науково-дослідної роботи студентів, проведеної за певною темою та оформленою за допомогою використання наукового, науково-популярного або навчально-педагогічного стилів викладу матеріалу.

Наукова стаття має бути результатом активної творчої самостійності та ініціативи студента.

Джерелом для її написання можуть стати матеріали, зібрані:

- при роботі над рефератом, курсовою або дипломною роботою;
- при глибокому вивченні, творчому осмисленні та систематизації загальнопедагогічних, психологічних, спеціальних знань;
- при поповненні знань та умінь у процесі розв'язання визначеної проблеми;
- при проведенні експериментального пошуку.

Етапи роботи над статтею:

- вибір теми дослідження (за власними інтересами, потребами навчального закладу або темами попередніх досліджень);
- пошук інформаційних джерел (наукові видання, навчальна література, словники, довідники, каталоги, різнопрофільні енциклопедії, періодичні педагогічні видання, збірки наукових статей тощо);
- здійснення експериментальної перевірки (залежно від характеру науково-дослідної роботи);
- літературне оформлення отриманих дослідницьких матеріалів.

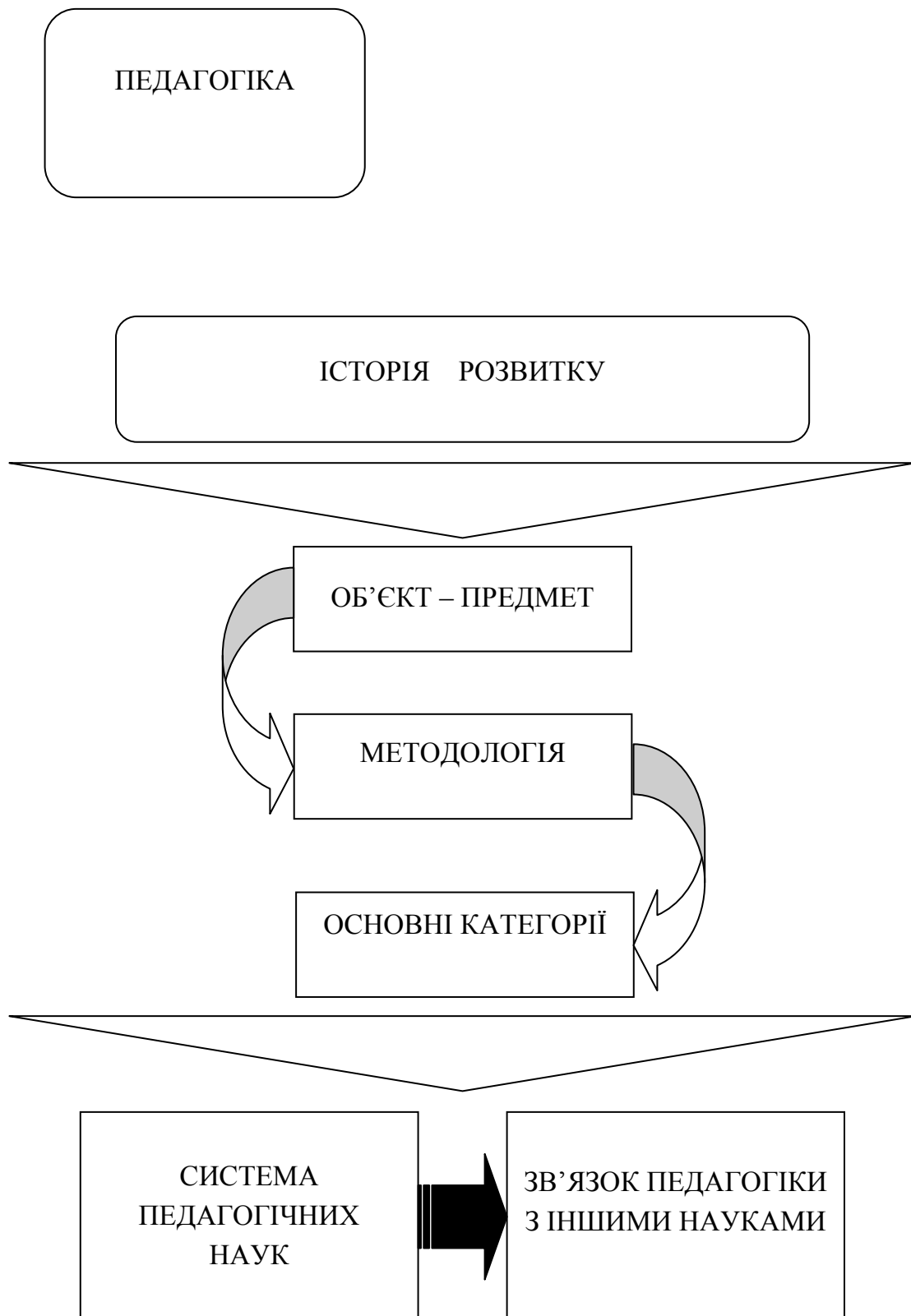
Структура наукової статті:

- вступ:
  - постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями;
  - аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, на які спирається автор;
  - виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття; формулювання мети статті.
- виклад основних положень дослідження (основного матеріалу дослідження).
- експериментальна частина, аналіз отриманих даних (з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів);
- висновки (з даного дослідження і перспективи подальших розробок у даному напрямку).

Обсяг наукової статті – від 2 до 20 сторінок друкованого тексту (залежно від мети представлення матеріалу).

Список використаної літератури подається за вимогою.

II. Предмет і категорії педагогіки

Завдання та питання з теми

Знання

1. Опрацювати матеріал теми, використовуючи різні підручники.
2. Виконати запропоновані тестові завдання (Додаток).
3. Перерахувати основні категорії, об'єкт, предмет та науки, з якими пов'язана педагогіка в процесі свого розвитку.
4. Назвати філософські ідеї, які лежать в основі дослідження педагогічних явищ та процесів.

Розуміння

1. Заповнити послідовно всі фрагменти таблиці на основі виділених ключових слів. Пояснити взаємозв'язок окремих понять.
2. Виділити основні проблеми, дослідженнями яких займається сучасна педагогічна наука.
3. Виділити та охарактеризувати зв'язки педагогіки з іншими науками. *Об'єктами зв'язку* можуть бути поняття, закономірності, концепції, предмети, процеси, методи; *типами* – взаємовпливи, взаємодія, взаємопроникнення, інтеграція; *формами* – спільні дослідження, ідеї, використання методів та результатів досліджень.
4. Назвати умови, за якими певну галузь знань називають наукою.

Застосування

1. Підготувати та провести експрес-контроль основних понять теми.
2. Зробити рекламу одного з видань періодичної педагогічної преси за зразком (Додаток).
3. Підготувати та провести мікрОВикладання: опитування за кожним фрагментом таблиці.
4. Довести вислів А.С.Макаренка, що педагогіка є "найдіалектичнішою, найрухливішою, найскладнішою, найрізноманітнішою наукою".

Аналіз

1. Порівняти означення основних категорій педагогіки різних науковців, виділяючи і співставляючи їх ознаки (Додаток).
2. Проаналізувати погляди на педагогіку різних вчених, узагальнити їх, висловити власну думку.
3. Визначити важливість кожного етапу розвитку педагогічної науки.
4. Проаналізувати структурні компоненти методології педагогіки: *методологічні основи* – вихідні положення і методологічний апарат науки; *педагогічна теорія* – ідеї, закони, гіпотези, наукові факти; *прикладна частина* – методологія педагогічних досліджень (М.В.Савін).

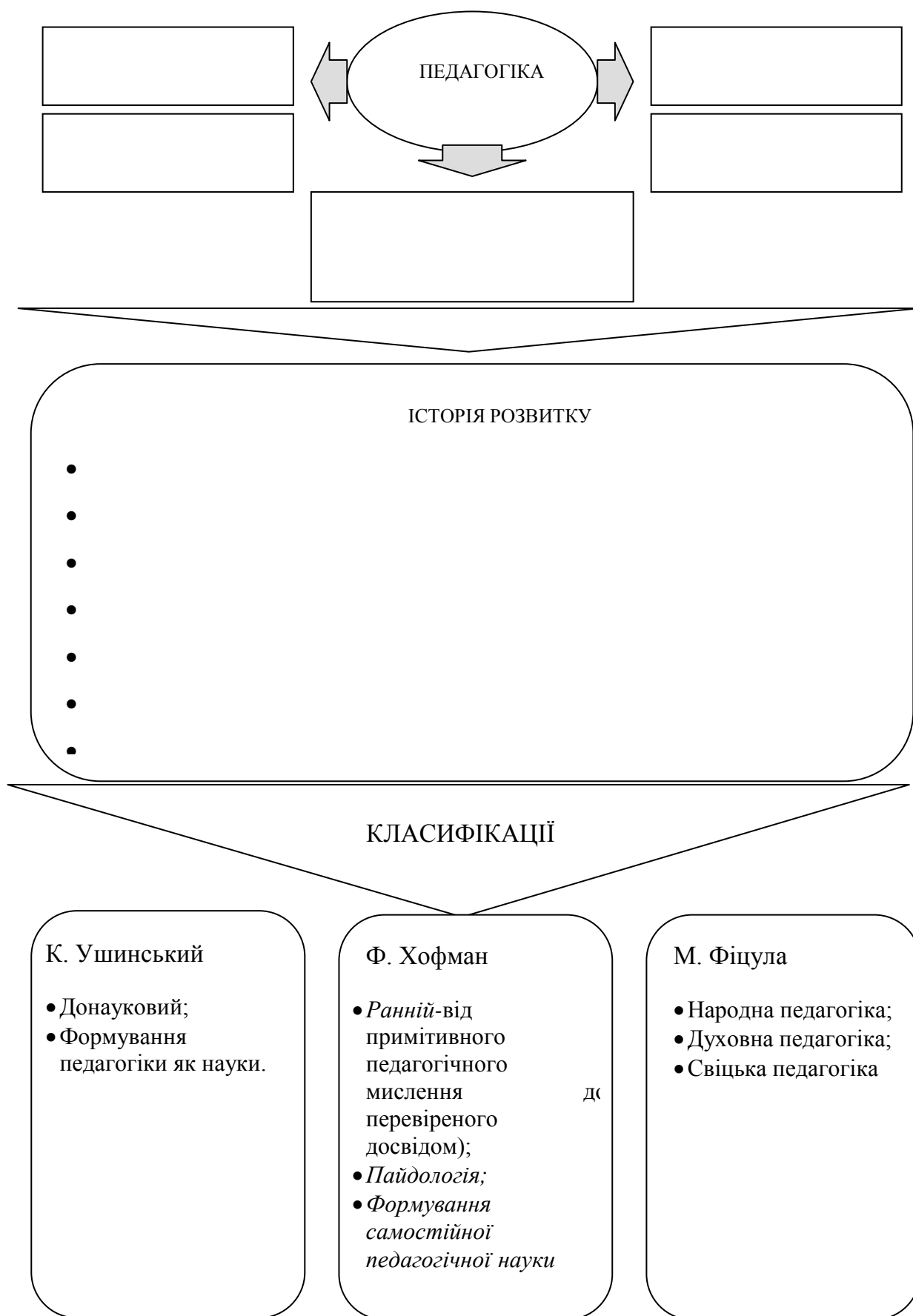
Синтез

1. Сконструювати власні означення основних категорій педагогіки на основі їх попереднього аналізу (Додаток).
2. Накреслити схему, за допомогою якої можна прослідкувати взаємозв'язок галузей сучасної педагогіки та зв'язки з іншими науками.

Оцінка

1. Дати оцінку можливості подальшого розвитку педагогічної науки.
2. Оцінити можливості подальшого розширення системи педагогічних наук.

Таблиця 1

УМОВИ ВИДІЛЕННЯ ГАЛУЗІ ЗНАНЬ ЯК НАУКИ

1. —

---

2. —

---

3. —

---

4. —

---

5. —

ПЕДАГОГІЧНА МЕТОДОЛОГІЯ –

1.

–

2.

–

3.

–

Таблиця 4

ЗВ'ЯЗОК ПЕДАГОГІКИ З ІНШИМИ НАУКАМИ

СИСТЕМА ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ КАТЕГОРІЙ ПЕДАГОГІКИ

ВИХОВАННЯ	НАВЧАННЯ	РОЗВИТОК
<p>1. Вихованням називається цілеспрямований і систематичний вплив на розвиток людини з метою підготувати її до виконання конкретних ролей в системі суспільних відносин (Н. В. Кузьміна)</p> <p>2. Виховання в спеціальному педагогічному розумінні є процес і результат цілеспрямованого впливу на розвиток особистості. Її відношень, рис, якостей. Поглядів, переконань, способів поведінки в суспільстві (Ю.К. Бабанський)</p> <p>3. Виховання — спеціально організований педагогічний вплив на особистість, що розвивається, з метою</p>	<p>1. Навчання — цілісний двосторонній процес педагогічної діяльності вчителя (викладача) і пізнавально-навчальної діяльності учнів (учіння), спрямований на досягнення навчально-виховних завдань. (В. А. Оніщук)</p> <p>2. Навчання — процес двосторонньої діяльності педагога і учнів в передачі і засвоєнні знань учнями. (А. П. Кондратюк)</p> <p>3. Навчання — цілеспрямований процес взаємодії вчителя і учнів, в ході якого відбувається засвоєння знань, умінь,</p>	<p>1. Розвиток особистості — процес формування психічних якостей і властивостей особистості, що дозволяють пізнавати оточуючий світ. (С.П. Баранов)</p> <p>2. Розвиток людини — це процес становлення її особистості під впливом зовнішніх і внутрішніх, керованих і некерованих соціальних і природних процесів. (Ю.К. Бабанський)</p> <p>3. Розвиток — ряд послідовно пов'язаних кількісних і якісних змін, що відбуваються з організмом людини від моменту народження і до кінця життя, становлення</p>

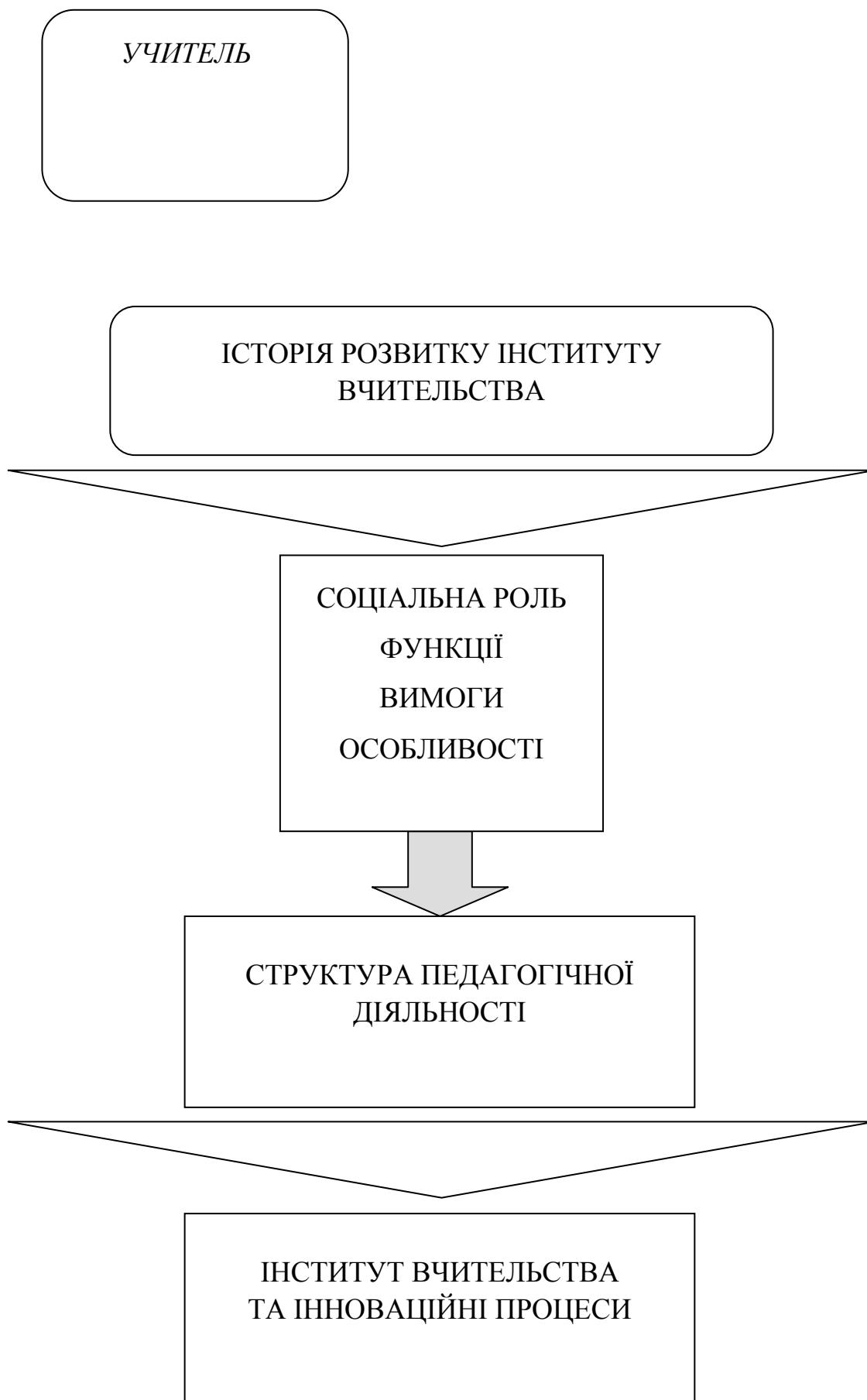
<p>формування у неї соціальних властивостей і якостей, які визначаються суспільством. (І.Ф. Харламов)</p> <p>4. Виховання — це навмисний, планомірний вплив однієї людини (одних людей) на другу людину (других людей) з метою розвитку біологічних чи соціально корисних природних властивостей особистості. (А.П. Пінкевич)</p>	<p>навичок, здійснюється виховання та розвиток учнів (Т.О. Ілліна)</p> <p>4. Процес навчання відбувається під керівництвом учителя, який організовує, направляє і керує ним, виходячи із задач і змісту навчання, з однієї сторони і закономірностей засвоєння учнями матеріалу. (І. Т. Огородніков)</p>	<p>людини як соціальної істоти. (Педагогічна енциклопедія)</p> <p>4. Під розвитком слід розуміти взаємопов'язаний процес кількісних і якісних змін, що відбуваються в анатомо-фізіологічному дозріванні людини, в удосконаленні її нервової системи і психіки, а також її пізнавальній і творчій діяльності, в збагаченні її світогляду, моральності, суспільно-політичних поглядів, переконань. (І.Ф. Харламов)</p>
<p>КОНСТРУЮВАННЯ ВЛАСНИХ ОЗНАЧЕНЬ</p>		

Тестове завдання

Вибрати правильну відповідь

1. Об'єктом педагогіки є:
  - а) розвиток і формування особистості;
  - б) виховання як процес формування особистості;
  - в) система педагогічних явищ;
  - г) формування учнівського колективу;
  - д) розвиток учня в процесі навчання та виховання.

2. Педагогіка – це:
  - а) частина філософії;
  - б) синтез знань про людину;
  - в) наука про виховання та навчання;
  - г) наука про виховання підростаючого покоління і дорослих.

3. До основних категорій педагогіки належать:
  - а) методи, форми, виховання, навчання;
  - б) учитель, освіта, розвиток, формування;
  - в) самовиховання, перевиховання, учіння, розвиток;
  - г) виховання, розвиток, навчання, освіта.

4. Педагогічний процес – це:
  - а) процес, який реалізує мету виховання в різних педагогічних системах;
  - б) цілеспрямований вплив на свідомість і поведінку учнів в контексті мети, завдань і змісту виховання;
  - в) систематична взаємодія вихователя і вихованців в умовах організаційної одиниці.

5. Головними компонентами цілісного педагогічного процесу є:
  - а) мета, зміст, форми, методи, результат;
  - б) навчання, виховання, освіта;
  - в) спадковість, середовище, виховання.

III. Педагогічна професія у сучасному суспільстві

Завдання та питання з теми

Знання

1. Опрацювати навчальний матеріал теми, використовуючи різні підручники, які вказані в списку рекомендованої літератури.
2. Виконати запропоновані тестові завдання. (Додаток)

Розуміння

1. Заповнити послідовно всі фрагменти таблиці на основі виділення ключових слів.
2. Назвати, які якості особистості повинні бути характерними для сучасного педагога. Що, на вашу думку, цінують в учителі учні?
3. Прокоментувати вислів А.С.Макаренка: "Майстерність вихователя не є якимось особливим мистецтвом - це спеціальність, якої треба вчити".
4. Обґрунтувати необхідність розробки та використання професіограми для формування майбутнього фахівця.
5. Пояснити зміст поняття "моральна культура вчителя".

Застосування

1. Підготувати та провести експрес-контроль основних понять теми.
2. Зробити рекламу одного з видань періодичної педагогічної преси.
3. Підготувати та провести мікрОВикладання: опитування за кожним фрагментом таблиці.
4. Дати опис вчителя, на якого б ви прагнули бути схожими.
5. Зробити повідомлення про кращого вчителя школи, в якій ви навчалися
6. Підготувати та провести ділову гру "Учитель, якого чекають" (Додаток).
7. Проілюструвати моделі вчителя в наведених класифікаціях:
  - за стилем діяльності й особливостями характеру (В. М. Сорока-Росинський): теоретисти, реалісти, утилітаристи, інтуїтивісти;
  - за рівнем професійно-педагогічної етики і психологічними особливостям характер (Е. Г. Костишкін): інтелектуальний тип, вольовий тип, емоційний тип, організаторський тип.
  - за моделями відносин учителя і учнів (А. М. Бойко): об'єктивіст, ерудит, артист, душа, талант, оптиміст.

Аналіз

1. Прокоментувати вислів В.О. Сухомлинського: "Учительська професія – це людинознавство, постійне проникнення в складний духовний світ людини, яке ніколи не припиниться...".
2. Проаналізувати слова В.О.Сухомлинського: "У вихованні та навчанні підростаючого покоління колективні відносини вчителів є вирішальною умовою успіху".
3. Прокоментувати вислів Ш.О.Амонашвілі: "Щоб отримати спеціаліста, вчителю достатньо досконало знати свій предмет, але для виховання громадянсько зрілої особистості, вчитель сам повинен бути всебічно розвинутою особистістю".

Синтез

1. Намалювати портрет учителя для кожного рівня творчої діяльності: репродуктивний, раціоналізаторський, конструктивний, новаторський.

Оцінка

1. Дати оцінку значення особистості учителя в педагогічній діяльності.
2. Оцінити дані, що наводить Н. В. Кузьміна: "Справді талановитих вчителів не більше 12%, майстрів, які оволоділи методиками навчання і виховання – 67%".

Таблиця 6

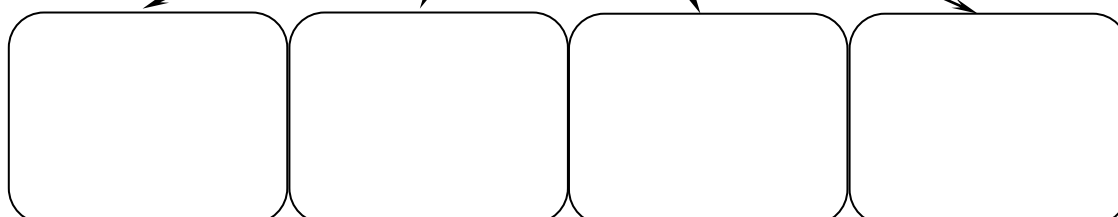
<p>УЧИТЕЛЬ –</p>	
<p>ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУТУ ВЧИТЕЛЬСТВА</p> <p>⇒</p> <p>⇒</p> <p>⇒</p> <p>⇒</p> <p>⇒</p> <p>⇒</p> <p>⇒</p>	
<p>ОСОБЛИВОСТІ ПРАЦІ</p> <p>•</p> <p>•</p> <p>•</p> <p>•</p>	

СТРУКТУРА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

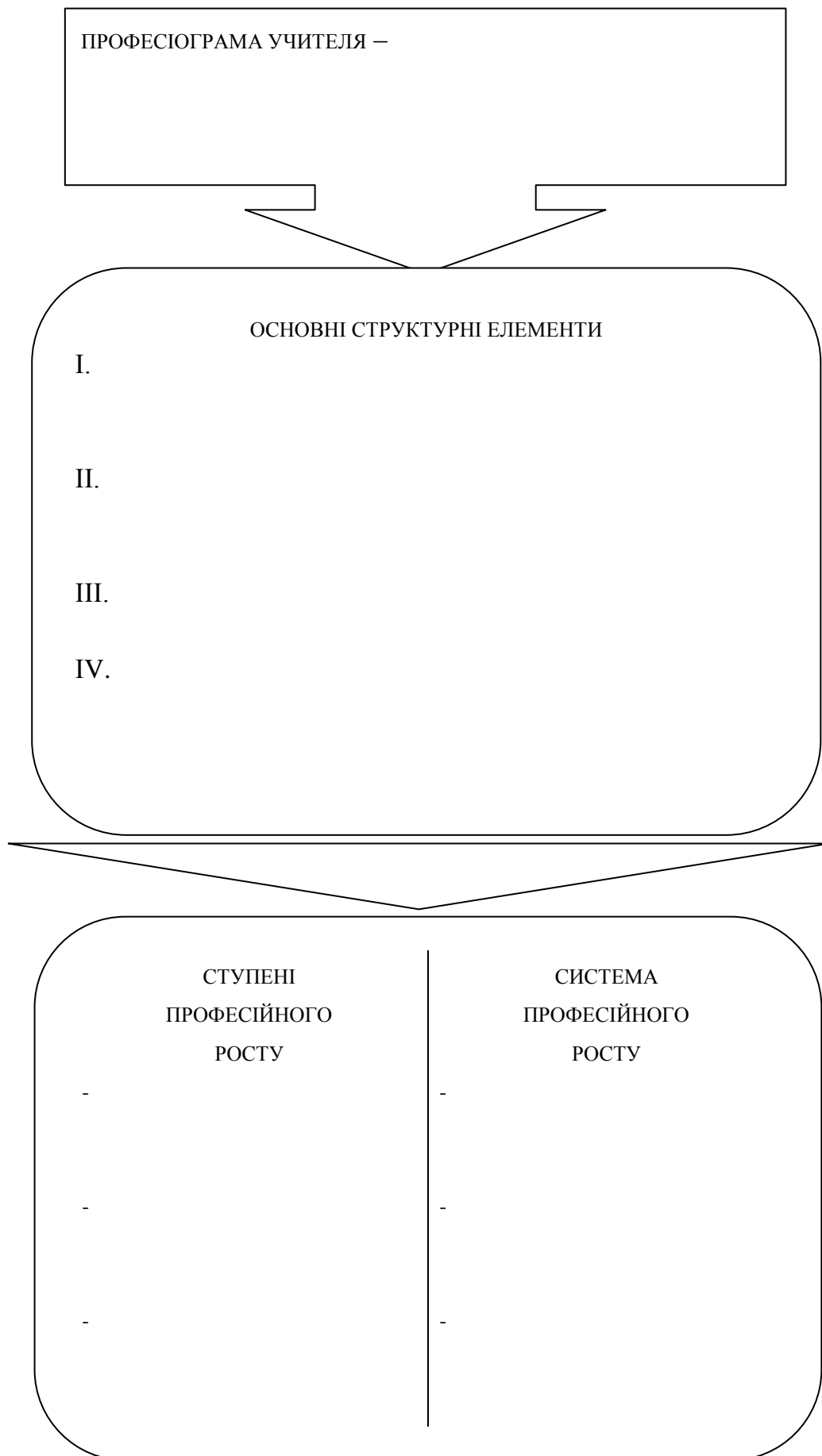
1. — _____
2. — _____
3. — _____
4. — _____
5. — _____
6. — _____
7. — _____
-

СОЦІАЛЬНА РОЛЬ УЧИТЕЛЯ —

ФУНКЦІЇ

Таблиця 8

Тестове завдання

Вибрати правильну відповідь

1. До основних функцій учителя відносяться:
  - а) навчальна;
  - б) морально-формулююча;
  - в) соціально-політична;
  - г) психолого-педагогічна;
  - д) виховна;
  - ж) соціальна.
2. Суспільство ставить до вчителя наступні вимоги:
  - а) професійно-педагогічна підготовка;
  - б) професійні та особисті якості;
  - в) загальна ерудиція;
  - г) знання і уміння;
  - д) морально-етичні якості;
  - е) практично-соціальні риси.
3. Професіограма вчителя – це:
  - а) ідеальна модель професії;
  - б) система вимог;
  - в) перелік рис вчителя;
  - г) вимоги суспільства;
  - д) вимоги школи.

Сконструювати відповідь

1. Учитель – це _____

(людина, спеціаліст, відповідна освіта, особа, моральні якості, професійна практична підготовка, виконує обов'язки, професійно займається, навчально-професійна діяльність).

2. Новаторський досвід це - _____

3. Передовий досвід це – _____

(дає добрі результати у навчально-виховному процесі, педагогічний досвід, нові ідеї, нові методи, інновації, в організації та проведенні навчально-виховного процесу).

ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІОГРАМИ ВЧИТЕЛЯ

Компоненти	Зміст
I.	
II.	
III.	
IV.	

**ТЕСТИ ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ СФОРМОВАНOSTI
ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИХ ЯКОСТЕЙ**

Схильність до професії типу "людина-людина"

Дати відповідь на питання:

- Оточуючі вважають, що ви людина образлива, вразлива в спілкуванні (у відповідь на критику, зауваження).
- У вас довгий час у душі зберігається образа від різних переживань, що виникають в спілкуванні (досада, радість, сум).
- У вас часто бувають підйоми і спади настрою.
- Ви довго і важко переживаєте критику на свою адресу.
- Вас дуже стомлює шумна, весела компанія.
- Ви відчуваєте труднощі, соромитесь коли треба знайомитися з новими людьми.
- Вам краще дізнатися потрібне з книг, чим спитати про це в інших.
- Ви часто маєте бажання відпочити наодинці, побути в тиші.
- Ви довго підбираєте потрібні слова, коли розмовляєте.
- Ви віддаєте перевагу вузькому колу постійних знайомих, чим широкому колу нових знайомих.

Якщо на більшість питань ви відповідаєте стверджувально, то, мабуть, будете відчувати труднощі в процесі спілкування з дітьми, вчителями і товаришами. Але, якщо працювати над собою, то можна добитися успіху.

Оцінювання ступеню розвитку якостей, що необхідні для успішної діяльності в сфері "людина-людина"

Оцінити за п'ятибальною шкалою ступень розвитку основних якостей, які потрібні для майбутньої професійної діяльності:

життєрадісність; доброта; товариськість; самовладання; здатність зрозуміти іншого; справедливість; щирість.

(якість виявляється завжди – 5; у більшості випадків – 4; іноді – 3; дуже рідко – 2; ніколи – 1):

Рівні сформованості:

Високий (34 – 35 балів) – у вас міцна база для досягнення успіху в майбутній професійній діяльності.

Середній (33 – 28 балів) – у вас є всі підстави для успіху в майбутній професійній діяльності, але треба приложити трохи зусиль для самовдосконалення.

Низький (27 і нижче) – вам треба постійно і систематично займатися самовихованням.

ТЕХНОЛОГІЧНА СХЕМА ДІЛОВОЇ ГРИ

Ділова гра – форма організації навчальної діяльності, коли в ігровій діяльності вирішуються серйозні навчальні завдання.

Функції гри: демонстративна, тренуюча, контролююча, активізуюча, аналітична, діагностична.

Структура гри:

- ролі, які виконують гравці;
- ігрові дії як засіб реалізації ролей;
- ігрове використання предметів (заміна реальних - умовними);
- реальні відносини між гравцями.

Одиниця гри: роль.

Сюжет гри: галузь діяльності, що відтворюється.

Зміст гри: головні моменти, відносини певної діяльності.

Стани ігрової діяльності:

- визначення цілей та завдань гри;
- вибір ігрової діяльності;
- підбір учасників на ролі;
- призначення експертів та їх інструктаж;
- створення загальної моделі ігрової ситуації;
- технічна підготовка до гри;
- підготовка кожного учасника до виконання своїх завдань;
- програвання обраної ситуації;
- аналіз дій кожного учасника;
- підведення підсумків ігрової діяльності.

Етапи гри:

І. Етап підготовки	Розробка гри	<ul style="list-style-type: none"> – розробка сценарію – план ділової гри – загальний опис гри – зміст інструктажу – підготовка матеріального забезпечення
	Введення в гру	<ul style="list-style-type: none"> – постановка проблеми, цілей – умови, інструктаж – регламент, правила – розподіл ролей – формування груп – консультації

II. Етап проведення	Групова робота над завданням	<ul style="list-style-type: none"> – робота з джерелом – тренінг – мозковий штурм
	Міжгрупова дискусія	<ul style="list-style-type: none"> – виступи груп – захист результатів – правила дискусії – робота експертів
III. Етап аналізу	Групова бесіда	<ul style="list-style-type: none"> – вихід з гри – аналіз, рефлексія – оцінка и самооцінка роботи – вивід и узагальнення – рекомендації

МОДИФІКАЦІЯ ДІЛОВИХ ІГОР

1. *Імітаційні ігри.* Імітується діяльність будь-якої організації, підприємства: події, діяльність людей (ділова рада, обговорення плану, проведення бесіди), обстановка, умови, в яких відбуваються події і здійснюється діяльність. Сценарій імітаційної гри крім сюжету подій містить опис структуру і призначення процесів і об'єктів які імітуються.

2. *Операційні ігри.* В операційних іграх моделюється відповідний робочий процес. Вони допомагають відпрацьовувати виконання конкретних специфічних операцій (методика написання твору, розв'язання задач). Ігри цього типу проводяться в умовах, які імітують реальні.

3. *Виконання ролей.* Відпрацьовується практика поведінки, дій, виконання функцій і обов'язків певних осіб. Для проведення гри розробляється модель ситуації, розподіляються ролі з "обов'язковим змістом".

4. *Діловий театр.* Розігрування (інсценування) конкретної ситуації, функцій та обов'язків діючих осіб, їх завдань, поведінки. Основне завдання – навчити орієнтуватися в різних обставинах, давати об'єктивну оцінку власної поведінки, врахувати можливості інших людей, встановлювати з ними контакт, впливати на їх інтереси, потреби і діяльність, не застосовуючи формальних атрибутів влади, наказу. Мобілізується досвід, знання, навички, уміння втілитися в образ, зрозуміти дії, оцінити ситуацію і знайти правильну лінію поведінки.

5. *Психодрама та соціодрама.* Це "театр", проте вже соціально-психологічний, в якому відпрацьовується уміння відчувати ситуацію в колективі, оцінювати та змінювати стан іншої людини, уміння ввійти з нею в продуктивний контакт.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДІЛОВОЇ ГРИ "УЧИТЕЛЬ, ЯКОГО ЧЕКАЮТЬ"

Мета гри – познайомитися зі специфікою майбутньої професії; відчувати себе в наданій ролі; включитися у колективне обговорення актуальних проблем вчительства, використовуючи навчальний матеріал для обґрунтування своїх відповідей.

Орієнтовні модифікації гри: зустріч за круглим столом; імітація телепередачі; інтелектуальна гра; дискусія, диспут, бесіда науково-практична конференція.

Умови успішної підготовки й проведення гри:

- знання теоретичного матеріалу з теми заняття;
- знання творів педагогів-новаторів та педагогів минулого;
- уміння творчо використовувати теорію у практичній діяльності;
- знайомство з матеріалами періодичної педагогічної преси;
- підбір цікавих фактів, випадків з життя школи.

Опис гри – це колективна гра, в якій беруть участь усі студенти.

Викладач призначає ініціативну групу(2-3 студента), доручивши їй весь подальший процес підготовки і проведення ділової гри.

Ініціативна група:

- розробляє і розповсюджує питання для обговорення;
- розподіляє всіх студентів на мікрогрупи, які виконують конкретні завдання у межах загальної мети (оформлення аудиторії, підбір цікавих матеріалів, розробка сценарію, добір технічних засобів тощо);
- проводить інструктаж, репетиції.

Інструкція керівнику ділової гри:

- чітко уявити та роз'яснити студентам мету, розв'язання якої слід досягти у ході проведення гри;
- визначити змістовий компонент відповідно до теми заняття;
- допомогти з вибором ролей з урахуванням ерудиції, практичного досвіду, теоретичної підготовленості студентів;
- провести групові та індивідуальні консультації;
- продумати введення експромтів у ході зустрічі (непередбачених ситуацій, вирішення яких вимагатиме від ведучого та учасників зустрічі швидкої орієнтації у проблемі).
- проаналізувати підготовку та проведення гри після її завершення.

Інструкція ведучому:

- виділити ініціативну групу для проведення ділової гри;

- вивчити рекомендовану літературу;
- підібрати цікаві педагогічні факти, ситуації, приклади;
- ознайомитися з методикою проведення ділової гри;
- вибрати модифікацію гри;
- визначити та розподілити ролі;
- продумати, підготувати і оформити сценарій: *коротке вступне слово* – мотивування актуальності; *питання та факти*, які б стимулювали до активності у обговоренні проблеми; *заключне слово* для підведення підсумків.

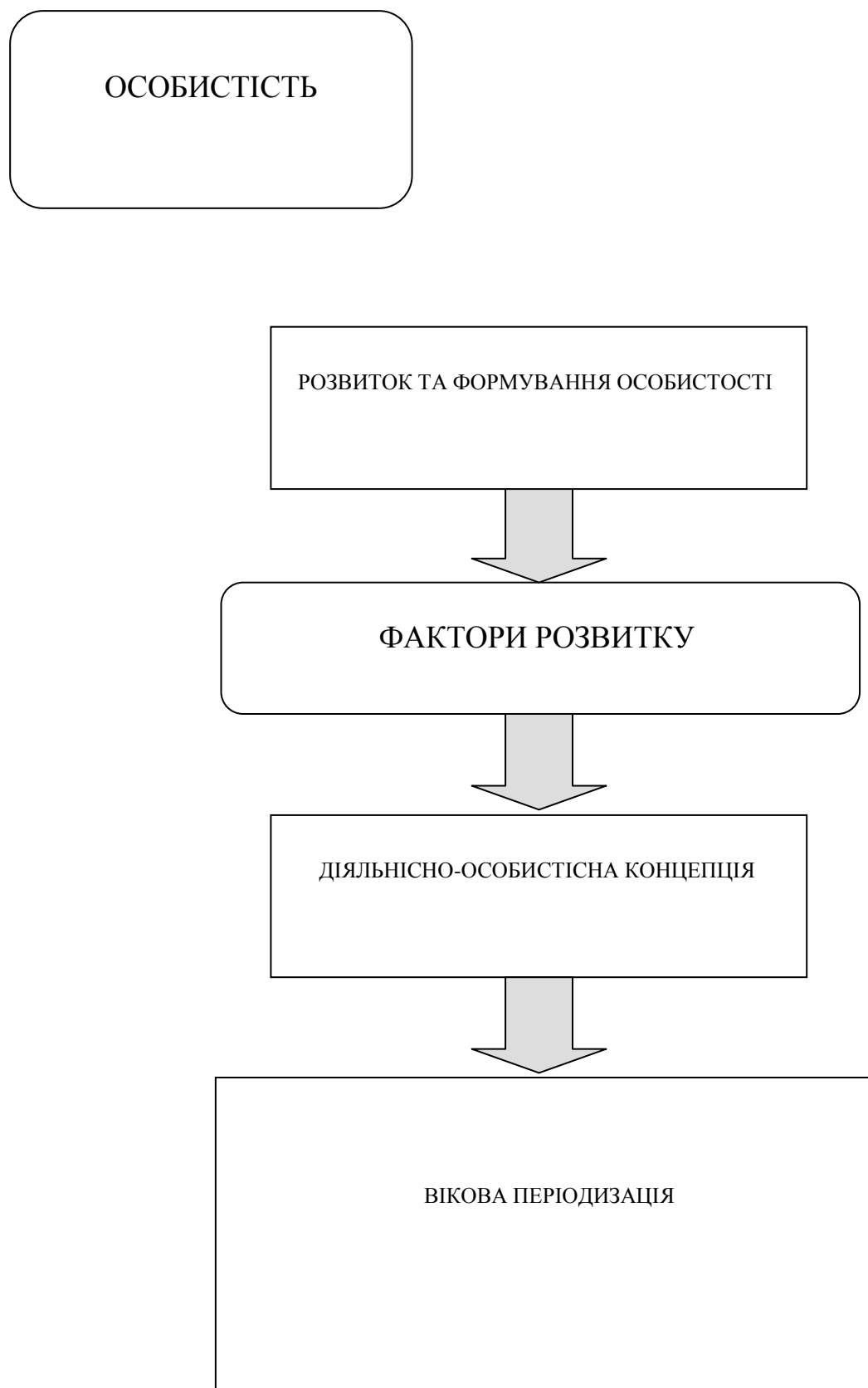
- керувати перебігом гри: *фіксувати* думки виступаючих, *оцінювати* їх ідеї, *спрямовувати спілкування* відповідно мети, *відчувати та керувати настроєм* учасників;

- продумати оформлення аудиторії;
- залучити всіх студентів до участі в грі.

Інструкція учасникам гри:

- усвідомити мету гри, вміти "перевтілюватися";
- підготувати себе до ролі теоретично: матеріал теми, періодична преса, передовий педагогічний досвід;
- підібрати цікаві факти, приклади з життя сучасної школи;
- оформити опрацьовані матеріали у зошиті або на картках (виклад теоретичного матеріалу та його систематизація у вигляді блок-схеми);
- демонструвати у виступах чіткий зв'язок теорії з практикою;
- виступати гранично стисло, доказово, обґрунтовано;
- слухати та доповнювати виступи інших студентів;
- дотримуватися регламенту.

IV. Школяр, його розвиток та виховання

Завдання та питання з теми

Знання

1. Опрацювати навчальний матеріал теми, використовуючи різні підручники.
2. Виконати запропоновані тестові завдання (Додаток).
3. Назвати рушійні сили розвитку особистості.
4. Перерахувати фактори розвитку особистості.
5. Виділити структурні компоненти особистості.
6. Назвати закономірності розвитку особистості.

Розуміння

1. Заповнити послідовно всі фрагменти таблиці на основі ключових слів.
2. Розкрити роль діяльності та активності у процесі розвитку особистості.
3. Дати характеристику основних періодів шкільного дитинства.
4. Довести, що процеси розвитку особистості та колективу діалектично взаємопов'язані.
5. Розтлумачити, в чому полягає діалектична взаємодія основних факторів розвитку особистості в різні вікові періоди.

Застосування

1. Підготувати та провести експрес-контроль основних понять теми.
2. Зробити рекламу одного з видань періодичної педагогічної преси.
3. Підготувати та провести опитування за кожним фрагментом таблиці.
4. Прокоментувати вислів А.С. Макаренка: "Хороше в людині доводиться завжди проектувати, і педагог мусить це робити. Він повинен підходити до людини з оптимістичною гіпотезою, навіть з ризиком помилитися..."

Аналіз

1. Проаналізувати народні уявлення про основні фактори розвитку особистості.
2. Прокоментувати вислів: "Індивідом народжуються, особистістю стають, індивідуальність відстоюють".
3. Співставити роль спадковості та виховання в процесі розвитку особистості.
4. Проаналізувати, за яких умов навчання та виховання можуть стати провідними факторами розвитку особистості.

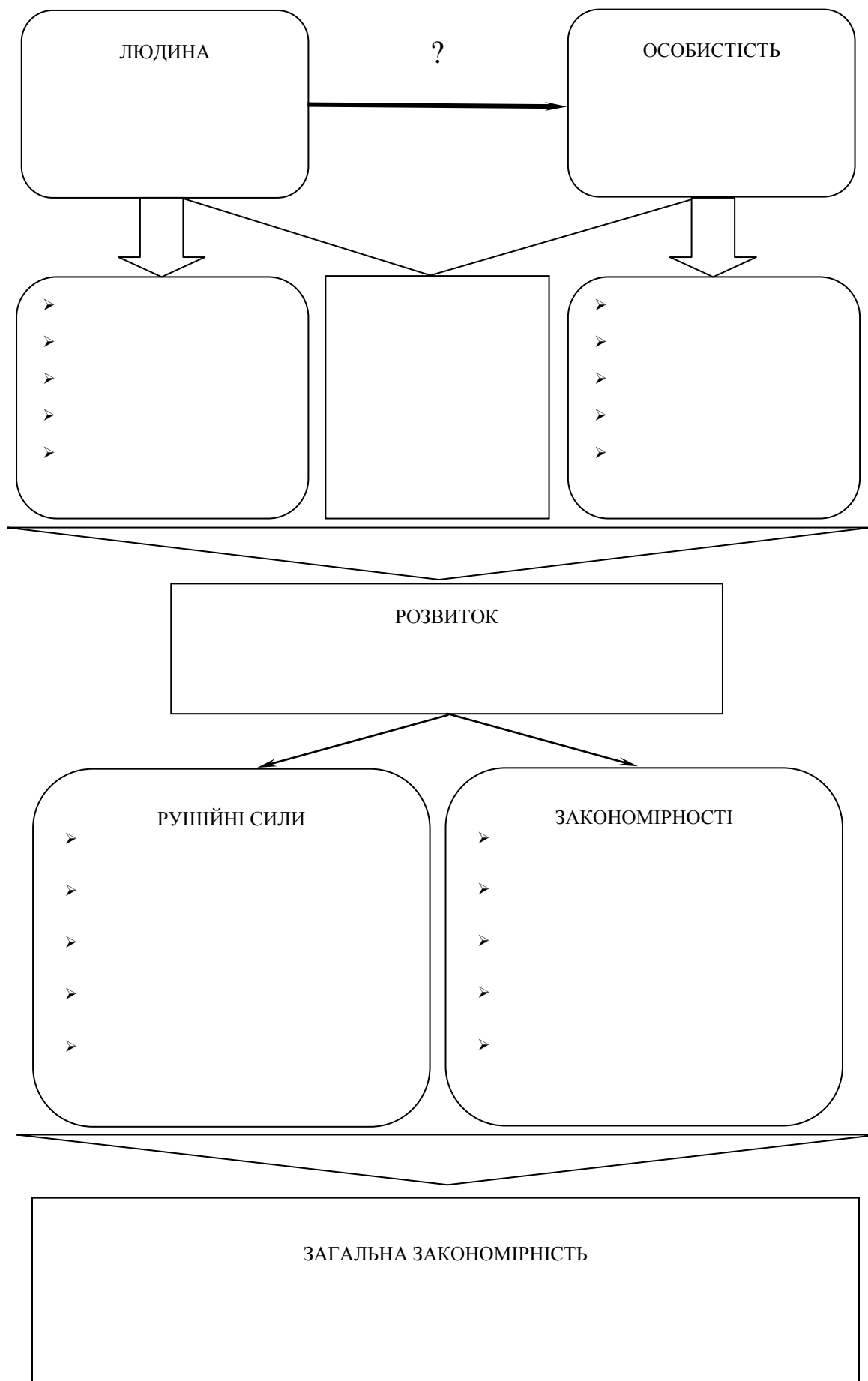
Синтез

1. Скласти таблицю вікової періодизації (вік, віковий період, анатомо-фізіологічні особливості, соціально-психологічні особливості, провідні види діяльності, психолого-педагогічні рекомендації) на основі обробки різних джерел з рекомендованої літератури.
2. Підготувати повідомлення про досвід розвитку дітей у сім'ї Нікітіних.
3. Співставити факти про те, що здоров'я дитини формується з таких факторів: спадковість – 15%; екологія – 48-50%; побут, культура, спосіб життя – 25-30%; організація охорони здоров'я – 6-8% .

Оцінка

1. Дати оцінку важливості кожного фактора в окремі вікові періоди.
2. Оцінити важливість створення вікової періодизації для педагогічної науки.
3. Оцінити народні уявлення про фактори розвитку особистості.
4. Провести експертну оцінку мікрОВикладання.
5. Провести експертну оцінку експрес-контролю.

Таблиця 9

ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Таблиця 11

ОСНОВНІ ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ	
---	--

1.	
----	--

—

2.	
----	--

—

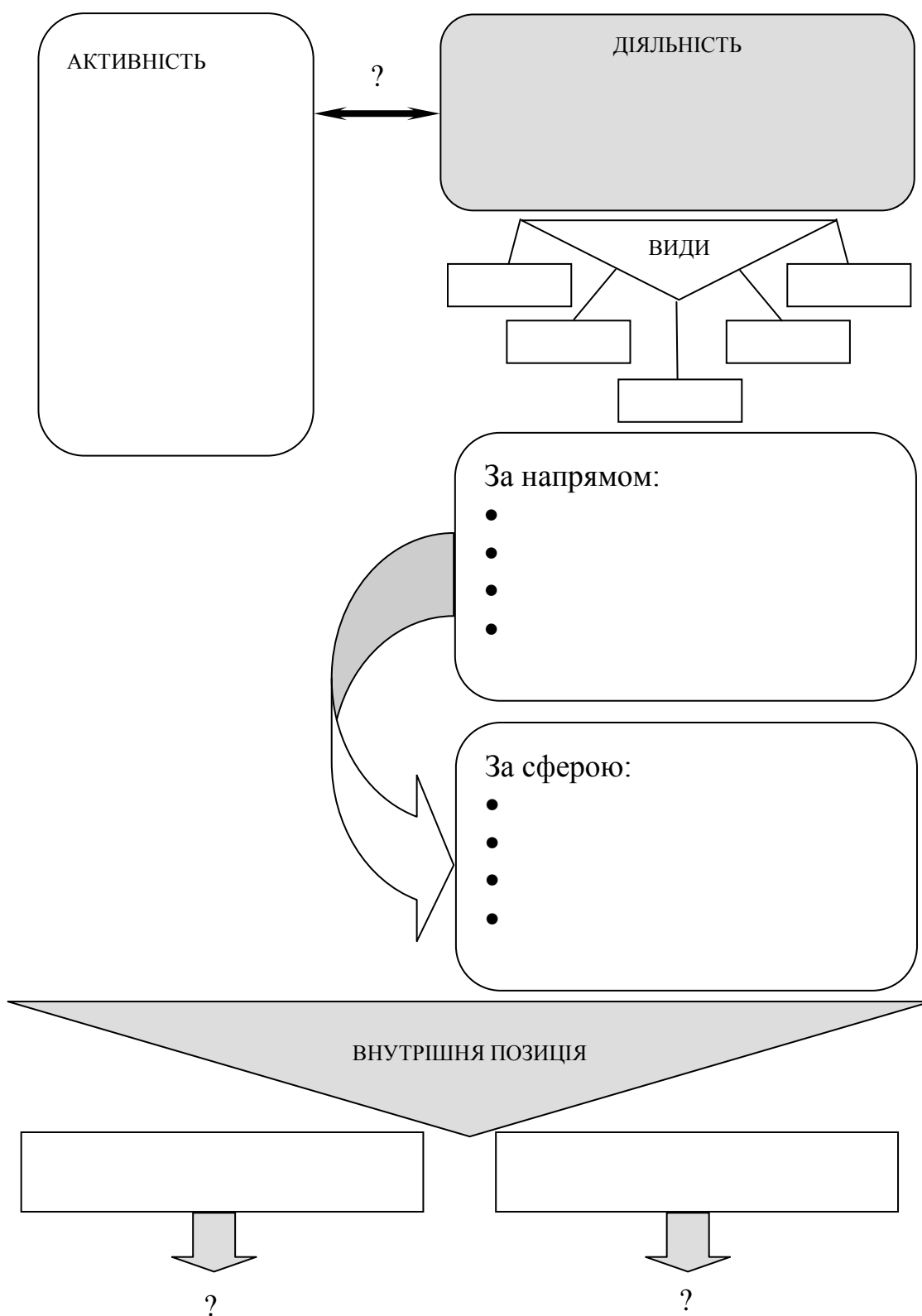
3.	
----	--

—

4.	
----	--

—

ДІЯЛЬНІСНО-ОСОБИСТІСНА КОНЦЕПЦІЯ

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ -

АВТОР	ОСОБЛИВОСТІ

ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ

Психолого-педагогічні рекомендації			
Провідні види діяльності			
Соціально-психологічні особливості			
Анатомо-фізіологічні особливості			
Віковий період			

Тестове завдання

• *Вибрати правильну відповідь*

1. Фактори розвитку особистості - це:
  - а) спадковість, спілкування, гра;
  - б) середовище, традиції, навчання;
  - в) спадковість, середовище, виховання, активність.
2. Теорії, які пояснюють природу співвідношення біологічного і соціального в розвитку особистості:
  - а) геліогенна теорія, теорія гетерозії, теорія урбанізації;
  - б) біологізаторська та соціологічна теорія;
  - в) теорія екзистенціалізму, неотнізму.
3. Особистість формується під впливом:
  - а) спадковості;
  - б) навчання;
  - в) освіти;
  - г) виховання;
  - д) середовища;
  - е) учителя;
  - ж) власної активності.
4. Формування особистості – це:
  - а) цілеспрямований процес виховання у дітей необхідних поглядів і якостей;
  - б) становлення людини як соціальної істоти, яке відбувається в результаті її виховання;
  - в) становлення людини під впливом різних факторів;
  - г) цілеспрямований процес взаємодії вихователя і вихованців, спрямований на досягнення певної мети.

• *Сконструювати відповідь*

1. Процес розвитку особистості – це _____

_____

(взаємозумовлений, прогресивний, неперервний, однобічний, кількісний та якісний, надбань, змін, біосоціальний, фізіологічний).

2. Особистістю людина стає, коли _____

_____

(оволодіває професією, керує поведінкою, досягає, свідомо, вісімнадцятирічного віку, самостійно).

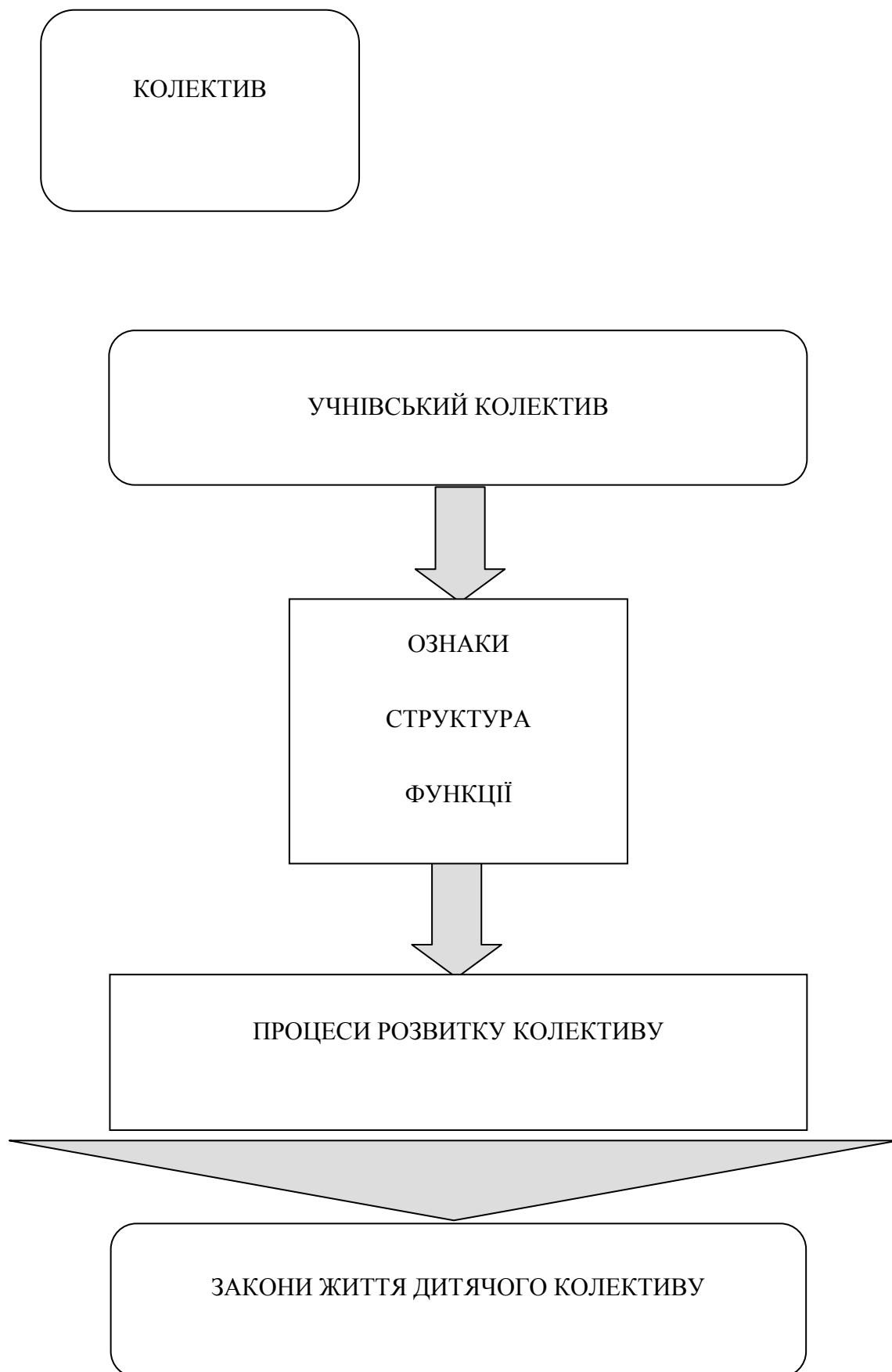
3. Задатки – це _____

(знання, отримані при народженні, готові психічні властивості, уміння і навички, природні тенденції розвитку)

ФАКТОРИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ

Наукова педагогіка	Народна педагогіка

V. Формування учнівського колективу та його вплив на особистість школяра

Питання та завдання з теми

Знання

1. Опрацювати навчальний матеріал теми, використовуючи різні підручники.
2. Виконати запропоновані тестові завдання (Додаток __).
3. Назвати функції дитячого колективу.

Розуміння

1. Заповнити всі фрагменти таблиці на основі виділених ключових слів.
2. Дати характеристику етапів (стадій) розвитку колективу, що розроблена А.С.Макаренком та О.М. Лутошкіним.
3. Розкрити значення традицій як засобу формування дитячого колективу.

Застосування

1. Підготувати та провести експрес-контроль основних понять теми.
2. Зробити рекламу одного з видань періодичної педагогічної преси за зразком.
3. Підготувати та провести мікровикладання за кожним фрагментом таблиці.

Аналіз

1. Довести чи спростувати твердження А.С.Макаренка: "Головна виховуюча сила – колектив. Не протиставлення особистості колективу, а єдність інтересів суспільства, колективу і особистості, їх діалектичний взаємозв'язок та взаємозалежність".
2. Проаналізувати твердження А.С.Макаренка, що постійно ставлячи і досягаючи нових цілей, колектив "може розвинутися до абсолютного непередбачуваних перспектив".
3. Співставити означення поняття "колектив", та вислів А.С.Макаренка: "Колектив – це особлива гімнастична зала, де відбувається тренування особистості".
4. Проаналізувати вислів А.С.Макаренка: "Справжнім стимулом людського життя є завтрашня радість. У педагогічній техніці ця завтрашня радість є одним з найважливіших об'єктів роботи. ...Виховати людину – значить виховати в неї перспективні шляхи".

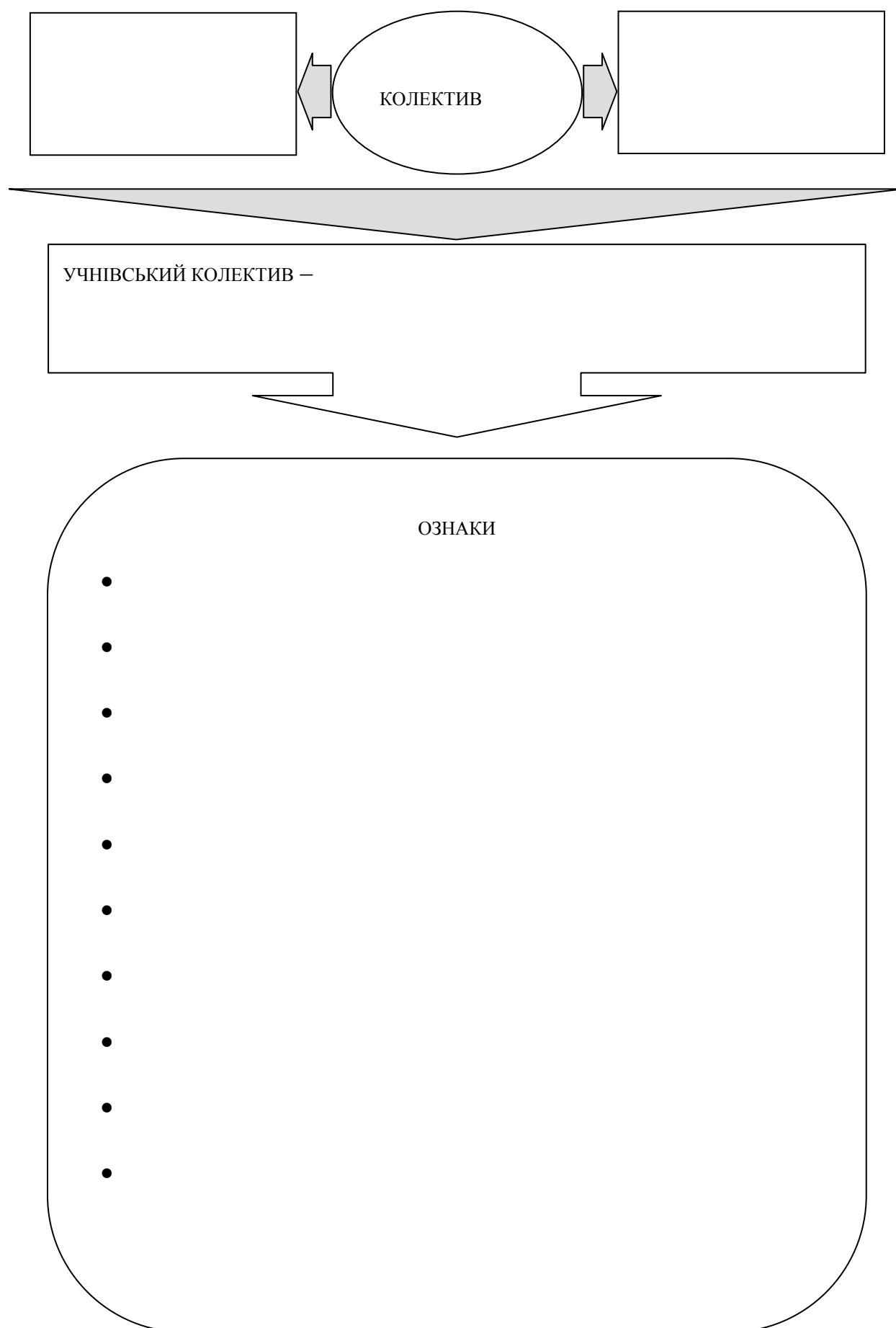
Синтез

1. Висловити та аргументувати свою думку про вислів: "Колективне виховання нівелює розвиток індивідуальності".
2. Скласти правила роботи з колективом на основі опрацювання педагогічної літератури (Додаток).
3. Доповнити закони життя колективу, які описує А.С.Макаренко, тими, що з'явилися у сучасній школі.
4. Доповнити закони життя колективу, які описує А.С.Макаренко, тими, що з'явилися у сучасній школі.
5. Окреслити шляхи вирішення помилок у системі колективних відносин: невідповідність між завданнями і функціями колективу та його інтересами і реальними можливостями; недостатня динамічність колективу; незмінна структура діяльності; закріплення певних функцій за одним членом колективу.

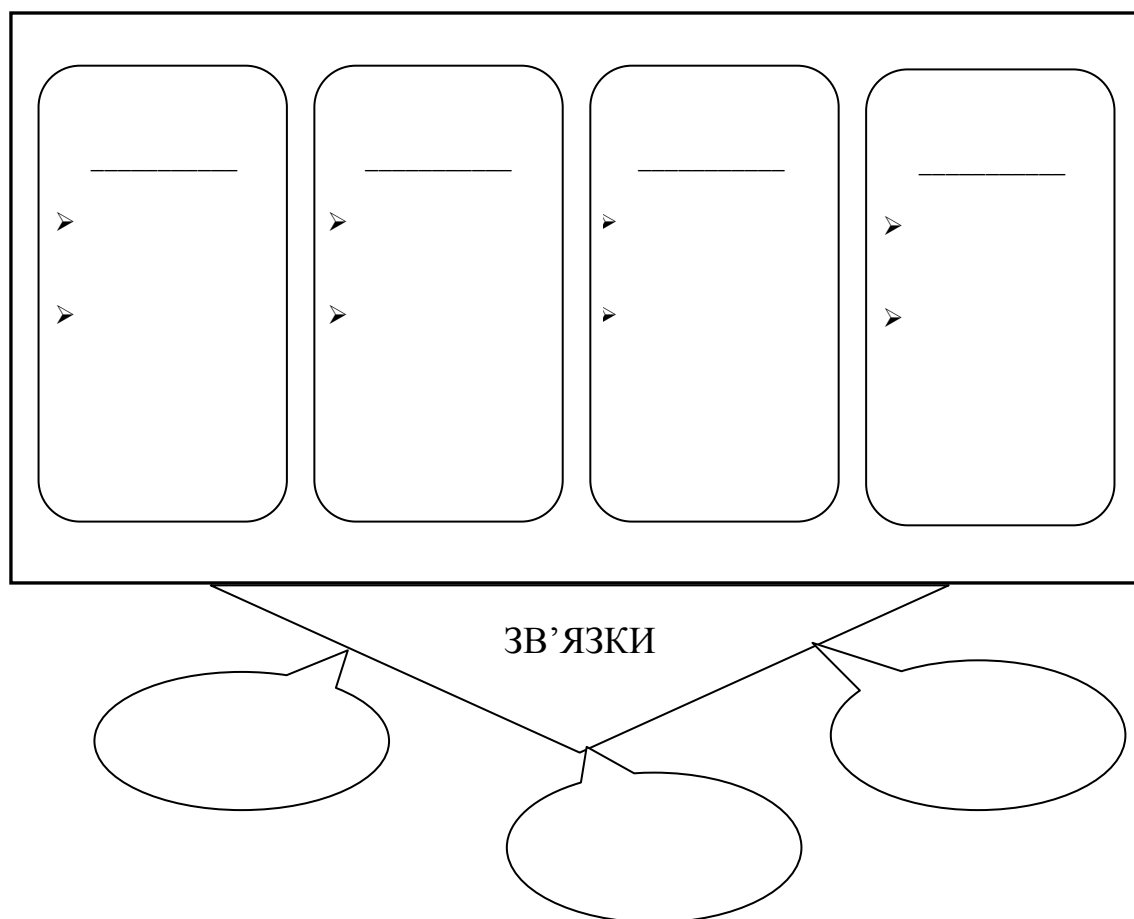
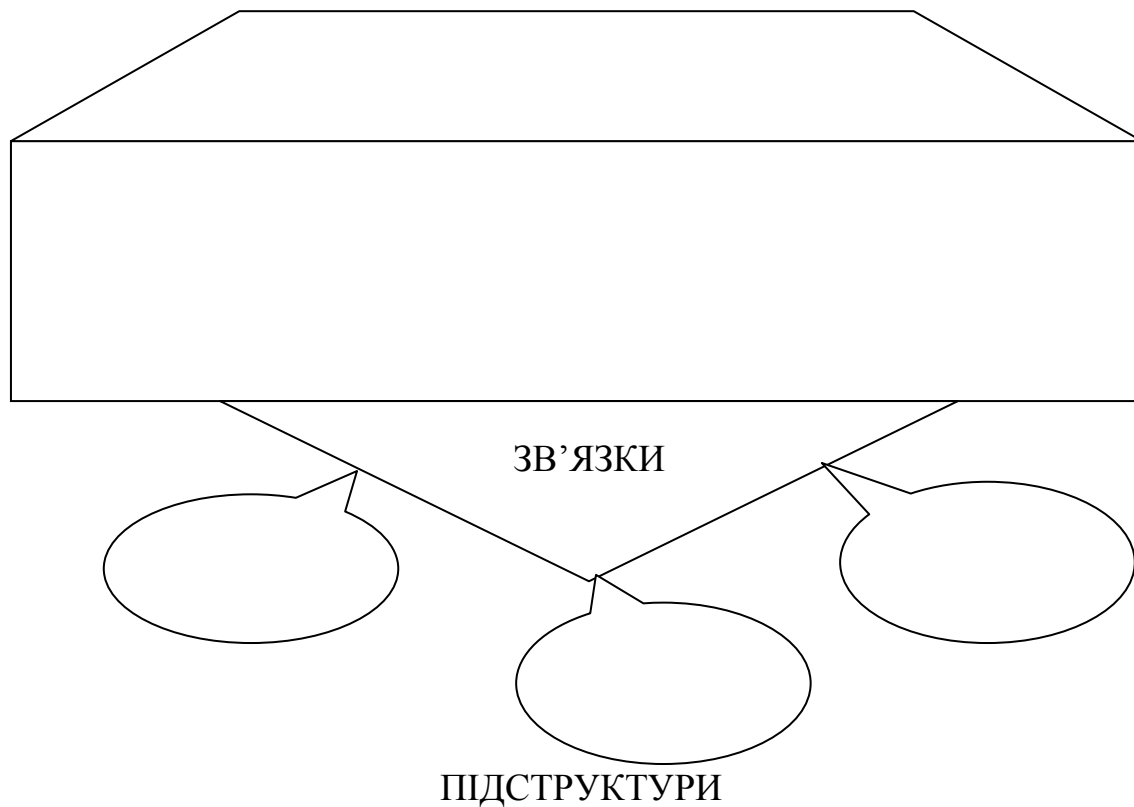
Оцінка

1. Оцінити вислів С.Т. Шацького: "Для дітей найбільш важливим є дитяче співтовариство. Педагог – старший товариш, помічник, а не зовнішня щодо вихованців сила".
2. Дати оцінку розробленим А.С.Макаренком законом життя колективу для сучасної школи. Провести експертну оцінку мікровикладання.
3. Провести експертну оцінку експрес-контролю.
4. Провести експертну оцінку виступів студентів.

Таблиця 15

СТРУКТУРА УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

Таблица 17

ПРОЦЕС РОЗВИТКУ КОЛЕКТИВУ –

ЕТАПИ

за Макаренком

за Лутошкіним

I.

I.

II.

II.

III.

III.

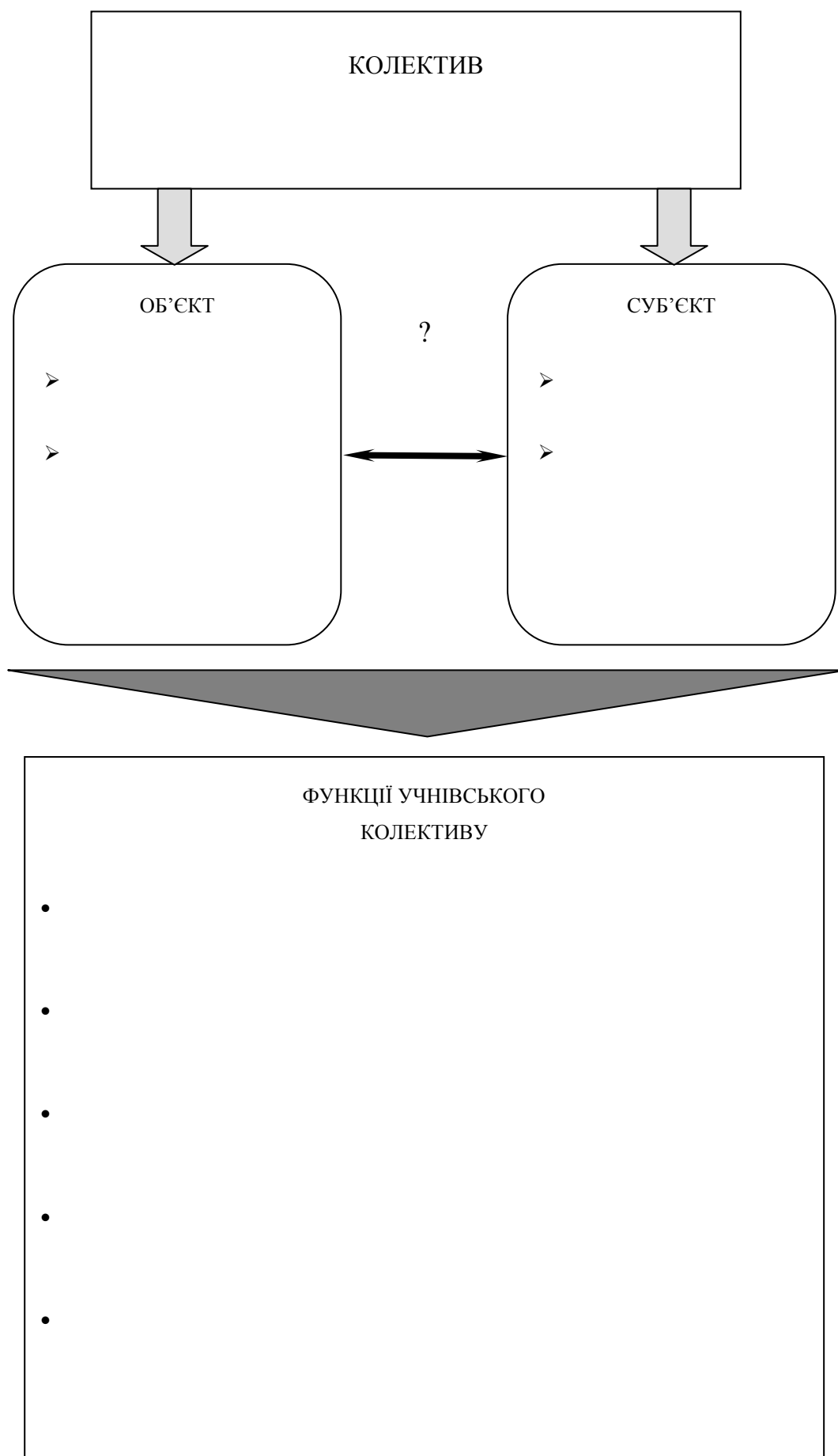
IV.

IV.

V.

Таблиця 18

Тестове завдання

- Вибрати правильну відповідь

1. А.С.Макаренко вважав, що головним критерієм у визначенні стадій розвитку колективу є:

- а) участь в органах самоврядування;
- б) стосунки між вихованцями;
- в) організація діяльності учнів;
- г) характер пред'явлених вимог.

2. Обов'язковими ознаками виховного колективу є:

- а) однаковий вік;
- б) відносини "відповідальної залежності";
- в) спільна суспільно корисна діяльність;
- г) тривалість існування об'єднання;
- д) наявність наставника;
- е) наявність органів самоврядування.

3. Сутністю "педагогіки паралельної дії" є:

- а) учень – актив – колектив;
- б) учитель – колектив – учень;
- в) учитель – учень;
- г) учень – колектив.

4. Найбільш ефективним засобом формування загальношкільного колективу є:

- а) учнівські об'єднання за інтересами;
- б) систематична діяльність "зведених загонів";
- в) систематичне проведення загальношкільних конкурсів;
- г) діяльність органів учнівського самоврядування.

- Сконструювати відповідь

1. А.С. Макаренко стверджував, що "ніщо так не зміцнює колектив, як _____". Він називав _____ клеєм колективу.

(розвиток, традиції, система перспективних ліній).

2. Колектив – це _____

_____

(група людей, добровільне об'єднання людей, спільна діяльність, єдині інтереси, суспільно-корисна діяльність, спільна мета, особисто значущий зміст діяльності).

ЗАКОНИ ЖИТТЯ ДИТЯЧОГО КОЛЕКТИВУ

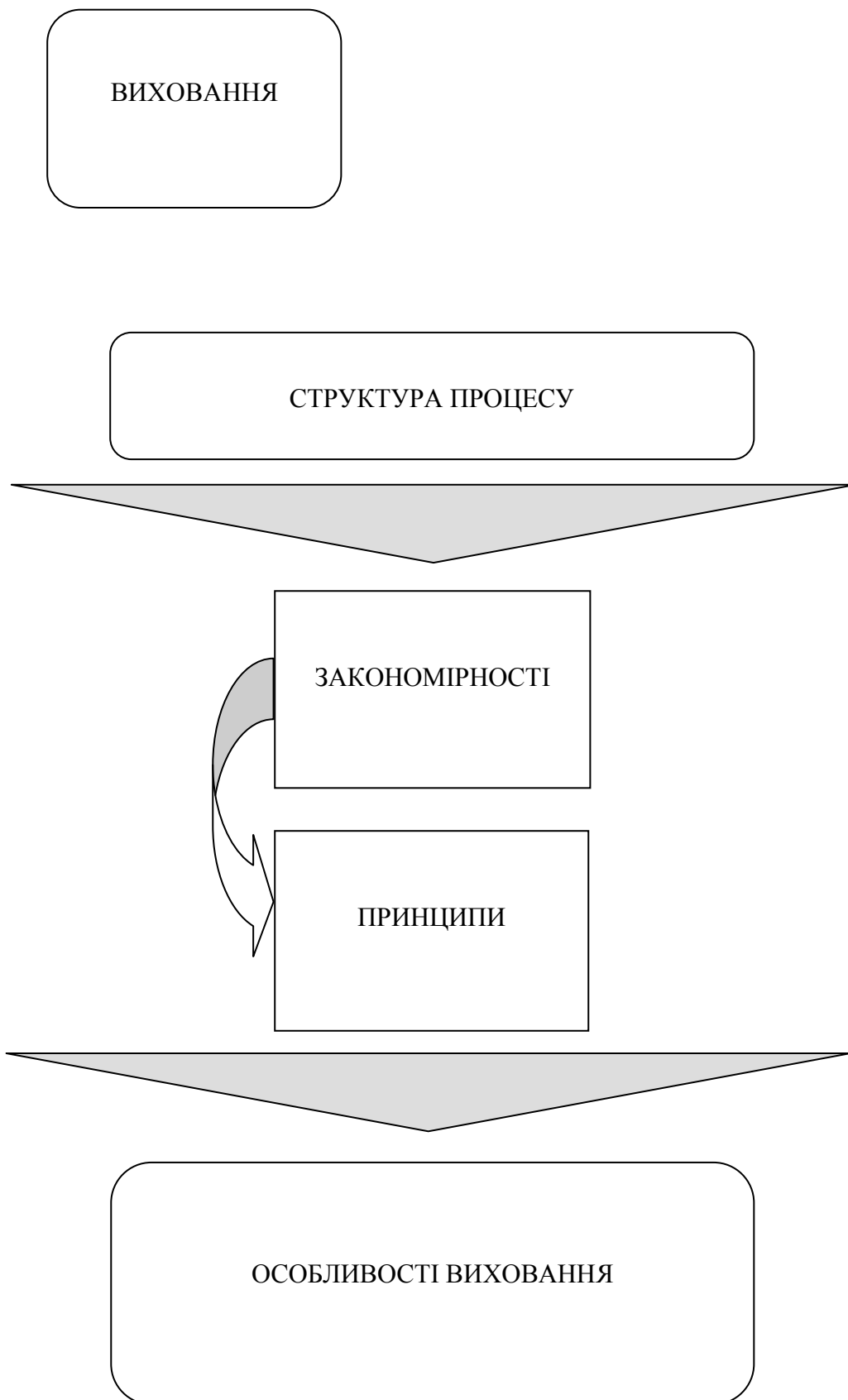
№ п/п	Формулювання закону (автор)
----------	-----------------------------

--	--

ПРАВИЛА РОБОТИ З КОЛЕКТИВОМ

№ п/п	Формулювання поради (автор)

VI. Сутність процесу виховання

Завдання та питання з теми

Знання

1. Опрацювати навчальний матеріал теми, використовуючи різні підручники.
2. Виконати запропоновані тестові завдання. (Додаток __)
3. Дати характеристику структурних компонентів процесу виховання.

Розуміння

1. Заповнити послідовно всі фрагменти таблиці на основі ключових слів.
2. Розкрити сутність основних принципів виховання.
3. Охарактеризувати основні напрямки виховання.
4. Розкрити сутність поняття "авторський метод" виховання.
5. Розтлумачити сутність поняття "національне виховання".

Застосування

1. Підготувати та провести експрес-контроль основних понять теми.
2. Зробити рекламу одного з видань періодичної педагогічної преси.
3. Підготувати та провести опитування за кожним фрагментом таблиці.
4. Довести існування основних закономірностей процесу виховання.
5. Пояснити положення: вчитель і учень – суб'єкти виховного процесу.
6. Проілюструвати використання загальних методів виховання прикладами з творів А.С. Макаренка, В.О. Сухомлинського.

Аналіз

1. Проаналізувати вислів А.С. Макаренка: "Я під ціллю виховання розумію програму людського характеру, причому у поняття характеру я вкладаю весь зміст особистості. Я вважаю, що ми, педагоги, повинні мати таку програму особистості, до якої повинні прагнути".
2. Прокоментувати думку К.Д. Ушинського: "Кожен народ має свій особливий ідеал людини і вимагає від свого виховання відтворення цього ідеалу в окремих особах. Ідеал цей у кожного народу відповідає його характеру, визначається громадським життям, розвивається разом з його розвитком".
3. Прокоментувати твердження А.С.Макаренка: "Якомога більше вимог до людини, але, разом з тим, і якомога більше поваги до її особистості".
4. Проаналізувати вислів А.С. Макаренка: "Ніякий педагогічний спосіб, навіть загальноприйнятий, яким звичайно у нас вважається навіювання, пояснення, бесіда, суспільна думка, не може бути визнаним завжди абсолютно корисним. Найкращий спосіб в деяких випадках обов'язково буде найгіршим".

Синтез

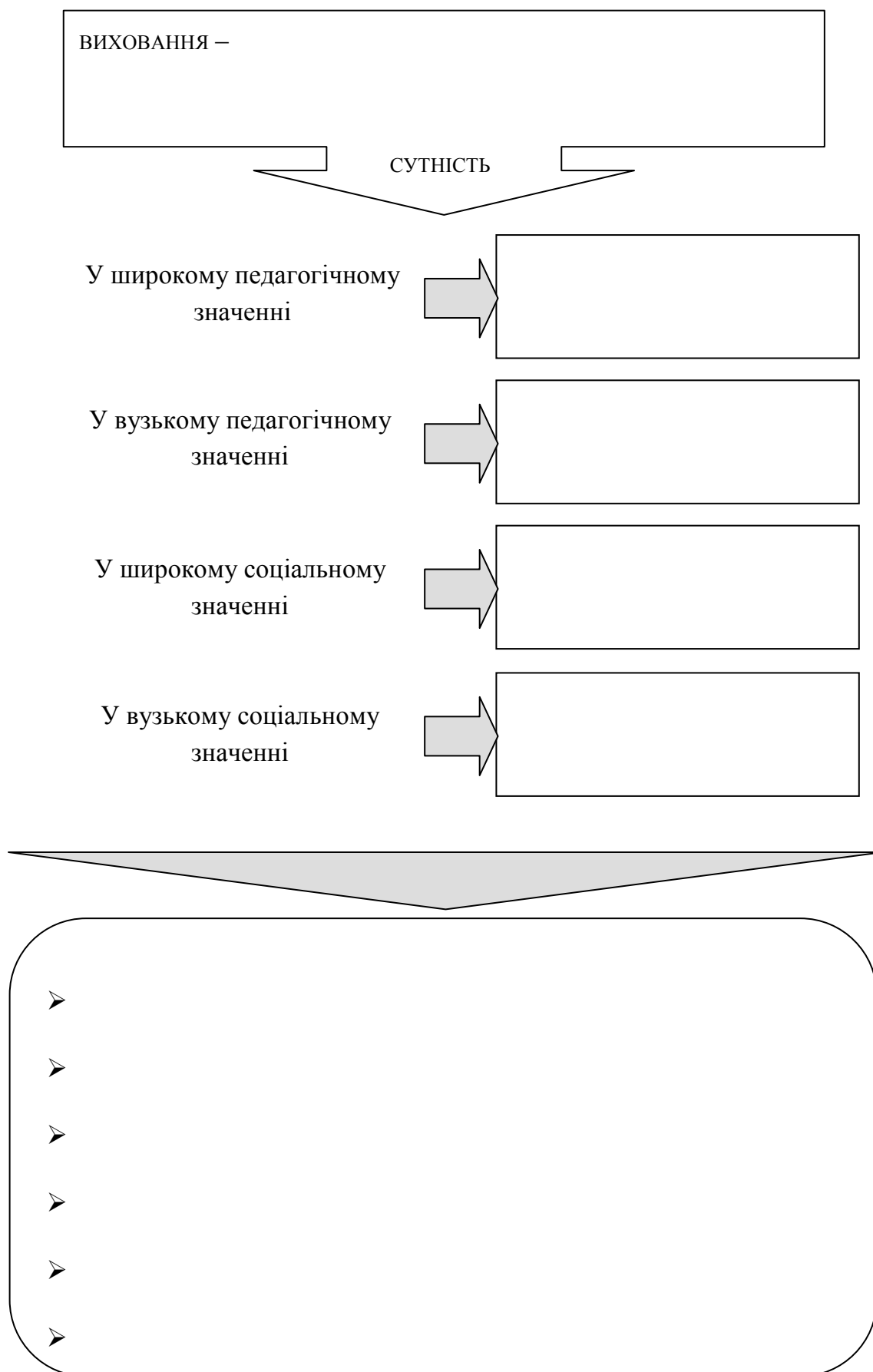
1. Заповнити класифікацію методів виховання Ю.К. Бабанського (Додаток).
2. Скласти порівняльну таблицю наукових та народних принципів виховання (Додаток).

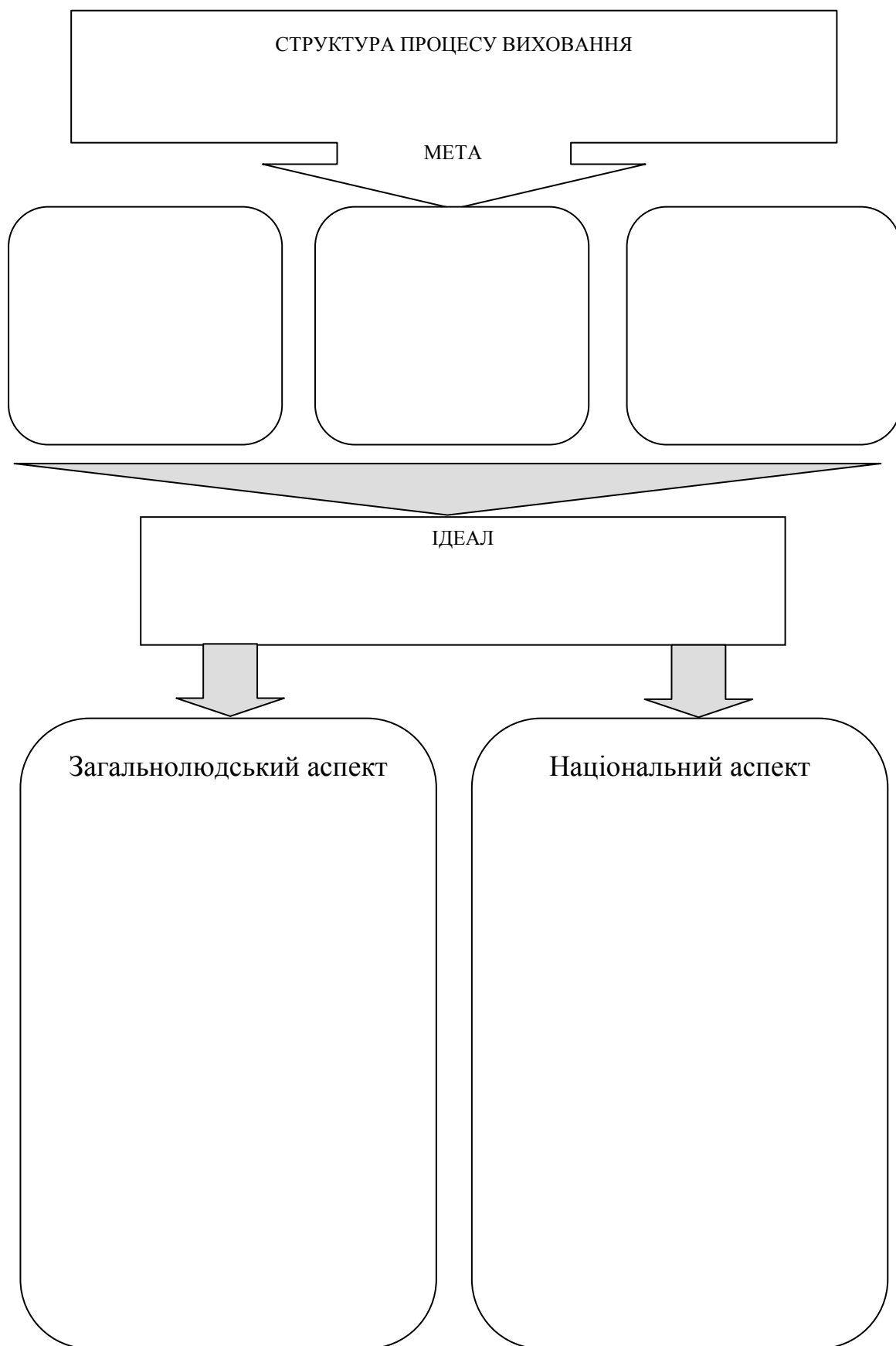
Оцінка

1. Оцінити сучасність вислову К.Д. Ушинського: "Мистецтво виховання має таку особливість, що майже всім воно здається справою знайомою та зрозумілою, а іноді навіть легкою, і тим зрозуміліше та легше воно здається, чим менше людина знайома з ним теоретично і практично".
2. Провести експертну оцінку мікрОВикладання.
3. Провести експертну оцінку експрес-контролю.
4. Провести експертну оцінку виступів студентів.

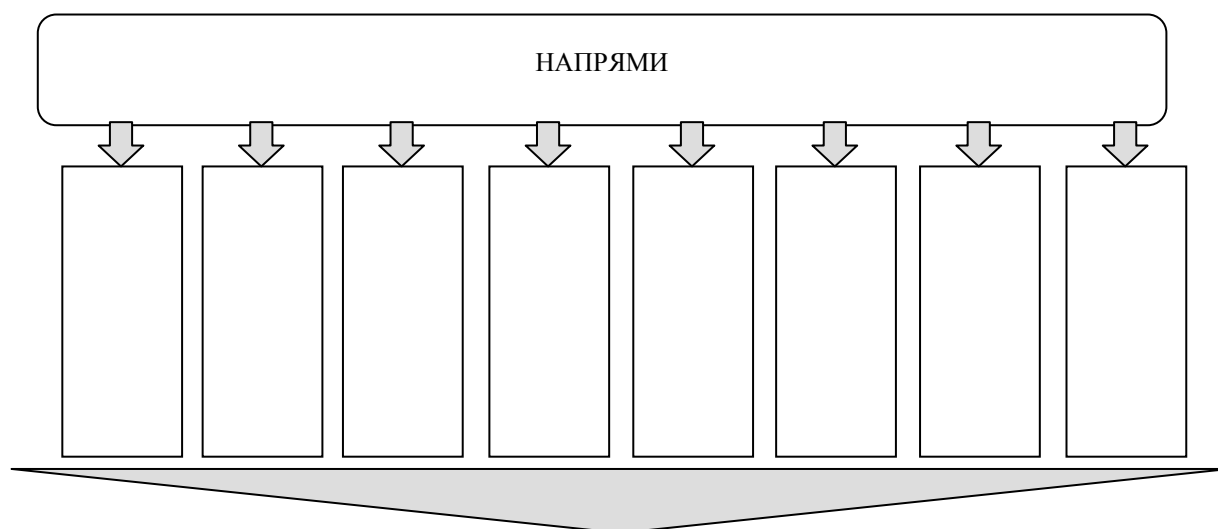

Таблиця 19

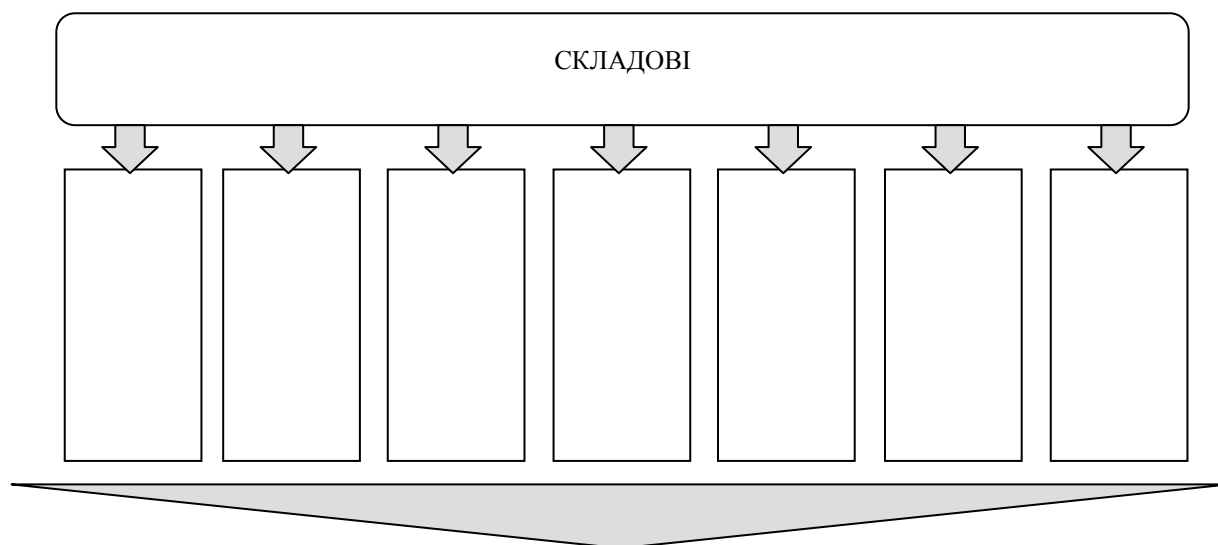

ЗМІСТ ВИХОВАННЯ

НАЦІОНАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ –

СКЛАДОВІ

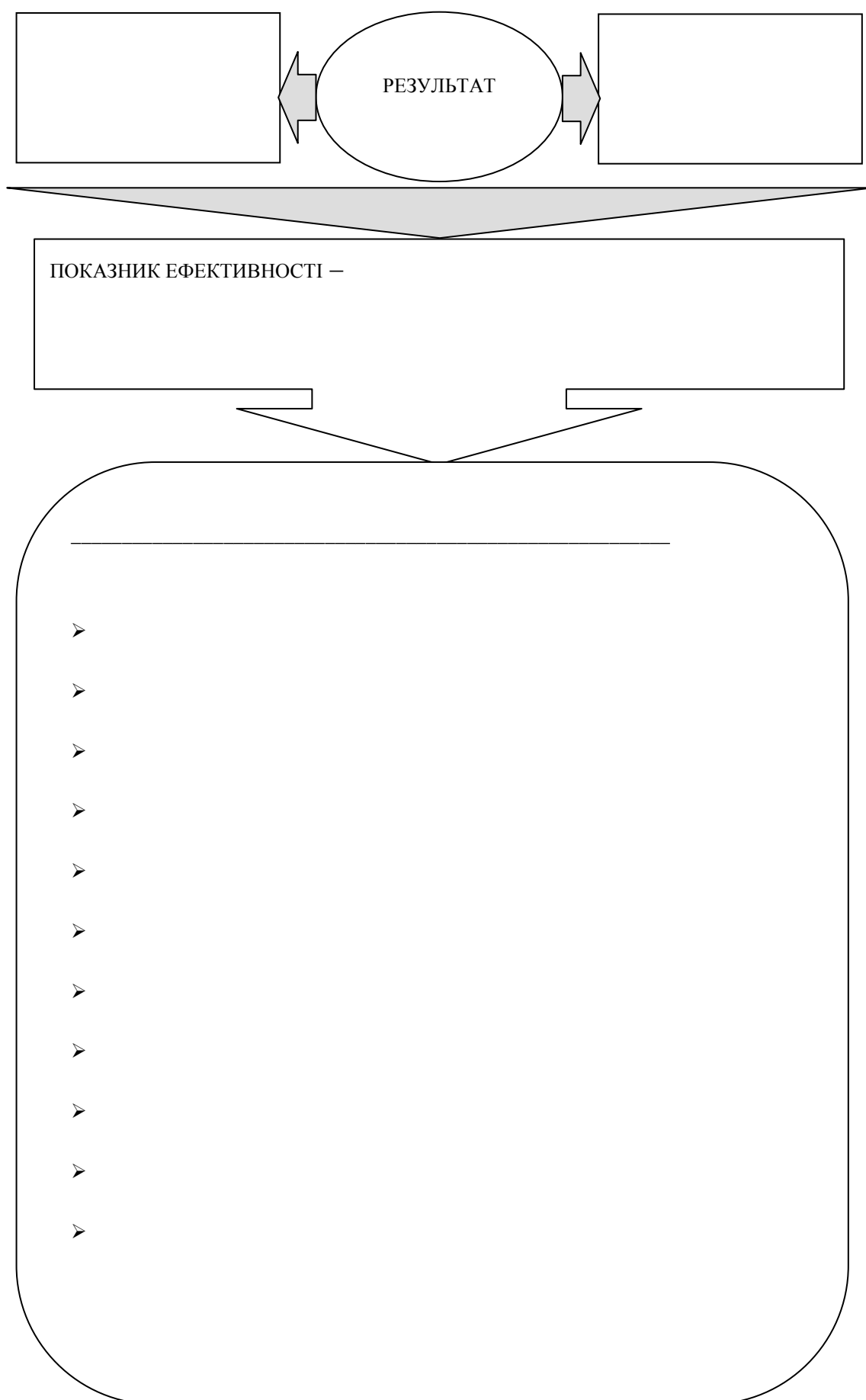
ІНСТРУМЕНТАРІЙ

Метод виховання –

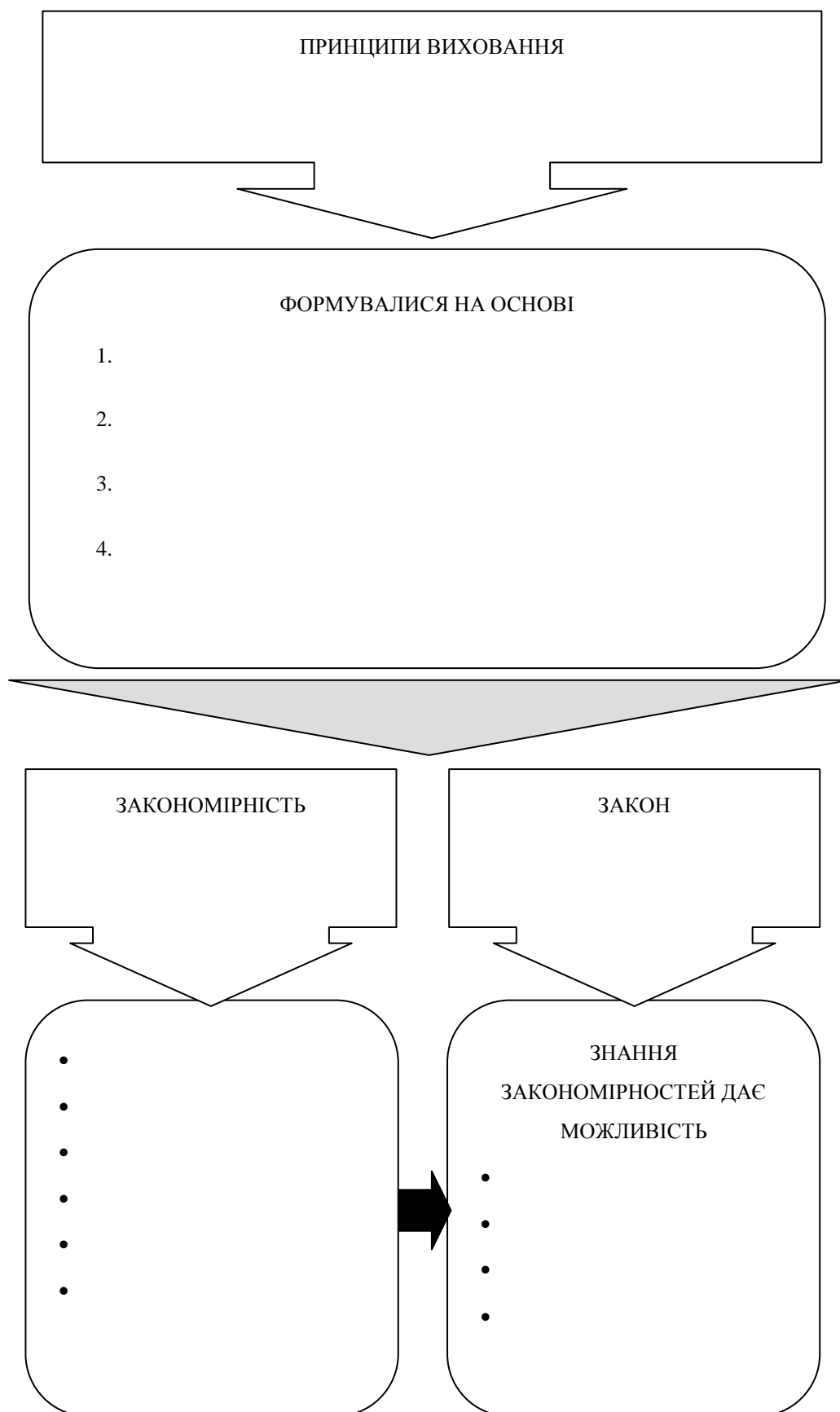
Форма виховання –

Засіб виховання –

Таблица 22

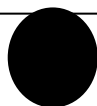

Таблиця 23

ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ВИХОВАННЯ

-
-
-
-
-
-
-

З КОНЦЕПЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ

-
-
-
-
-
-

З НАРОДНОЇ ПЕДАГОГІКИ

-
-
-
-
-
-
-
-

КРИТЕРІЇ РІВНЯ ВИХОВАНOSTІ УЧНЯ

Віковий період	Критерії вихованості

Тестове завдання

• *Вибрати правильну відповідь*

1. Фактор, який визначає мету і зміст виховання:
  - а) рівень розвитку педагогічної науки;
  - б) рівень економічного, соціального та культурного розвитку суспільства;
  - в) розвиток освіти;
  - г) напрямок функціонування загальноосвітньої школи.
2. Структурними компонентами процесу виховання є:
  - а) відносини;
  - б) зміст;
  - в) колектив;
  - г) результат;
  - д) мета;
  - е) дисципліна.
3. Термін "виховання" вживається в педагогічній науці в таких значеннях:
  - а) в широкому соціальному, широкому педагогічному;
  - б) в філософському, етико-моральному, культурно-історичному;
  - в) науковому, педагогічному, життєвому;
  - г) широкому соціальному і педагогічному, вузькому соціальному і педагогічному.
4. Ідея всебічного розвитку бере початок від:
  - а) давньогрецької ідеї калокогатії;
  - б) середньовічної ідеї аскетизму;
  - в) ідеї гуманізму епохи Відродження.
5. Виховання – це:
  - а) процес розвитку в людини успадкованих нахилів, якостей, здібностей;
  - б) процес соціалізації особистості;
  - в) вплив вихователя на вихованців з метою формування певних якостей особистості;
  - г) спеціально організований, цілеспрямований процес взаємодії вихователя та вихованців, спрямований на формування позитивних якостей особистості.
6. Серед наведених понять засобами виховання є:
  - а) змагання; г) книги;
  - б) гра; д) праця;
  - в) мова; е) вправи.
- 3 педагогічної точки зору неправомірними методами покарання є:
  - а) зауваження; г) тілесні покарання;
  - б) запис у щоденнику; д) догана;
  - в) видалення з класу; е) виклик батьків.

• *Сконструювати відповідь*

1. Національне виховання це – _____

спрямована на організацію життєдіяльності підростаючого покоління.

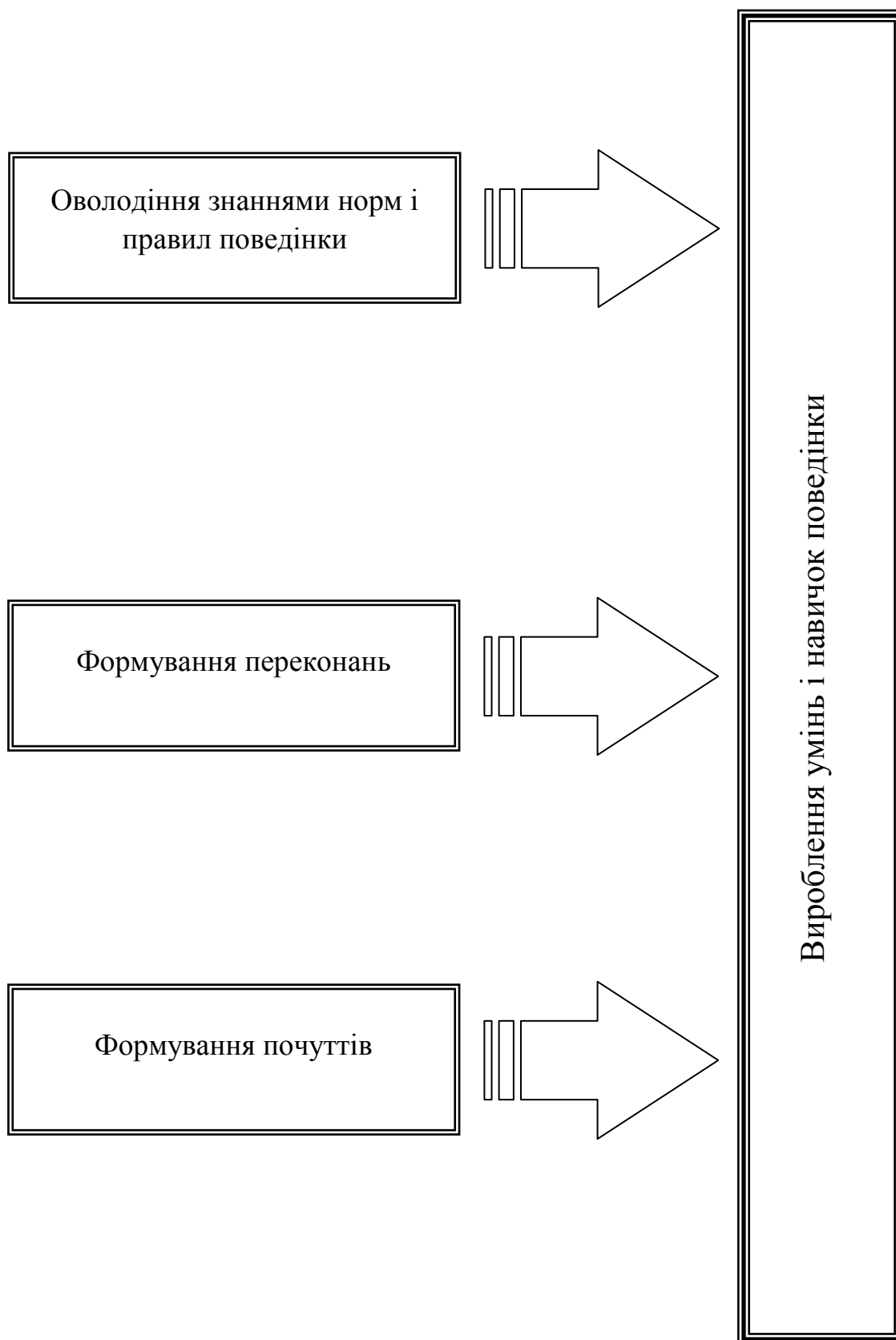
(принцип, виховання, історично зумовлена, на елементах козацької педагогіки, і створена самим народом, природовідповідності, на зразках, система духовних цінностей)

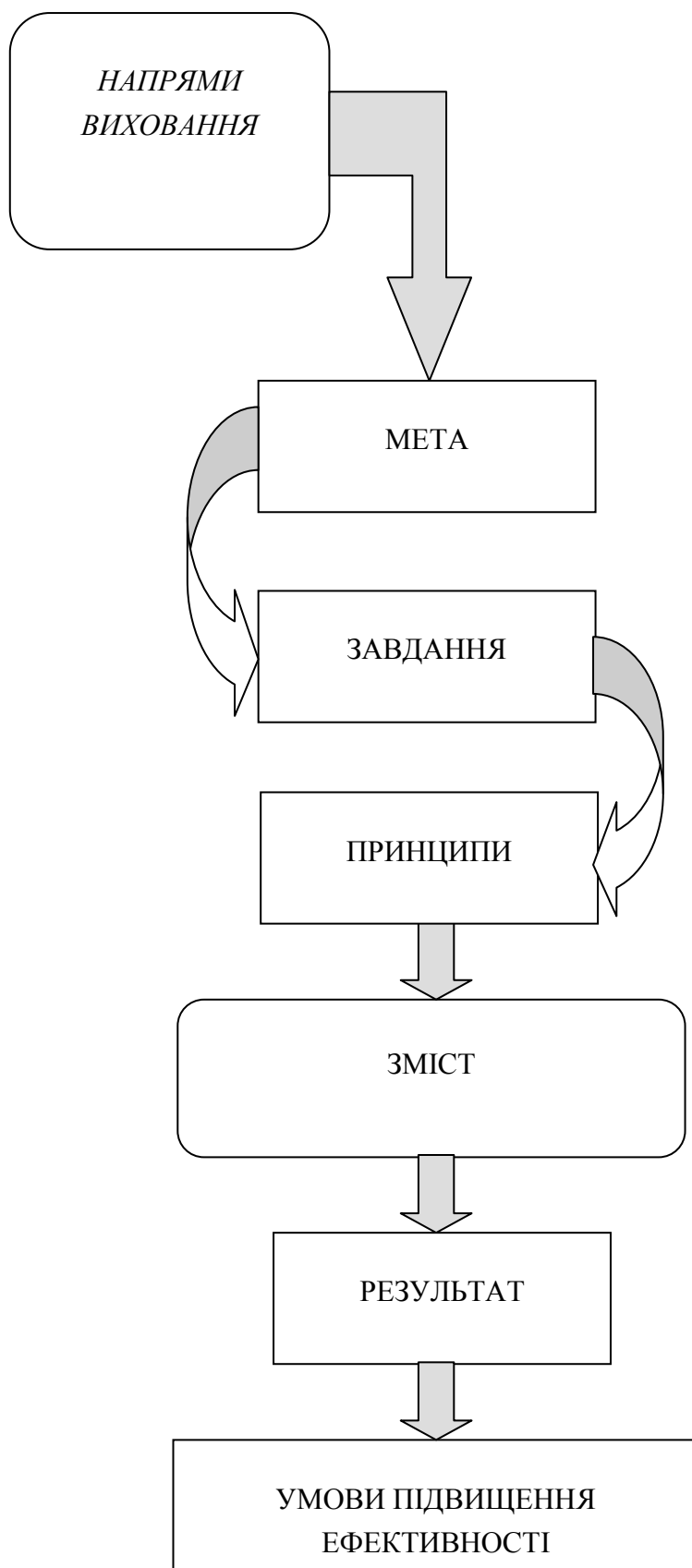
**ПОРІВНЯННЯ НАУКОВИХ ТА НАРОДНИХ
ПРИНЦИПІВ ВИХОВАННЯ**

Наукові принципи	Принципи народної педагогіки

ЕТАПИ ПРОЦЕСУ ВИХОВАННЯ

VII. Основні напрями виховання

Завдання та питання з теми

Знання

1. Опрацювати навчальний матеріал з теми, використовуючи різні підручники.
2. Виконати запропоновані тестові завдання (Додаток).
3. Охарактеризувати основні шляхи розумового та морального виховання.

Розуміння

1. Заповнити послідовно всі фрагменти таблиць.
2. Пояснити взаємозв'язок окремих понять і блоків таблиці.
3. Охарактеризувати основні умови ефективного розвитку пізнавальних процесів (розвиток сили волі, пам'яті, мислення, уяви).
4. Розтлумачити вислів П.Ф.Лесгафта: "Найбільша таємниця виховання полягає в тому, щоб фізичні і розумові вправи слугували відпочинком одні для інших".
5. Розкрити шляхи формування пізнавального інтересу.
6. Пояснити зв'язок між розумовим вихованням і загальним розвитком особистості.

Застосування

1. Підготувати та провести експрес-контроль основних понять теми.
2. Підготувати та провести опитування за кожним фрагментом таблиці.
3. Зробити огляд періодичної педагогічної преси: проблеми виховання в сучасній школі.
4. Підготувати та провести фрагмент виховної справи з розумового або морального виховання за методикою КТС.
5. Провести обговорення шляхів та способів розумового та морального виховання у Павлівській середній школі.

Аналіз

1. Проаналізувати сутність основних критеріїв моральної людини: моральні переконання, моральні принципи, ціннісні орієнтації, вчинки по відношенню до близьких та незнайомих людей.
2. Проаналізувати шляхи та способи морального та розумового виховання педагогічно занедбаних дітей (А.С.Макаренко "Педагогічна поема").
3. Проаналізувати роль національних традицій у моральному вихованні молоді.
4. Проаналізувати досвід та недоліки виховання учнів у сучасній школі. Пояснити своє відношення до вислову В.О. Духновича: "Щастя або нещастя людини залежить багато в чому від народження, але більшою мірою від морального його виховання".
5. Обговорити правила людської взаємодії, що пропонує Д.Карнегі (Додаток).

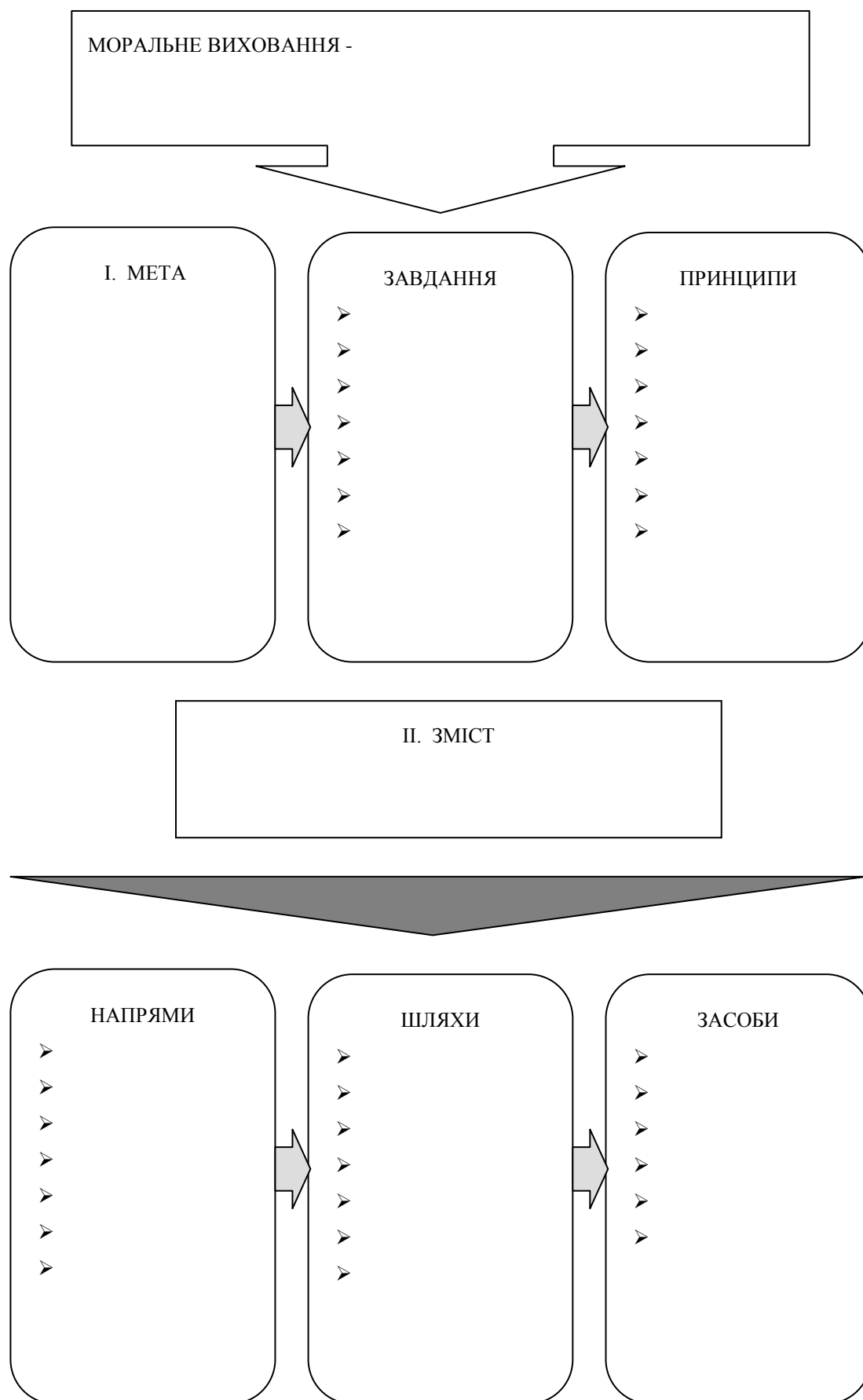
Синтез

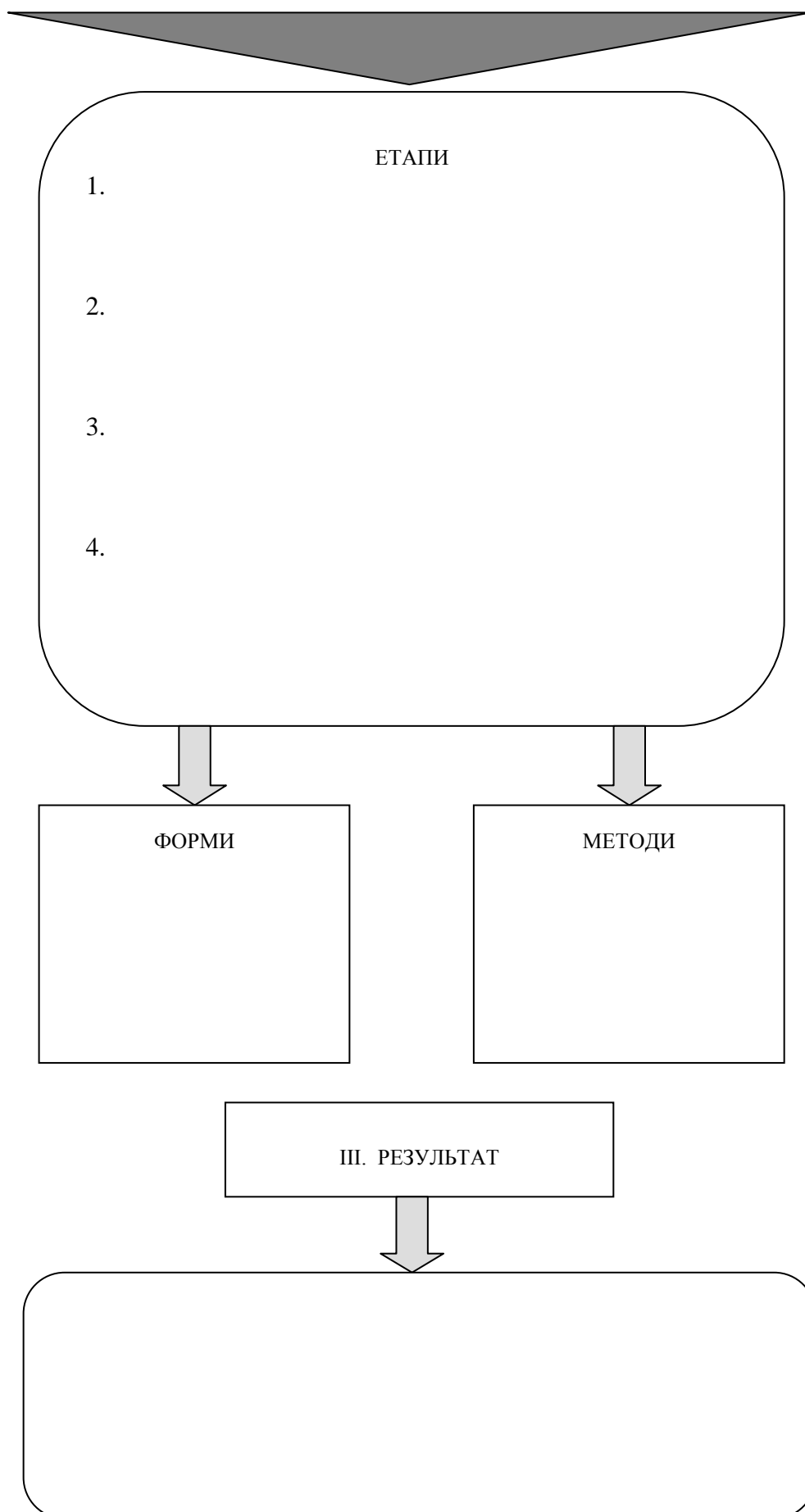
1. Сконструювати конспект виховної справи по розумовому або моральному вихованню за схемою (Додаток).
2. Написати реферат на одну з запропонованих тем: "Культура розумової праці", "Шляхи розвитку пізнавального інтересу", "Розвиток пізнавальних процесів".

Оцінка

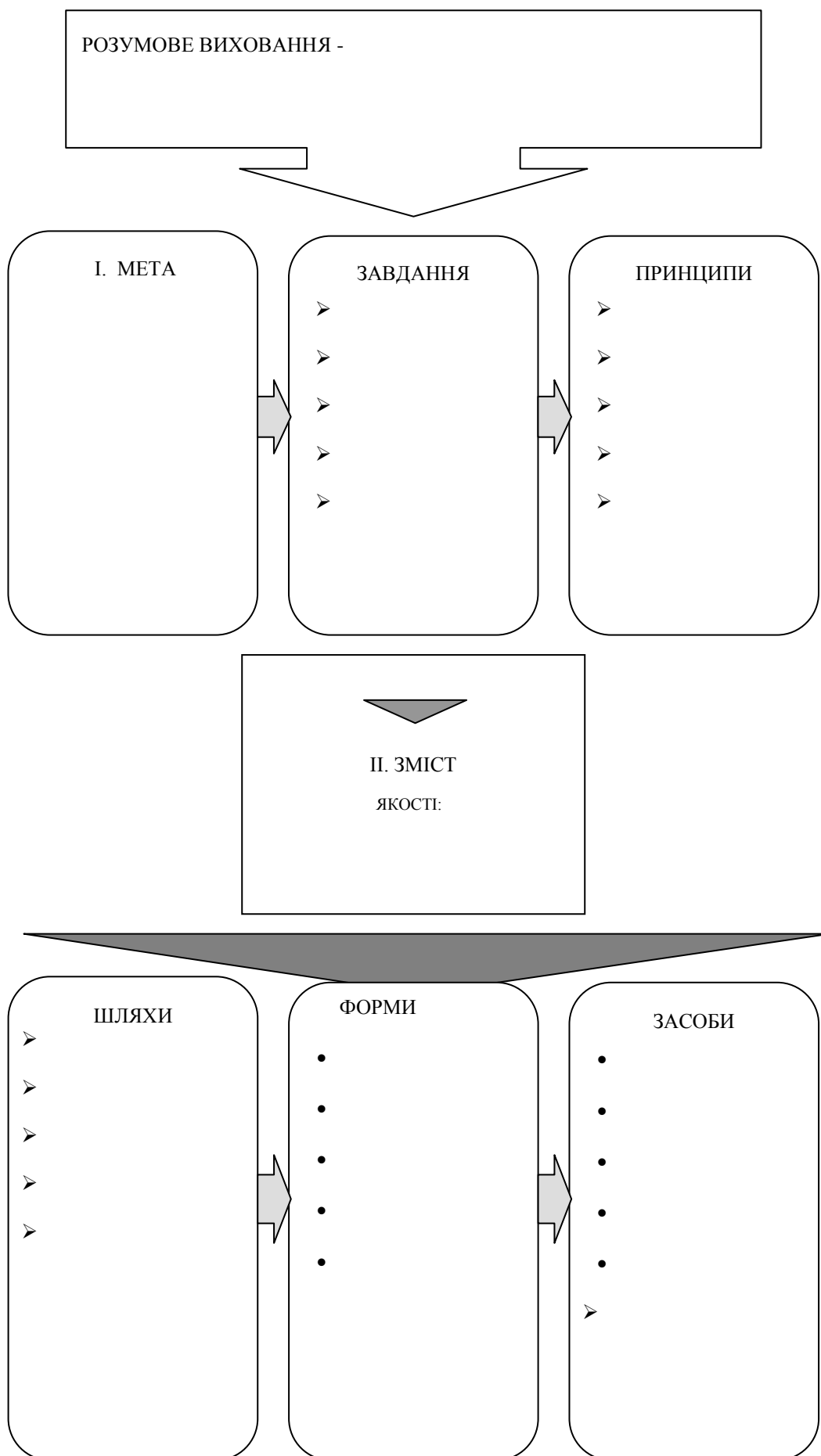
1. Провести експертну оцінку мікрОВикладання.
2. Провести експертну оцінку експрес-контролю.
3. Провести експертну оцінку виступів студентів.
4. Оцінити за схемою аналізу (Додаток) фрагмент проведеної виховної справи.

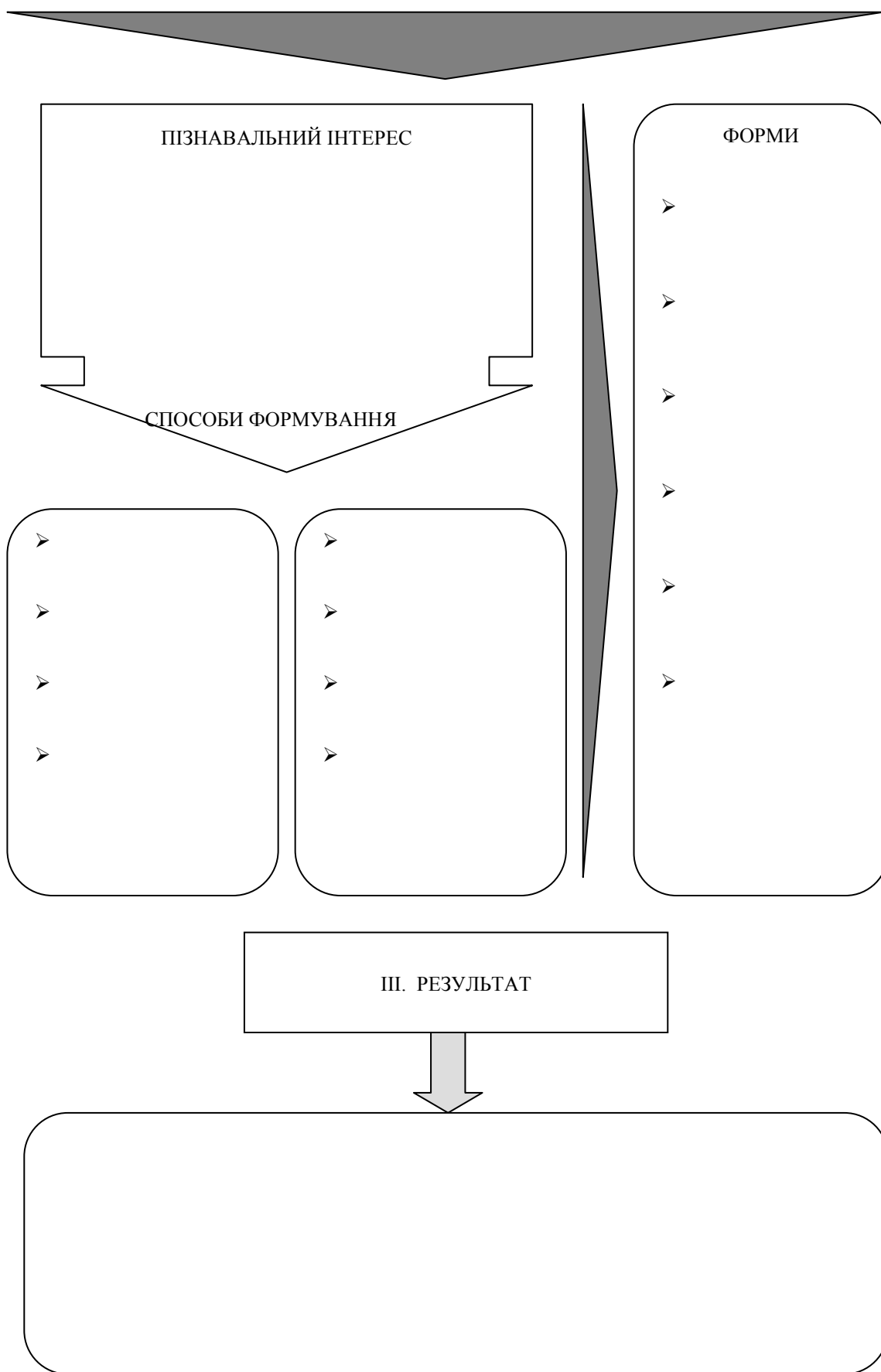
Таблиця 25

Таблиця 27

Тестове завдання

• Вибрати потрібні відповіді

1. Завданням розумового виховання є:
  - а) раціональна організація навчальної праці учнів;
  - б) розвиток інтелектуальної культури, пізнавальних мотивів та мислення;
  - в) розвиток життєвого досвіду та культури навчальної праці учня.
2. Розумове виховання – це:
  - а) інтелектуальні уміння людини;
  - б) цілеспрямована систематична та системна передача знань, умінь, навичок;
  - в) процес розвитку сил, мислення, пізнавальних інтересів, здібностей.
3. Пізнавальний інтерес – це:
  - а) спосіб стимулювання пізнавальної діяльності;
  - б) психічне явище, яке впливає на почуття людини;
  - в) інтерес до пізнання, у процесі якого відбувається розумовий розвиток.
4. Способами формування пізнавального інтересу є:
  - б) мотивація навчальної діяльності;
  - в) проблемне викладання навчального матеріалу;
  - г) написання рефератів; д) пізнавальні ігри;
  - а) вивчення якомога більшої кількості навчального матеріалу;
  - е) емоційність викладання навчального матеріалу.
5. Компонентами моральної самосвідомості є:
  - а) моральне переконання;
  - б) моральні вчинки;
  - в) моральні оцінки;
  - г) моральна поведінка.
6. Основними регуляторами моральної поведінки є:
  - а) сором;
  - б) усвідомлення обов'язків;
  - в) совість;
  - г) переконання;
  - д) погляди.
7. Народні традиції, фольклор, символи у процесі морального виховання є:
  - а) формами;
  - б) методами;
  - в) прийомами;
  - г) засобами.
8. Основами морального виховання у сім'ї є:
  - а) умови сімейного життя, спілкування батьків з дітьми, виховання відвертості, утвердження правильного погляду на моральні цінності, чуйне, дбайливе ставлення батьків до дитячих переживань;
  - б) розвиток мовлення, пробудження інтересу до знань;
  - в) створення режиму праці в сім'ї.
9. Громадянське та патріотичне виховання учнів це:
  - а) цілісний взаємопов'язаний процес;
  - б) два відособлених напрями виховного процесу;

в) патріотичне виховання – основа громадянського.

• *Вставити пропущене педагогічне поняття*

1. ....цілеспрямована діяльність вихователя по розвитку розумових сил та мислення учнів, культури розумової праці;
.....опосередковане і узагальнене пізнання людиною предметів та явищ об'єктивної дійсності у їх суттєвих зв'язках та відносинах;
.....процес становлення розумових сил та мислення учнів, який відбувається в результаті всіх можливих життєвих впливів.

(розумові сили, мислення, розумовий розвиток, розумове виховання)

2. Основними компонентами розумового виховання є:

- .....знань, умінь та навичок;
- ..... на пізнання і свідомість людини, колективу та суспільства;
- .світоглядна та методологічна ... до дій;
- .сучасна ..... пізнавальної та трудової діяльності, саморегуляції та саморозвитку особистості;
- .соціальна .....

(культура, активність, система, погляди, готовність)

3. Для якого шкільного віку є особливо актуальними представлені завдання морального виховання:

- .....- розвивати прагнення учнів до саморозвитку, самовдосконалення;
- ..... - сприяти засвоєнню учнями знань про культуру поведінки, спілкування;
- ..... - формувати почуття колективізму, гуманного відношення до однокласників на основі ознайомлення зі звичаями та традиціями українського народу.

(молодший шкільний, підлітковий, юнацький)

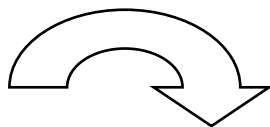
4. .... – пережиті та узагальнені моральні принципи, норми;

5. Із моральних вчинків складається.....

..... - сукупність норм поведінки людей, що регулює їх ставлення до суспільства, нації, колективу.

(моральна свідомість, моральні переконання, мораль, моральна поведінка)

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС –

СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ УЧНІВ

1. АКТУАЛЬНІСТЬ І НОВИЗНА ЗМІСТУ
2. РОЗКРИТТЯ ВАЖЛИВОСТІ ЗНАНЬ
3. ВИКОРИСТАННЯ ТВОРІВ МИСТЕЦТВА І ЛІТЕРАТУРИ
4. ПОРІВНЯННЯ І АНАЛОГІЇ
5. ЕФЕКТ ПАРАДОКСАЛЬНОСТІ І ЗДИВУВАННЯ
6. ЗАЦІКАВЛЕНІСТЬ
7. ЕМОЦІЙНІСТЬ
8. ПРОБЛЕМНІСТЬ
9. НАВЧАЛЬНІ ДИСКУСІЇ
10. ПІЗНАВАЛЬНІ ІГРИ
11. ЗАСТОСУВАННЯ КОМП'ЮТЕРІВ
12. ....
13. ....
14. ....
15. ....
16. ....
17. ....
18. ....

РОЛЬ ІНТЕРЕСУ В НАВЧАННІ

- Є РУШІЙНИМ МОТИВОМ ПІЗНАВАННЯ
- МОБІЛІЗУЄ УВАГУ УЧНЯ
- ПРИНОСИТЬ РАДІСТЬ, ЗАДОВОЛЕННЯ УЧНЕВІ
- ПІДВИЩУЄ ІНТЕНСИВНІСТЬ СПРИЙНЯТТЯ ЗНАНЬ
- СПРИЯЄ АКТИВІЗАЦІЇ МИСЛЕННЯ

ПРАВИЛА ЛЮДСЬКОЇ ВЗАЄМОДІЇ (Д.КАРНЕГІ)

- Щиро цікавтеся іншими людьми.
- Посміхайтеся.
- Пам'ятайте, що ім'я людини – це самий солодкий, самий важливий для нього звук на будь-якій мові.
- Треба бути гарним слухачем. Заохочуйте інших говорити про себе
- Говоріть про те, що цікавить вашого співрозмовника
- Викликайте у вашого співрозмовника усвідомлення його значущості і робіть це щиро.

ДВНАДЦЯТЬ ПРАВИЛ, ДОТРИМАННЯ ЯКИХ ДОЗВОЛИТЬ СХИЛИТИ ЛЮДЕЙ ДО ВАШОЇ ТОЧКИ ЗОРУ

- 1.Єдиний спосіб одержати перемогу у суперечці це уникнути її.
- 2.Проявляйте повагу до думок вашого співрозмовника. Ніколи не говоріть людині, що вона не права.
- 3.Якщо ви не праві, визнавайте це швидко і рішуче.
- 4.Завжди дотримуйтесь дружелюбного тону.
- 5.Примусьте вашого співрозмовника одразу відповісти “так”.
- 6.Нехай більше говорить ваш співрозмовник.
- 7.Нехай ваш співрозмовник думає, що ця думка належить йому.
- 8.Щиро намагайтеся дивитися на речі з точки зору вашого співрозмовника.
- 9.Ставтеся з співчуттям до думок і бажань інших людей.
- 10.Прагніть до най благородніших мотивів.
- 11.Драматизуйте свої ідеали, подаючи їх ефектно.
- 12.Кидайте виклик, зачіпайте за живе.

ДЕВ'ЯТЬ ПРАВИЛ, ДОТРИМАННЯ ЯКИХ ДОЗВОЛИТЬ ВПЛИВАТИ НА ЛЮДЕЙ, НЕ ПРИНИЖУЮЧИ НИХ І НЕ ВИКЛИКАЮЧИ В НИХ ПОЧУТТЯ ОБРАЗИ

1. Починайте з похвали і щирого визнання достоїнств співрозмовника.
2. Вказуйте на помилки інших не прямо. Не вказуйте на помилки інших не прямо.
3. Спочатку обговоріть власні помилки а потім критикуйте свого співрозмовника.
4. Краще запитувати співрозмовника, ніж давати йому будь-які накази
5. Дайте людям врятувати свій престиж.
6. Висловлюйте людям схвалення з приводу найменших їх вдач і відзначаєте кожен їх успіх. Будьте щиросердними у своїй оцінці та щирим на похвалу.
7. Створюйте людям добру репутацію яку намагатимуться виправдати.
8. Звертайтеся до заохочування. Створюйте враження, що помилку , яку Ви хочете бачити виправленою, легко виправить і робіть так, що Ви спонукаєте людей , здаватися їм неважкими.
9. Домагайтеся того, щоб люди раді зробити те що ви пропонуєте.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ
ТЕМА І. МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ

Заповнити таблиці та додатки, використовуючи різні підручники

Таблиця 29

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ –		
МЕТА	ОБ'ЄКТ	ПРЕДМЕТ
<div style="text-align: center; margin-top: 10px;">РІВНІ</div> <div style="margin-top: 20px;">1.</div> <div style="margin-top: 100px;">2.</div> <div style="margin-top: 100px;">3.</div>		

Таблиця 30

ОРГАНІЗАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ –

ЕЛЕМЕНТИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.

ПРАВИЛА ДОСЛІДНИЦЬКОЇ РОБОТИ

-
-
-
-
-
-
-

МЕТОДИ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ –

-
-
-
-
-
-
-
-

ПРИНЦИПИ ВІДБОРУ МЕТОДІВ ДОСЛІДЖЕНЬ

-
-
-
-
-
-

Тестове завдання

• *Вибрати правильну відповідь*

1. До методів педагогічних досліджень належать:
  - а) педагогічна вимога;
  - б) спостереження;
  - в) переконання;
  - г) експеримент;
  - д) екскурсія;
  - ж) інтерв'ювання.
2. Методи науково-педагогічних досліджень – це:
  - а) способи упорядкованої взаємодії учителя і учнів;
  - б) способи одержання науково достовірної інформації про закономірності розвитку людини, її виховання, навчання;
  - в) способи побудови наукових теорій;
  - г) результат довготривалого сприймання навчально-виховного процесу.
3. Рівнями науково-педагогічних досліджень є:
  - а) практичний;
  - б) теоретичний;
  - в) науковий;
  - г) методологічний;
  - д) історичний.
4. Об'єктом педагогічного дослідження є:
  - а) педагогічні явища;
  - б) процес навчання і виховання;
  - в) якість знань, умінь і навичок;
  - г) пошук шляхів удосконалення педагогічного процесу.

• *Сконструювати відповідь*

1. Педагогічне дослідження це –
-

(дослідження, вивчення, вимірювання, результативності, ефективності, зростання педагогічної майстерності, навчального, виховного, навчально-виховного, процесу, вчителя, учнів, рівня вихованості).

ВИВЧЕННЯ ПЕРЕДОВОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

Етапи:

1. Виявлення передового педагогічного досвіду.
2. Формування мети, завдань, об'єкта та предмета вивчення.
3. Складання програми вивчення і узагальнення досвіду.
4. Збір фактичного педагогічного матеріалу про передовий педагогічний досвід.

Безпосередньо:

- спостереження за навчально-виховним процесом;
- бесіди з учителем-майстром та керівництвом школи;
- аналіз шкільної документації.

Опосередковано:

- вивчення педагогічної літератури, в якій представлений досвід роботи вчителя;
  - аналіз рукописних матеріалів з досвіду роботи вчителя-майстра (реферати, доповіді, методичні матеріали);
  - заочні методично-дослідницькі завдання вчителю (анкети, тести, лист звернення).
5. Аналіз діяльності вчителя-майстра, *критерії*:
    - новизна діяльності педагога;
    - результативність і ефективність;
    - відповідність сучасним досягненням педагогіки;
    - стабільність;
    - можливість творчого використання досвіду вчителя іншими педагогами;
    - педагогічна сутність і значущість;
    - типові риси педагогічного досвіду.
  6. Узагальнення та висновки:
    - дозволяє вирішувати актуальні проблеми навчання і виховання;
    - створює базу для виявлення та аналізу закономірностей педагогічного процесу;
    - виявлені труднощі використання досвіду у масовій практиці;
    - виявлені поодинокі кроки вирішення навчально-виховних проблем;
    - встановлені суттєві можливості вдосконалення існуючих систем.
  7. Письмове оформлення результатів.

ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ КОЛЕКТИВУ КЛАСУ

1. Структура класу (склад, кількість учнів, соціальний склад батьків).
2. Характеристика класу як колективу (ступінь розвитку, взаємодопомога і вимогливість, згуртованість і організованість, дисциплінованість, традиції, звички; розвиток громадської думки; особливості відносин в колективі; прояв почуття відповідальності, обов'язку; наявність критики і самокритики; роль активу; боротьба за честь свого колективу; негативні явища).
3. Актив класу.
4. Роль колективу у формуванні особистості учнів.
5. Типові особливості окремих учнів як членів колективу (соціальна роль учнів, активісти, лідери, відмінники, дезорганізатори, негативні риси в характері окремих учнів).
6. Загальна характеристика навчальної, суспільно-політичної, моральної, трудової, колективної, діяльності учнівського колективу.
7. Участь класу в житті школи, житті колективу у позаурочний час.
8. Висновки, рекомендації, пропозиції.

ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ РІВНЯ ВИХОВАННОСТІ УЧНІВ

1. Правильність та об'єктивність оцінки вихованості школярів.
2. Реалізація мети і завдань виховання.
3. Врахування актуальних напрямків формування особистості.
4. Врахування результатів виховання, тобто рівня вихованості учнів та сформованості колективу.
5. Прогнозування розвитку колективу та особистості на основі педагогічної діагностики та поставлених педагогічних задач.
6. Відбір змісту виховної роботи. Вміння поєднувати загальні, групові та індивідуальні форми роботи.
7. Формування єдиних педагогічних позицій та вимог, необхідних для спільної і виховної роботи школи, сім'ї, громадськості.
8. Самоконтроль класного керівника за результатами роботи.
9. Контакт з батьками.
10. Оцінка виховних заходів.

ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ УЧНЯ

1. Загальні відомості про учня (де живе, де працюють його батьки, склад сім'ї, її матеріальна забезпеченість, культурний рівень).
2. Суспільна діяльність батьків, релігійність членів сім'ї.
3. Режим дня та дозвілля дитини, участь дитини в домашній праці.
4. Друзі та знайомі дитини поза школою.
5. Стан здоров'я учня (за даними лікаря школи).
6. Загальний розвиток школяра.
7. Участь у суспільній діяльності.
8. Відношення до навчання, розумової праці.
9. Ставлення до фізичної праці.
10. Рівень дисциплінованості.
11. Культура поведінки.
12. Професійні інтереси.

ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ РОДИНИ УЧНІВ

1. Склад сім'ї (повна – неповна; віковий склад; професії членів сім'ї; освітній, культурний рівень; здоров'я, моральне обличчя членів сім'ї).
2. Виховна діяльність членів сім'ї (провідний напрямок у сімейному вихованні; виховні позиції; участь членів сім'ї у вихованні дітей; освітній рівень та педагогічна інформованість батьків; авторитет членів сім'ї; реакція підлітка на виховний вплив батьків).
3. Регулярність виховної діяльності, соціальний контроль в сім'ї (поведінка дитини в сім'ї та поза сім'єю; методи і прийоми регуляції і поведінки дитини в сім'ї; ставлення членів сім'ї до громадських обов'язків).
4. Матеріально-побутова діяльність в сім'ї (матеріальне забезпечення; житлові умови; ступінь зайнятості членів сім'ї матеріально-побутовою діяльністю; задоволення в сім'ї матеріально-побутових потреб дитини).
5. Дозвілля сім'ї і учень (як члени сім'ї проводять своє дозвілля, чому його присвячують; час, який витрачається на дозвілля членами сім'ї; форми проведення дозвілля: проводиться спільно, поодиночі; ставлення учня до спільного сімейного дозвілля; чи вживають члени сім'ї спиртне?)
6. Взаємовідносини в сім'ї (відносини між батьками, старшими членами сім'ї, між батьками і дітьми, між дітьми; причини конфліктів у сім'ї; вплив відносин у сім'ї на самопочуття, поведінку дитини в сім'ї, школі, його успішність).
7. Взаємозв'язок сім'ї і школи (через кого із членів сім'ї підтримується зв'язок із школою; як виконують батьки вимоги класного керівника, його рекомендації, поради; допомога батьків школі).
8. Загальна оцінка розвитку учня в сім'ї.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСИЛІУМУ

Педагогічний консиліум – це нарада педагогів, що працюють з учнями класу, разом із психологом, лікарем, бібліотекарем школи, класним керівником.

Мета консиліуму:

- визначення рівня реальних навчальних можливостей учнів класу;
- визначення рівня вихованості кожного учня класу;
- вивчення особистості учнів класу;
- розробка програми виховних впливів на кожного учня і клас в цілому;

Періодичність: проводиться у кінці навчальних семестрів.

Орієнтовна програма вичення і обговорення якостей та особливостей учнів класу:

- ставлення до навчання (бажання вчитися краще, переживання за успіхи і невдачі, виконання вимог і рекомендацій вчителів, усвідомлення значущості навчання);

- ломінуючи інтереси і нахили (захоплення навчальним предметом або видом навчальної діяльності, а в старших класах – майбутньою професією);

- інтелектуальний розвиток (самостійність мислення, уміння виділяти головне, темп засвоєння);

- навички навчальної праці (уміння раціонально організовувати навчальну працю, здійснювати самоконтроль, читати, писати у темпі класу);

- вольові якості учня (здатність проявляти наполегливість у досягненні поставленої мети, виявляти зібраність, організованість, стійкість до шкідливих впливів);

- культурний кругозір та естетичний розвиток (широта культурних інтересів; здатність бачити і розуміти прекрасне у мистецтві й житті тощо);

- фізичний розвиток (стан здоров'я, рівень втомлюваності у діяльності);

- виховний вплив сім'ї (ставлення до бажання учня вчитися, створення морально-побутових умов, особистий вплив членів сім'ї на учня);

- рейтинг учня у класі;

- з яких предметів необхідно покращити успішність;

- які сторони вихованості потребують особливого поліпшення;

- домінуючі причини слабої успішності або недостатньої вихованості.

Наявність чи відсутність певних якостей особистості можуть зображатися умовними знаками + (наявність), – (відсутність), 0 (важко оцінити). Підсумки обговорення фіксуються у щоденнику класного керівника.

Орієнтовна програма оцінки можливостей всього класу:

- громадська активність;

- позитивне ставлення до навчання;

- пізнавальна активність;

- домінуючий рівень навчальної підготовленості;

- навчальна працездатність;

- навчальна дисциплінованість;

- культурний кругозір;

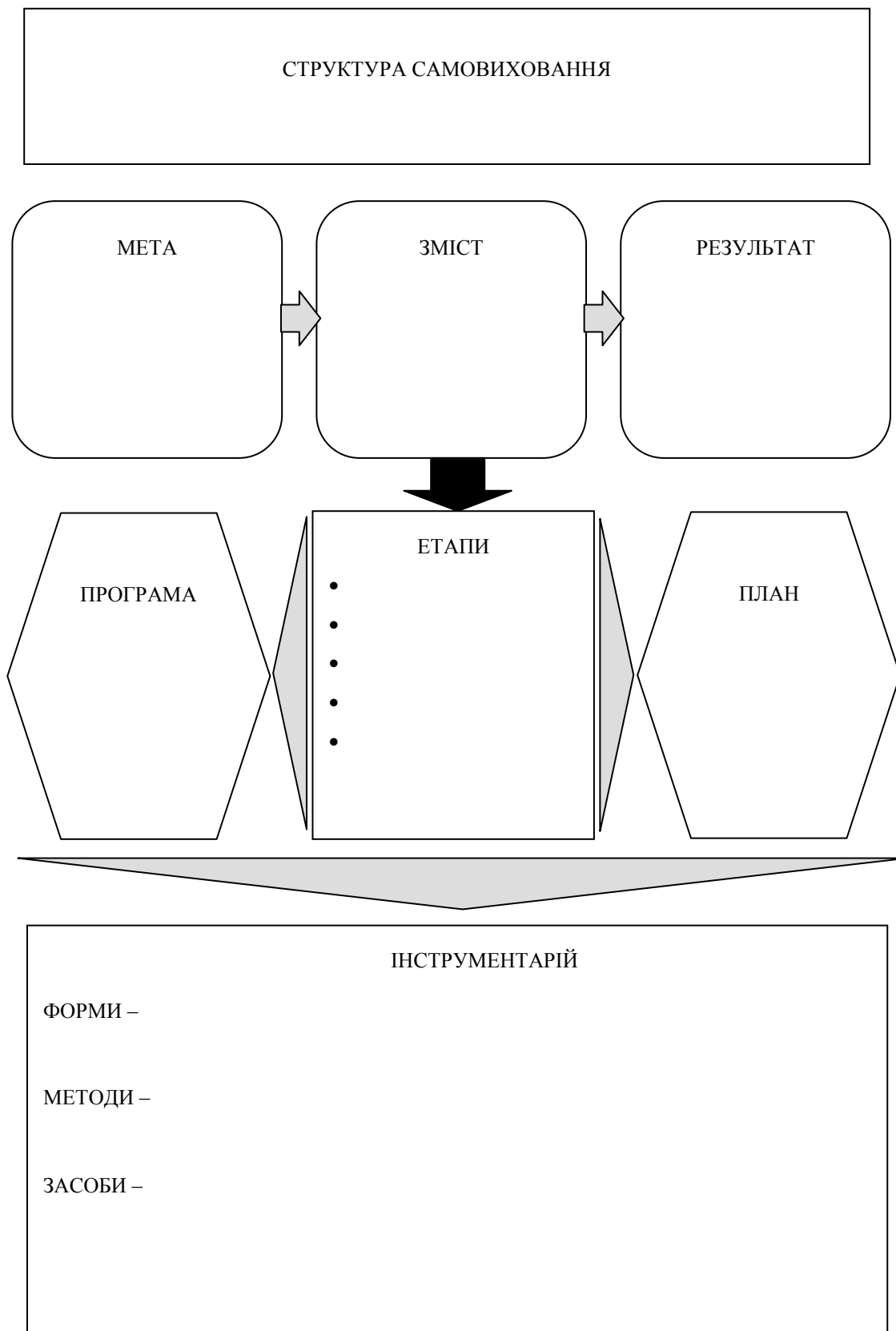
- темп роботи на уроці.

Оцінюється за шкалою (високий, середній, низький). Оцінки можливостей класу фіксуються як на спеціальній картці, яка вкладається до класного журналу, так і в щоденнику класного керівника.

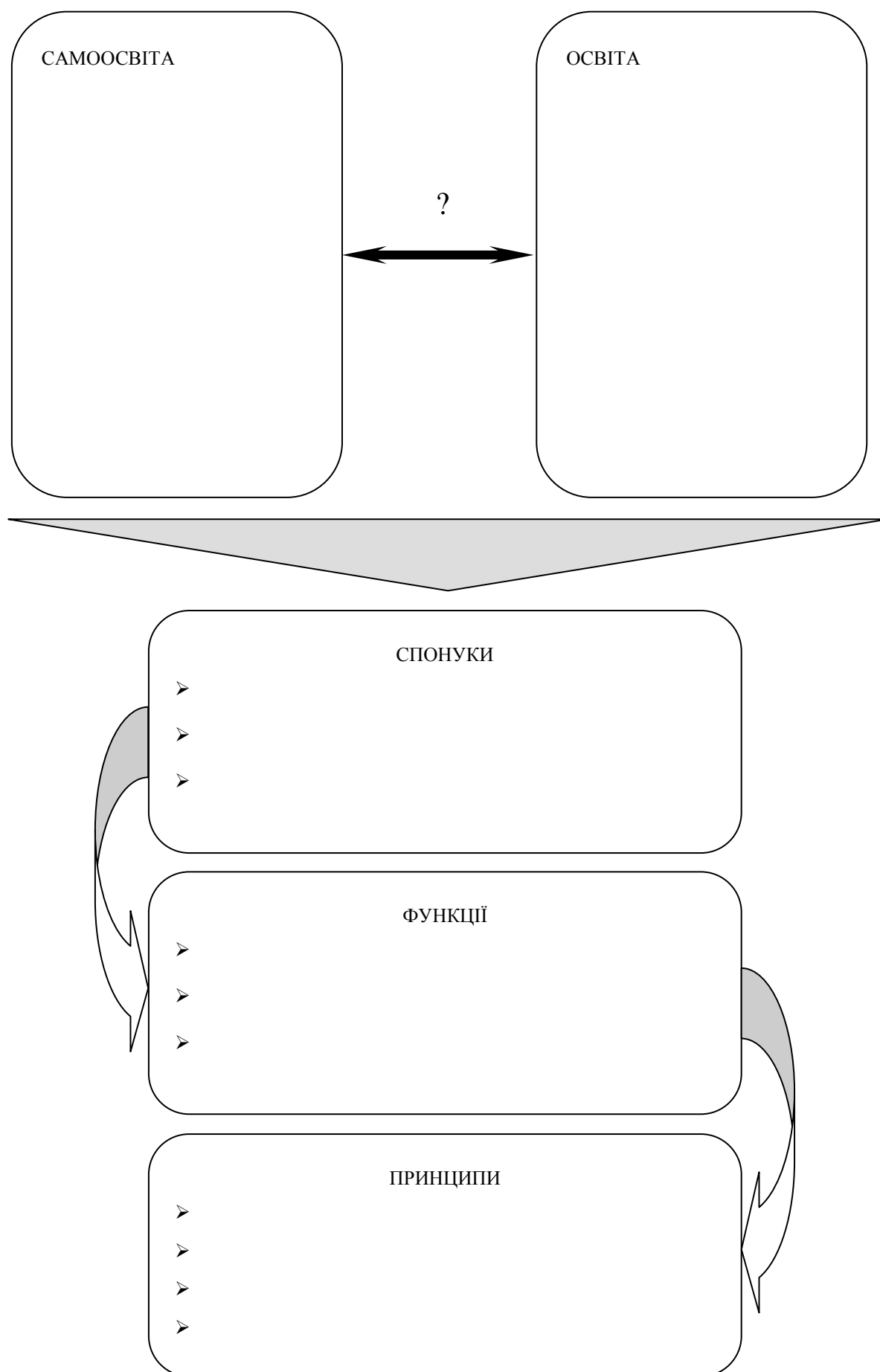
ТЕМА II. САМОВИХОВАННЯ ТА САМООСВІТА У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Заповнити таблиці та додатки, використовуючи різні підручники

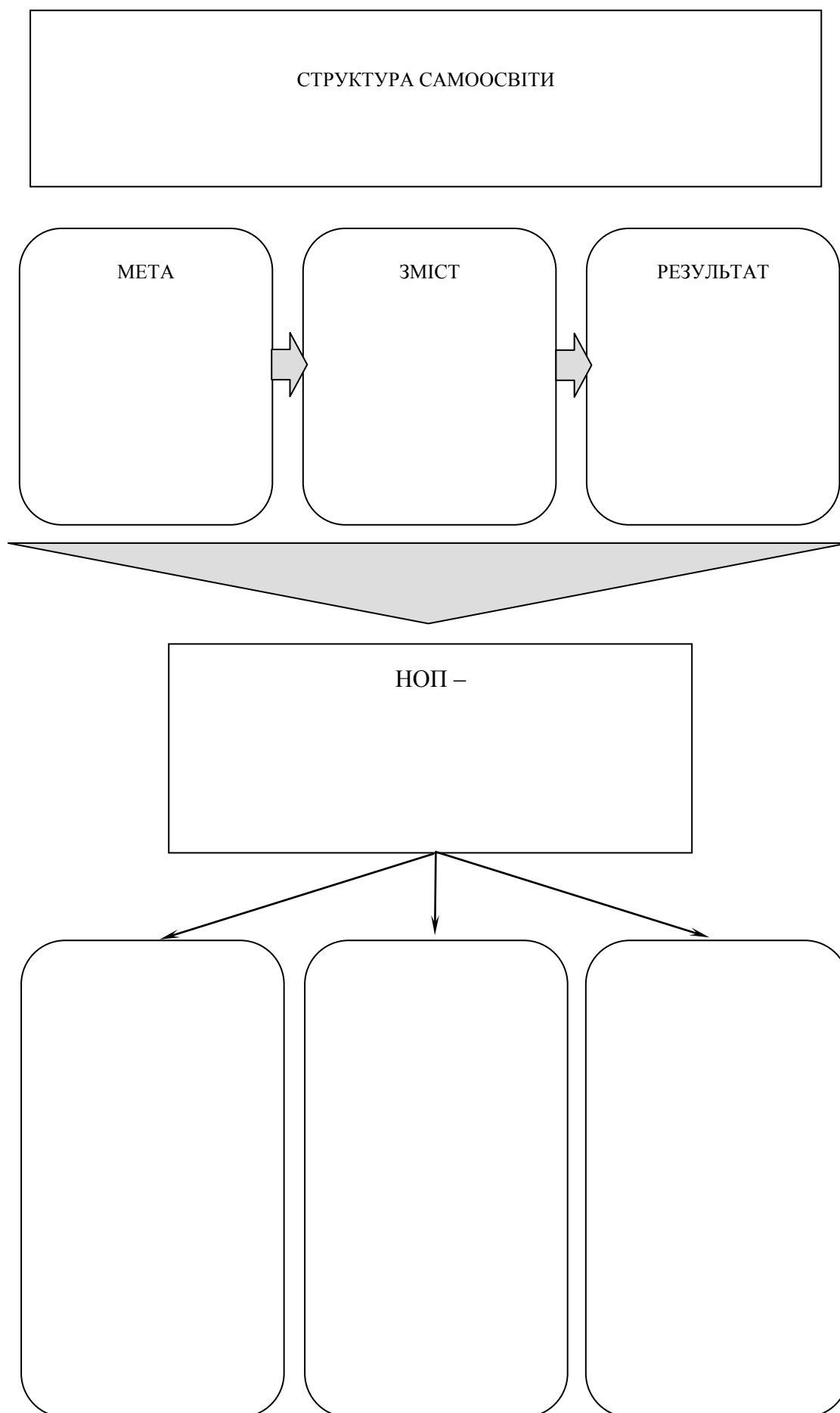
Таблиця 32

Таблиця 33

Таблиця 34

Тестове завдання

• Вибрати правильну відповідь

1. До методів самовиховання відносяться:

- а) бесіда;
- б) самопізнання;
- в) самооцінка;
- г) диспут;
- д) самостимулювання;
- ж) самоаналіз;
- з) навіювання;
- і) самопрограмування

2. Основними елементами структури самовиховання є:

- а) форми;
- б) методи;
- в) мета;
- г) результат;
- д) засоби;
- е) зміст.

3. Самоконтроль – це:

- а) усвідомлення плану діяльності та її операційного складу;
- б) метод самоосвіти і самовиховання особистості;
- в) запобігання помилок;
- г) дії, з допомогою яких зіставляється процес і результат власної діяльності

4. Самоосвіта – це:

- а) процес і результат засвоєння знань;
- б) процес отримання знань;
- в) процес передачі знань;
- г) процес самостійного отримання знань.

Сконструювати відповідь

1. Самовиховання – це _____

(процес, діяльність, один з видів, навчальна, професійна, виховна, спрямований на отримання, знань, якостей, формування, отримання, бажаних, позитивних).

2. НОП – це _____

(наукова організація праці, робота вчителя, стиль діяльності, максимальний ефект, організація діяльності, мінімальні витрати ресурсів).

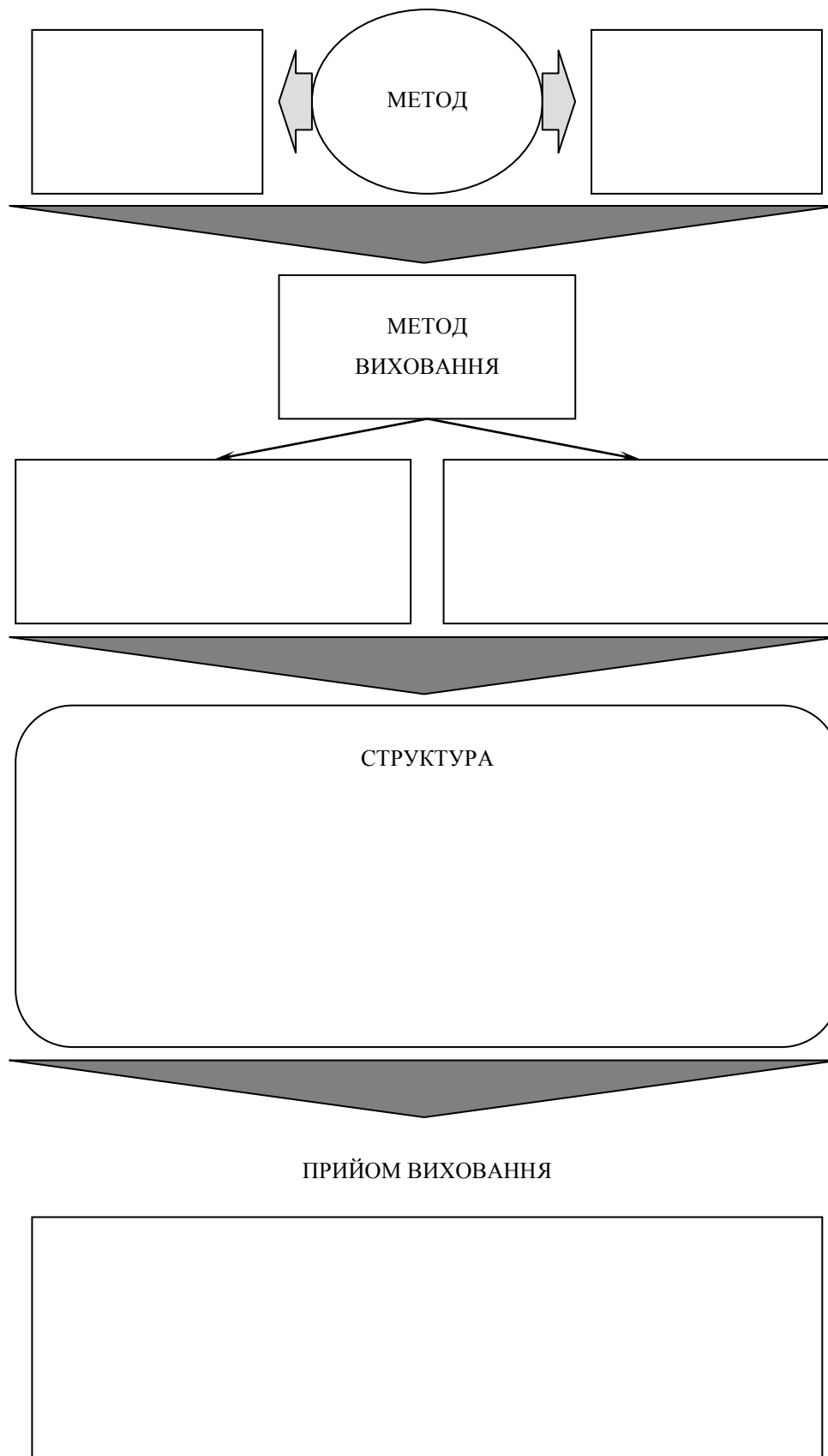
**ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПЛАН ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИХОВАННЯ
МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ**

№ п/п	Завдання самовиховання	Форми, методи і засоби	Строк виконання
I.	Інтелектуальна сфера:		
II.	Морально-вольова сфера:		
III.	Духовно-культурна сфера:		
IV.	Фізично-гігієнічна сфера:		

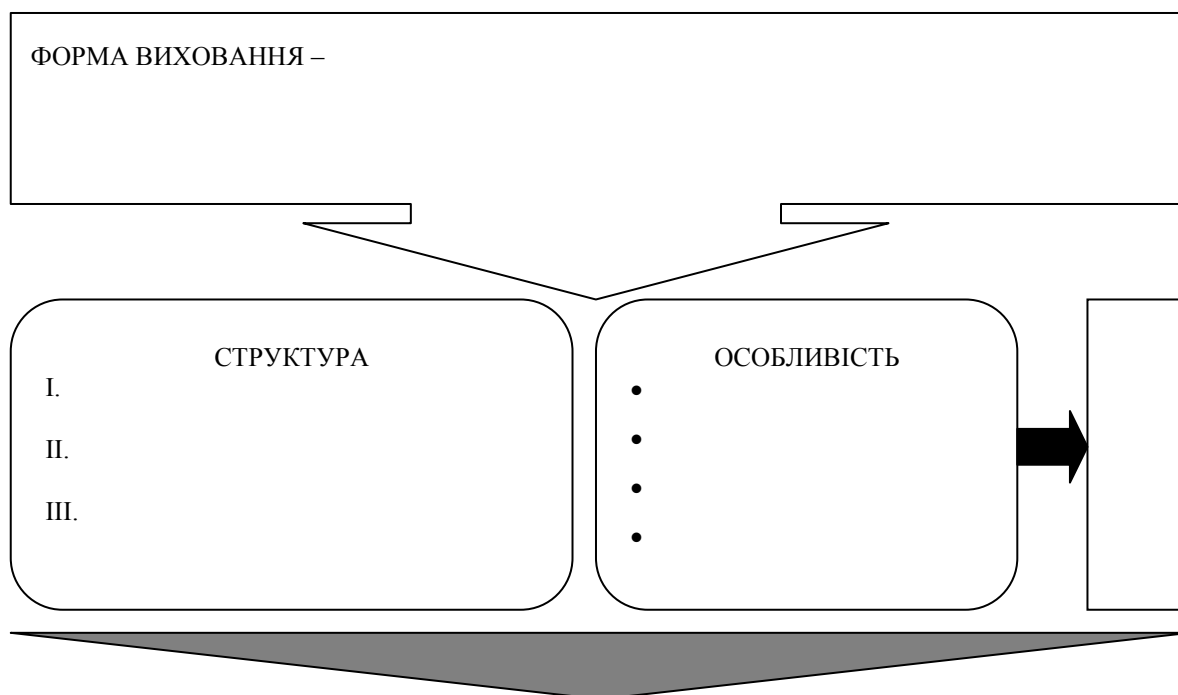
ТЕМА ІІІ. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИ, ЗАСОБИ ТА ФОРМИ ВИХОВАННЯ

Заповнити таблиці та додатки, використовуючи різні підручники

Таблиця 35

КЛАСИФІКАЦІЯ ЗАГАЛЬНИХ МЕТОДІВ ВИХОВАННЯ

За чисельністю:

-
-
-

За змістом виховання:

-
-
-

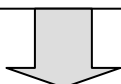
Від методики виховного заходу:

-
-
-

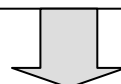
ВИМОГИ ДО ВІДБОРУ ФОРМ ВИХОВАННЯ

-
-
-
-
-
-
-
-
-
-
-

ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ

-
-
-
-
-
-
-
-

-
-
-
-
-
-
-
-

Тестове завдання

- *Вибрати правильну відповідь:*

1. До групи методів формування особистості відносяться:

- а) розповідь;
- б) привчання;
- в) прохання;
- г) особистий приклад;
- д) змагання;
- е) переконання.

2. З педагогічної точки зору неправомірними методами покарання є:

- а) зауваження;
- б) запис у щоденнику;
- в) видалення з класу;
- г) тілесні покарання;
- д) догана;
- е) виклик батьків.

3. Серед наведених понять засобами виховання є:

- а) змагання;
- б) гра;
- в) мова;
- г) книги;
- д) праця;
- е) вправи.

4. Гуманістичний метод виховання – це:

- а) інструмент дотику до особистості;
- б) цілеспрямований вплив на особистість;
- в) узагальнений спосіб взаємодії вихователя та вихованців для досягнення поставленої мети.

5. В основі різних підходів до класифікації методів виховання лежить в першу чергу:

- а) особистість вихователя;
- б) умови, в яких проходить педагогічний процес;
- в) особистість учня.

- *Сконструювати відповідь:*

1. _____ є системоутворюючим фактором виховного процесу. _____ виконують функціональну роль. Яка, _____, такі і _____, такий і _____ виховання. (метод, результат, мета).

2. _____ це – зовнішній вираз _____ діяльності вихователя та вихованців, спрямована на розв'язання _____.

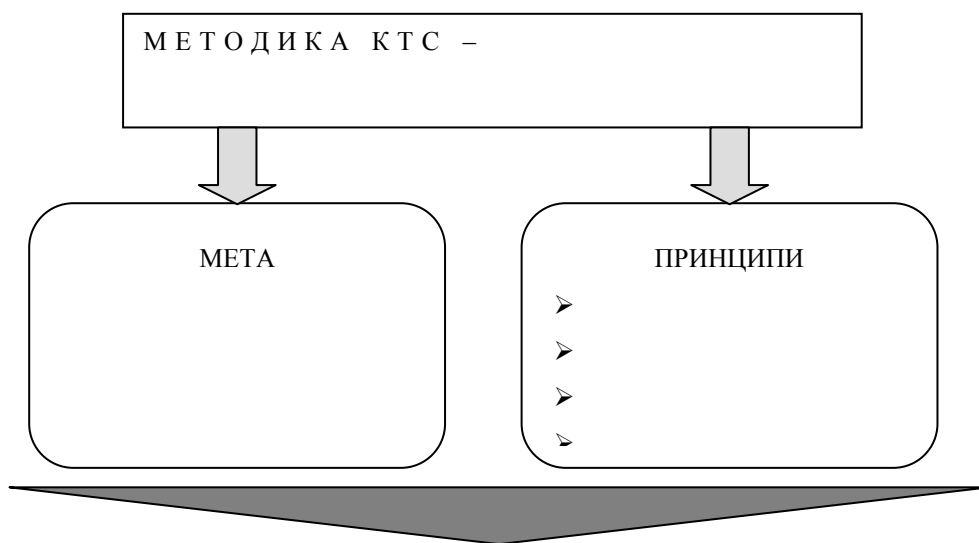
(засіб, форма виховання, навчання, упорядкованої, взаємопов'язаної, спільної, мети, завдань).

ТЕМА IV. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ВИХОВАННЯ.

СУТНІСТЬ МЕТОДИКИ КТС

Заповнити таблиці та додатки, використовуючи різні підручники

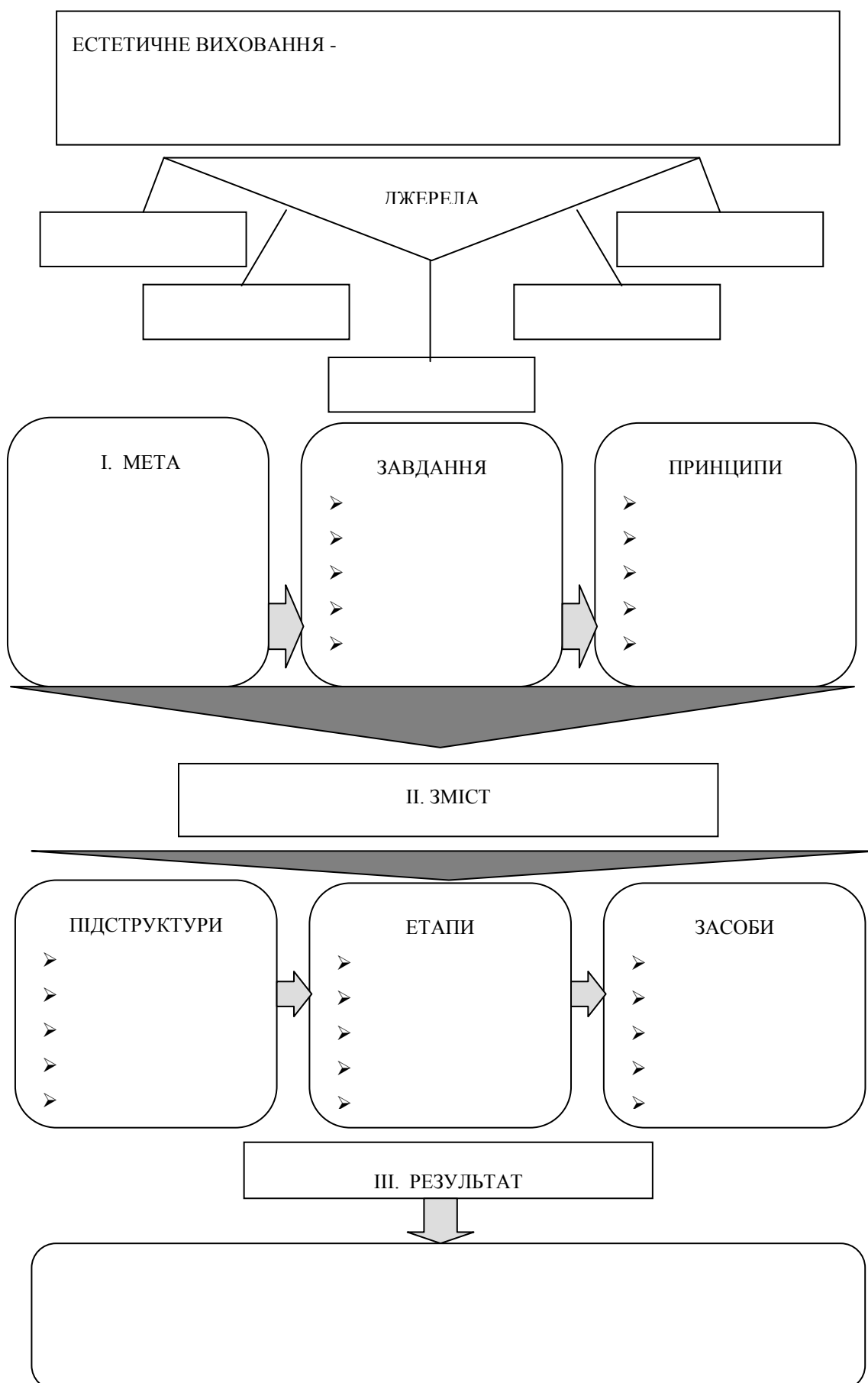
Таблиця 39

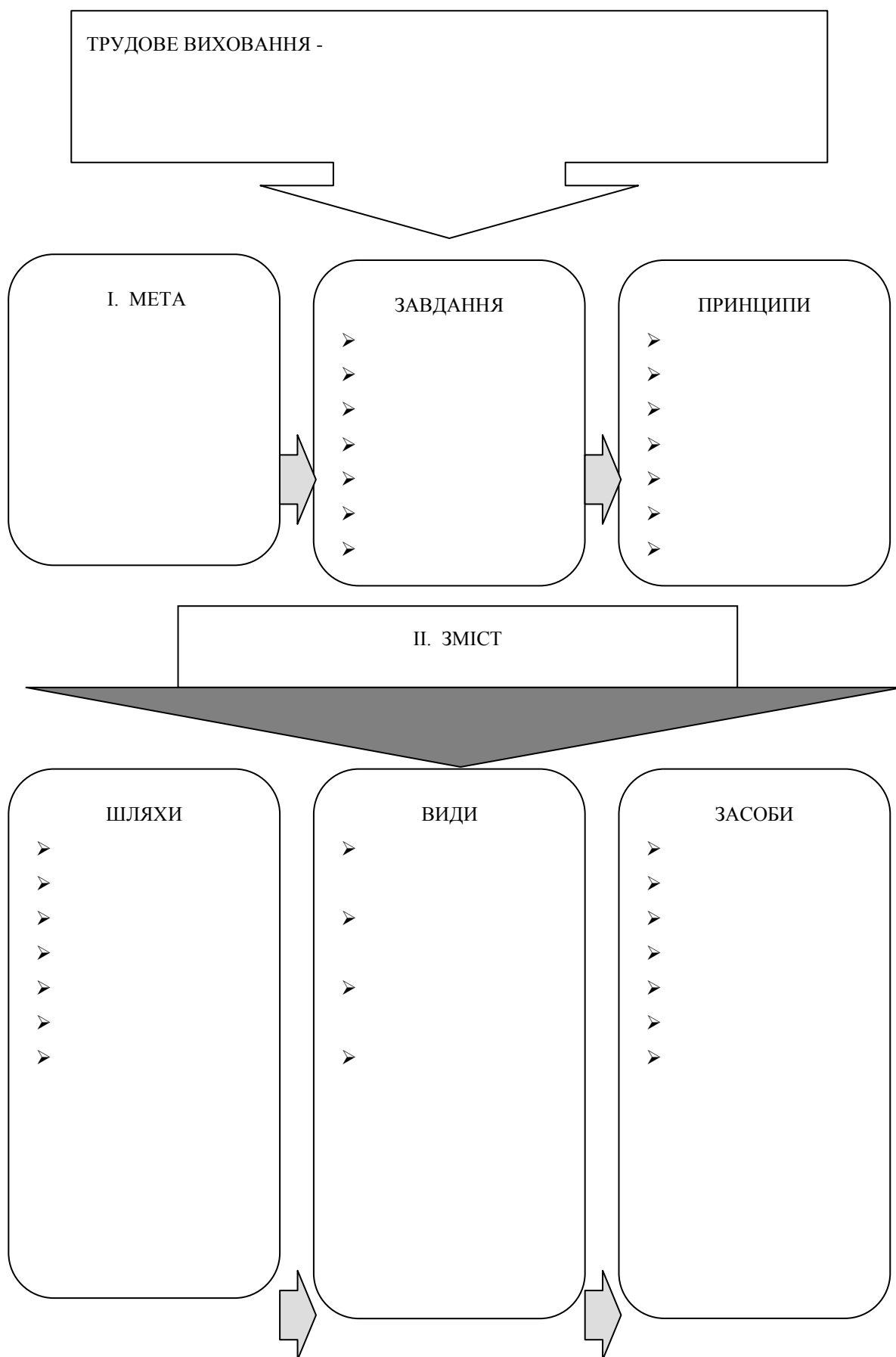
ЗМІСТ			
№ п/п	Назва етапу	Особливості змісту	Форми та методи роботи
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			

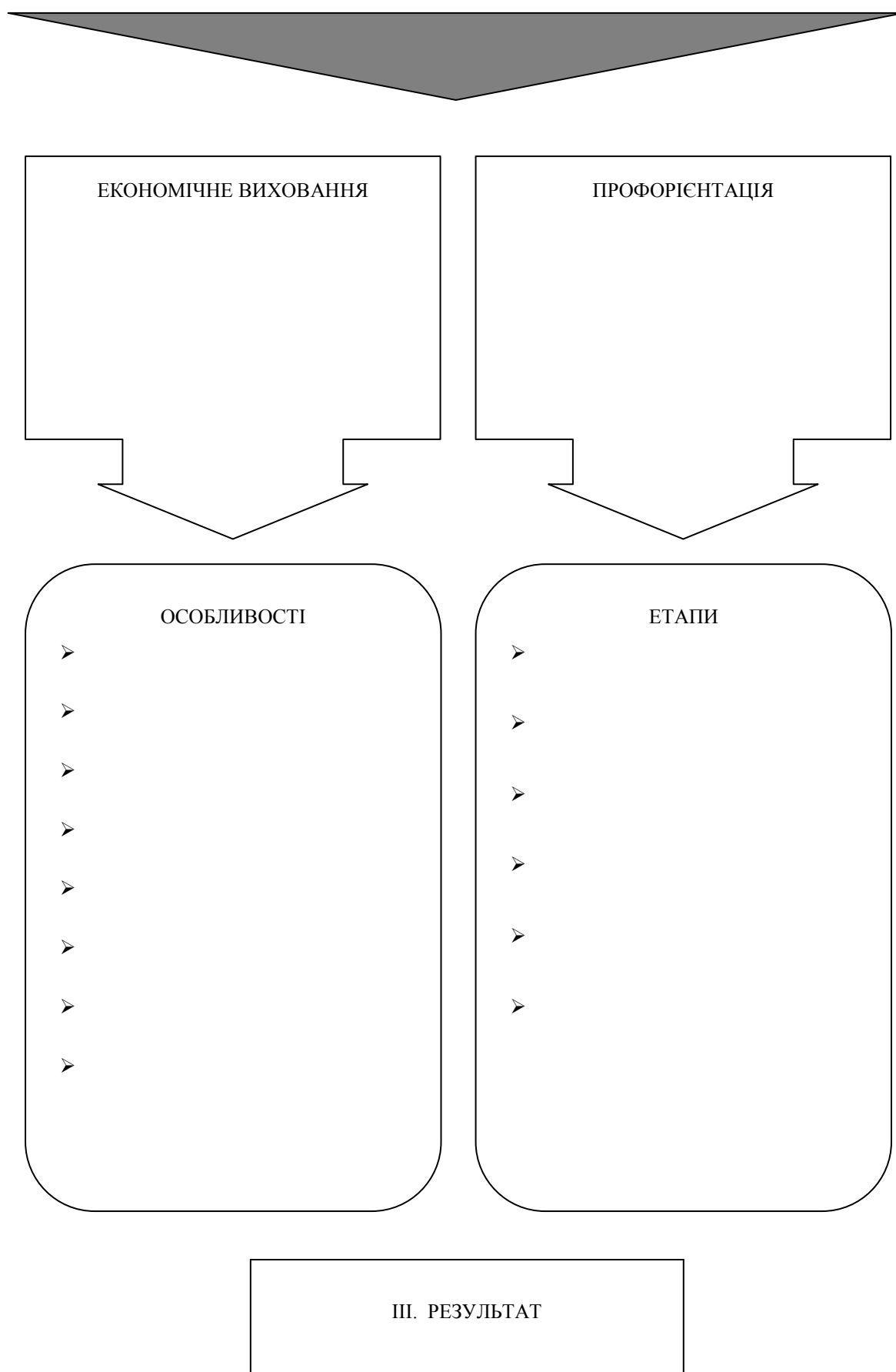
Таблиця 40

Таблиця 41

Таблиця 42

Тестове завдання

- *Вибрати потрібні відповіді*

1. Визначити свої дії при плануванні виховної справи:
  - а) призначення відповідальних;
  - б) призначення конкретних доручень;
  - в) визначення форм проведення;
  - г) вивчення колективу;
  - д) визначення мети виховної справи;
  - е) конструювання змісту
2. Завданнями естетичного виховання є:
  - а) розвиток пізнавальних інтересів;
  - б) пробудження естетичних почуттів;
  - в) оволодіння естетичними знаннями;
  - г) стимулювання естетичної діяльності;
  - д) формування моральної свідомості.
3. “Стартова бесіда” при плануванні проводиться з метою:
  - а) повідомлення учням плану виховної роботи;
  - б) вибору активу класу;
  - в) планування виховної роботи.
4. Способами естетичного виховання в навчальній діяльності є:
  - а) наведення позитивних прикладів;
  - б) естетична культура вчителя;
  - в) стимулювання діяльності;
  - г) створення естетичних ситуацій;
  - д) використання творів мистецтва;
  - е) активізація художньо-творчої діяльності.
5. Необхідними умовами формування позитивного відношення вихованців до праці є:
  - а) суспільно-значущі цілі та результати праці;
  - б) чіткий розподіл навчальної та трудової діяльності;
  - в) створення матеріальних цінностей;
  - г) покарання за невиконання трудового завдання;
  - д) індивідуальний та колективний характер праці;
  - е) поєднання навчання з продуктивною працею.

- *Вставити пропущене педагогічне поняття*

1. Етапами планування виховної роботи є:

- .....визначення рівня розвитку й вихованості учнів;
- .....цілепокладання, цілеутворення;
- .....моделювання напрямків виховної роботи;
- .....розробка змісту та послідовності часу й місця;
- .....визначення організаційних форм,
- ..... розробка форм, методів, способів виховної роботи;
- .....розробка системи контролю та оцінки результатів виховної діяльності.

(контрольно-оцінний, структурно-змістовний, діагностичний, орієнтаційно-пошуковий, прогностичний, конструктивний).

СХЕМА ОФОРМЛЕННЯ ВИХОВНОЇ СПРАВИ

1. Форма проведення.
2. Тема справи.
3. Мета.
4. Використане обладнання.
5. План підготовки (за КТС)
6. Детальний конспект.
7. Аналіз виховної справи класним керівником та самоаналіз.
8. Використана література.

СХЕМА АНАЛІЗУ ВИХОВНОЇ СПРАВИ

1. Мета та завдання змісту заходу.
2. Актуальність.
3. Відповідність змісту даного заходу попереднім темам.
4. Тривалість підготовчого періоду.
5. Відповідність змісту заходу формі його проведення.
6. Насиченість заходу інформацією та емоційними моментами.
7. Культура проведення заходу: чіткість, послідовність запланованих подій.
8. Задоволеність школярів проведеним заходом.
9. Самооцінка класним керівником якості та результатів заходів.

ОСНОВНІ ВИМОГИ ДО ПРОВЕДЕННЯ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

1. Чітка назва заходу та розуміння педагогом його мети.
2. Планування основних етапів заходу та визначення завдань кожного з них.
3. Організація підготовки заходу у відповідності до поставленої мети.
4. Визначення оптимального змісту виховного матеріалу з врахуванням основних принципів організації виховного процесу.
5. Вибір найбільш раціональних методів і прийомів виховного впливу на учнів на кожному етапі заходу.
6. Чіткість виховного заходу, оптимальний його темп і ритм.
7. Гнучкість та широта “виховного маневру”.
8. Різноманітність і творчий характер діяльності учнів.
9. Взаємозв'язок заходу з попередніми та наступними формами позакласної роботи з учнями, уроками.

ТЕМА V. ЧИТАННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТІВ З ГАЛУЗІ ОСВІТИ

I МОДУЛЬ

ПЕДАГОГІЧНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ЧИТАННЯ

1. Макаренко А.С. "Педагогічна поема",
2. Макаренко А.С. "Книга для батьків"
3. Макаренко А.С. "Методика організації виховного процесу".

ДЕРЖАВНІ ДОКУМЕНТИ З ГАЛУЗІ ОСВІТИ ДЛЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ

1. Закон України "Про освіту"
2. "Концепція виховання дітей та молоді в національній системі освіти"
3. Національна програма "Діти України".
4. "Концепція позашкільної освіти і виховання"

Додаток 42

А.С. МАКАРЕНКО ЯК НОВАТОР ІНТЕНСИВНОЇ ПЕДАГОГІКИ

А.С. Макаренко увійшов у класику сучасної педагогічної науки як новатор інтенсивної педагогіки, один із засновників теорії та методики колективного виховання та залишив багату педагогічну спадщину – понад 150 творів (романи, повісті, оповідання, п'єси, сценарії, науково-публіцистичні статті). Свій досвід і педагогічні погляди виклав у творах: "Марш 30-го року" (1932), "Педагогічна поема" (1933-1935), "Прапори на баштах" (1938), "Книга для батьків", "Методи виховання" (1937) та ін.

Педагогічна система видатного педагога виникла на основі творчого опрацювання прогресивних ідей минулого, власного інноваційного досвіду, розуміння дитини і колективу як суб'єктів виховання, мети як провідного компоненту, а особистості вчителя як центру педагогічного процесу. Тому метою виховання Антон Семенович вважав не окремі завдання окремих заходів, не загальний ідеал, а всю програму розвитку людської особистості, програму людського характеру. Найліпший шлях до виховання він вбачав у створенні таких умов, коли вихованці є водночас і вихователями, тому виховував через життя, роботу, прагнення колективу. Наполягаючи на необхідності авторитетності, високої культури, професійності та працездатності вчителів, видатний педагог був проти надмірної опіки виховательського персоналу, яка сковує можливості участі самих учнів у виховному процесі, тобто не дає їм змоги бути не тільки об'єктом, але й суб'єктом виховання.

Його теорія враховувала індивідуальний підхід до особистості в процесі колективного виховання і перевиховання. "Особистість – мета виховання, а

колектив – засіб для досягнення цієї цілі", – писав він у своїй програмній заяві. Тому метою виховання Антон Семенович вважав не окремі завдання окремих заходів, не загальний ідеал, а всю програму розвитку людської особистості, програму людського характеру. Основний принцип педагогічної системи А.С. Макаренка – виховання в колективі та через колектив. Але, в той же час, він відстоював органічну єдність інтересів індивідууму та колективу, визнаючи первинність інтересів особистості, вимагав розробки індивідуальної програми розвитку для кожного вихованця.

У системі Макаренка взаємини активістів і решти колективу будувалися на засадах справедливості й гуманізму, спільної діяльності, спрямованої на досягнення мети, відносинах відповідальної залежності, наявності органів самоврядування. Допомогу у первихованні, вважав педагог, можуть надати однолітки "важкого" учня, з якими йому цікаво проводити час при умові наявності здорових товариських взаємин у дитячому колективі, відмінними ознаками яких є оптимізм: постійна бадьорість – ніяких хмурих облич; веселі настрої – але не істеричність; готовність до корисних дій – але не до "зоологічних дій", вереску, й біганини, бо тільки корисні дії є запорукою здоров'я, профілактикою психічних розладів, стресів. В такому разі слово товариша виявиться сильніше за навіювання педагога.

Велику увагу приділяв розумовому, трудовому, фізичному, естетичному вихованню, удосконаленню педагогічного процесу в школі, поліпшенню навчально-виховної роботи. Значне місце у його творчості посідають думки про моральне виховання підростаючого покоління. Він вважав за потрібне запровадження у школах теорії моралі, пропагування у переконливій формі таких якостей, як воля, мужність, стриманість, повага до жінки, до дитини, до літньої людини, пошана до себе, теорія вчинків, свідомо дисципліна тощо. При цьому наголошував на необхідності підтримки цих теоретичних положень досвідом колективу і постійними вправами.

Великого значення надавав проблемам педагогічної майстерності. На його думку, педагог повинен бути патріотом своєї Батьківщини, мати добру загальноосвітню, професійну і педагогічну підготовку, бути ініціативним, активним, енергійним, життєрадісним, гуманним, чуйним, вимогливим до себе й вихованців, мати педагогічний такт, постійно працювати над собою. Чимало цінних думок висловив щодо створення єдиного, здорового вчительського колективу, його традицій, наполягаючи на тому, щоб кожний вихователь був повноцінним творцем, господарем життя колективу, учасником спільної справи, наставником.

Наголошував на проблемах сім'ї і школи, вихованні дітей у сім'ї, відповідальності сім'ї за виховання дітей. На його думку, необхідними умовами правильного виховання дітей є "повна сім'я", добрі взаємини між

батьком і матір'ю, приклад в усьому батьків для дітей, правильні взаємини між батьками і дітьми, чіткий і строгий режим життя і правильно організована діяльність членів сім'ї. Надаючи великого значення у вихованні дітей розумному батьківському авторитетові, гостро критикував його "фальшиві типи": *авторитет придушення* (батьки б'ють і залякують дітей); *авторитет віддалі* (між батьками і дітьми немає нічого спільного); *авторитет чванства* (батьки вихваляють себе і недооцінюють інших людей); *авторитет педантизму* (батьки — бюрократи і формалісти – все забороняють дітям); *авторитет резонерства* (батьки надокучають дітям частими і зайвими повчаннями); *авторитет любові* (батьки надмірно задовбрюють дітей); *авторитет дружби* (між батьками і дітьми існує панібратство); *авторитет підкупу* (слухняність дітей купується подарунками й обіцянками батьків).

Педагогічний досвід та ідеї А.С. Макаренка стали значним стимулом для розвитку педагогіки в усіх її основних напрямках: методології, теорії та методики виховання і навчання, в питаннях професійно-педагогічної підготовки вчителя, слугували джерелом творчості для багатьох вітчизняних й зарубіжних педагогів. Видатному педагогу вдалося синтезувати ідеї світової гуманістичної та національної педагогіки і на цій основі обґрунтувати свою виховну систему, яка визнана однією з найефективніших педагогічних технологій ХХ століття. Багато елементів системи А.С. Макаренка корисні й у сучасній школі, особливо актуальним його досвід стає для перевиховання неповнолітніх злочинців, діяльності спеціальних шкіл-інтернатів.

З ЗАЯВИ А. С. МАКАРЕНКА В ЦЕНТРАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ ОРГАНІЗАТОРІВ НАРОДНОЇ ОСВІТИ

Математикою ніколи особливо не цікавився, тому арифметика, геометрія, тригонометрія і фізика мені знайомі тільки в межах дореволюційного Вчительського інституту.

Природознавство. Зрозуміло, зовсім вільно себе відчуваю в галузі фізіології тварин і рослин, анатомічні знання слабкі. Забув багато частковостей з геології.

Астрономію знаю добре і займаюся практично в Полтавському музеї. Втім, знання з астрономії і космографії в мене продукт захоплення юнацтва.

Солідні знання маю в загальній біології. Кілька разів прочитав Дарвіна, знаю праці Шмідта і Тімірязєва, знайомий з новітніми виразами дарвінізму. Читав Мечникова і дещо інше.

Хімію практично не знаю, забув багато реакцій, але загальні положення і новітня філософія хімії мені добре знайомі. Читав Менделєєва, Морозова, Рамзая. Цікавлюся радіоактивністю.

Географію знаю чудово, особливо промислове життя світу і порівняльну географію. Вільно відчуваю себе в галузі економічної політики, знайомий з її історією і зародками майбутніх форм. Все це, зрозуміло не з підручників.

Дуже цікавлюся Австралією і Новою Зеландією.

Історія мій улюблений предмет. Майже на пам'ять знаю Ключевського і Петровського. Кілька разів перечитував Соловйова. Добре знайомий з монографіями Костомарова і Павлова-Сильвінського. Неросійську історію знаю по працях Вітнера, Арандського, Пертушевського, Карєєва. Взагалі кажучи, вся література з історії, що є на російській мові, мені відома.

Маркса читав окремі твори, але "Капітал" не читав, окрім як у викладі. Знайомий добре з працями Михайлівського, Лафарга, Маслова, Леніна.

Читав все, що є російською мовою з *психології*.

З *філософією* знайомий дуже несистематично. Читав Локка, «Критику чистого розуму», Шопенгауера, Штірнера, Ніцше і Бергсона.

Люблю витончену *літературу*. Найбільше подобається Шекспір, Пушкін, Достоевський. Відчуваю величезну силу Толстого, але не можу терпіти Діккенса. З новітньої літератури знаю і розумію Горького і А. Н. Толстого.

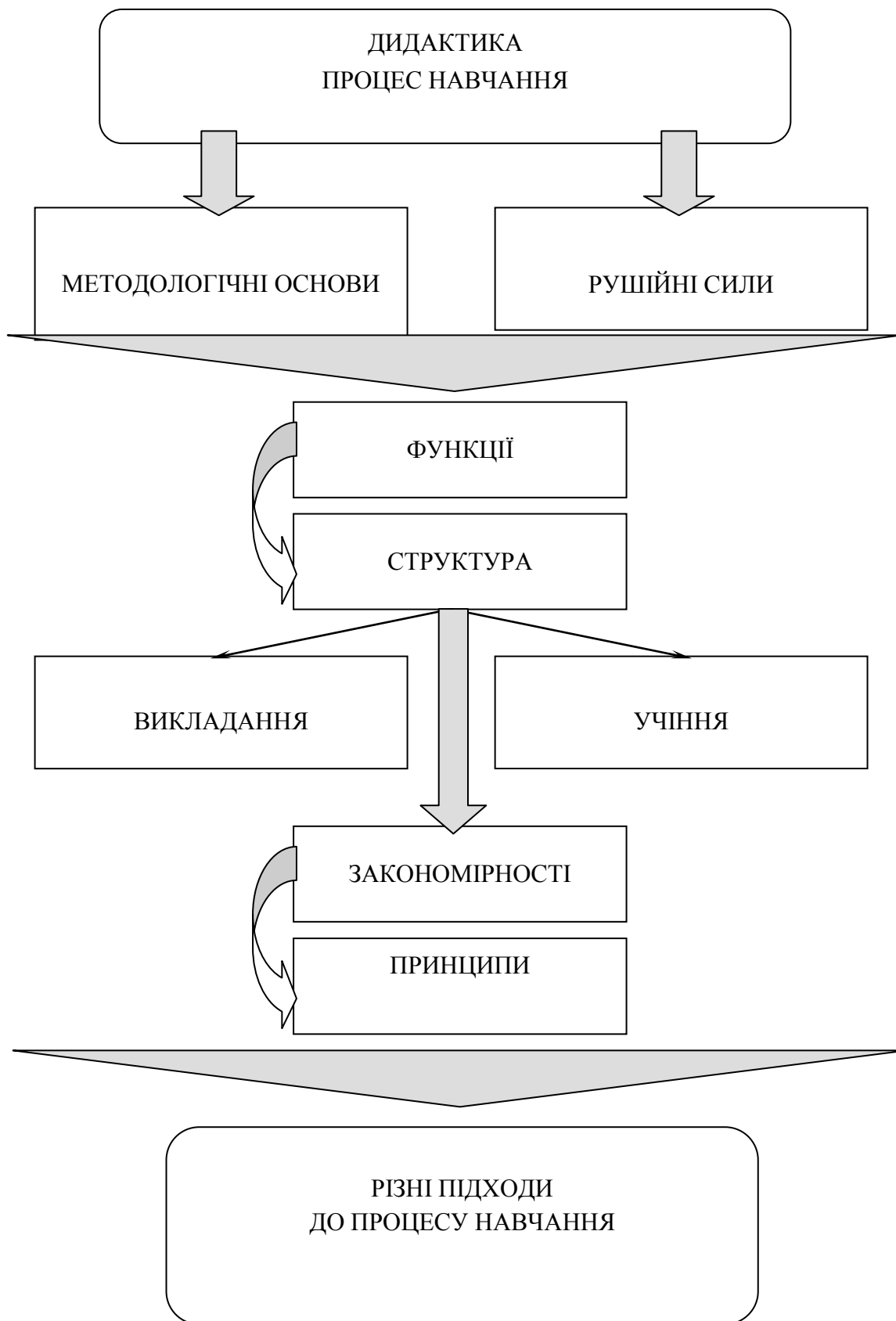
ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОЇ МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ

МОДУЛЬ I. ЗАГАЛЬНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІКИ.

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ

1. Педагогіка як наука про виховання. Методологічні основи, предмет, об'єкт.
2. Методологія педагогічного дослідження.
3. Основні закономірності та принципи виховання та їх характеристика.
4. Проблема мети виховання в педагогічному, загальнолюдському, національному аспектах.
5. Взаємообумовленість процесів виховання, навчання і розвитку.
6. Система педагогічних наук.
7. Взаємозв'язок педагогіки з іншими науками.
8. Сутність понять розвитку, виховання і формування особистості. Основні закономірності розвитку дитини.
9. Рушійні сили і основні фактори розвитку особистості.
10. Вікова періодизація в сучасній педагогіці. Психолого-педагогічна характеристика різних вікових груп.
11. Педагогічна професія та її високе призначення в суспільстві. Вимоги до вчителя.
12. Роль діяльності, активності і спілкування в розвитку і формуванні особистості.
13. Самоосвіта і самовиховання в системі підготовки майбутнього вчителя.
14. Колектив, його ознаки і структура, динаміка та етапи розвитку. Закони життя дитячого колективу
15. Методи, прийоми та засоби виховання.
16. Сутність процесу виховання, його специфіка, структурні елементи, рушійні сили.
17. Методи стимулювання діяльності і поведінки учнів та їх характеристика.
18. Методи формування свідомості особистості.
19. Методи організації діяльності і формування досвіду суспільної поведінки учнів та їх характеристика.
20. Формування свідомої дисципліни. А.С.Макаренко про дисципліну і дисциплінованість.
21. Характеристика основних напрямів змісту виховання.
22. Поняття про методи, прийоми та засоби виховання. Авторські методи виховання.
23. Сутність і основні риси наукового світогляду. Шляхи і засоби формування наукового світогляду.
24. Завдання, зміст, форми і методи розумового виховання. Досвід В.О.Сухомлинського у розумовому вихованні школярів.
25. Мета, зміст, форми і напрямки морального виховання. Проблема морального виховання в роботах В.О. Сухомлинського ("Народження громадянина").
26. Завдання, зміст, форми і методи трудового виховання та економічного виховання. В.О.Сухомлинський про трудове виховання школярів.
27. Завдання, зміст, форми і методи екологічного виховання у навчальній і позанавчальній роботі.
28. Естетичне виховання. Мета, завдання, зміст, форми і методи. Використання народних традицій у естетичному вихованні школярів. В.О.Сухомлинський про естетичне виховання школярів.
29. Завдання, зміст, форми і методи фізичного виховання.
30. Система роботи (зміст, форми і методи) класного керівника.

МОДУЛЬ II.
ТЕОРІЯ ОСВІТИ ТА НАВЧАННЯ (ДИДАКТИКА)
IX. Сутність процесу навчання

Завдання та питання з теми

Знання

1. Опрацювати навчальний матеріал теми, використовуючи різні підручники.
2. Виконати запропоновані тестові завдання. (Додаток __)
3. Дати характеристику кожному структурному компоненту процесу навчання.

Розуміння

1. Заповнити послідовно всі фрагменти таблиці.
2. Пояснити взаємозв'язок закономірностей принципів і правил навчання.
3. Визначити причини неуспішності учнів сучасної школи (додаток).
4. Розкрити сутність загальної, політехнічної та професійної освіти.
5. Обґрунтувати фактори, які вимагають удосконалення змісту освіти в сучасній школі України.

Застосування

1. Підготувати та провести експрес-контроль основних понять теми.
2. Зробити рекламу періодичної педагогічної преси.
3. Підготувати та провести мікровикладання.
4. Як ви відноситеся до догматичного навчання? Чи використовується цей підхід у сучасній школі? Довести необхідність реформування освіти, спираючись на державні документи в галузі освіти.
5. Обґрунтувати необхідність оновлення змісту підручників.
6. Навести приклади використання нетрадиційних методів навчання в досвіді педагогів-новаторів.

Аналіз

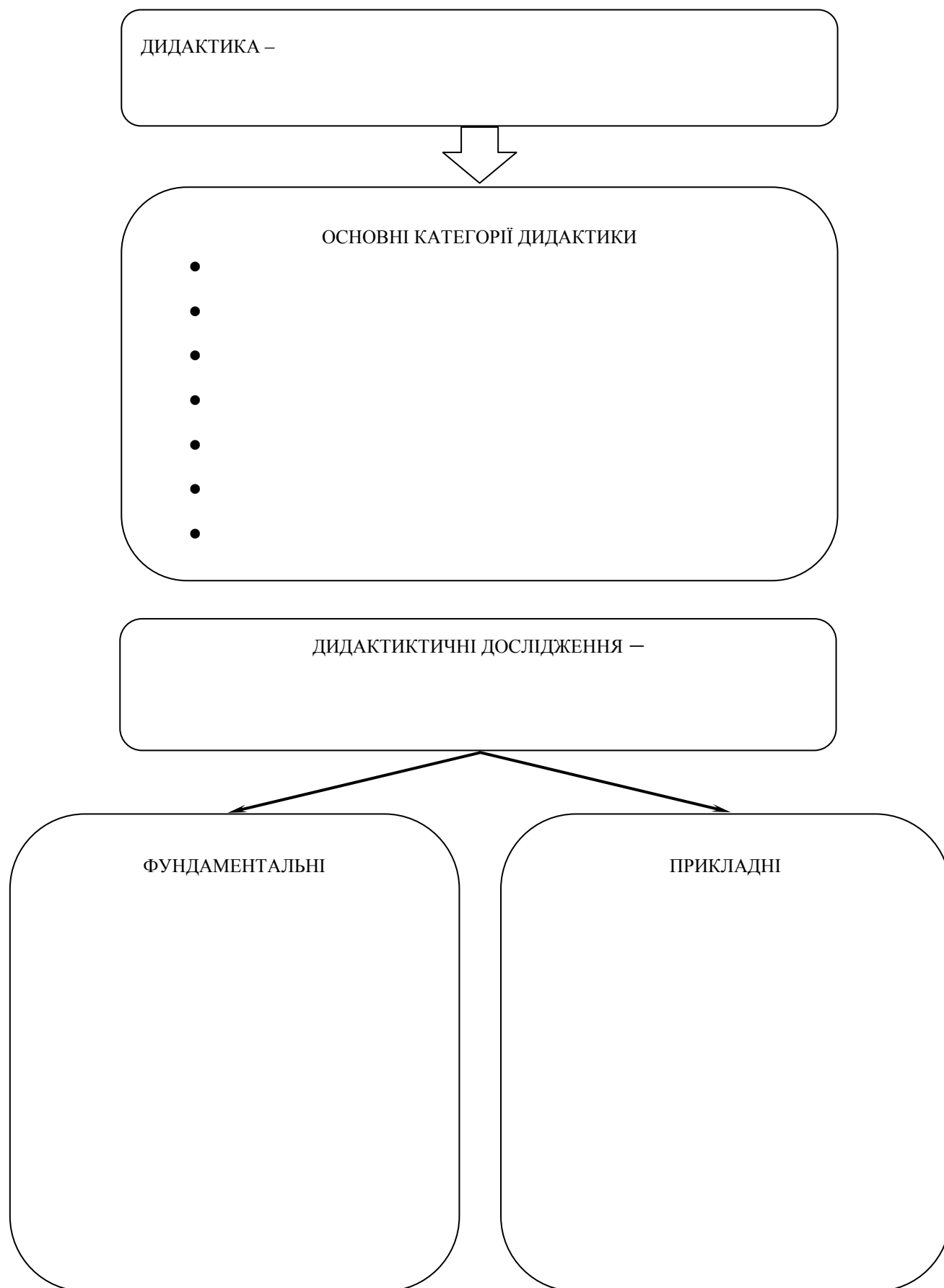
1. Проаналізувати рушійні сили процесу навчання (Додаток). Що, на ваш погляд, найбільше впливає на ефективність процесу навчання?
2. Проаналізувати різні підходи до процесу навчання, зробити висновок про їх продуктивність. Чому проблемне навчання не використовується досить широко у сучасній школі?
3. Проаналізувати традиції, що покладені в основу розуміння змісту освіти в різних країнах. Виділити найбільш оптимальні, на ваш погляд, риси. Відповідь аргументувати (Додаток).
4. Проаналізувати поняття: продуктивні і репродуктивні методи. Які відомі методи ви можете віднести до продуктивних і репродуктивних? Аргументувати свою відповідь.

Синтез

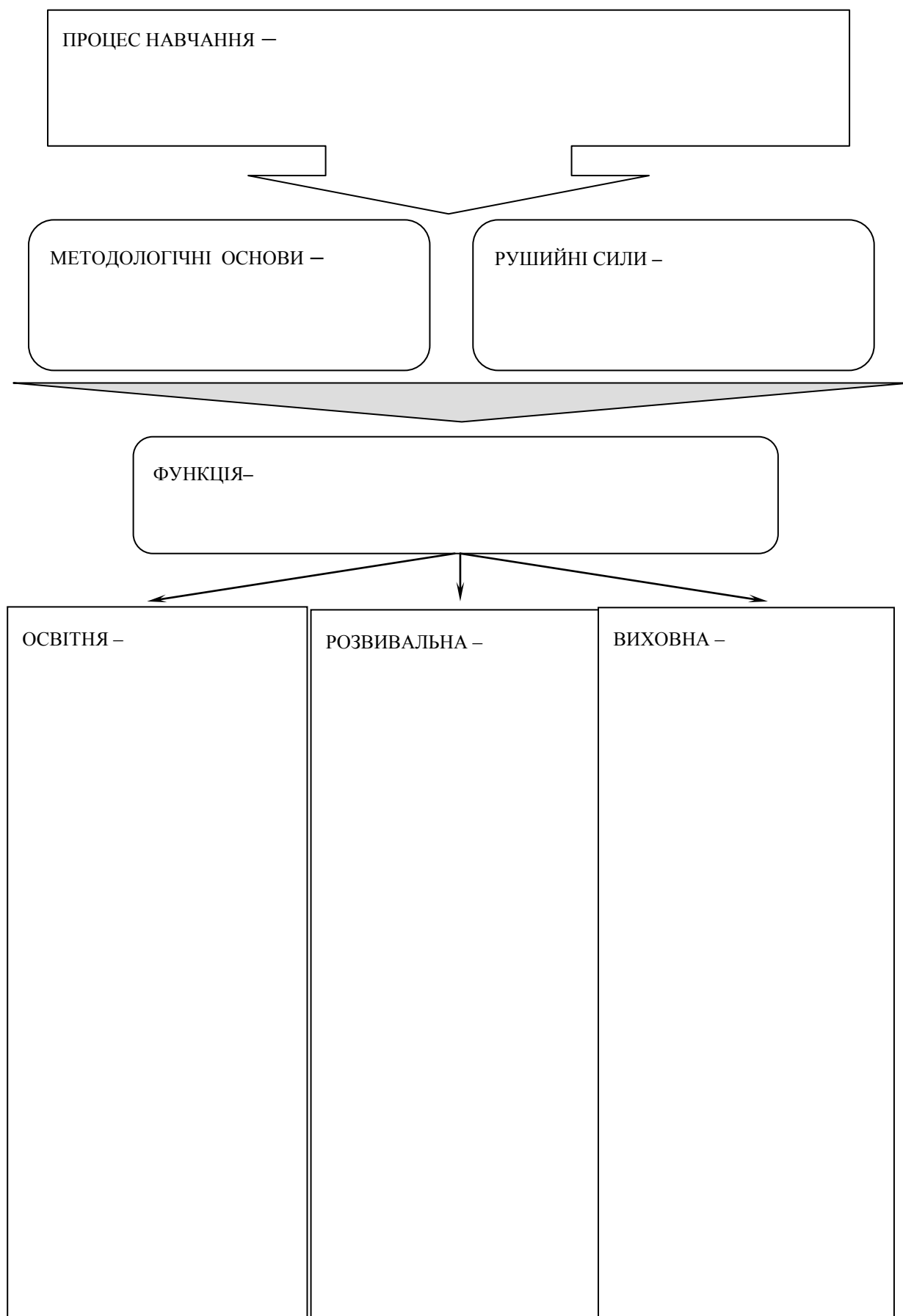
1. Виділити приклади нетрадиційних методів навчання з досвіду педагогів-новаторів.
2. Заповнити класифікацію Ю.К. Бабанського відомими традиційними методами.
3. Проілюструвати прикладами вислів Т.О.Ільїної: "Та чи інша організаційна форма характеризується різноманітними способами поєднання колективного та індивідуального навчання, різним ступенем самостійності учнів й керівництва з боку вчителя".
4. Форма організації навчання – складний психолого-педагогічний процес, до якого ставляться сотні різноманітних вимог. Скласти якомога більший їх перелік.

Оцінка

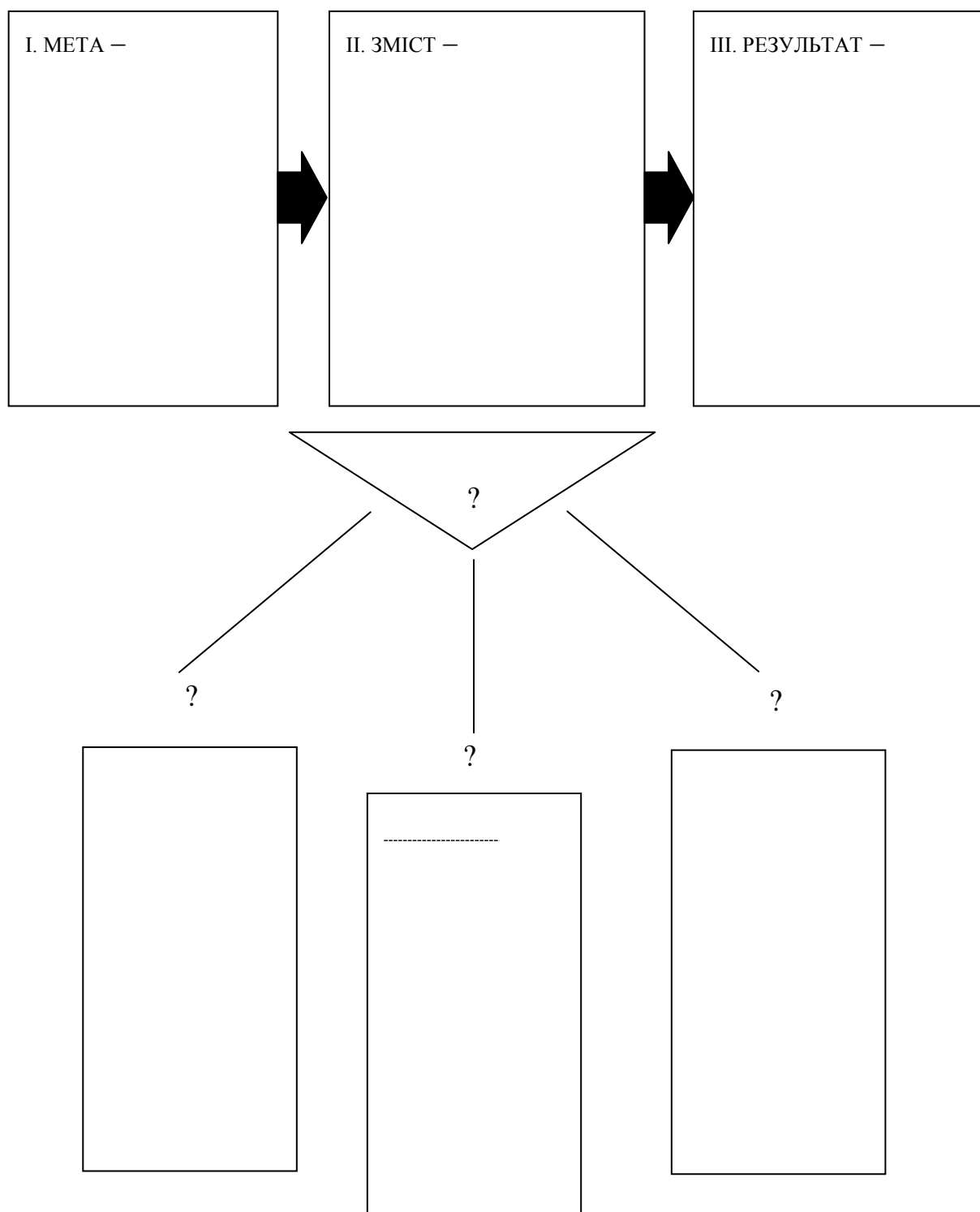
1. Оцінити значення кожного з принципів дидактики для підвищення ефективності процесу навчання.
2. Зробити експертну оцінку експрес-контролю.
3. Зробити експертну оцінку мікровикладання.
4. Зробити експертну оцінку виступу товаришів.

Таблиця 44

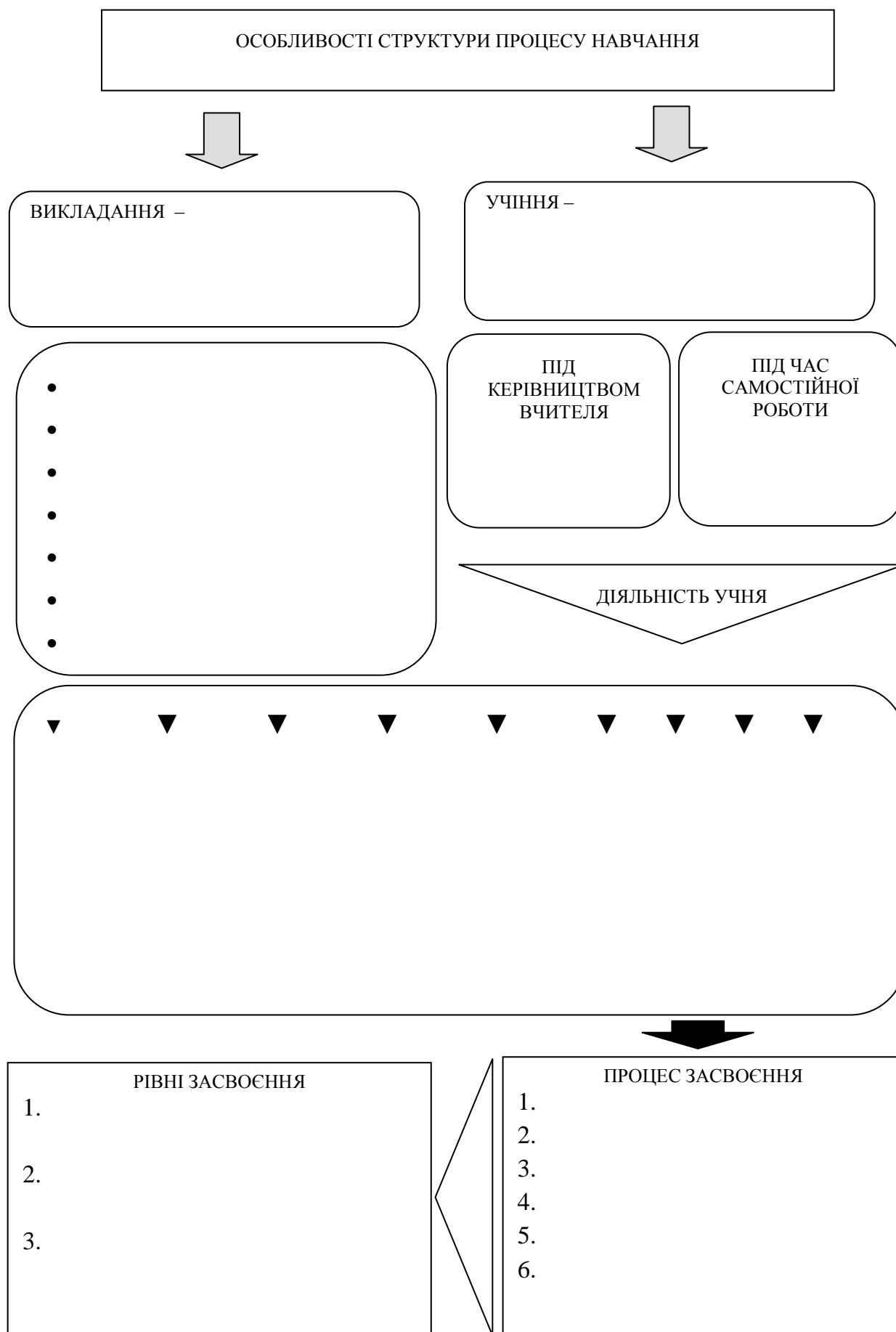
СТРУКТУРА ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ –

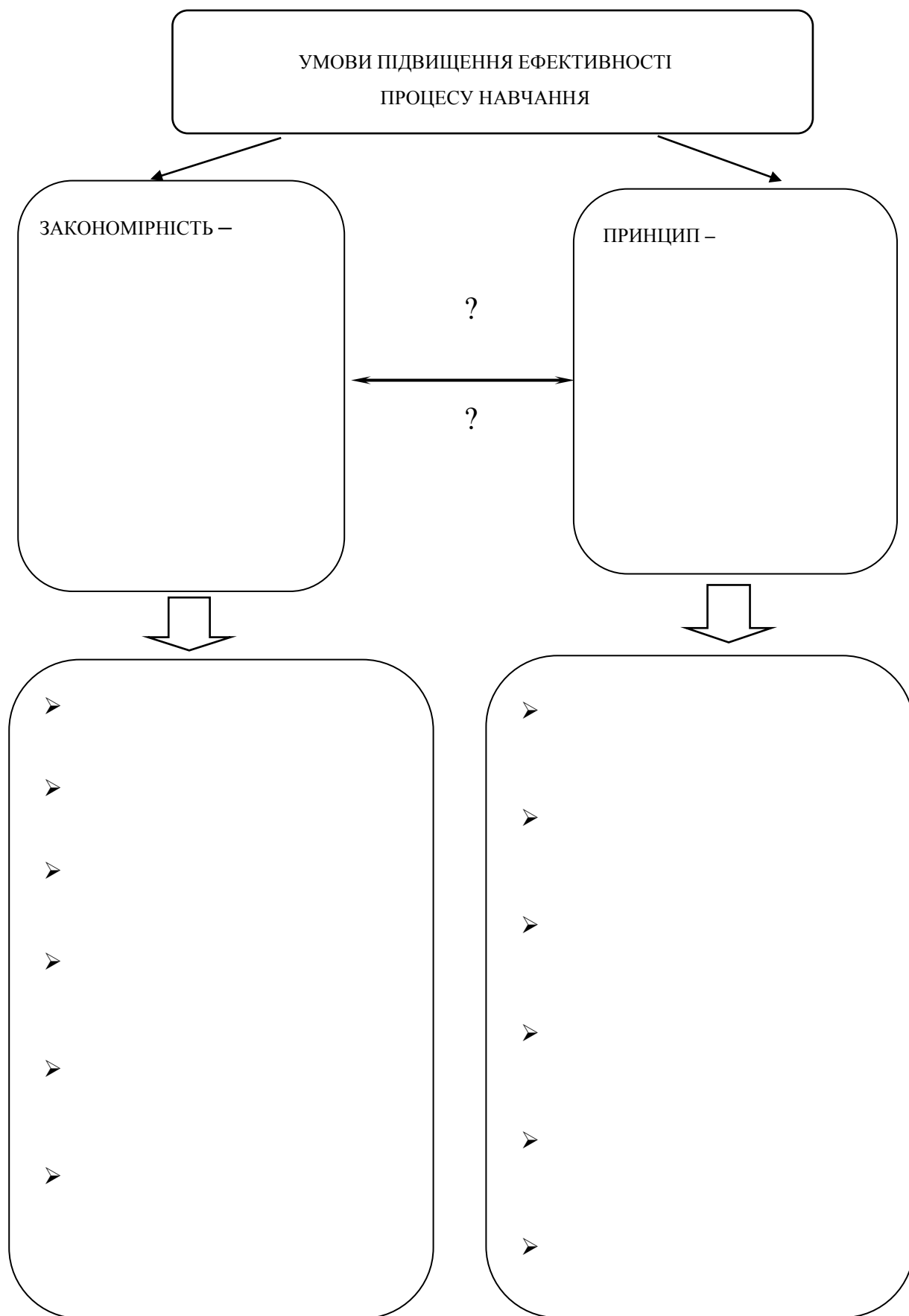

Таблиця 46

Таблиця 47

Тестове завдання*I. Вибрати правильну відповідь*

1. До основних категорій дидактики відносяться:

а) результати навчання	к) учіння
б) навчання	л) виховання
в) формування	м) розвиток
г) освіта	н) процес
д) принципи навчання	п) форма навчання
е) діалектика	р) метод навчання
ж) засіб навчання	с) викладання
з) оптимізація	т) закономірності навчання

2. Дидактика – це:

- а) теорія навчання та освіти;
- б) теорія навчання;
- в) теорія навчання, освіти і виховання;
- г) частина педагогіки, що розглядає питання методики викладання окремих навчальних предметів.

4. До основних функцій процесу навчання відносяться:

- а) пізнавальна, коригуюча, управлінська;
- б) освітня, виховна, розвивальна;
- в) діагностична, стимулююча, управлінська;
- г) мотиваційна, систематизуюча, стимулююча.

5. Принципи навчання - це

- а) правила, які вказують шляхи організації пізнавальної діяльності учнів;
- б) керівні ідеї, які визначають вимоги до змісту та організації навчання;
- в) підходи до навчання, що відображають загальні закономірності відповідно до потреб суспільно-економічної формації.

6. Основними сторонами процесу навчання є:

- а) викладання, учіння;
- б) навчання, викладання;
- в) научіння, викладання;
- г) викладання, засвоєння.

7. Яке твердження не є закономірністю процесу навчання:

- а) виховуючий характер навчання;
- б) обумовленість навчання суспільними потребами;
- в) залежність навчання від умов, у яких воно протікає;
- г) взаємозв'язок процесів навчання, розвитку і виховання;
- д) залежність навчання і навчальних можливостей учнів;
- ж) єдність викладання і учіння;
- з) взаємозалежність завдань, змісту, методів і форм навчання;
- і) такого твердження немає.

II. Сконструювати відповідь

- Вихідні дидактичні положення, які відображають звязки, залежності та взаємозалежності у процесі навчання називають .....
- З них витікають ..... навчання, які визначають характер окремих методичних ....., що використовує вчитель.

(закономірність, принцип, метод, засіб, форма, прийом)

ПРИЧИНИ НЕУСПІШНОСТІ УЧНІВ

(Ю.К.Бабанський, В.С.Цетлін)

Зовнішні: зниження цінності освіти в суспільстві, недосконала організація навчального процесу, нецікаві уроки, відсутність індивідуального підходу, перевантаження, не сформованість прийомів пізнавальної діяльності, прогалини в знаннях, негативний вплив сім'ї.

Внутрішні: дефекти здоров'я школярів, різке погіршення матеріального стану сім'ї, низький розвиток інтелекту, відсутність стійкої позитивної мотивації навчання, слабо розвинута волева сфера.

Підходи до рішення проблеми

1. Переведення у наступний клас, але де навчання здійснюється за програмою з заниженими вимогами.
2. Повторне вивчення курсу за минулий рік.
3. Переведення в наступний клас з умовною оцінкою.

Категорії учнів (Б.Блум)

1. *Малоздібні* – неможливо досягнути достатнього рівня знань навіть при великих затратах часу (біля 5%);
2. *Талановиті* – досягнення високого рівня знань при швидкому темпі навчання (біля 5%);
3. *Звичайні* – досягнутий рівень знань визначається витратами навчального часу (біля 90%).

Типи (групи) невстигаючих учнів

(М.І. Мурачковський)

(за ознаками: особливості мисленнєвої діяльності,
Спрямованість особистості, відношення до навчання)

1. Низька якість мисленнєвої діяльності співвідноситься з позитивним відношенням до навчання.
2. Висока якість мисленнєвої діяльності співвідноситься з негативним відношенням до навчання.
3. Низька якість мисленнєвої діяльності співвідноситься з негативним відношенням до навчання.

Допомога

- 1 група – формування прийомів пізнавальної діяльності (вчити вчитися).
- 2 група – починати подолання неспішності з виховної роботи.
- 3 група – "знайти іншу сферу діяльності, де здібності дитини будуть виявлені повною мірою" (В.О.Сухомлинський), "знижити вплив низької успішності на самооцінку" (Р.Бернс)

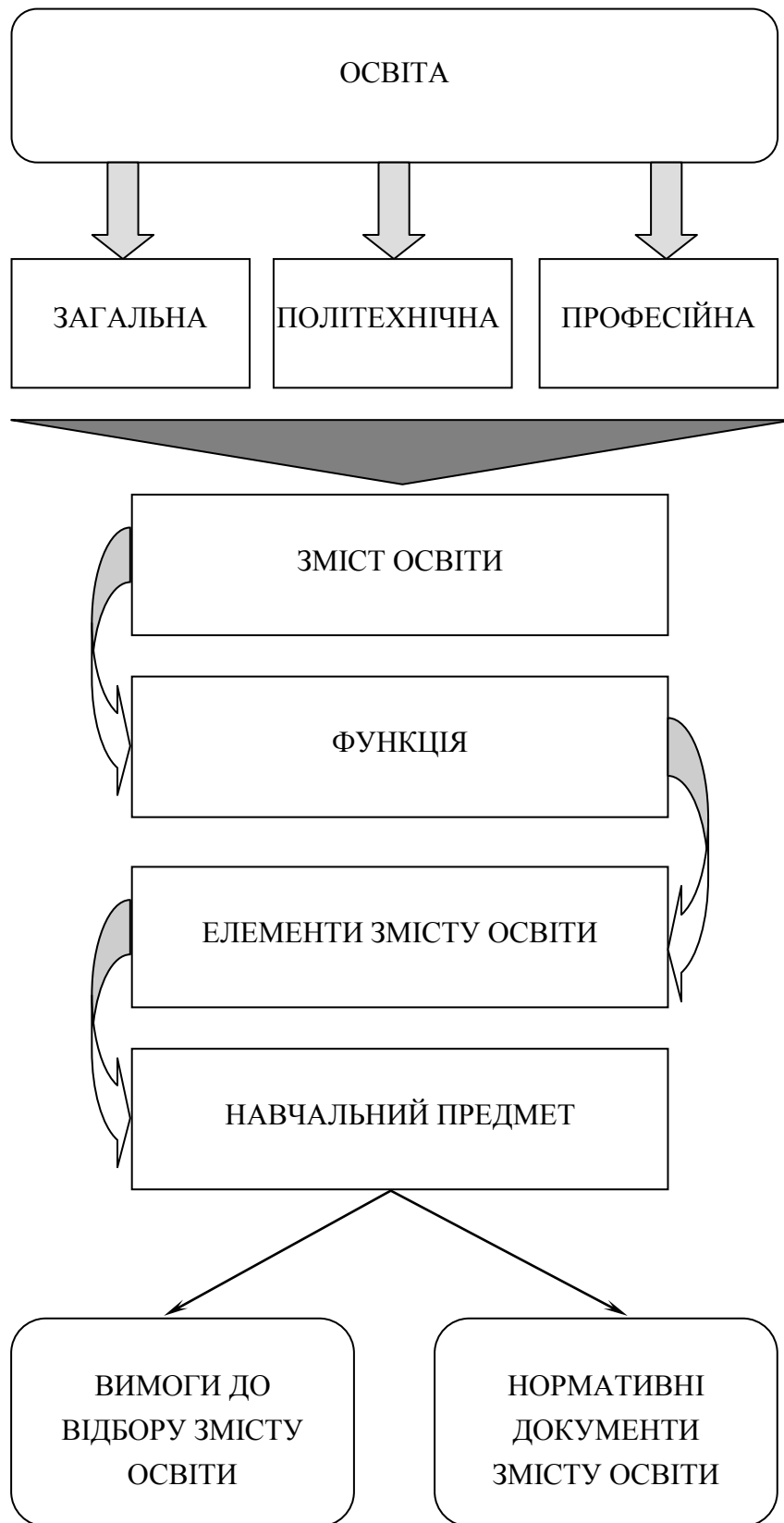
ДОПИСАТИ ВІДПОВІДНІ ПРИНЦИПИ

	<p>Наука – найважливіше, найпрекрасніше і потрібне в житті людини, вона завжди була і буде найвищим проявом любові, тільки нею однією людина переможе природу і себе.</p> <p>А.П.Чехов</p>
	<p>Тільки система дає нам повну владу над нашими знаннями. голова наповнена уривчастими, безладними знаннями, схожа на комору, в якій усе в безладі і де сам господар нічого не знайде.</p> <p>К.Д.Ушинський</p>
	<p>Навчання є праця й повинна залишатися працею, але працею повною думки, так, щоб сама цікавість навчання залежала від серйозної думки, а не від будь – яких прикрас, що не стосуються справи.</p> <p>К.Д.Ушинський</p>
	<p>Настане день, коли єдиним полем битви будуть ринки, відкриті для торгівлі, і уми, відкриті для ідеї.</p> <p>В.Гюго</p>
	<p>Є лише один спосіб зробити філософію цінною в очах народу: показати її корисність.</p> <p>Д. Дідро</p>
	<p>Потрібно будувати навчальний процес відповідно до вікових можливостей учнів, рівня їх підготовленості і загального розвитку.</p> <p>Ю.К. Бабанський</p>
	<p>Чим міцніший закладено фундамент знань і ідей в душі учня, тим більшу і міцнішу будівлю можна потім звести на цьому фундаменті.</p> <p>К.Л.Ушинський</p>
	<p>Розумові сили і можливості дітей не однакові.</p> <p>В.О.Сухомлинський</p>

РУШІЙНІ СИЛИ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

РОЗВ'ЯЗАННЯ ПРОТИЛЕЖНОСТЕЙ		МОТИВИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
ЗОВНІШНІ СУПЕРЕЧНОСТІ	<ul style="list-style-type: none"> МІЖ ПІЗНАВАЛЬНИМИ І ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ, ЩО ПОСТІЙНО УСКЛАДНЮЮТЬСЯ І РІВНЕМ ЗНАНЬ, РОЗВИТКОМ І МОЖЛИВОСТЯМИ УЧНІВ; МІЖ ТЕОРЕТИЧНИМИ ЗНАННЯМИ І ВМІННЯМИ ЗАСТОСОВУВАТИ ЇХ НА ПРАКТИЦІ; МІЖ ФРОНТАЛЬНИМ ЗАСОБОМ ВИКЛАДУ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ТА ІНДИВІДУАЛЬНОЮ ФОРМОЮ ЙОГО ЗАСВОЄННЯ; МІЖ ПОБУТОВОЮ УЯВОЮ УЧНІВ І НАУКОВИМИ ЗНАННЯМИ; МІЖ ПРАГНЕННЯМ ДО СТАБІЛЬНОСТІ ЗНАНЬ І ПОСТІЙНИМ ЇХ ОНОВЛЕННЯМ. 	СОЦІАЛЬНІ	<ul style="list-style-type: none"> БАЖАННЯ БУТИ КОРИСНИМ НАРОДУ, БАТЬКІВЩИНІ; ПРАГНЕННЯ БУТИ ОСВІЧЕНИМ ЧЛЕНОМ СУСПІЛЬСТВА; ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ, ОBOB'ЯЗОК ПЕРЕД КОЛЕКТИВОМ, СУСПІЛЬСТВОМ, БАТЬКАМИ.
		ІНТЕЛЕКТУАЛЬНІ	<ul style="list-style-type: none"> ПІЗНАВАЛЬНІ ІНТЕРЕСИ; РОЗУМІННЯ ВАЖЛИВОСТІ ЗНАНЬ; ПОТРЕБА В САМООСВІТІ, НЕВДОВОЛЕНІСТЬ РІВНЕМ СВОЇХ ЗНАНЬ; БАЖАННЯ І ПРАГНЕННЯ САМОСТІЙНО РОЗВ'ЯЗАТИ ПРОБЛЕМИ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ; ПОЧУТТЯ РАДОСТІ І ЗАДОВОЛЕННЯ ВІД ПРОЦЕСУ РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ.
ВНУТРІШНІ СУПЕРЕЧНОСТІ	<ul style="list-style-type: none"> МІЖ ДОМАГАННЯМИ ОСОБИСТОСТІ ТА МОЖЛИВОСТЯМИ ЇХ ЗАДОВОЛЕННЯ; МІЖ БАЖАННЯМ БУТИ НА ВИДУ І НЕБАЖАННЯМ ПРАЦЮВАТИ, НАВЧАТИСЯ. 	ПЕРСПЕКТИВНОГО СПОНУКАННЯ	<ul style="list-style-type: none"> ІНТЕРЕС ДО ПЕВНОГО ВИДУ ДІЯЛЬНОСТІ; КОРИСТЬ ДЛЯ ОВОЛОДІННЯ МАЙБУТНЬОЮ ПРОФЕСІЄЮ; БАЖАННЯ ЗАСЛУЖИТИ СХВАЛЕННЯ ТОВАРИШІВ, КОЛЕКТИВУ, БАТЬКІВ; ПРАГНЕННЯ БУТИ ЛІДЕРОМ.
		НЕГАТИВНОГО СПОНУКАННЯ	<ul style="list-style-type: none"> СТРАХ ПЕРЕД УЧИТЕЛЕМ, БАТЬКАМИ; МОЖЛИВІСТЮ ОДЕРЖАТИ НЕЗАДОВІЛЬНУ ОЦІНКУ; ПРОЯВ САМОЛЮБСТВА І ЧЕСТОЛЮБСТВА.

II. Зміст освіти в сучасній школі

Завдання та питання з теми

Знання

1. Опрацювати навчальний матеріал, використовуючи різні підручники.
2. Виконати запропоновані тестові завдання. (Додаток 15).
3. Заповнити виділені фрагменти таблиць, використовуючи різні навчальні посібники.
4. Відтворити по пам'яті блоки схеми, всю схему в цілому.
5. Розповісти про один з нормативних документів з галузі освіти.

Розуміння

1. Пояснити взаємозв'язок окремих понять блоків таблиці.
2. Дати характеристику принципів відбору змісту освіти.
3. Розкрити сутність загальної, політехнічної та професійної освіти. Пояснити взаємозв'язок між ними.
4. За якими критеріями класифікуються навчальні предмети? У чому виражається практична цінність цих класифікацій для школи?
5. Обґрунтувати фактори, які вимагають удосконалення змісту освіти в сучасній школі України.

Застосування

1. Підготувати та провести експрес-контроль основних понять теми.
2. Зробити огляд періодичної педагогічної преси: питання змісту освіти на сторінках педагогічної преси.
3. Підготувати та провести опитування за кожним фрагментом таблиці.
4. Ознайомитися з програмою навчального предмету з вашого фаху, простежити, як реалізуються в ній принципи навчання і між предметні зв'язки.
5. Довести необхідність реформування освіти, спираючись на державні документи в галузі освіти.

Аналіз

1. Охарактеризувати головні напрямки визначення змісту освіти. Яка з теорій, на ваш погляд, відображає сучасний напрямок в освіті.
2. Проаналізувати традиції, що покладені в основу розуміння змісту освіти в різних країнах (Додаток).
3. Розглянути розвиток підходів до навчання в сучасному світі, визначити можливості та перспективність кожного з них (Додаток).
4. Охарактеризувати головні напрямки визначення змісту освіти. Яка з теорій, на ваш погляд, відображає сучасний напрямок в освіті.

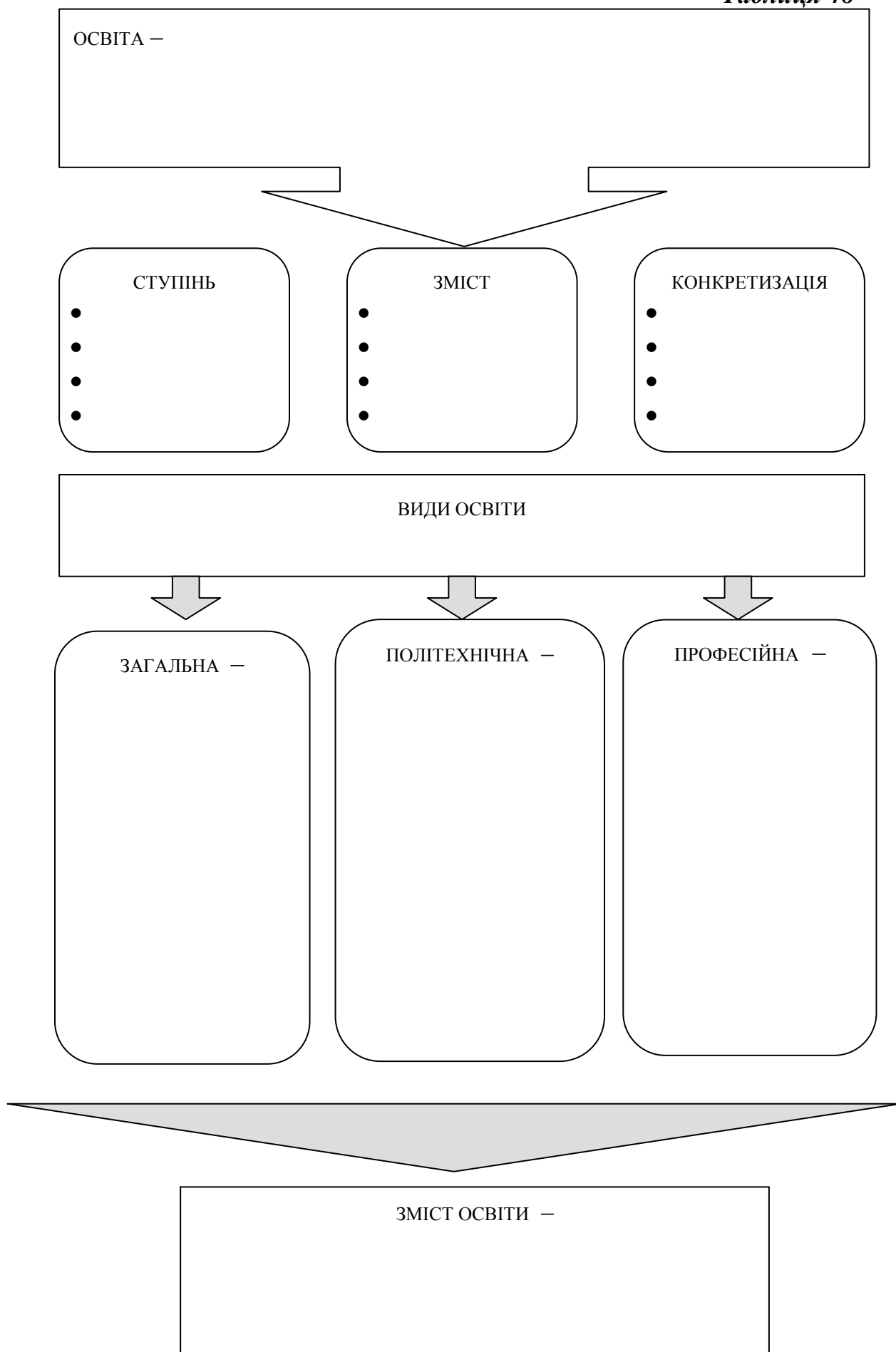
Синтез

1. Опрацювати Державні стандарти загальної середньої освіти, заповнити відповідні компоненти структурної схеми (Додаток 16).

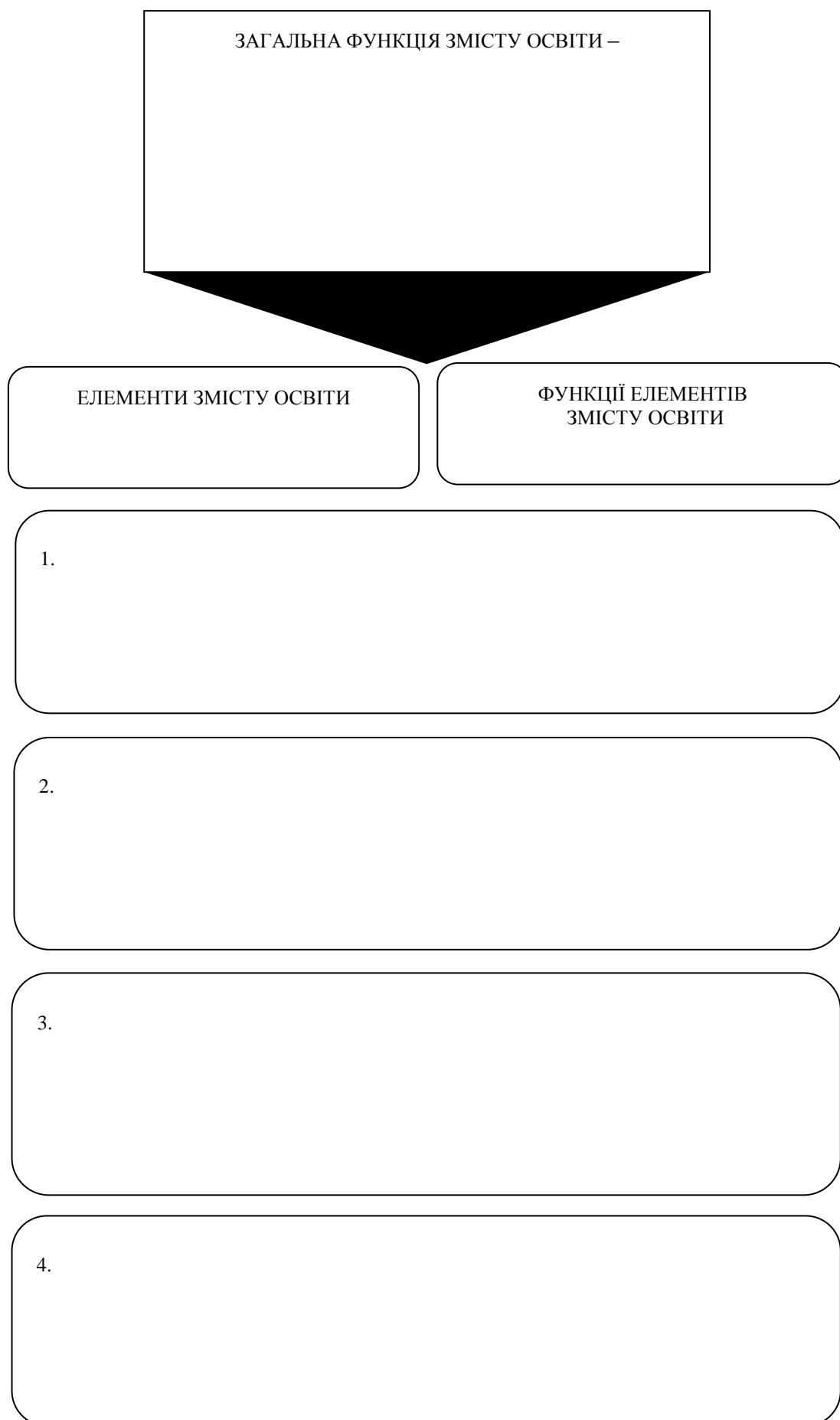
Оцінка

1. Оцінити, у якому напрямку буде продовжуватися робота по удосконаленню змісту шкільної освіти.
2. Зробити експертну оцінку експрес-контролю.
3. Зробити експертну оцінку мікрОВикладання.
4. Зробити експертну оцінку виступу товаришів.

Таблиця 48

Таблиця 49

ВИМОГИ ДО ВІДБОРУ ЗМІСТУ ОСВІТИ

Тестове завдання

- Вибрати правильну відповідь

1. Зміст навчального матеріалу визначається:

- а) навчальними планами;
- б) навчальними програмами з предметів;
- в) навчальними планами і навчальними програмами з предметів;
- г) правильної відповіді немає.

2. Документ, що лежить в основі перевірки знань, умінь та навичок учнів за кожен навчальний рік:

а) підручники	г) навчальний план
б) поурочні плани вчителя	д) навчальна програма
в) тематичний план роботи вчителя	е) правильної відповіді немає

3. Навчальний план – це

- а) державний нормативний документ, що визначає склад навчальних предметів, які вивчаються в даному навчальному закладі, їх розподіл, тижневу й річну кількість годин, що відводяться на вивчення кожного навчального предмета; структуру навчального року;
- б) документ, що визначає тривалість навчального року, семестрів, канікул, кількість годин з кожного предмета;
- в) документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного навчального предмета, умінь і навичок, які необхідно засвоїти; зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання

4. Навчальна програма – це

- а) документ, який визначає порядок вивчення навчальних предметів, кількість годин на їх вивчення; початок та кінець кожного семестру;
- б) документ, у якому перераховані ті предмети, які вивчаються в певному класі, кількість годин на їх вивчення;
- в) документ, що визначає склад навчальних предметів, які вивчаються в даному навчальному закладі, їх розподіл, тижневу й річну кількість годин, що відводяться на кожний навчальний предмет; структуру навчального року;
- г) державний нормативний документ, що визначає зміст і обсяг знань з кожного навчального предмета, умінь і навичок, які необхідно засвоїти; зміст розділів і тем з розподілом їх за роками навчання.

2. Зміст освіти – це

- а) перелік предметів, які вивчаються в школі, кількість годин на їх вивчення, перелік тем, розділів;
- б) система знань, умінь, оволодіння якими забезпечує основу для всебічного розвитку учнів, формування їх мислення, пізнавальних інтересів, навичок трудової діяльності;
- в) коло знань, яке визначає кожен учень для свого розвитку, задоволення інтересів, нахилів, потреб.

- Сконструювати відповідь

- Освіта – це ..... оволодіння особистістю .....

(знання, уміння, навички, процес, результат, форми, методи, засоби)

- Навчальний предмет – ..... знань, умінь і навичок, відібраних із.....

..... для вивчення в навчальному закладі.

(сукупність, система, знань, практичних умінь і навичок, наука)

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

РОЗРОБЛЯЄ –

ПЕРЕГЛЯДАЮТЬ –

ПІДҮНТА – «КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОГО СТАНДАРТУ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ»(1996), ЗАКОН УКРАЇНИ «ПРО ЗАГАЛЬНУ СЕРЕДНЮ ОСВІТУ» (1999)

МІСТИТЬ

- 1.БАЗОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН СЕРЕДНЬОЇ ШКОЛИ -
- 2.ОСВІТНІ СТАНДАРТИ ГАЛУЗЕЙ ЗНАНЬ (НАВЧАЛЬНИХ ПРЕДМЕТІВ) -
- 3.ДЕРЖАВНІ ВИМОГИ ДО РІВНЯ ЗАСВОЄННЯ ЗМІСТУ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗА СТУПЕНЯМИ НАВЧАННЯ (ПОЧАТКОВА, ОСНОВНА І СТАРША ШКОЛА) –

ДЕРЖАВНИЙ СТАНДАРТ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

ЗОБОВ'ЯЗУЄ

- ◆
- ◆
- ◆
- ◆

ПРОЦЕС СТАНДАРТИЗАЦІЇ ОСВІТНІХ СИСТЕМ ВІДБУВАЄТЬСЯ ЧЕРЕЗ ПОШУК НАЙОПТИМАЛЬНІШИХ СПІВВІДНОШЕНЬ МІЖ СУСПІЛЬНО ОБУМОВЛЕНИМ ІНВАРІАНТНИМ «ЯДРОМ» (ДЕРЖАВНИМ КОМПОНЕНТОМ)ОСВІТИ, ЯКИЙ І ВИЗНАЧАЄТЬСЯ СТАНДАРТОМ, ТА ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИМИ НАВЧАЛЬНИМИ КУРСАМИ (РЕГІОНАЛЬНИМ І ШКІЛЬНИМ КОМПОНЕНТАМИ В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ)

ІСТОРИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ОСВІТИ

НАЗВА ТЕОРІЇ	ПРИХІЛЬНИКИ	ХАРАКТЕРИСТИКА
ТЕОРІЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ ОСВІТИ		
ТЕОРІЯ ФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ		
ПЕДОЦЕНТРИЧНА ТЕОРІЯ ОСВІТИ		

СУЧАСНІ ТРАДИЦІЇ, ЩО ПОКЛАДЕНІ В ОСНОВУ РОЗУМІННЯ ЗМІСТУ
ОСВІТИ В РІЗНИХ КРАЇНАХ

(Б. Холмя, М.Махлін)

➤ **ЕНЦИКЛОПЕДИЗМ** – БАЗУЄТЬСЯ НА УЯВЛЕННІ, ЩО ЗМІСТ ОСВІТИ ПОВИНЕН ВКЛЮЧАТИ ВСІ ЛЮДСЬКІ ЗНАННЯ.

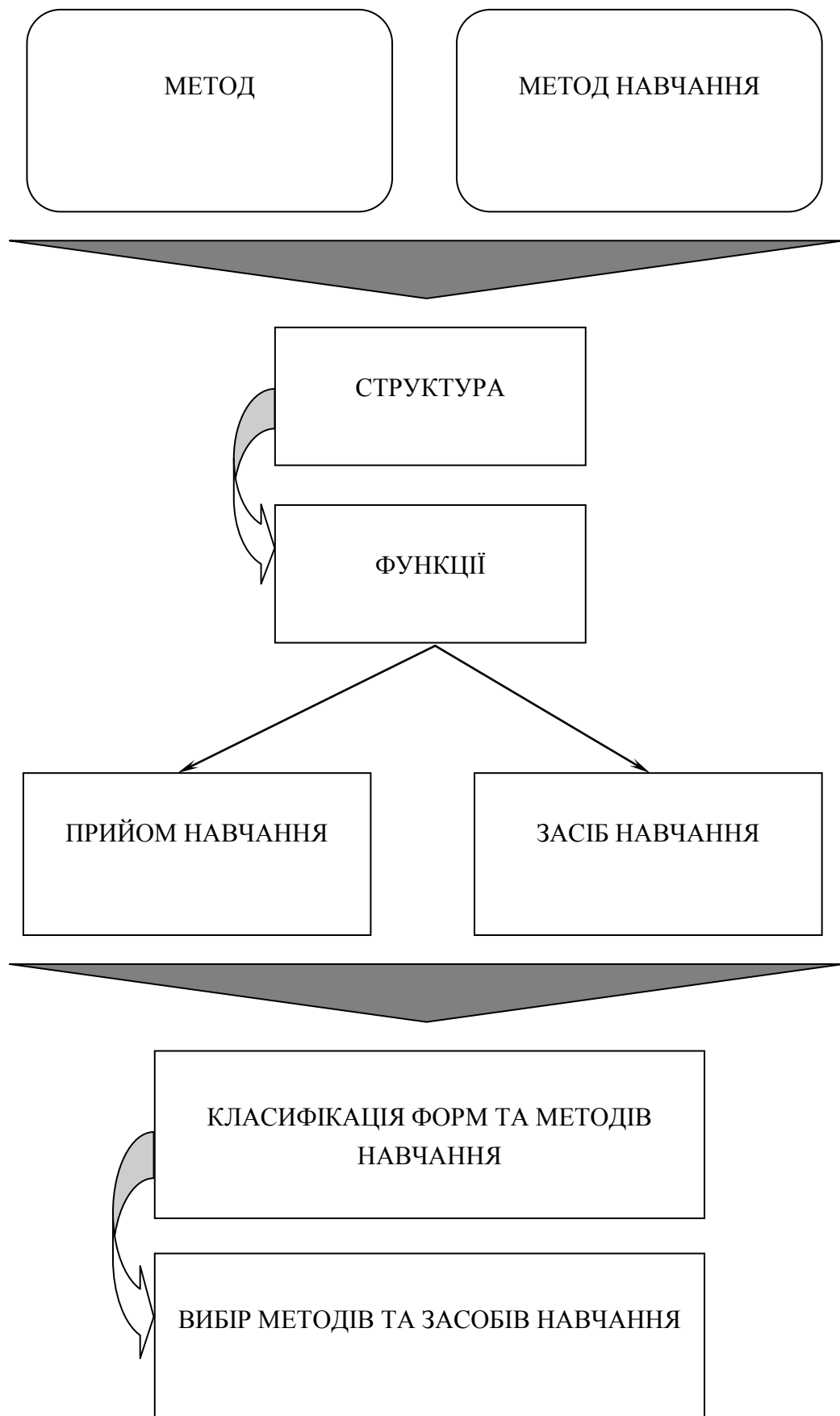
➤ **ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМ**(ІСНУВАННЯ) ЗАКЛАДАЄ В ОСНОВУ ЗМІСТУ ОСВІТИ СІМ ЛІБЕРАЛЬНИХ МИСТЕЦТВ – КВАДРІУМ (МУЗИКА, АСТРОНОМІЯ, ГЕОМЕТРІЯ, АРИФМЕТИКА) І ТРИВІУМ (ГРАМАТИКУ, РИТОРИКУ І ФІЛОСОФІЮ АБО ЛОГІКУ).

➤ **ПОЛІТЕХНІЗМ** – ПОЄДНУЄ ЕНЦИКЛОПЕДИЧНУ ОРІЄНТАЦІЮ З АКЦЕНТОМ НА ЗВ'ЯЗКИ МІЖ ОСВІТОЮ І ПРОДУКТИВНИМ ЖИТТЯМ СУСПІЛЬСТВА.

➤ **ПРАГМАТИЗМ** – ФОКУСУЄТЬСЯ НА ЗНАННЯХ, ЯКІ НЕОБХІДНІ МОЛОДІЙ ЛЮДИНІ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ РЕАЛЬНИХ ЖИТТЄВИХ ПРОБЛЕМ У ДЕМОКРАТИЧНОМУ СУСПІЛЬСТВІ.

III. Загальні методи та засоби навчання

Завдання та питання з теми

Знання

1. Опрацювати навчальний матеріал, використовуючи різні підручники.
2. Виконати запропоновані тестові завдання (Додаток).
3. Відтворити по пам'яті блоки схеми, всю схему в цілому.
4. Розповісти про один з методів навчання.

Розуміння

1. Заповнити послідовно всі фрагменти таблиці на основі виділених ключових слів.
2. Пояснити взаємозв'язок окремих понять таблиці.
3. Показати різницю між поняттями «метод» і «метод навчання». Чим пояснюється розходження в їх структурі?
4. Порівняти можливості та доцільність використання стандартних та нестандартних методів навчання.
5. Довести, чому потрібні різні способи організації роботи учнів на уроці?
6. Пояснити взаємозв'язок між загальними і конкретними формами організації навчання.

Застосування

1. Підготувати та провести експрес-контроль основних понять теми.
2. Зробити огляд періодичної педагогічної преси: методи навчання у сучасній школі.
3. Підготувати та провести мікро викладання: опитування за кожним фрагментом таблиці.
4. Провести аналіз результатів експрес-контролю.
5. Навести приклади використання нетрадиційних методів навчання в досвіді педагогів-новаторів.
6. Проілюструвати прикладами вислів Т.О.Ільїної: „Та чи інша організаційна форма характеризується різноманітними способами поєднання колективного та індивідуального навчання, різним ступенем самостійності учнів й керівництва з боку вчителя”.

Аналіз

1. Заповнити класифікацію Ю.К. Бабанського відомими традиційними методами.
2. Проаналізувати поняття: продуктивні і репродуктивні методи. Які відомі методи ви можете віднести до продуктивних і репродуктивних? Аргументувати свою відповідь.
3. Проаналізувати взаємозв'язок форм, методів, прийомів, засобів навчання.
4. Виділити й проаналізувати сутність функцій методів навчання та їх взаємозв'язок. Відомо, що метод - одиниця навчального процесу, що виконує такі ж функції, як і навчання. Але крім цього методи виконують свої функції (Табл. 14).
5. Порівняти різні форми організації навчання класно-урочної системи. Знайти в них загальне і специфічне (особливе).
6. Виділити і перерахувати основні ознаки індивідуальних, групових, фронтальної форм організації навчання.

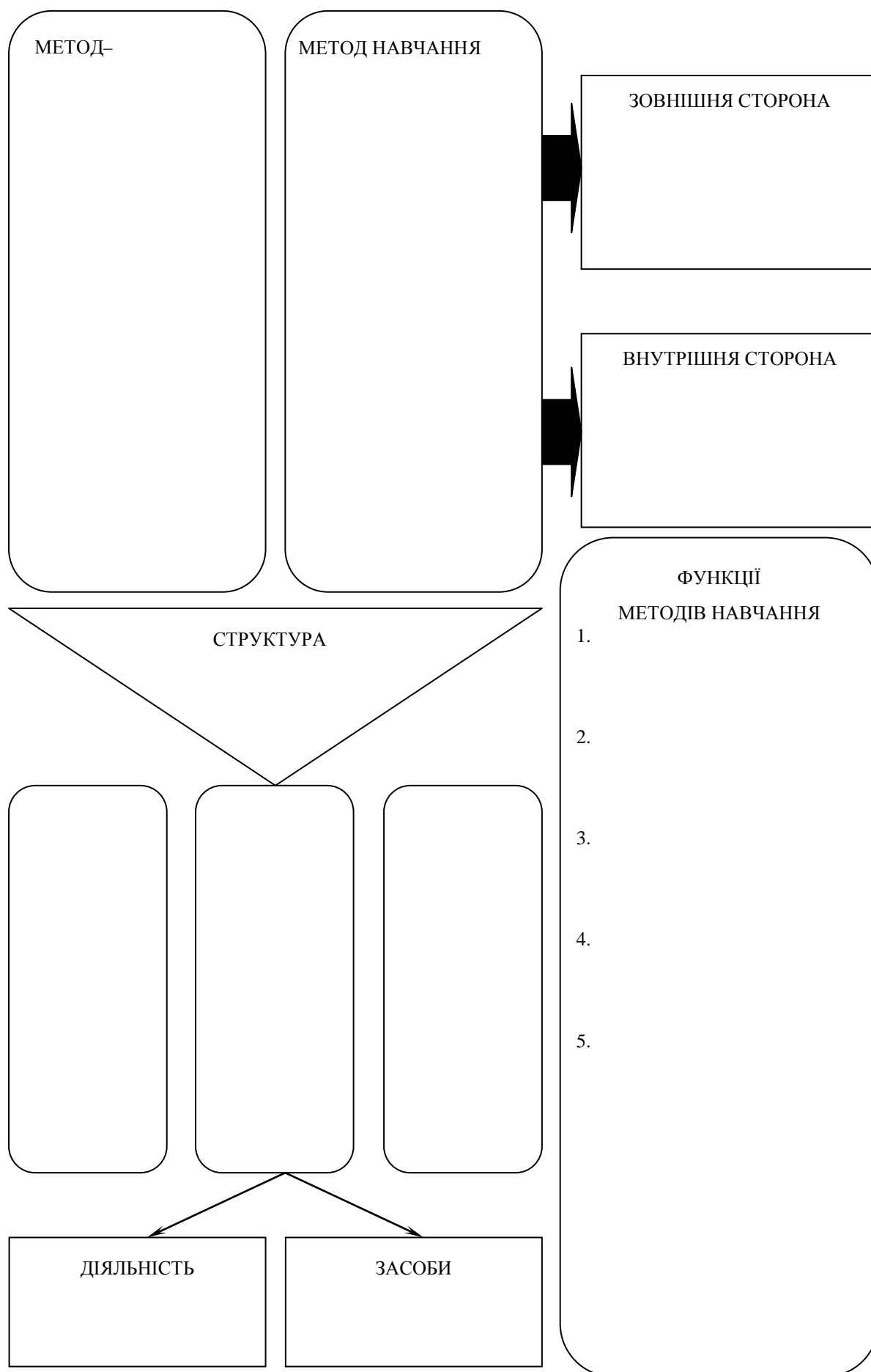
Синтез

1. Скласти пам'ятку “Правила вибору методів навчання” на основі аналізу опрацьованої літератури.
2. Форма організації навчання – складний психолого-педагогічний процес, акт учительської творчості, до якого ставляться сотні різноманітних вимог. Скласти якомога більший перелік цих вимог.

Оцінка

1. Оцінити значення форм, методів, прийомів, засобів навчання в організації уроку .
2. Зробити експертну оцінку експрес-контролю.
3. Зробити експертну оцінку мікровикладання.
4. Зробити експертну оцінку виступу товаришів.

Таблиця 52

Таблиця 53

ДИДАКТИЧНИЙ ПРИЙОМ –	ЗАСОБИ НАВЧАННЯ –
<p>ПРАВИЛА ВІДБОРУ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ</p>	
<div><ul style="list-style-type: none"> • • • • • • • • • • • • • </div>	

Таблиця 54

КЛАСИФІКАЦІЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ (ЗА Ю.К. БАБАНСЬКИМ)

Тестове завдання

- Вибрати правильну відповідь

1.Способи роботи вчителя й учнів, за допомогою яких забезпечується засвоєння знань, формування вмінь і навичок, розвиток пізнавальних здібностей, формування світогляду:

а) принципи навчання;	г) організаційні форми навчання;
б) структура уроку;	д) зміст освіти;
в) правильної відповіді немає;	е) методи навчання

2.Вказати правильну класифікацію методів навчання за зовнішньою формою прояву (за джерелом знань):

- а) дослідницькі, індукції, дедукції, аналогії;
- б) репродуктивні, словесні, практичні;
- в) репродуктивні, проблемно-пошукові, стимулювання і мотивації учіння, аналогії;
- г) індуктивні, дедуктивні, самостійної роботи;
- д) практичні, наочні, словесні.

3.Група методів навчання, яка є «зайвою» в класифікації на основі цілісного підходу до взаємопов'язаної діяльності вчителя й учнів у навчанні (за Ю.К. Бабанським):

- а) організації і самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності;
- б) стимулювання і мотивації учіння;
- г) проблемно-пошукові методи;
- д) контролю і самоконтролю ефективності навчання.

4.Прийом навчання це -

- а) спосіб планування викладання;
- б) шлях руху думки від вчителя до учнів;
- в) часткове положення процесу навчання;
- г) частина методу навчання;
- д) цілеспрямована діяльність учня;
- е) цілеспрямована діяльність вчителя.

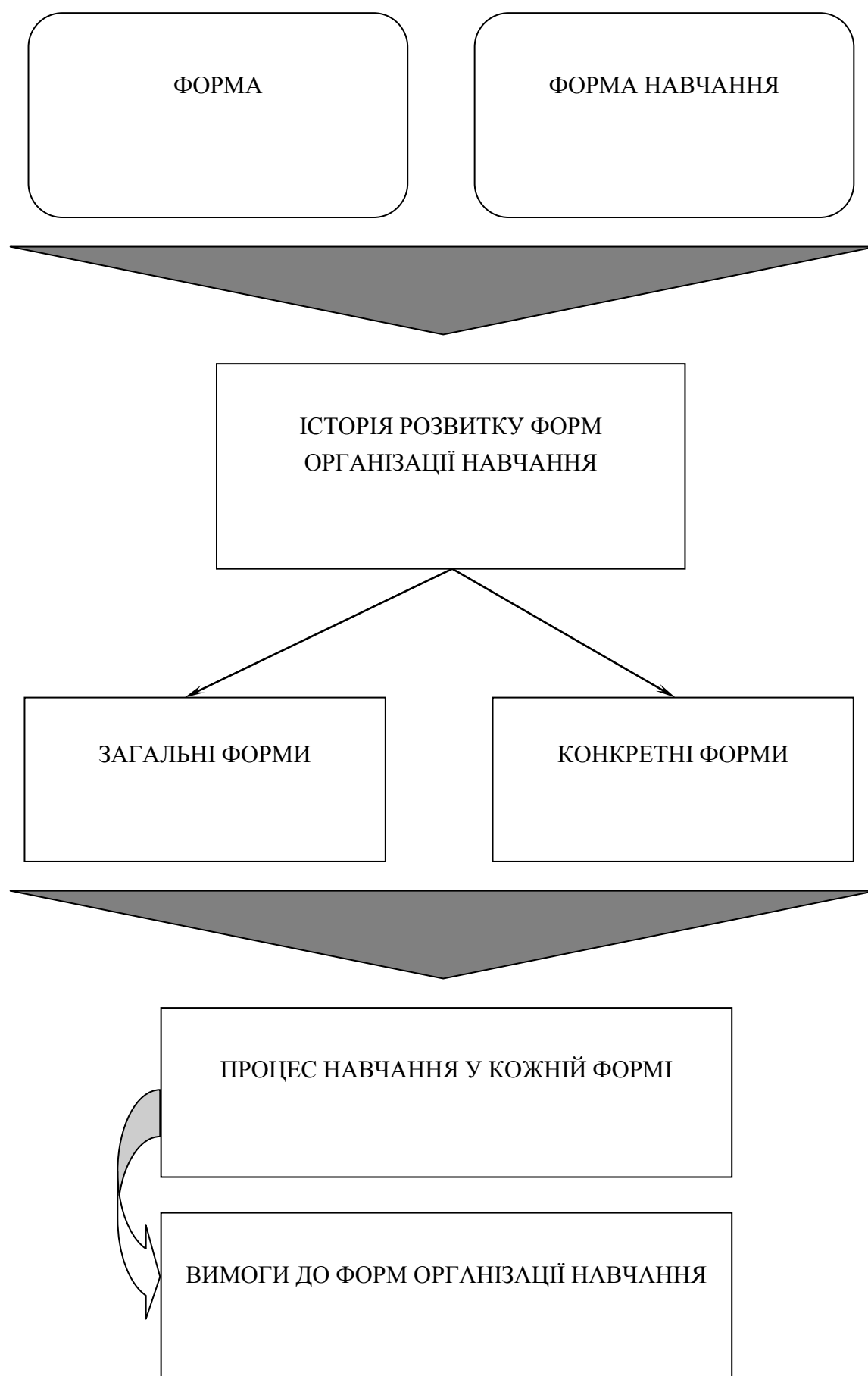
5. Метод навчання це -

- а) вихідні закономірності, які визначають організація навчального процесу;
- б) спосіб організації цілеспрямованої діяльності вчителя і учнів для формування особистості;
- в) логічна категорія, яка вказує на шлях організації пізнавальної діяльності;
- г) шлях руху думки від вчителя до учнів з метою передачі знань, умінь, навичок.

- Сконструювати відповідь

- Вправа – це..... метод навчання, що полягає....., під час яких учні.....
- Розповідь –..... метод навчання, який являє собою..... виклад будь-якого питання, недовгий за часом, що містить.....матеріал.
- ..... – наочний метод навчання, який передбачає.....конкретних предметів та явищ навколишньої дійсності чи їх зображень, які сприймаються.....

IV. Форми організації навчання

Завдання та питання з теми

Знання

1. Опрацювати навчальний матеріал теми, використовуючи різні підручники.
2. Виконати запропоновані тестові завдання. (Додаток __)
3. Відтворити по пам'яті блоки схеми, всю схему в цілому.
4. Висвітлити історію розвитку форм організації навчання.

Розуміння

1. Пояснити взаємозв'язок окремих понять блоків таблиці
2. Довести, чому потрібні різні способи організації роботи учнів на уроці?
3. Пояснити взаємозв'язок між загальними і конкретними формами навчання.
4. Довести, що вибір форми зумовлений дидактичною метою, змістом навчального матеріалу, обраними методами навчання.
5. Охарактеризувати кожен форму навчання.

Застосування

1. Підготувати та провести експрес-контроль основних понять теми.
2. Зробити огляд періодичної педагогічної преси: форми навчання в сучасній школі.
3. Підготувати та провести опитування за кожним фрагментом таблиці.
4. Навести приклади використання різноманітних форм організації навчального процесу в досвіді вчителів-новаторів.
5. Проілюструвати прикладами вислів Т.О.Ільїної: „Та чи інша організаційна форма характеризується різноманітними способами поєднання колективного та індивідуального навчання, різним ступенем самостійності учнів й керівництва з боку вчителя”

Аналіз

1. Проаналізувати історію розвитку форм організації навчання. Які висновки можна зробити про двох основні тенденції, що проявилися в результаті цього розвитку?
2. Визначити переваги класно-урочної системи навчання порівняно з іншими навчальними системами?
3. Проаналізувати поняття «метод», «форма організації навчання», виділити декілька ознак, що є загальними і специфічними для цих категорій.
4. Порівняти різні форми організації навчання класно-урочної системи. Знайти в них загальне і специфічне (особливе).

Синтез

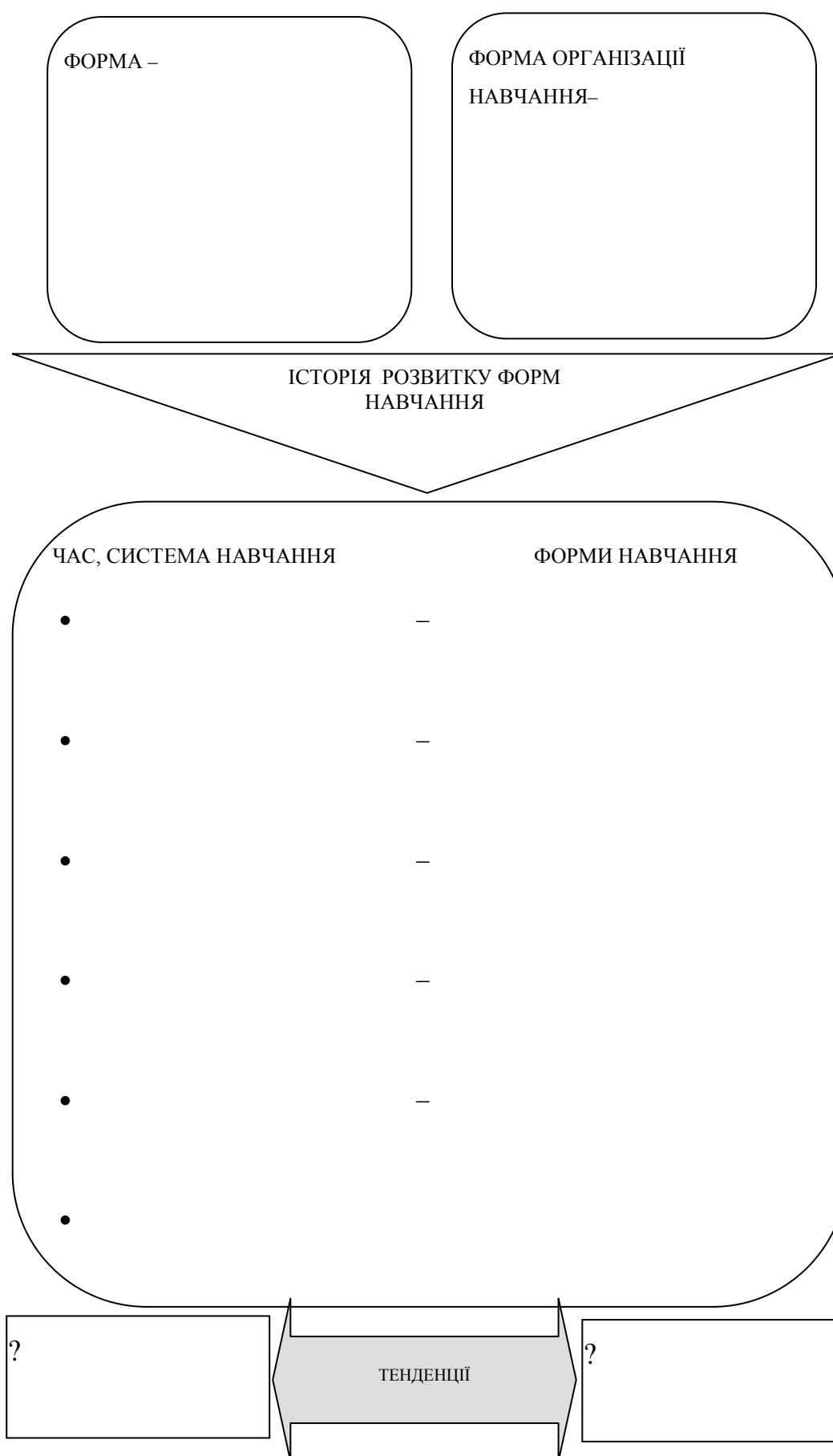
1. Форма організації навчання – складний психолого-педагогічний процес, акт учительської творчості, до якого ставляться сотні різноманітних вимог. Скласти якомога більший перелік цих вимог.
2. Виділити і перерахувати основні ознаки індивідуальних, групових, фронтальної форм організації навчання. Скласти схему-опору.

Оцінка

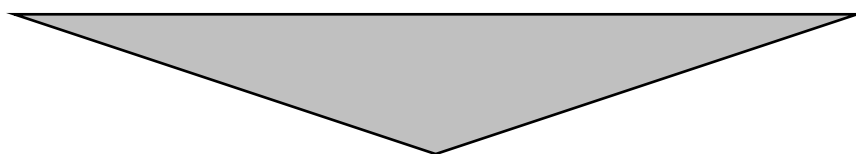
1. Оцінити значення і місце загальних форм організації навчання на уроці, проаналізувавши пред'явлені дані: частіше усього відриваються і займаються сторонніми справами – учень виконує завдання біля дошки (66,2 %), пояснення вчителя (13,4 %), фронтальна робота (8,5 %), групова робота (2,1 %).
2. Провести оцінку експрес-контролю.
3. Провести оцінку мікрОВикладання.
4. Провести оцінку виступу товаришів.
5. Оцінити ступінь ефективності відомих форм організації навчання в предметі за фахом.

Таблиця 55

ЗАГАЛЬНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ–

ФОРМА	ХАРАКТЕРИСТИКА
1.	
2.	
3.	
4.	
5.	
6.	

Таблиця 57

КОНКРЕТНІ ФОРМИ НАВЧАННЯ–

КЛАСИФІКАЦІЯ–

ЗА _____

-
-
-
-

ЗА _____

-
-
-
-

ЗА _____

-
-
-
-

ВИМОГИ ДО ФОРМ НАВЧАННЯ

-
-
-
-
-
-
-
-

Тестове завдання

- *Вибрати правильну відповідь*

1. Характерні ознаки класно-урочної системи:

- а) наявність класної кімнати й учителя, постійний склад учнів, розклад;
- б) керівна роль учителя, наявність розкладу і класної кімнати;
- в) регламентація матеріалу, наявність учителя і класної кімнати, сталий розклад;
- г) розклад, точна тривалість в часі, постійний склад учнів, керівна роль вчителя;
- д) навчальна програма, розклад, наявність учителя та учнів, класна кімната.

2. Вперше у педагогічній практиці елементи класно-урочної форми навчання з'явилися у школах:

а) Німеччини	г) Англії
б) США	д) України і Білорусії
в) Росії і України	е) Росії і Білорусії

3. Основні недоліки класно-урочної системи навчання:

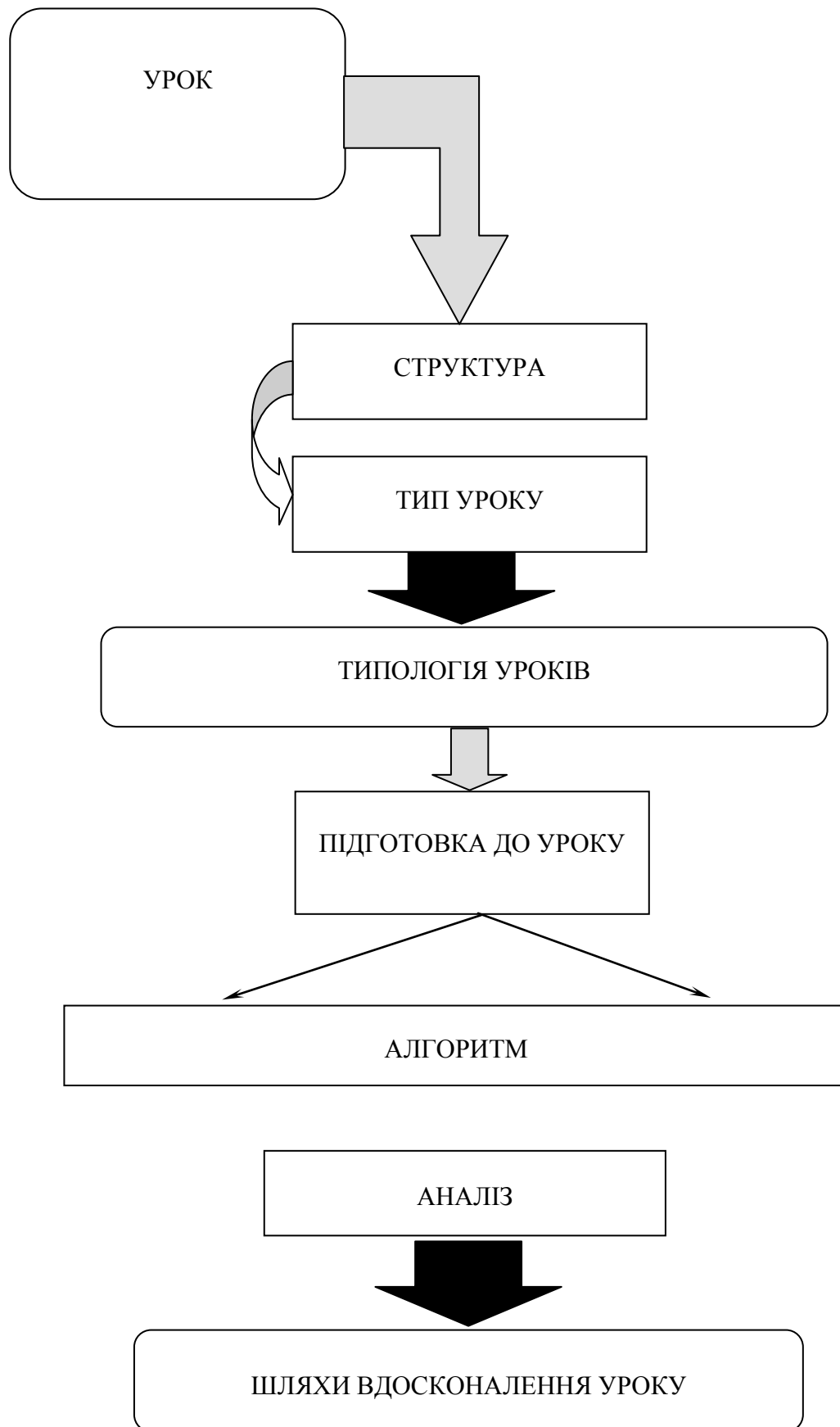
- а) нечітка організаційна структура;
- б) колективна діяльність учнів, їх суперництво;
- в) орієнтація на «середнього» учня;
- г) труднощі у здійсненні індивідуального підходу;
- г) педагогічне керівництво пізнавальною діяльністю учнів.

- *Сконструювати відповідь*

- Форма навчання —.....організація спілкування в процесі .....учителя і учнів, що характеризується розподілом .....добором .....режимом .....;

- Загальна форма навчання —..... організації навчальної діяльності на..... та інших ..... навчання.

V. Урок як основна форма організації навчання

Завдання та питання з теми

Знання

1. Опрацювати навчальний матеріал теми, використовуючи різні підручники.
2. Відтворити по пам'яті один з блоків таблиці — всю таблицю в цілому.
3. Виконати запропоновані тестові завдання. (Додаток __)
4. Заповнити виділені фрагменти таблиць, використовуючи різні навчальні посібники.
5. Відтворити по пам'яті блоки схеми, всю схему в цілому.

Розуміння

1. Пояснити взаємозв'язок окремих понять блоків таблиці
2. Система уроків по предметі має циклічний характер, тобто циклічність у дидактичному розумінні. Цикл частіше за все пов'язаний із значною смисловою одиницею навчального матеріалу – темою курсу і має визначені дидактичні частини. Відтворити їх.
3. З чим пов'язана вимога використання різних способів роботи на уроці?
4. У ланцюзі уроків з предмету можуть бути деякі специфічні ланки через особливості даного предмета як галузі науки або практики. У чому специфіка уроків з вашої спеціальності?
5. Які види аналізу повинні бути застосовані для розгляду й оцінки роботи вчителя? Який вид аналізу застосовується частіше?
6. Розкрити сутність поняття «комунікативне забезпечення уроку». Довести важливість урахування цієї сторони організації уроку.

Застосування

1. Підготувати та провести експрес-контроль основних понять теми.
2. Зробити огляд періодичної педагогічної преси: проблеми уроку в сучасній школі.
3. Підготувати та провести опитування за кожним фрагментом таблиці
4. Відомо, що можна виділити 5 обов'язкових складових плану уроку: цілі і задачі уроку; тема уроку і план його викладу; питання для опитування; завдання для самостійної роботи і закріплення; домашні завдання. Пояснити сутність та важливість кожної складової.
5. Ознайомитись із календарними планами вчителів-предметників під час педагогічної практики. Виділити основні структурні компоненти плану. Записати фрагмент плану в зошит.

Аналіз

1. Проаналізувати поради В.О.Сухомлинського з організації, проведення, аналізу уроку.
2. Проаналізувати досвід педагогів новаторів по підвищенню ефективності уроку.
3. Селевко Г.К. пропонує наступні загальні критерії сучасного уроку: результативність, структура, активізація пізнавальної діяльності учнів, дидактична структура навчального матеріалу, самостійність і творчість у навчальній діяльності, навчально-методичний комплекс. Проаналізувати і пояснити кожен критерій.
4. Проаналізувати у чому полягає позитивна сторона існування різних типологій уроків? У чому недоліки існуючих типологій?

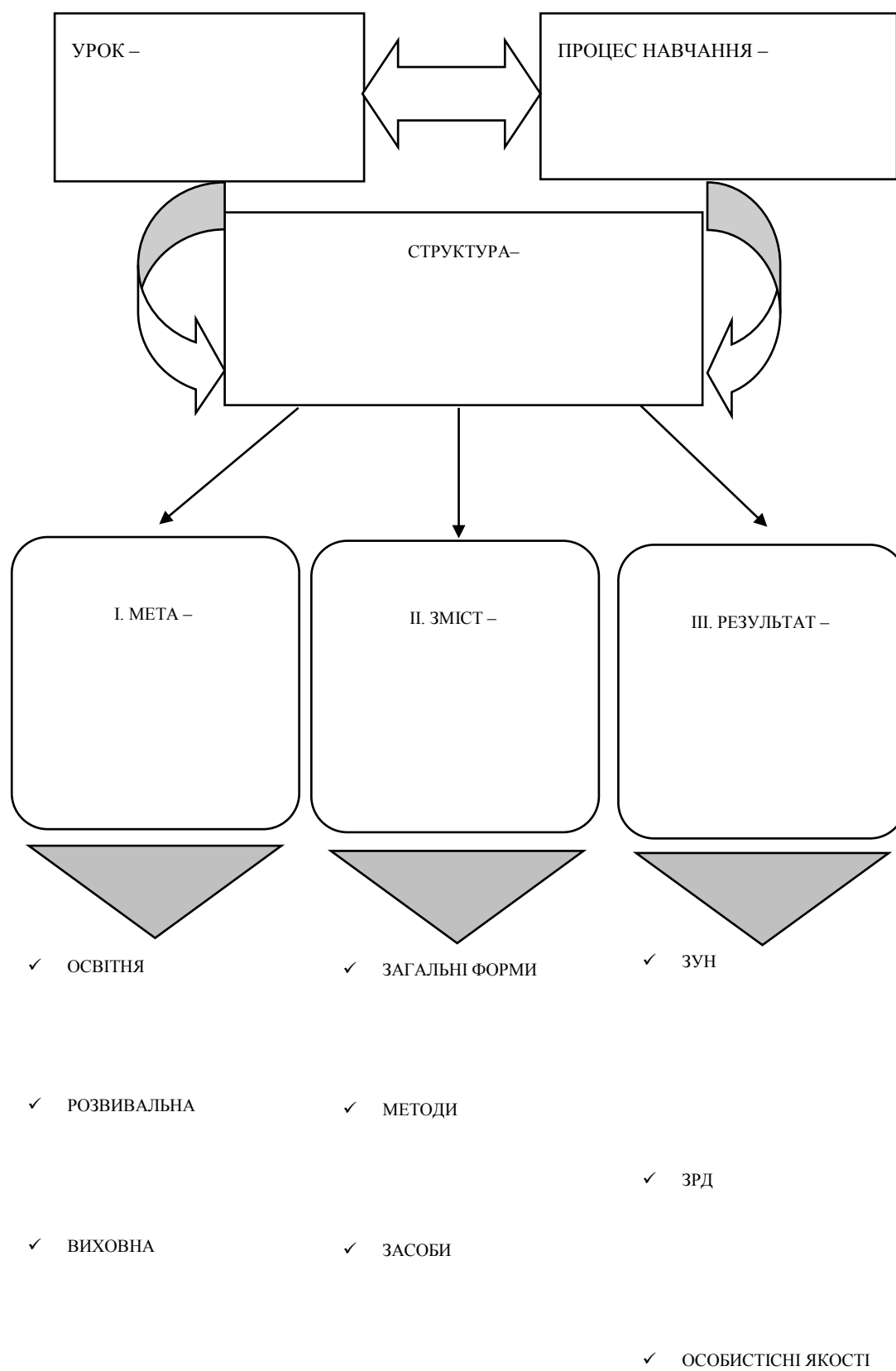
Синтез

1. Скласти свій алгоритм підготовки до уроку на основі аналізу алгоритмів підготовки до уроку різних авторів.
2. Розповісти про найкращий урок, який вам запам'ятався під час практики в школі. Проаналізувати, чим він запам'ятався?
3. Ефективність уроку визначається ретельною підготовкою до нього не тільки вчителя, але й учнів класу. Вивчивши рекомендовану літературу, обміркувати і скласти “Правила підготовки учнів до уроку”.

Оцінка

1. Провести оцінку експрес-контролю.
2. Провести у оцінку мікро викладання.
3. Провести оцінку відповідей товаришів.

Таблиця 58

ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ УРОКУ

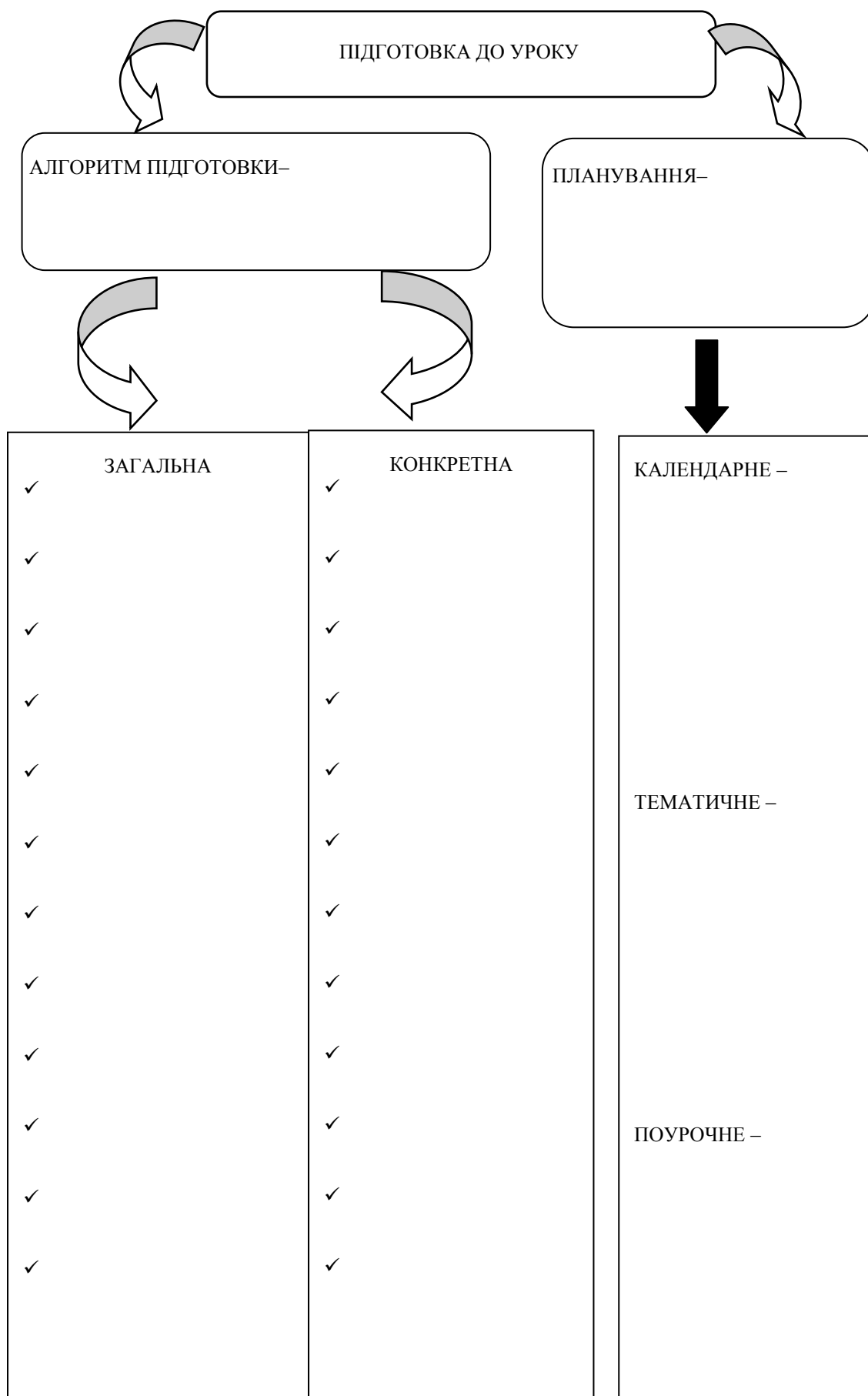
ПІДСТРУКТУРИ				
ДИДАКТИЧНА (-)	I. АКТУАЛІЗАЦІЯ II. ФОРМУВАННЯ ЗУН III. ВИКОРИСТАННЯ			
МЕТОДИЧНА (-)				
ЛОГІКО-ПСИХОЛОГІЧНА (-)	ВІДТВОРЕННЯ (ВІДОМОГО)	ОСМИСЛЕННЯ ПОПЕРЕДНІХ ЗНАНЬ	СПРИЙМАННЯ НОВОГО РОЗУМІННЯ ОСМИСЛЕННЯ	УЗАГАЛЬНЕННЯ СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ЗАКРІПЛЕННЯ

Таблиця 60

СТРУКТУРА УРОКУ–		ТИП УРОКУ–	
ТИПОЛОГІЯ УРОКІВ–			
С.В. ІВАНОВ ЗА _____ – – – – – –		І.М. КАЗАНЦЕВА ЗА _____ – – – – – –	
		В.О. ОНИЩУК ЗА _____ – – – – – –	

Таблиця 61

АНАЛІЗ УРОКУ –

1. ПОВНИЙ –

2. КОРОТКИЙ –

3. АСПЕКТНИЙ –

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УРОКУ

Тестове завдання

- *Вибрати правильну відповідь*

- Фактори, які є основними у виборі типу уроку:
  - а) дидактична ціль уроку, місце уроку у навчальному процесі;
  - б) місце уроку у навчальному процесі, рівень розвитку класу;
  - в) рівень розвитку класу, педагогічна техніка вчителя;
  - г) особливості змісту навчального предмету, рівень розвитку класу;
  - д) темп роботи вчителя, місце уроку у навчальному процесі.
- Основні типи уроків за дидактичними цілями:
  - а) вступний, засвоєння знань, практичного застосування, заключний;
  - б) засвоєння знань, контролю, комбінований, заключний;
  - в) засвоєння знань, практичного застосування, узагальнення і систематизації, комбінований урок;
  - г) засвоєння знань, формування навичок і вмінь, практичного застосування, контролю;
  - д) комбінований, контролю і корекції, засвоєння знань, формування навичок і вмінь, практичного застосування, узагальнення і систематизації.
- Етап актуалізації включає:
  - а) опитування учнів;
  - б) повторення вивченого матеріалу;
  - в) встановлення спадкового зв'язку попередніх і нових знань;
  - г) вичленення із накопичених знань опорних положень для засвоєння нових знань і способів діяльності;
  - д) відтворення та усвідомлення попередніх знань;
  - е) оцінка ступеня готовності учнів до сприйняття нового навчального матеріалу;
  - ж) постановка завдань пізнавального характеру;
  - з) стислий аналіз змісту раніше вивченої теми.
- Урок – це:
  - а) метод навчання;
  - б) сукупність прийомів навчання;
  - в) організаційна форма.
- У конспекті уроку визначаються такі цілі:

а) організаційні;	б) виховні;
в) розвивальні;	г) комунікативні;
д) освітні;	ж) проєктувальні.

- *Сконструювати відповідь*

- Урок – це така ..... в школі, за якої вчитель.....

..... вирішує певні навчально-виховні завдання.

- Типологія – результат типологічного.....

і..... об'єктів за.....

КОМПОНЕНТИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА УРОЦІ

- ◆ МОТИВАЦІЯ НАВЧАННЯ;
- ◆ РЕАЛІЗАЦІЯ ЗАПЛАНОВАНОГО МАТЕРІАЛУ;
- ◆ ЛОГІЧНІСТЬ І ПОСЛІДОВНІСТЬ ВИКЛАДУ;
- ◆ ОПТИМАЛЬНІСТЬ СТРУКТУРИ УРОКУ;
- ◆ РАЦІОНАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДІВ, ПРИНЦИПІВ, ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ;
- ◆ МОВНА КУЛЬТУРА УЧНІВ, УЧИТЕЛЯ;
- ◆ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ УРОКУ;
- ◆ ДИСЦИПЛІНА УЧНІВ.

ВИМОГИ ДО СУЧАСНОГО УРОКУ

- ◆ НЕСТАНДАРТНІ ФОРМИ ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ І ЗАХОДИ, ЯКИ СПРИЯЮТЬ ЇХ ВПРОВАДЖЕННЮ;
- ◆ ВИЗНАЧЕННЯ ТРИЄДИНОЇ МЕТИ УРОКУ;
- ◆ НАУКОВИЙ РІВЕНЬ ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТУ;
- ◆ ПІДБІР УЧИТЕЛЕМ НАЙЕФЕКТИВНІШИХ МЕТОДІВ ТА ПРИЙОМІВ ДЛЯ КОЖНОЇ ЧАСТИНИ УРОКУ, РАЦІОНАЛЬНЕ ЧЕРГУВАННЯ ВИДІВ РОБІТ;
- ◆ РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ УЧНІВ;
- ◆ ЗДІЙСНЕННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ;
- ◆ ТІСНИЙ ЗВ'ЯЗОК МАТЕРІАЛУ УРОКУ З ПОПЕРЕДНІМ І НАСТУПНИМ;
- ◆ ОЗБРОЄННЯ УЧНІВ ПРИЙОМАМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ, ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК САМОКОНТРОЛЮ;
- ◆ ВРАХУВАННЯ ПРИНЦИПІВ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ;
- ◆ НАЯВНІСТЬ ЗВОРОТНЬОГО ЗВ'ЯЗКУ МІЖ УЧНЯМИ І ВЧИТЕЛЕМ;
- ◆ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИСОКОЇ АКТИВНОСТІ НА УРОЦІ, СВІДОМОГО ЗАСВОЄННЯ ТА ДИСЦИПЛІНОВАННОСТІ УЧНІВ;
- ◆ ОБ'ЄКТИВНІСТЬ ОЦІНЮВАННЯ;
- ◆ ОПТИМАЛЬНІСТЬ ДОМАШНІХ ЗАВДАНЬ (ХАРАКТЕР, ОБСЯГ, ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ, ІНСТРУКТАЖ);
- ◆ ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧІТКІСТЬ І СВОЄЧАСНЕ ЗАВЕРШЕННЯ УРОКУ;
- ◆ РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ УРОКУ (СТУПІНЬ ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ, ЯКІСТЬ ЗНАНЬ, РІВЕНЬ ОВОЛОДІННЯ УМІННЯМИ ТА НАВИЧКАМИ, ПОЗИТИВНІ ЗМІНИ В РОЗВИТКУ Й ВИХОВАННІ УЧНІВ).

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ САМОАНАЛІЗУ УРОКУ ВЧИТЕЛЕМ

ВІДПОВІСТИ НА НАСТУПНІ ПИТАННЯ:

1. ХАРАКТЕРИСТИКА РЕАЛЬНИХ НАВЧАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ УЧНІВ. ЯКИ ЇХ ОСОБЛИВОСТІ БУЛО ВРАХОВАНО ПРИ ПЛАНУВАННІ ДАНОГО УРОКУ?
2. ЯКЕ МІСЦЕ ДАНОГО УРОКУ В ТЕМІ, РОЗДІЛІ? ЯК ВІН ПОВ'ЯЗАНИЙ ІЗ НАСТУПНИМ УРОКАМИ?
4. У ЧОМУ СПЕЦИФІКА ЦЬОГО УРОКУ? ЯКИЙ ЙОГО ТИП?
5. ЯКА МЕТА УРОКУ (ОСВІТНЯ, ВИХОВНА, РОЗВИВАЛЬНА)? ЧИ БУВ МІЖ НИМИ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК?
6. ЯКІ ЗАВДАННЯ БУЛИ ГОЛОВНИМИ? ЯКІ ОСОБЛИВОСТІ КЛАСУ, ОКРЕМИХ ГРУП ШКОЛЯРІВ БУЛИ ВРАХОВАНІ В ЗАВДАННЯХ?
7. ЧОМУ ВИБРАНА СТРУКТУРА УРОКУ БУЛА РАЦІОНАЛЬНОЮ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗАННЯ ЦІЄЇ МЕТИ?
8. ЧИ ПРАВИЛЬНО ВИЗНАЧИЛИ МІСЦЕ НА УРОЦІ ДЛЯ ОПИТУВАННЯ, ВИВЧЕННЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ, ЗАКРІПЛЕННЯ, ПОЯСНЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ДОМАШНЬОГО ЗАВДАННЯ?
9. ЧИ РЕАЛЬНО БУВ РОЗПОДІЛЕНИЙ ЧАС, ВІДВЕДЕНИЙ НА ВСІ ЕТАПИ УРОКУ?
10. НА ЯКИХ ІДЕЯХ, ПОЛОЖЕННЯХ, ФАКТАХ ЗРОБИЛИ ГОЛОВНИЙ АКЦЕНТ НА УРОЦІ І ЧОМУ?
11. ЯКЕ ПОЄДНАННЯ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ОБРАЛИ ДЛЯ РОЗКРИТТЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ? ДОВЕСТИ ОБҐРУНТОВАНІСТЬ ВИБОРУ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ.
12. ЯКЕ ПОЄДНАННЯ ФОРМ НАВЧАННЯ ОБРАЛИ ДЛЯ РОЗКРИТТЯ НОВОГО МАТЕРІАЛУ І ЧОМУ? ЧИ НЕОБХІДНО БУЛО ЗАСТОСОВУВАТИ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНИЙ ПІДХІД ДО УЧНІВ?
13. ЯК БУЛО ОРГАНІЗОВАНО КОНТРОЛЬ ЗАСВОЄННЯ ЗНАНЬ, УМІНЬ І НАВИЧОК? В ЯКИХ ФОРМАХ І ЯКИМИ МЕТОДАМИ ЦЕЙ КОНТРОЛЬ ЗДІЙСНЮВАВСЯ?
14. ЦО ДОПОМАГАЛО ЗАБЕЗПЕЧИТИ ВИСОКУ ПРАЦЕЗДАТНІСТЬ УЧНІВ ПРОТЯГОМ УСЬОГО УРОКУ?
15. ЗАВДЯКИ ЧОМУ НА УРОЦІ ПІДТРИМУВАЛАСЯ ДОБРА ПСИХОЛОГІЧНА АТМОСФЕРА СПІЛКУВАННЯ З УЧНЯМИ?
16. ЗАВДЯКИ ЧОМУ ВДАЛОСЯ РАЦІОНАЛЬНО ВИКОРИСТАТИ ЧАС, ЗАПОБІГТИ ПЕРЕВАНТАЖЕННЮ УЧНІВ?
17. ЯК БУЛО ПРОДУМАНО ЗАПАСНІ МЕТОДИЧНІ ЗАХОДИ НА ВИПАДОК НЕПЕРЕДБАЧЛИВИХ СИТУАЦІЙ?
18. ЧИ ВДАЛОСЯ ПОВНІСТЮ ВЧИТЕЛЕВІ РЕАЛІЗУВАТИ ВСІ ПОСТАВЛЕНІ ЗАВДАННЯ? ЯКЩО НЕ ВДАЛОСЯ, ТО ЧОМУ? КОЛИ ПЛАНУЄТЕ ЇХ ДОРОБИТИ?

СХЕМА ПОВНОГО АНАЛІЗУ УРОКУ

(М.І. Махмутов)

1. АНАЛІЗ ВСТАНОВЛЕННЯ МЕТИ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЙ УЧНЯ ЩОДО ЇЇ ПРИЙНЯТТЯ.
2. АНАЛІЗ СТАНІВ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ З ПОЗИЦІЙ УСПІШНОГО ДОСЯГНЕННЯ ПОСТАВЛЕНОЇ МЕТИ:
  - ◆ *ЗМІСТ КОЖНОГО ЕТАПУ УРОКУ* (ВІДПОВІДНІСТЬ ДО ПРОГРАМИ, ГЛИБИНА, НАУКОВІСТЬ, ЗВ'ЯЗОК З СУЧАСНІСТЮ, ЖИТТЄВИМ ДОСВІДОМ ШКОЛЯРІВ, ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ, ВИДІЛЕННЯ ОСНОВНОГО, ГОЛОВНОГО В ЗМІСТІ);
  - ◆ *МЕТОДИ І ПРИЙОМИ НАВЧАННЯ* (ОПТИМАЛЬНІСТЬ ВИБОРУ МЕТОДІВ, АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ШКОЛЯРІВ, РОЗВИТОК САМОСТІЙНОСТІ, ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ, ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО НАВЧАННЯ, ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ПІДХІД, ЗДІЙСНЕННЯ ЗВОРОТНОГО ЗВ'ЯЗКУ, ОЦІНКА ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ).
3. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ:
  - ◆ *ЗНАННЯ* ФАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ;
  - ◆ *ВМІННЯ ВОЛОДІТИ КЛАСОМ*: ОРГАНІЗОВУВАТИ ЙОГО ДЛЯ РОБОТИ, ПІДВИЩУВАТИ АКТИВНІСТЬ ШКОЛЯРІВ, ФОРМУВАТИ ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС, УВАГУ;
  - ◆ *СТАВЛЕННЯ* ДО ОКРЕМИХ УЧНІВ З УРАХУВАННЯМ ЇХ ОСОБЛИВОСТЕЙ;
  - ◆ *СТИЛЬ*, ТОН, ТАКТ;
  - ◆ *СПОСТЕРЕЖЛИВІСТЬ*, ВІНАХІДЛИВІСТЬ;
  - ◆ *ЗОВНІШНІЙ ВИГЛЯД*, КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ, МІМІКА, ПОЗА, ЖЕСТИКУЛЯЦІЯ.
4. ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОЦІ:
  - ◆ *ДІЇ УЧНІВ* ЩОДО ДОСЯГНЕННЯ МЕТИ;
  - ◆ *СТАВЛЕННЯ* ДО ВЧИТЕЛЯ;
  - ◆ *ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС*, РІВЕНЬ ПРАЦЕЗДАТНОСТІ;
  - ◆ *ВМІННЯ* ВИДІЛИТИ ПРОВІДНІ ІДЕЇ, АНАЛІЗУВАТИ, ОЦІНЮВАТИ ПІДСУМКИ СВОЄЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОДНОКЛАСНИКІВ, РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ;
  - ◆ *КУЛЬТУРА* РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ;
  - ◆ *ПОВЕДІНКА*, ДИСЦИПЛІНА, ЧИМ ЦЕ МОЖНА ПОЯСНИТИ.
5. АНАЛІЗ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО АСПЕКТУ: ОБСТАНОВКА, ОБЛАДНАННЯ, ВИКОНАННЯ САНІТАРНО-ГІГІЄНИЧНОГО РЕЖИМУ, КУЛЬТУРА ЗАПISУ НА ДОШЦІ, РАЦІОНАЛЬНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЧАСУ.
6. РЕЗУЛЬТАТИ УРОКУ. ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ: ЧИ ДОСЯГНУТА МЕТА ТА ЧИ ОПТИМАЛЬНИМИ ШЛЯХАМИ ЙШОВ ПРОЦЕС ЇЇ ДОСЯГНЕННЯ.

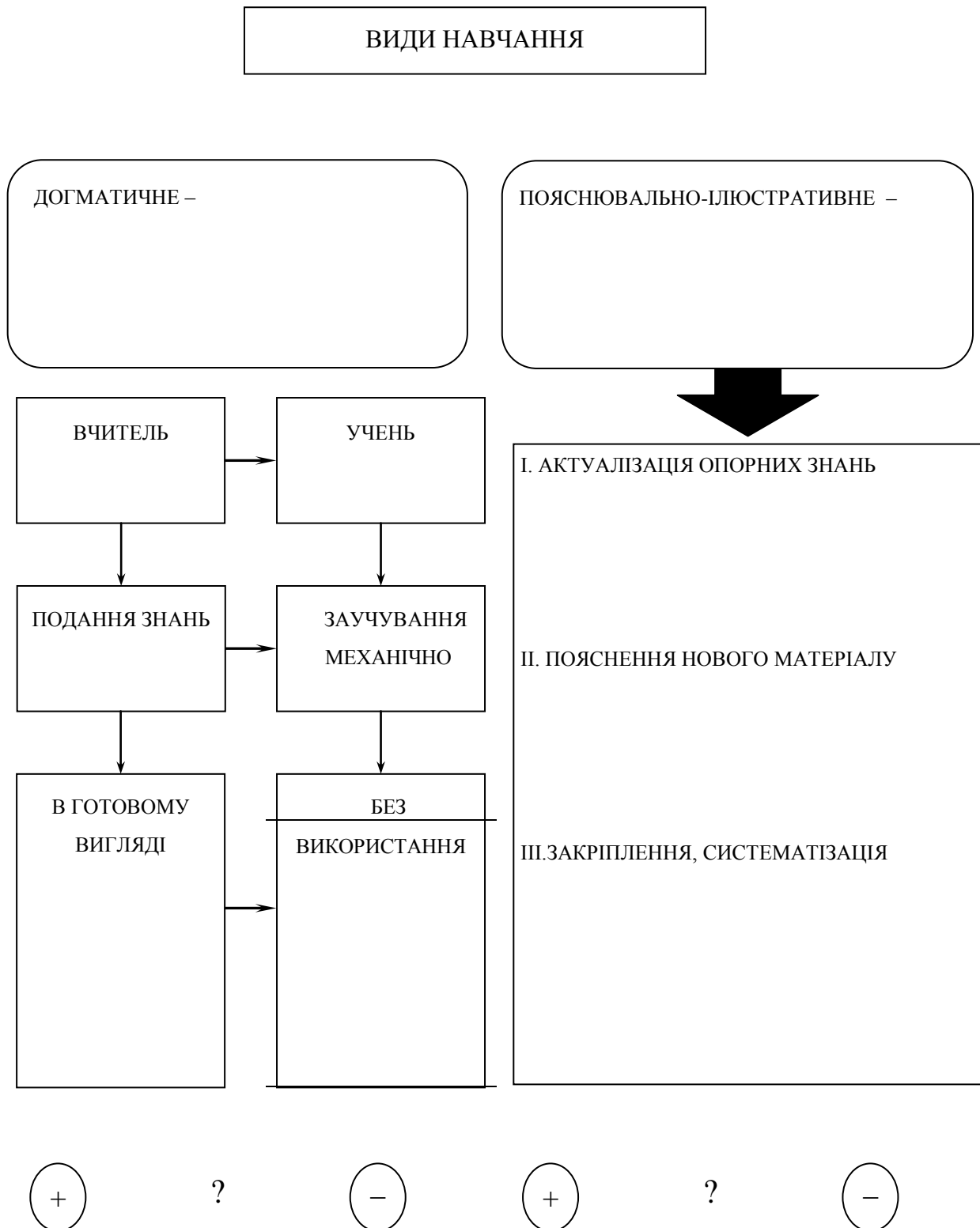
ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

МОДУЛЬ II. ТЕОРІ ОСВІТИ ТА НАВЧАННЯ

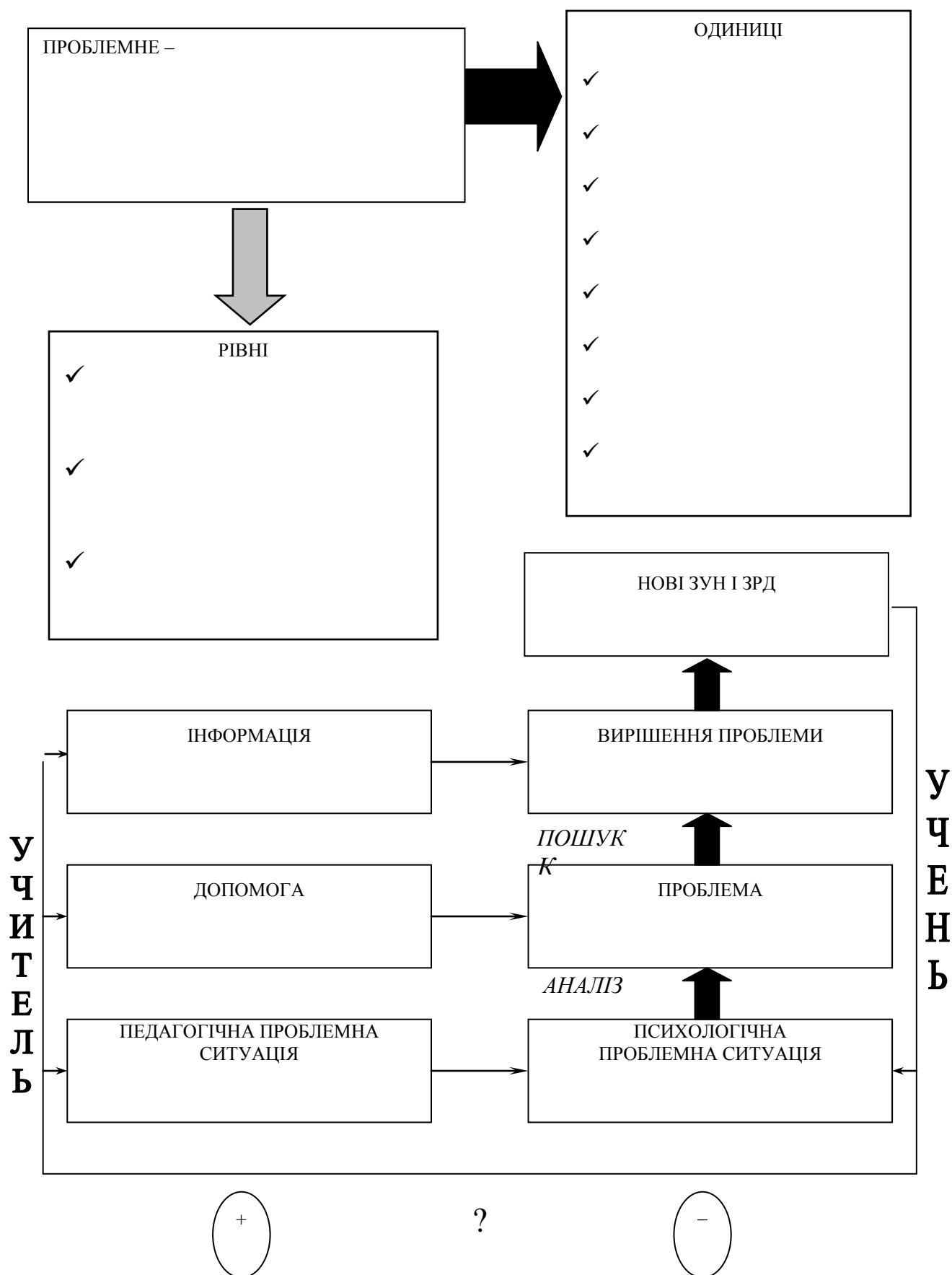
ТЕМА I. РІЗНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ

Заповнити таблиці та додатки, використовуючи різні підручники

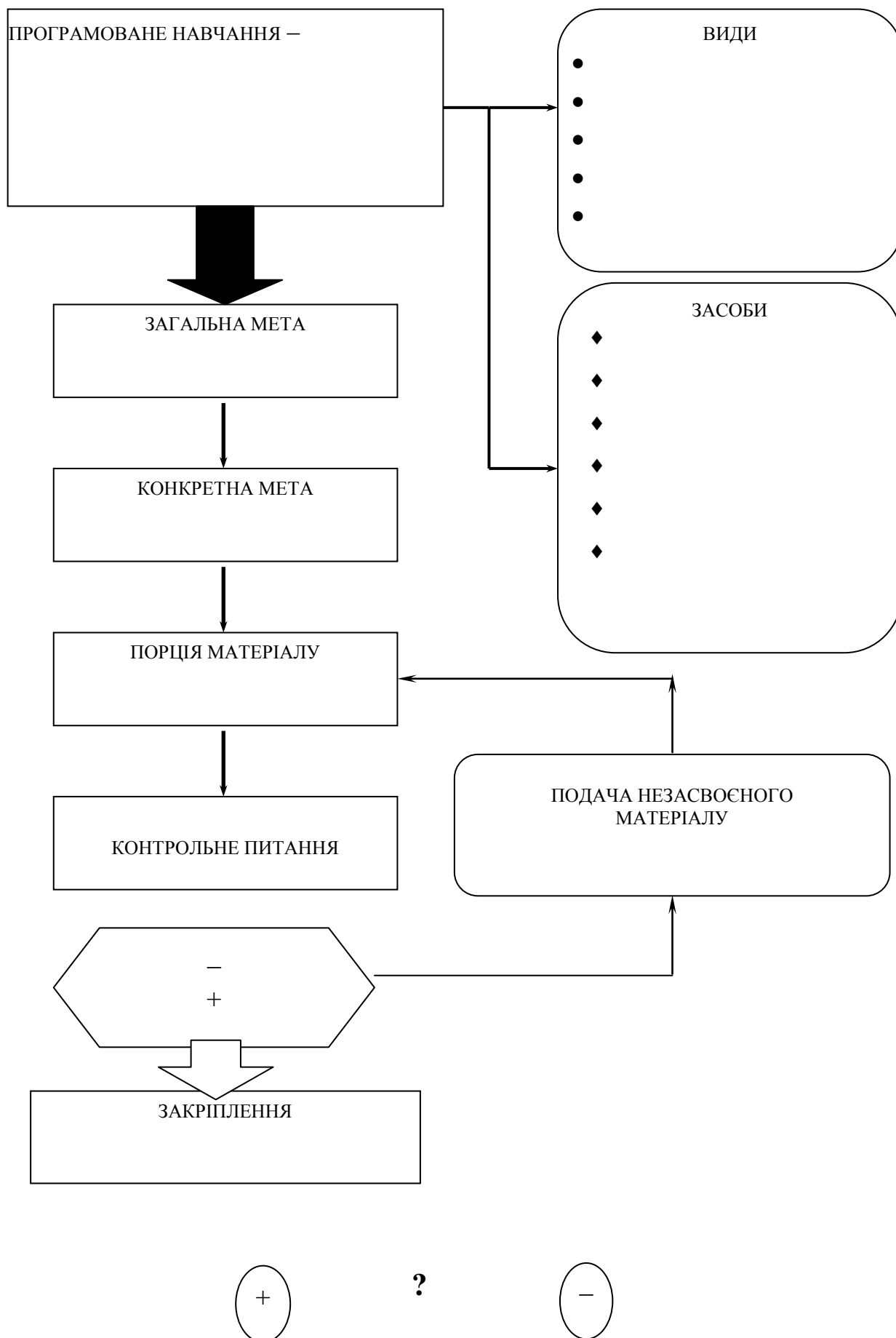
Таблиця 63

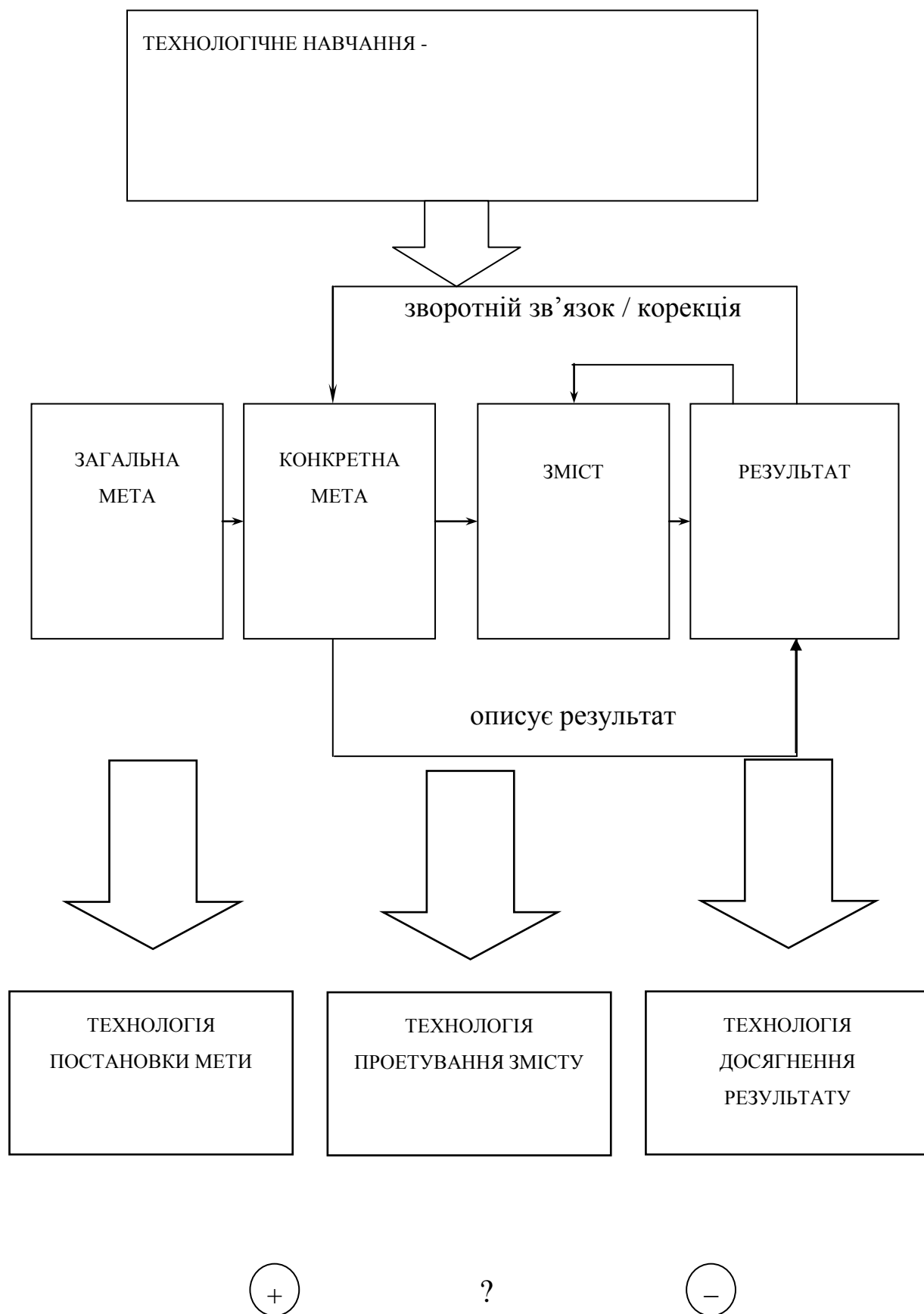
Таблиця 64

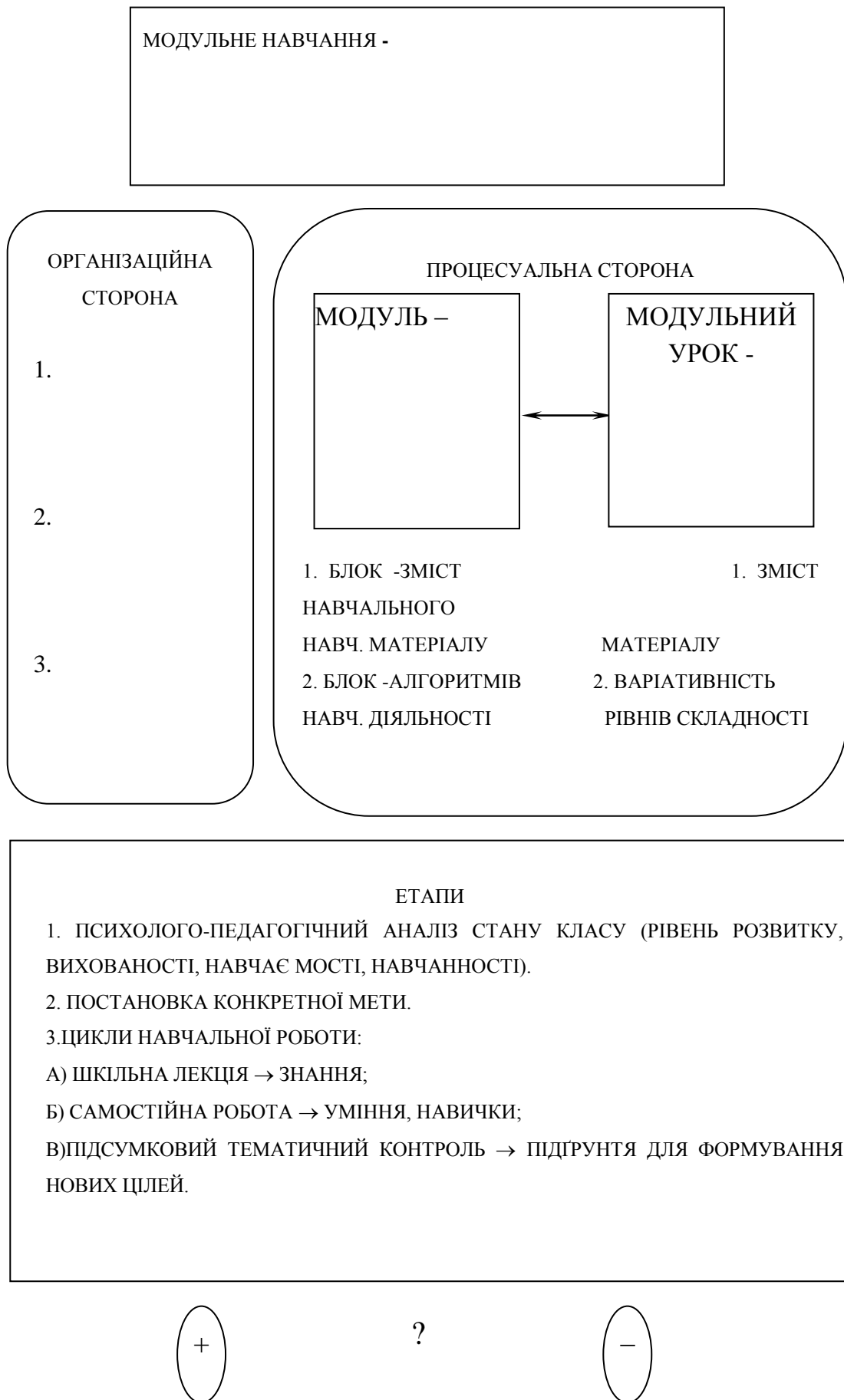
Таблиця 65

Таблиця 66

Таблиця 67

АНАЛІЗ ПІДХОДІВ ДО НАВЧАННЯ

НЕГАТИВНЕ	ПОЗИТИВНЕ
<ul style="list-style-type: none"> • механічна пам'ять; • відсутність ініціативи, інтересу; • без використання навчального матеріалу на практиці; • несвідоме заучування; • бездоказове повідомлення знань; • відсутність можливості для розвитку творчості учнів; • репродуктивна пізнавальна діяльність; • недостатня ефективність для формування практичних умінь та навичок; • не забезпечує творчого мислення; • засвоєння знання, умінь та навичок – спонтанний, важко керований процес; • тривалий процес; • дроблення матеріалу; • складність використання даного підходу до навчання; • складність у підготовці вчителя. 	<ul style="list-style-type: none"> • швидке просування; • пояснення знань; • ілюстрація, демонстрація; • свідоме запам'ятовування; • можливість для індивідуалізації навчання; • логічна послідовність у засвоєнні знань; • творче відображення; • використання на практиці; • розвиток пам'яті, мислення; • розвиток умінь порівнювати, аргументувати; • учень засвоює матеріал, як суб'єкт навчання; • активність, самостійність; • кероване навчання; • оперативний зворотний зв'язок; • корекція, самоконтроль; • оптимальний темп; • можливість бачити тему в цілому; • забезпечує ґрунтовне та міцне засвоєння знань, умінь і навичок; • оволодіння засобами практичної діяльності; • колективний характер засвоєння знань; • виділення головного, суттєвого у навчальному матеріалі.

ТЕМА II. ПЕДАГОГІКА СПІВРОБІТНИЦТВА

Заповнити таблицю, використовуючи прочитані додаткі та першеджерела

Таблиця 68

Педагогіка співробітництва –

Педагоги - новатори –

ОСНОВНІ ІДЕЇ ПЕДАГОГІВ - НОВАТОРІВ

ОСОБИСТІСНИЙ ПІДХІД
УЧІННЯ БЕЗ ПРИМУСУ
ІДЕЯ ВАЖКОЇ ЦІЛІ
ІДЕЯ ОПОРИ
ІДЕЯ ВІЛЬНОГО ВИБОРУ
ІДЕЯ ВИПЕРЕДЖЕННЯ
ІДЕЯ БЛОКІВ
ІДЕЯ ВІДПОВІДНОЇ ФОРМИ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ФОН КЛАСУ

СУТНІСТЬ ПЕДАГОГІКИ СПІВРОБІТНИЦТВА

На подолання недоліків традиційного навчання спрямована *педагогіка співробітництва* – "напрямок педагогічного мислення і практичної діяльності, мета якого демократизація й гуманізація педагогічного процесу".

На думку деяких педагогів-новаторів, сутність педагогічного процесу полягає у співробітництві педагога з дитиною. Для таких педагогів характерні доброзичливе ставлення до суб'єктів учіння, прагнення адекватно оцінити їхні можливості, збагнути мотиви поведінки, стимулювати творчість, особистісне зростання і гідність, а також здатність підтримувати соціально сприятливий морально-психологічний клімат у навчальній групі.

Термін "педагогіка співробітництва" з'явився після публікації Маніфесту "Педагогіка співробітництва", що був підписаний у Передєлкіно у 1986 році робочою групою, до складу якої увійшли 7 відомих на той час педагогів-новаторів, які об'єднали свої зусилля і на зустрічі поділились досвідом і надбаннями, накопиченими за двадцять років практичної роботи у школі: С. М. Лисенкова, заслужений учитель школи РСФСР, учитель школи № 587 (м. Москва); В. Ф. Шаталов, співробітник ІУУ, учитель школи № 5 (м. Донецьк); І. П. Волков, заслужений учитель школи РСФСР, кандидат педагогічних наук, учитель школи № 2 (м. Реутово Московської області); В. А. Караковський, заслужений учитель школи РСФСР, кандидат педагогічних наук, директор школи № 825 (м. Москва); М. П. Щетинин, ст. науковий співробітник Інституту загальних проблем виховання АПН СРСР; Є. М. Ільїн, учитель-методист школи № 307 (м. Санкт-Петербург); Ш. А. Амонашвілі, професор, доктор психологічних наук, член-кореспондент АПН СРСР, директор НДІ педагогічних наук (м. Тбілісі). Засновником педагогіки співробітництва вважається С. Соловейчик разом із В. Матвєєвим (редактором "Учительської газети") та вищеназваними педагогами-новаторами.

Основне завдання педагогіки співробітництва, яка була спрямована проти авторитарності в освіті та вихованні, він спробував визначити так: "зробити дитину нашим (дорослих – учителів, вихователів, батьків) добровільним соратником, співробітником, одноступенем у своєму ж вихованні, освіті, навчанні, становленні, зробити її рівноправним учасником педагогічного процесу, дбайливим і відповідальним за цей процес, за його результати". Сутність даного підходу визначалась створенням та організацією учителем міжособистісної взаємодії, яка б здійснювалась у "оптимістично-гуманній атмосфері", і вимагала від нього майстерності та вміння ефективно спілкуватися.

Основні ідеї педагогіки співпраці:

- ідея зміни стосунків з учнями заснована на увазі вчителя до учнів,

залучення дітей до навчання, викликаючи у них радісне почуття успіху, руху вперед, розвитку, наголошується, що інакше дітей не вивчити.

- ідея важкої мети (С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у тому, що перед усіма учнями ставиться якомога складніша мета, водночас учитель всіма засобами має вселити в учнів упевненість у тому, що мета буде досягнена, тема добре вивчена. Учні у цьому випадку поєднують не просто мету, а саме віру у можливість подолання труднощів.

- ідея опори (Є. Ільїн, І. Іванов, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у наданні учням опорних сигналів (символів, схем, таблиць, слів тощо) для забезпечення кращого розуміння, структурування, запам'ятовування матеріалу, а також для побудови відповіді.

- ідея навчання без примусу (Ш. Амонашвілі, С. Лисенкова, В. Шаталов) передбачає виключення всіх засобів примусу з арсеналу педагогічних засобів, зокрема, оцінки. Успіх навчання залежить від повторення. Багаторазові повторення приводять до того, що хоче учень чи не хоче, він усе одно буде знати і вміти все, що необхідно. Йому можна ставити оцінки, а можна і не ставити. Ш. А. Амонашвілі взагалі не ставить маленьким дітям оцінок. С. М. Лисенкова не ставить двійок, тому що всі її діти встигають. В. Ф. Шаталов у випадку невиконання роботи залишає порожню клітинку у відомості щоденного обліку знань. Форми різні, а суть одна – навчання без примушування.

- ідея вільного вибору (Ш. Амонашвілі, І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов) полягає у наданні дитині свободи вибору у процесі навчання, тобто учень може обирати завдання, здачу, тему твору, сам брати участь у складанні завдань для однокласників; це необхідно, щоб учні почувати себе партнерами педагога в навчанні.

- ідея випередження (І. Волков, С. Лисенкова, Б. Никитин, В. Шаталов) дозволяє включати у програму більш складний матеріал, об'єднувати його в блоки, починати заздалегідь вивчати складні теми, закладати перспективу вивчення теми наступного уроку. Так, на рік, на два випереджає програму В. Ф. Шаталов, за півроку, за рік розпочинає вивчати важкі теми С. М. Лисенкова. Задачі для старшокласників дає шестиліткам і першокласникам І. П. Волков. Важкі головоломки, непосильні й дорослим, приносить дітям Б. П. Никитин. Випередження програми приносить учням задоволення, викликає гордість: учитель перестає залежати від програми, він вільніше розпоряджається часом на уроках.

- ідея великих блоків (І. Волков, П. Ердієв, І. Іванов, В. Шаталов, М. Щетинин) заснована на тому, що у великому блоці матеріалу (об'єднання 6 – 10 уроків або тем в один блок) легше встановити логічні зв'язки, виокремити головну думку, поставити та розв'язати проблему. Так, по 10-20 уроків

поєднує в один блок В. Ф. Шаталов, на одному уроці розкриває зміст і красу великого матеріалу Є. Н. Ільїн, зводить в єдине навички різних професій І. П. Волков. Вивчення матеріалу блоками звільняє дитину від страху перед труднощами: блок пройдений, основна думка схоплена. Учень не боїться, що він не зрозуміє її та відстане. Він спокійно працює далі, усвідомлюючи деталі й подробиці.

- ідея відповідної форми (І. Волков, Є. Ільїн, В. Шаталов) полягає у тому, що урок за своєю формою має відповідати предмету, що вивчається. Так, на уроках математики В. Ф. Шаталов, доводячи теорему, не допускає жодного зайвого слова – розповідь учителя-математика повинна бути абсолютно точною. Є. Н. Ільїн, аналізуючи художній твір, домагається, щоб і аналіз мав художню форму. Для цього він використовує ті ж прийоми, за допомогою яких письменник створює свій твір: прийом, запитання і деталь. Виходить художній аналіз художнього твору.

- ідея самоаналізу (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, І. Іванов, В. Караковський, В. Шаталов, М. Щетинин) насправді реалізує ідею колективного аналізу та оцінювання діяльності кожного учня. Коли учні знають, що їхня праця буде оцінена не тільки вчителем, але й колективом, вони і поведуться гідно, і працюють набагато старанніше.

- ідея інтелектуального фону класу (І. Волков, С. Лисенкова, В. Шаталов, М. Щетинин) передбачає створення загальних життєвих цілей та цінностей у класі, для чого необхідно розвивати здібності та нахили дитини в діяльності, що її цікавить, давати свободу творчості. Щоб створити обстановку співробітництва, учитель намагається підсилити прагнення до різноманітних знань, а не тільки шкільних. Так, В. Ф. Шаталов проводить безліч екскурсій, у його класі завжди є набір папок з газетними вирізками найважливіших статей, які має прочитати кожен. С. М. Лисенкова намагається давати якнайменше письмових завдань додому, щоб звільнити час дітей для читання. І. П. Волков увів у школі "Творчі книжки", куди записуються всі роботи, виконані школярем: технічна модель, доповідь з біології, урок, проведений шестикласником-педагогом у другому класі, тощо. Така книжка разом з іншими засобами допомагає виявляти, розвивати і враховувати найрізноманітніші здібності і схильності дитини. Це необхідно для майбутньої її професійної орієнтації.

- ідея колективного творчого виховання (І. Іванов, В. Караковський, М. Щетинин) полягає в тому, що дітей учать колективній суспільній творчості з першого класу до випускного. Девіз цієї методики: "Усе творчо, інакше навіщо".

- ідея співпраці з батьками передбачає відкрите, довірливе ставлення дітей до дорослих у школі й у родині. Педагогам не можна сварити дітей з батьками.

Учитель не повинен скаржитися батькам на дітей у щоденниках, розпалювати змагання між батьками, вивішувати відомості успішності за місцем роботи батьків. Необхідно показати батькам, що їхні діти навчаються добре, учити їх любити своїх дітей.

- ідея особистісного підходу до дитини замість індивідуального підсумовує всі вищеперелічені методики. Наголошується, що педагогіка співробітництва пропонує такі прийоми, за яких кожен учень відчуває себе особистістю, відчуває увагу вчителя особисто до себе. Це виявляється перш за все у тому, що "кожен учень на кожному уроці одержує оцінку своєї праці, вибирає завдання на свій смак, позашкільна творчість кожної дитини одержує визнання й оцінку, і, нарешті, кожного на ділі, а не на словах і не в закликах поважають, ніхто не ображає дитину підозрою в нездатності".

- ідея співробітництва вчителів передбачає не примушування, а взаємодію вчителів з метою впровадження ідей нової педагогіки, наголошується на тому, що не можна вчителів протиставляти один одному, не можна, щоб когось хвалили за застосування нового, а іншого засуджували за те, що він навчає по-своєму.

Педагогіка співробітництва набуває популярності в сучасній європейській освіті, яка своєю головною метою вважає надання особистості потужної життєвої мотивації, формування її потенціалу як системитворчих здібностей і передумов їх реалізації, виховання її впевненою у своїх правах і свідомою в обов'язках, надання їй автономності як запоруки її самоактуалізації.

**ПЕДАГОГИ-НОВАТОРИ
Є.М. ІЛЬІН**

До педагогічних технологій, обґрунтованих та апробованих Є.М. Ільїним, слід віднести принципи і прийоми розвиваючого навчання, що є результатом його наукових пошуків, здійснених у процесі практичної педагогічної роботи, яку він веде як учитель, дослідник: ідея художньої образності уроку; робота з деталлю в системі виразних засобів навчання; проведення уроків "Відкритої етики".

Педагог враховує специфіку викладання літератури як виду мистецтва. С.В. Міхалков писав: "Але не можна ж викладати літературу як хімію або біологію! Література – не наука, а мистецтво. Її пізнавальна функція невіддільна від естетичної. Істинне вивчення літератури неможливе без одночасного виховання почуття прекрасного, почуття насолоди художнім твором". Саме це почуття завжди присутнє на уроках Є.М. Ільїна, формуючи у школярів істинне задоволення творчістю й навчальним предметом. Про це свідчить той емоційний стан, який панує на його уроках.

Для педагога урок літератури – урок мистецтва, бо воно здатне виховувати юну душу, захоплювати життям, "справами людськими". Саме тому Є.М. Ільїн пропонує в аналізі художнього твору раціональніше користуватися тими засобами, якими користується письменник. Тому урок педагог-майстер будує на основі яскравої конструктивної деталі, складного морального питання, творчого прийому. Прагненням бачити й вирощувати краще в людині визначає методику й стиль спілкування з дітьми і книгою. На рівні мистецтва й засобами мистецтва вчитель переконує дітей у тому, що урок літератури – потрібний і цікавий, а себе – в можливості бути художником свого уроку, тобто сценаристом, режисером, виконавцем і вимогливим критиком, який знає недоліки й достоїнства; і літературознавцем, що вміє науково пояснити, точніше виразити свій і дитячий інтерес до книжки.

Принципи, які покладено в основу педагогічної системи Є.М. Ільїна:

- викладання літератури – це художньо-педагогічний процес. Це означає, що вчитель повинен враховувати специфіку літератури як виду мистецтва, а не тільки педагогічні закономірності навчання дітей.
- на уроці необхідно створити своєрідну ситуацію естетичної комунікації, в ході якої організується вільне самовираження й спілкування учнів на основі навчального матеріалу; необхідно викликати естетичне співчуття в учнів змістом твору або розповіддю вчителя.
- вчитель-майстер упроваджує такі методи та прийоми організації пізнавальної активності учнів, як "проблемні питання", коментарі до ілюстрацій, рольові ігри, складання плану, сюжету, дискусії тощо.

Сила педагогічної творчості Є.М. Ільїна полягає в тому, що всі відомі методичні прийоми використовуються ним не інтуїтивно, а саме на основі усвідомлення суті і психологічних особливостей діяльності вчителя літератури, яка є художньо-педагогічною.

С.М. ЛИСЕНКОВА

Педагогічна система С.М. Лисенкової ґрунтується на розумінні молодшого шкільного віку як важливого етапу формування творчого мислення дитини. Але в пошуках методів розвитку творчого потенціалу слід враховувати особливість психіки, своєрідність пізнавальної та емоційної сфер дітей цього віку. Педагогічна техніка вчителя складається з кількох компонентів, які розглянуто й обґрунтовано педагогом-новатором:

- По-перше, це – організація спостереження.
- По-друге, стимулювання творчої уяви у дітей. Софія Миколаївна формулює вимоги щодо організації діяльності: дитині потрібно допомогти зрозуміти побачене, почуте, пережите, а також знайти зв'язки, відношення між явищами та предметами, і тим самим закласти основи творчого мислення.
- По-третє, розвиток у дитини потреби у творчості. На занятті треба створити атмосферу престижності творчого процесу. При цьому варто використати притаманну дітям цього віку імпульсивність і спрямувати її на творчість: запропонувати придумати риму, загадку, казку, самостійно віднайти що-небудь цікаве у природі тощо.
- По-четверте, підтримка позитивних емоцій щодо навчання. Завдання педагога полягає в тому, щоб дозволити дитині отримати почуття задоволення від власних досягнень, від власної творчої праці.
- По-п'яте, виховання вольових рис характеру дитини, таких як самостійність, сміливість, наполегливість, цілеспрямованість, рішучість, здатність піти на ризик. Одним з ефективних засобів виховання вольових рис характеру С.М. Лисенкова вважає різноманітні ігри: дидактичні, рольові, сюжетно-рольові тощо і – пропонує використовувати їх у навчально-виховному процесі в початковій школі.

С.М. Лисенкова виходить із положення, що будь-який вид діяльності, який пропонується дитині, повинен містити елементи творчості. Для того, щоб здатність до творчого мислення не залишалася тільки в пасивному стані, щоб отримати певні результати, потрібен постійний стимул, двигун, який буде активізувати творчість. На її думку, це можуть бути різні заходи позакласної виховної роботи, зокрема гуртки, конкурси, олімпіади, змагання тощо.

На основі зазначених принципів виховання творчої особистості побудовано велику кількість методик щодо організації навчально-виховної роботи з дітьми 6–9 років. Однією з таких методик є випробуваний у

реальному житті метод "перспективного випереджаючого навчання", автором якого є С.М. Лисенкова. Вона пропонує почати вивчення складної теми завчасно, бо це, на її думку, є та перспектива, яка допомагає уникнути відставання, дає повні та міцні знання, залишає час для творчого осмислення й розвитку індивідуальних здібностей у дітей.

Основними прийомами, що забезпечують успішність навчання дітей, за системою С.М. Лисенкової, є коментоване управління процесом навчання й опорні схеми. Але для досягнення результату, як вважає педагог, вчителю необхідно співпрацювати з батьками та постійно усвідомлювати, наскільки важливим для дитини є її успіх у навчанні.

Виховання успіхом – це провідний принцип педагогічної системи С.М. Лисенкової. Успіх чи то в роботі, чи то в навчанні приносить радість, задоволення, спонукає до подальших досягнень. Учитель вважає, що виховувати учнів потрібно успіхом, тому рекомендує ніколи не зловживати докорами, зауваженнями, двійками, а навпаки – підтримувати невстигаючого учня, хвалити за кожний, навіть незначний крок уперед. Боротися за успіх у навчанні, на думку С.М. Лисенкової, означає вчити дітей учитися, виховувати організованість, самостійність, відповідальність, дисциплінованість.

Успіх у навчанні неможливий без розуміння та співпраці вчителів і учнів, батьків і дітей, вчителів і батьків. С.М. Лисенкова зауважує, що в початкових класах для успішного навчання дитини обов'язковим є постійний контроль з боку батьків за організацією навчальної роботи вдома. Саме тому вона рекомендує батькам виховувати в дитині організованість як важливу моральну якість особистості. Важливим прийомом, що забезпечить позитивні результати виховання, С.М. Лисенкова вважає раціональну організацію розпорядку дня дитини і рекомендує батькам допомогти молодшому школяреві дотримуватися його в повсякденні. Прийомами організації діяльності дитини молодшого шкільного віку, що сприятимуть прищепленню певних позитивних норм поведінки, С.М.Лисенкова називає щоденні домашні обов'язки, а також щоденне читання. Вчитель на основі багаторічних спостережень, на підставі педагогічного досвіду роботи впевнено стверджує: «Учню, який уміє добре читати, не складно вчитися грамотно писати, він легше розв'язує математичні задачі». С.М.Лисенкова пропонує колегам, учителям і батькам якомога частіше просити дитину переказати казку, оповідання, проглянутий фільм, виставу тощо.

Надзвичайно важливою справою для батьків є створення необхідних умов для життєдіяльності дитини, а також організація її вільного часу. Для цього, на думку С.М. Лисенкової, потрібно, не залишаючи дитину без догляду, дати їй можливість займатися улюбленою справою.

Важливим елементом педагогічної системи С.М.Лисенкової є

коментоване управління процесом навчання. За С.М. Лисенковою, справжній урок – це урок, на якому на все вистачає часу. Вчитель зосереджує увагу на деяких положеннях, що принципово впливають на організацію навчальної роботи на уроці: "...найбільше часу забирають невстигаючі учні. З них доводиться витягувати слово за словом, спонукати – "ну", "далі". Тому потрібно, щоб діти навчилися говорити вголос, коментувати кожну свою дію, що дозволяє включити в роботу кожного. Слід налагодити зворотній зв'язок, коли кожне питання вчителя викликає активну реакцію учнів – відповідь".

Коментоване управління, як метод С.М. Лисенкової, поєднує разом три дії: "думаю, говорю, записую". Саме цей метод дозволяє зробити навчання більш свідомим для учнів, а для вчителя – оптимально контролювати рівень знань, умінь і навичок учнів з метою коригування наступних педагогічних дій і прогнозування успіхів учнів. С.М. Лисенкова вважає, що у дитини, яка навчилася мислити вголос, виникає потреба думати, доводити, розмірковувати під час самостійної роботи, коли говорити вголос уже не потрібно.

Суттєві ускладнення виникають у дітей при переході від яскравої та зрозумілої наочності до більш складного матеріалу коли, базуючись на засвоєних знаннях, потрібно будувати власні роздуми. Опорні схеми С.М. Лисенкової – це оформлені у вигляді таблиць, карток, малюнків висновки, які народжуються під час пояснення. Від традиційних наочностей вони відрізняються тим, що стають опорою думки, опорою дії. Дивлячись на ці схеми, учні формують свою відповідь. Результатом навчальних дій, організованих за методом С.М. Лисенкової, є те, що правила запам'ятовуються свідомо, міцно й майже без зусиль. Ефективна організація часу на уроці за допомогою коментованого управління та опорних схем створює резерв часу, а отже, дозволяє виконати більше вправ, більш детально зупинитися на складних для розуміння темах. Перспективне навчання означає, що робота проходить поступово та послідовно, від найпростішого конкретного до найскладнішого абстрактного, до вироблення навички.

С.М. Лисенкова визначила й обгрунтувала такі основні етапи роботи:

- повільне, поступове знайомство з новими поняттями: розкриття теми з активним використанням опорних схем. Практичні роботи (вправи) виконуються лише з коментуванням учнями своїх навчальних дій;
- робота з підручником: уточнення понять, узагальнення матеріалу. Учні усвідомлюють основні положення теми, виконують самостійні завдання з метою формування необхідних умінь і навичок. Слід зауважити, що домашні завдання даються С.М. Лисенковою за умови доброго опрацювання матеріалу на уроці. На цьому етапі відбувається випередження через те, що багато завдань із підручника виконано ще на попередньому етапі організації навчальної роботи;

- використання часу, який залишається («створеного випередження»). На цьому етапі, як зазначає авторка системи, схеми вже не потрібні. В учнів сформовані навички автоматичної дії, тому є час для виконання творчих завдань. На наступному етапі педагог рекомендує переходити завчасно до вивчення нової, більш складної теми.

І.П. ВОЛКОВ

Педагогічна технологія І.П. Волкова – це колективна співтворчість учителя та учнів як умова успішного навчання дитини та засіб її творчого розвитку. На думку І.П. Волкова, творча діяльність сприяє розвитку комплексу якостей творчої особистості: розумової активності, кмітливості й винахідливості.

Враховуючи той факт, що підґрунтям будь-якої творчості є конкретні знання, вміння і навички, суттєве значення для розвитку творчого потенціалу дитини в процесі виконання завдань мають сформовані в неї вміння вчитися. Важливо, щоб дитина прагнула добувати знання, необхідні для виконання конкретної практичної роботи. Але в цій справі педагогові не слід покладатися лише на дитячу активність, потрібна продумана система педагогічних дій, які б спонукали вихованця творчо виконувати практичні завдання.

Досвід практичної роботи І.П. Волкова свідчить про те, що немає учнів, взагалі не здатних до співтворчості з учителем. У зв'язку з цим важливою обставиною є те, що в процесі організації навчання створюється атмосфера причетності до творчості всього колективу. В основі педагогічної технології, розробленої І.П. Волковим, – положення про те, що в системі особистих інтересів і пристрастей дитини треба знайти найбільш значущі, тобто «ядро», навколо якого можна починати роботу з формування в учнів позитивної мотивації процесу навчання. Педагог вважає, що інтерес до якогось виду діяльності є в кожній дитини, і наголошує: творчі завдання повинні мати активно-перетворюючий характер.

Для оптимізації реального творчого процесу необхідною умовою є формування для кожного школяра індивідуальної зони, ситуації творчого розвитку. Вона виступає як умова продуктивної діяльності етичного становлення дитини, що навчається і як стимулятор активної роботи й розвитку особистості школяра. В основі діяльності педагогічної лабораторії І.П. Волкова – колективна співтворчість учителя та дітей: разом працюємо, разом роздумуємо, разом оцінюємо результати діяльності.

Співпраця, за І.П. Волковим, – це не просто відвертість і настроєність педагога на успішну навчально-виховну роботу з дітьми, це ще і здатність через певну систему принципів, методів і прийомів організувати спільну творчість. Це – захопленість дітей яскравою, цікавою, перспективною

спільною діяльністю, визначення індивідуальних зон творчого розвитку колективу загалом і кожної дитини окремо; обговорення загальних підходів до організації майбутньої діяльності; обговорення умов майбутньої діяльності, а також розгляд варіантів реалізації задач; організація творчого обміну ідеями, способами роботи; діалогічність процесу обговорення результатів спільного творчого процесу. Таким чином, у процесі організації навчально-пізнавальної діяльності кожному школяреві надається можливість самовираження у творчості.

І.П. Волковим визначено вихідні принципи організації уроків творчості, мета яких полягає в загальному розвитку та формуванні якостей творчої особистості молодших школярів.

Зазначимо ці принципи, якими керується педагог-новатор:

- Знання – фундамент творчості, бо творча діяльність учня не може вийти за межі знань, що є в нього.
- Прискіпливий відбір навчального матеріалу.
- Багаторазовість повторення по-різному організованого навчального матеріалу.
- Різнобічний розвиток учня.
- Формування стійкого інтересу до навчання.
- Навчання грамотного виконання робіт під керівництвом дорослого.
- Постійний контроль учителя за роботою учня.
- Індивідуальний підхід.

У педагогічній системі І.П. Волкова вчитель виступає не просто як педагог, який навчає, а як щиро зосереджена творча людина, що залучає до творчості свого молодшого колегу. Творча колегіальність – це педагогічна позиція І.П. Волкова й умова реалізації власної концепції.

Згідно з поглядами І.П. Волкова, ефективний шлях розвитку індивідуальних здібностей лежить через самостійну діяльність учнів під керівництвом учителя. Він вважає, що для розвитку творчих можливостей необхідно розбудити в кожній дитині творця, навчити працювати самостійно, допомогти зрозуміти і знайти себе, зробити перші кроки до творчості.

Ш. О. АМОНАШВІЛІ

Педагогічна технологія Ш.О. Амонашвілі базується на розумінні того, що дитина – цілісна особистість. Саме тому потрібно, щоб педагогічний процес захоплював її повністю, з усіма життєвими прагненнями й потребами. Навчання повинно стати для особистості сенсом життя, реалізуючи внутрішню готовність до розвитку, самостійності й морального становлення. Особистісно-гуманний підхід у тому й полягає, щоб необхідний для засвоєння в певний

період педагогічного процесу зміст навчання зробити особистісно значущим для дитини. Педагог пояснює, що учень повинен усвідомлювати навчальну задачу як вільно обрану та приймати її на основі власного бажання.

Ш.О. Амонашвілі підкреслював, що в педагогічному процесі повинен бути простір для творчості, винахідливості, фантазії. У своїй творчій роботі він використовував ряд цікавих прийомів роботи (мовні ігри; вчитель стає учнем; хорову відповідь; нашіптування на вухо; завдання в темряві; помилки вчителя, виконання учнями творчих завдань, участь учнів у виборі видів занять на уроці та ін.).

В експериментальному навчанні Ш.О.Амонашвілі широко використовував спеціальні завдання, спрямовані на загальний розвиток дітей, що були побудовані, з одного боку, на основі тих знань і досвіду, що є у дітей а з другого боку – на творчому використанні набутих знань у нестандартних ситуаціях. Велику увагу педагог приділяє емоційному стану дітей, вважаючи, що без живого, емоційного спілкування вчителя з дітьми неможливо зацікавити учнів, зробити їх активними учасниками і творцями уроку.

Педагогічна технологія формування особистості учня молодшого шкільного віку, за Ш.О. Амонашвілі, базується на основних положеннях педагогіки гуманізму:

- вчителі повинні вміти розуміти дітей, бо дитина маленька, але турбот у неї багато. Розуміти дітей означає стати на їхню позицію, шанувати їхні почуття, ставитися до їх турбот, як до серйозних і зважати на них. Ш.О. Амонашвілі вказує на те, що не треба підкоряти їх своїй владі, а, спираючись на їх сьогоденне життя, плекати паростки їхнього завтрашнього життя. Він пише: "Розуміти дітей – означає оволодіти щонайвищою майстерністю виховання маленької людини".

- педагог повинен бути оптимістом. Він зобов'язаний вірити в «свою педагогіку, в силу виховання, у свою здатність перетворювати». Мова йде про діяльний оптимізм, коли педагог глибоко проникає в індивідуальність, внутрішній світ дитини, і в залежності від цього шукає методичні шляхи його перетворення – виховання, навчання і розвитку.

- вчителі повинні уособлювати людину майбутнього, людину нового складу.

- кожен з учителів – творець долі кількох сотень дітей.

У педагогічних творах Ш.О. Амонашвілі багато уваги приділяється особливостям педагогічного процесу та його впливу на розвиток особистості дитини. На думку педагога-новатора, педагогічний процес – це складне поєднання процесів навчання та розвитку дітей. Найважливіше місце в ньому займає таке поняття, як саморозвиток і самодіяльність, бо без самодіяльності людина не може розвиватися. Разом з педагогічним процесом вони повинні

утворювати єдине ціле, де останньому належить провідна роль.

В.Ф.Шаталов

Український педагог-новатор В. Ф. Шаталов неодноразово твердив, що в його розпорядженні напрацьовано понад 1000 прийомів, в той час як він нараховує у своєму викладацькому доробку до 30 методів (що також багато). Навіть певна інтонація голосу, певні логічні акценти, переходи вчителя від столу до дошки, писання на дошці саме так, щоб це запам'яталося школярам, уміння підкреслювати свою думку, повторювати її та безліч інших прийомів притаманні досвідченому вчителеві.

Учитель створює низку прийомів шляхом проб та відбору найефективніших, відкидаючи ті, що не сприймаються учнями. Тут діє система індивідуального самоаналізу. Трапляються й помилки в застосуванні тих або тих прийомів діяльності на уроці, надмірна затримка на якомусь одному методі, що розпорошує увагу учнів, або швидка, метушлива хода, ледь не біганина біля дошки, у проходах між партами, яка не дає учням зосередитися.

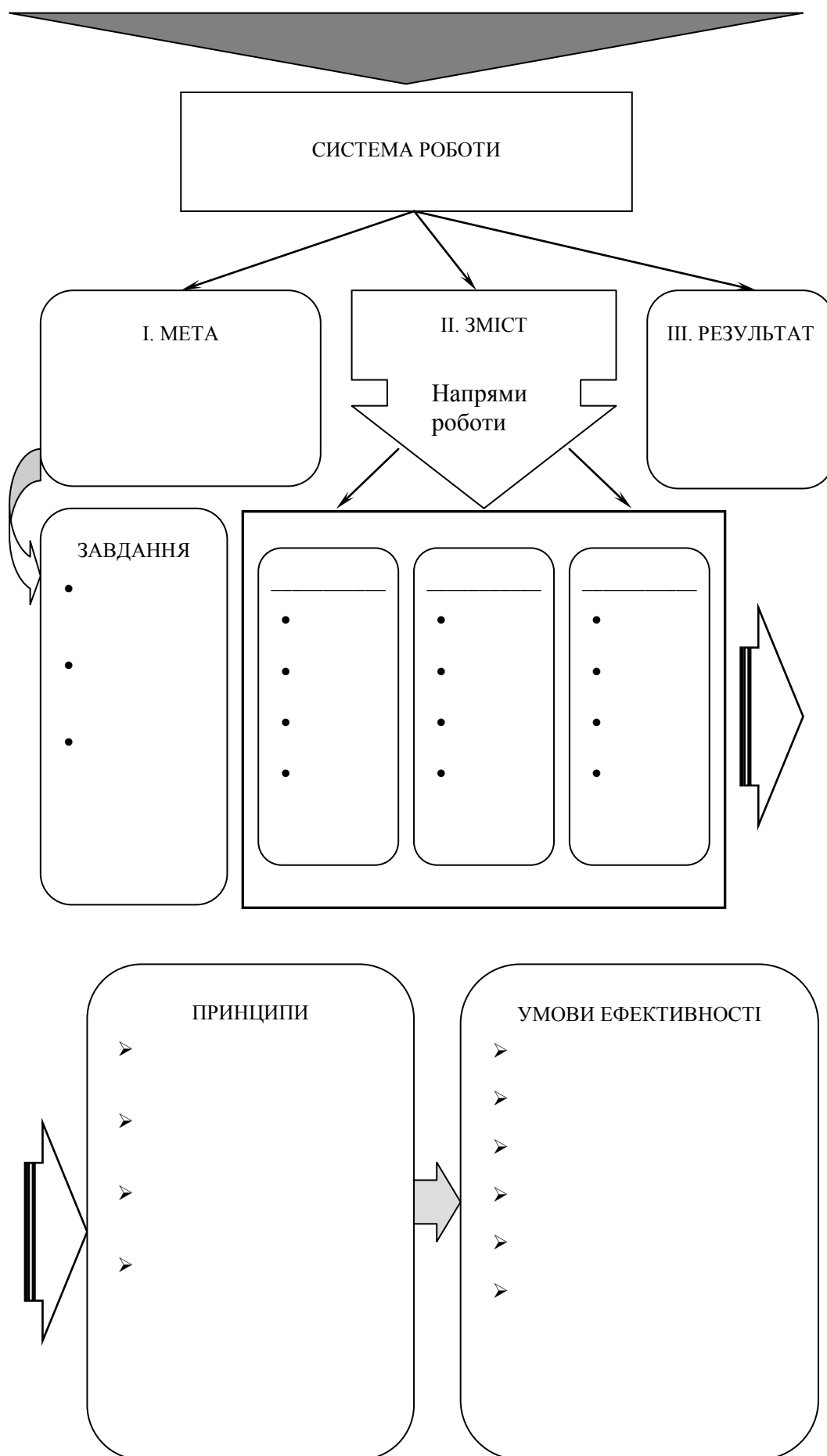
Учитель створює свій образ в очах учнів завдяки застосуванню індивідуальних прийомів. Цей образ нерідко супроводжує його впродовж усього життя. Позитивний образ, який він відчуває, стимулює у ставленні до роботи, до дітей. Негативний образ, навпаки, заважає встановленню правильного – ділового і емоційного – контакту з учнями.

ТЕМА III. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

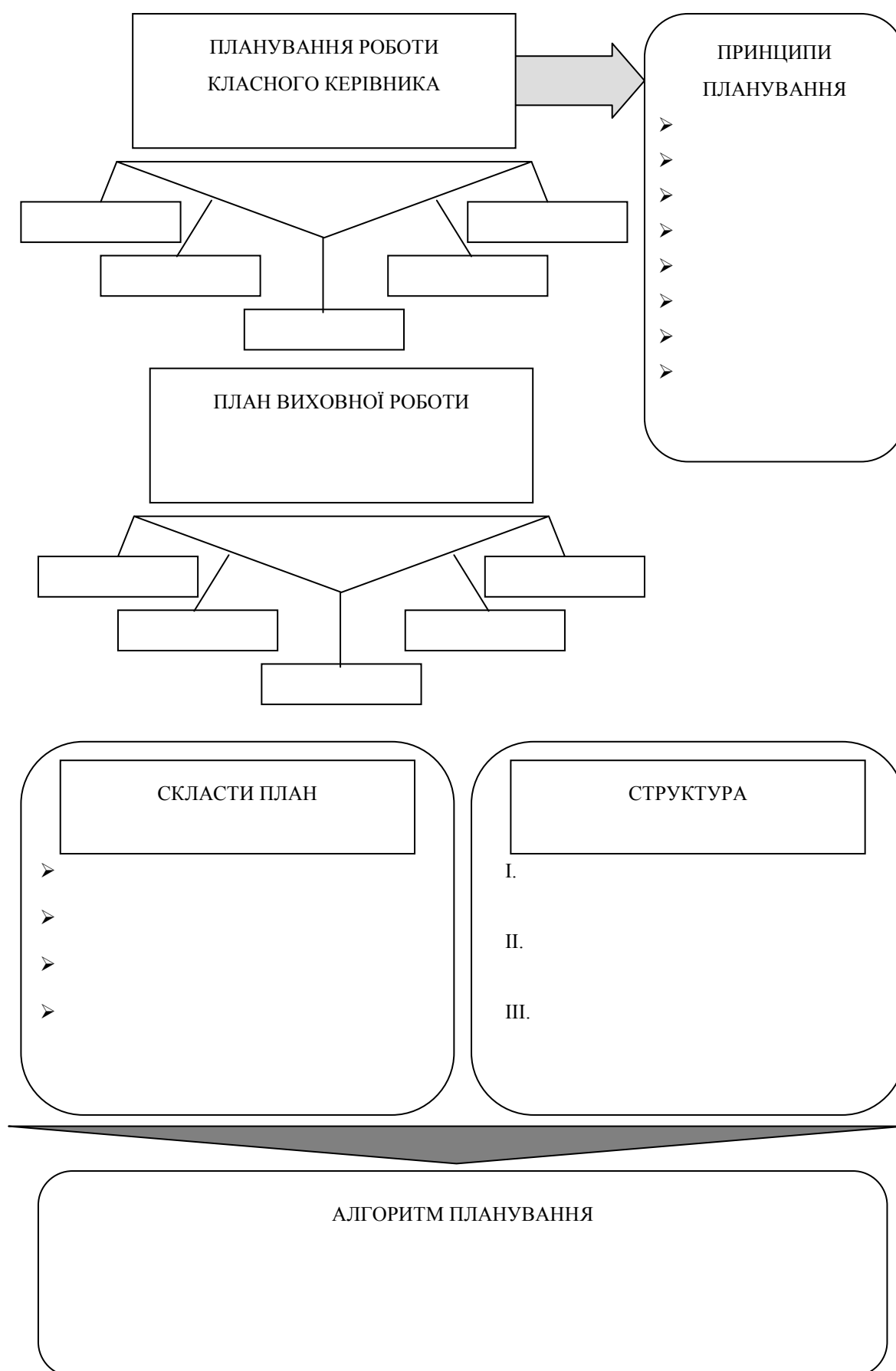
Заповнити таблиці та додатки, використовуючи різні підручники

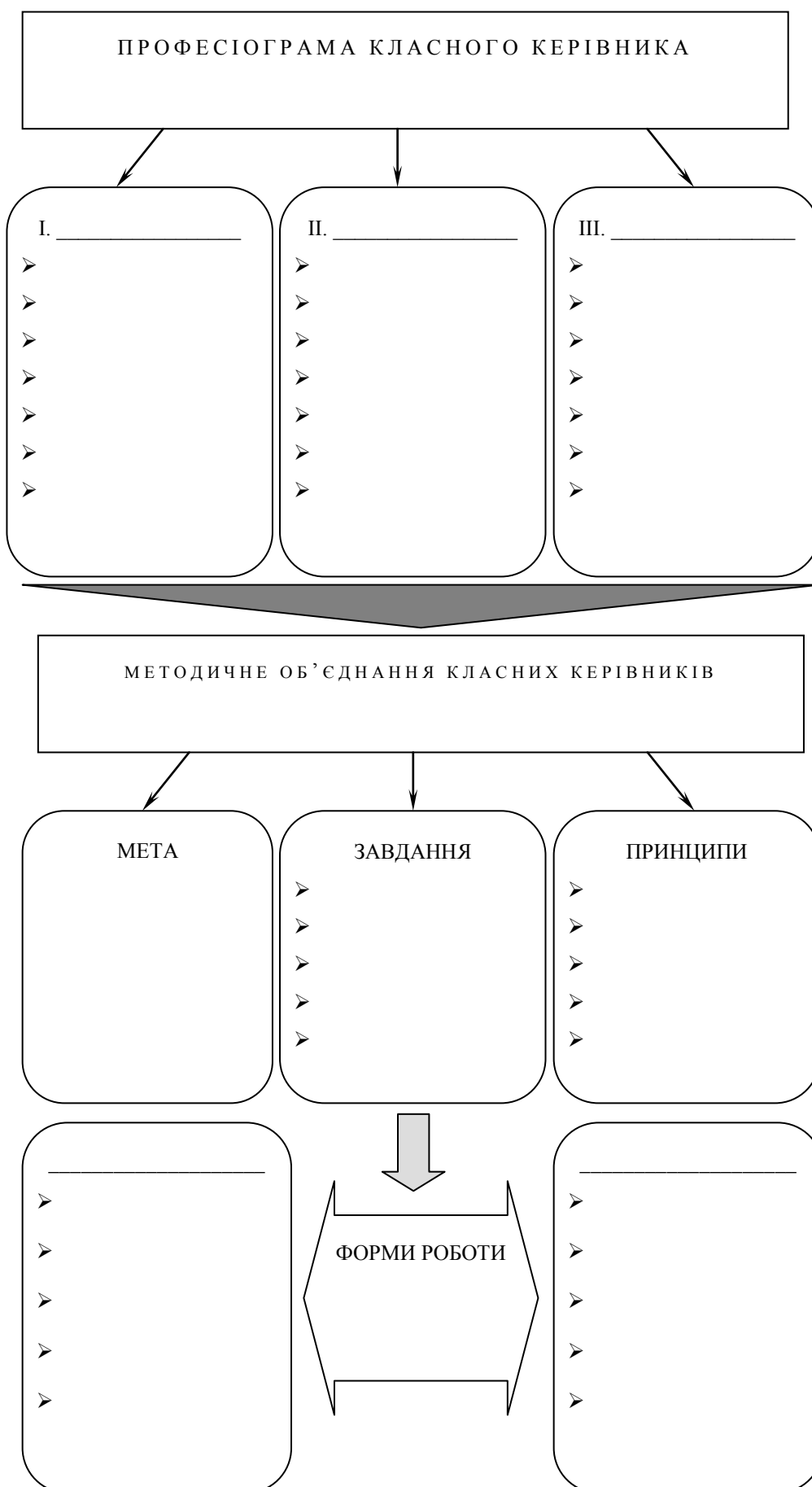
Таблиця 69

КЛАСНИЙ КЕРІВНИК –		
ЧАС • • • • ➤	➡	НАЗВА • • • • •
	➡	ФУНКЦІЇ • • • • • ➤
➤		
СУЧАСНІ ФУНКЦІЇ ➤ ➤ ➤ ➤ ➤ ➤ ➤		

Таблиця 71

Тестові завдання

- *Вибрати необхідну відповідь:*

1. Класний керівник — це:
  - а) керівник класного колективу;
  - б) вчитель, що здійснює навчально-виховну роботу в класі;
  - в) посередник між класом і адміністрацією школи.
2. Основні складові виховної діяльності класного керівника:
  - а) організація виховних справ;
  - б) формування учнівського колективу;
  - в) розвиток особистості учня;
  - г) створення позитивних взаємовідносин в учнівському колективі.
3. Класний керівник виконує наступні функції:
  - а) соціальну; г) організуючу;
  - б) регулятивну; д) координуючу.
  - в) діагностичну;
4. Координаційна функція класного керівника полягає в:
  - а) зв'язку з керівництвом школи;
  - б) безпосередньому керівництві класом;
  - в) веденні шкільної документації.
5. Професіограма вчителя — це:
  - а) набір якостей, необхідних вчителю;
  - б) система вимог, що ставить професія вчителя до людини;
  - в) якості, за браком яких людина не може бути вчителем.
6. Методичне об'єднання класних керівників:
  - а) одна з організаційних форм колективної методичної роботи в системі підвищення кваліфікації класних керівників;
  - б) об'єднання класних керівників для розробки єдиних методичних рекомендацій, здійснення навчально-виховного процесу;
  - в) форма роботи, під час якої класні керівники діляться досвідом роботи.
7. При плануванні виховної роботи з класом треба:
  - а) скласти план разом з активом класу;
  - б) скласти план, не ознайомлюючи з ним учнів;
  - в) скласти план, а потім ознайомити з ним учнів;
  - г) скласти план разом з учнями;
  - д) не складати план, життя підкаже над чим треба працювати.
8. Структурними компонентами плану виховної роботи є:
  - а) список учнів класу;
  - б) характеристика учнівського колективу;
  - в) виховні цілі та завдання на період що планується;
  - г) загальна мета виховної діяльності;
  - д) зміст виховної роботи відповідно цілям та завданням;
  - є) перелік бажаних форм та методів виховання.

**Наказ Міністерства освіти і науки України 6. 09.
2000 №434**

**ПОЛОЖЕННЯ ПРО КЛАСНОГО КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО
ЗАКЛАДУ СИСТЕМИ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ**

1. Загальні положення

1.1. Це положення регламентує діяльність класного керівника загальноосвітнього, професійно-технічного навчального закладу (далі – класний керівник).

1.2. Класний керівник – це педагогічний працівник, який здійснює педагогічну діяльність з колективом учнів класу, навчальної групи професійно-технічного навчального закладу, окремими учнями, їх батьками, організацію і проведення позаурочної та культурно-масової роботи, сприяє взаємодії учасників навчально-виховного процесу в створенні належних умов для виконання завдань навчання і виховання, самореалізації та розвитку учнів (вихованців), їх соціального захисту.

1.3. Класний керівник у визначенні змісту роботи керується Конституцією України, Конвенцією ООН про права дитини. Законами України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", "Про позашкільну освіту", "Про професійно-технічну освіту", іншими законодавчими і нормативно-правовими актами України, а також цим Положенням.

1.4. Класний керівник здійснює свою діяльність відповідно до основних завдань загальної середньої освіти, спрямованих на:

- виховання громадянина України;
- формування особистості учня (вихованця), його наукового світогляду, розвитку його здібностей і обдаровань;
- виконання вимог Державного стандарту загальної середньої освіти, підготовку учнів (вихованців) до подальшої освіти і трудової діяльності;
- виховання в учнів поваги до Конституції України, державних символів України, почуття власної гідності, свідомого ставлення до обов'язків, прав і свобод людини і громадянина, відповідальності перед законом за свої дії;
- реалізацію права учнів (вихованців) на вільне формування політичних і світоглядних переконань;
- виховання шанобливого ставлення до родини, поваги до народних традицій і звичаїв, державної та рідної мови, національних цінностей українського народу та інших народів і націй;
- виховання свідомого ставлення до свого здоров'я та здоров'я інших громадян як найвищої соціальної цінності, формування засад здорового способу життя, збереження і зміцнення фізичного та психічного здоров'я учнів (вихованців).

2. Організація діяльності класного керівника

2.1. Обов'язки класного керівника покладаються на педагогічного працівника загальноосвітнього, професійно-технічного навчального закладу, який має педагогічну освіту, здійснює педагогічну діяльність, фізичний та психічний стан

здоров'я якого дозволяє виконувати ці обов'язки.

2.2. Обов'язки класного керівника покладаються директором навчального закладу на педагогічного працівника за його згодою і не можуть бути припинені до закінчення навчального року. У виняткових випадках з метою дотримання прав та інтересів учнів (вихованців) зміна класного керівника може бути здійснена протягом навчального року.

2.3. На класного керівника покладається керівництво одним класом, навчальною групою. У початкових класах класне керівництво здійснює вчитель початкових класів.

У професійно-технічному навчальному закладі класне керівництво здійснюється в навчальних групах, учні (вихованці) яких під час навчання здобувають повну загальну середню освіту або навчаються на основі базової загальної середньої освіти без отримання повної.

Функціональні обов'язки класного керівника розробляються відповідно до цього Положення з урахуванням типу закладу та завдань навчально-виховного процесу і затверджуються директором навчального закладу.

2.4. Класний керівник як організатор класного колективу:

- сприяє забезпеченню умов для засвоєння учнями (вихованцями) рівня та обсягу освіти, а також розвитку їх здібностей;
- створює умови для організації змістовного дозвілля, профілактики бездоглядності, правопорушень, планує та проводить відповідні заходи;
- сприяє підготовці учнів (вихованців) до самостійного життя в дусі взаєморозуміння, миру, злагоди між усіма народами, етнічними, національними, релігійними групами;
- проводить виховну роботу з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів (вихованців), їх нахилів, інтересів, задатків, готовності до певних видів діяльності, а також рівня сформованості учнівського колективу;
- координує роботу вчителів, викладачів, майстрів виробничого навчання, психолога, медичних працівників, органів учнівського самоврядування, батьків та інших учасників навчально-виховного процесу з виконання завдань навчання та виховання в класному колективі (групі), соціального захисту учнів (вихованців).

2.5. Класний керівник має право на:

- відвідування уроків, занять із теоретичного та виробничого навчання, виробничої практики та позакласних занять у своєму класі (групі), присутність на заходах, що проводять для учнів (вихованців) навчальні, культурно-просвітні заклади, інші юридичні або фізичні особи;
- внесення пропозицій на розгляд адміністрації навчального закладу та педагогічної ради про моральне та матеріальне заохочення учнів (вихованців);
- ініціювання розгляду адміністрацією навчального закладу питань соціального захисту учнів (вихованців);

- внесення пропозицій на розгляд батьківських зборів класу (групи) щодо матеріального забезпечення організації та проведення позаурочних заходів у порядку, визначеному законодавством;
- відвідування учнів (вихованців) за місцем їх проживання (за згодою батьків, опікунів, піклувальників), вивчення умов їх побуту та виховання; -
- вибір форми підвищення педагогічної кваліфікації з проблем виховання;
- вияв соціально-педагогічної ініціативи, вибір форм, методів, засобів роботи з учнями (вихованцями);
- захист професійної честі, гідності відповідно до чинного законодавства;
- матеріальне заохочення за досягнення вагомих результатів у виконанні покладених на нього завдань.

2.6. Класний керівник зобов'язаний:

- вибирати адекватні засоби реалізації завдань навчання, виховання і розвитку учнів (вихованців);
- здійснювати педагогічний контроль за дотриманням учнями (вихованцями) статуту і Правил внутрішнього трудового розпорядку навчального закладу, інших документів, що регламентують організацію навчально-виховного процесу;
- інформувати про стан виховного процесу в класі та рівень успішності учнів (вихованців) педагогічну раду, адміністрацію навчального закладу, батьків;
- дотримуватись педагогічної етики, поважати гідність учня (вихованця), захищати його від будь-яких форм фізичного, психічного насильства; своєю діяльністю стверджувати повагу до принципів загальнолюдської моралі;
- пропагувати здоровий спосіб життя;
- постійно підвищувати професійний рівень, педагогічну майстерність, загальну культуру;
- вести документацію, пов'язану з виконанням повноважень класного керівника (класні журнали, особові справи, плани роботи тощо).

2.7. Класний керівник складає план роботи з класним колективом у формі, визначеній адміністрацією навчального закладу.

2.8. Класний керівник підзвітний у своїй роботі директору навчального закладу, а у вирішенні питань організації навчально-виховного процесу безпосередньо підпорядкований заступнику директора з навчально-виховної роботи.

2.9. Класний керівник може бути заохочений (відзначений) за досягнення високих результатів у виховній роботі з учнями (вихованцями). Форми і види заохочення регулюються законодавством України.

ПОЛОЖЕННЯ ПРО МЕТОДИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ КЛАСНИХ КЕРІВНИКІВ

Методичне об'єднання класних керівників — структурний підрозділ внутрішньошкільної системи керування виховним процесом, який координує науково-методичну та організаційну роботу класних керівників.

1. Основні завдання методичного об'єднання класних керівників

1. Підвищення теоретичного, науково-методичного рівня підготовки класних керівників із питань психології та педагогіки.
2. Забезпечення виконання єдиних принципових підходів до виховання і соціалізації учнів.
3. Озброєння класних керівників сучасними виховними технологіями та знаннями сучасних форм і методів роботи.
4. Координування планування, організації та педагогічного аналізу виховних заходів класних колективів.
5. Вивчення, узагальнення та використання передового педагогічного досвіду роботи класних керівників.
6. Сприяння становленню і розвитку виховної роботи класних колективів.

2. Функції методичного об'єднання класних керівників

1. Організовує колективне планування і аналіз життєдіяльності класних колективів.
2. Координує виховну діяльність класних колективів та організовує їхню взаємодію в педагогічному процесі.
3. Планує і постійно координує принципи виховання та соціалізації учнів.
4. Організовує вивчення та запровадження класними керівниками сучасних технологій виховання, форм і методів виховної роботи.
5. Обговорює соціально-педагогічні програми класних керівників і творчих груп педагогів, матеріали узагальнення передового педагогічного досвіду роботи класних керівників, матеріали атестації класних керівників.
6. Оцінює роботу членів об'єднання, клопочеться перед адміністрацією школи про заохочення кращих класних керівників.

3. Документація методичного об'єднання класних керівників

- список членів методичного об'єднання;
- річний план роботи методичного об'єднання;
- протоколи засідань методичного об'єднання;
- аналітичні матеріали за підсумками проведених заходів, тематичного адміністративного контролю (копії довідок, наказів);
- план роботи творчих груп;
- теоретичні і практичні розробки з проблемних тем творчих груп;
- інструктивно-методичні документи про виховну роботу в класних колективах і діяльність класних керівників;
- матеріали "методичної скарбнички класного керівника".

4. Структура плану роботи МО класних керівників

1. Стислий аналіз соціально-педагогічної ситуації розвитку учнів та аналіз роботи МО, проведеної в попередньому навчальному році.

2. Педагогічні завдання об'єднання.

3. Календарний план роботи МО, в якому наявні:

- план засідань МО;
- графік відкритих заходів класів;
- участь МО в масових заходах школи.

4. Підвищення фахової майстерності класних керівників:

- самоосвіта класних керівників;
- участь у курсовій перепідготовці;
- підготовка творчих робіт, виступів, доповідей;
- робота з атестації педагогів.

5. Вивчення та узагальнення педагогічного досвіду роботи класних керівників.

6. Участь у тематичному і персональному контролі за виховним процесом.

5. Функціональні обов'язки керівника методичного об'єднання класних керівників

Керівник МО класних керівників:

1) Відповідає:

- а) за планування, підготовку, проведення та аналіз діяльності методичного об'єднання;
- б) за поповнення "методичної скарбнички класного керівника";
- в) за своєчасне впорядкування документації про роботу об'єднання та проведені заходи;

2) Разом із дирекцією і заступником директора з виховної роботи стежить:

- а) за дотриманням принципів організації виховного процесу;
- б) за виконанням класними керівниками їхніх функціональних обов'язків;
- в) за підвищенням науково-методичного рівня виховної роботи;
- г) за вдосконалюванням психолого-педагогічної підготовки класних керівників;

3) Організовує

- а) взаємодію класних керівників – членів МО між собою і з іншими структурними підрозділами школи;
- б) відкриті заходи, семінари, конференції тощо;
- в) вивчення, узагальнення та використання на практиці передового педагогічного досвіду роботи класних керівників;
- г) консультації з питань виховної роботи;

4) Координує планування, організацію та педагогічний аналіз виховних заходів класних керівників;

5) Сприяє становленню та розвитку системи виховної роботи класних керівників;

6) Бере участь у підготовці та проведенні атестації класних керівників;

7) Керує діяльністю творчих груп класних керівників.

Засідання МО класних керівників проводять 4-5 разів на рік: перше (Організаційне) засідання – у вересні, інші – 2 раз на семестр. Перспективний план роботи МО затверджують на першому засіданні. Керівництво плануванням та організацією діяльності методичного об'єднання здійснюють директор школи і заступник директора з виховної роботи.

АЛГОРИТМ ДІЯЛЬНОСТІ КЛАСНОГО КЕРІВНИКА

1. Усвідомлення мети, завдань, сутності виховного процесу, актуальних проблем виховання.
2. Аналіз ступеня відповідності результатів виховної роботи цілям виховання, розуміння причин, що ведуть до неоптимального рішення завдань виховання.
3. Передбачення результатів виховної роботи, (уміння їх співвідносити з загальними цілями виховання, бачити протиріччя).
4. Конкретизація цілей з врахуванням результатів вивчення вихованців та прогнозів-перспектив.
5. Розробка конкретної програми шляхом поєднання різних видів діяльності у логічний ланцюг виховного процесу.
6. Проектування розвитку особистості шляхом включення учнів у таку систему діяльності та відносин, яка збагачує їх позитивний досвід, закріплює морально-ціннісні позиції.
7. Врахування можливостей учителя-вихователя, забезпечення його творчого зростання.
8. Рішення комплексу виховних завдань з допомогою адекватних виховних справ.
9. Проведення періодичного контролю, проміжного аналізу результатів діяльності, рівня вихованості учнів, розвитку класного колективу з метою корекції виховного процесу.

**КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЯК ВИХОВАТЕЛЯ В РОБОТІ З
УЧНІВСЬКИМ КОЛЕКТИВОМ**

1. Інтереси до суспільного життя країни, знання правових норм.
2. Ставлення школярів до навчання, ступінь інтересу до навчальних занять, розвиток їх творчих здібностей.
3. Відношення до трудової діяльності:
  - якість виконання трудових завдань;
  - участь в суспільно-корисній праці;
  - ставлення до громадської власності.
4. Виховання гуманізму і духовності:
  - взаємовідносини в класному колективі;
  - взаємодопомога, дружба і товаришування;
  - відношення до колег, батьків, друзів, людей похилого віку.
5. Загальна етична культура, спрямованість на розвиток художньої творчості учнівської молоді.
6. Загальна фізична підготовка. Заняття спортом, туризмом, фізичною культурою.

АЛГОРИТМ ПЛАНУВАННЯ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

I. Підготовчий етап.

1. Узгодження з планом виховної роботи школи.
2. Узгодження з часом загальношкільних виховних справ.
3. Врахування розкладу уроків класу.
4. Врахування власного розкладу роботи.
5. Врахування інтересів, спрямованості, рівня вихованості учнів класу.
6. З'ясування розкладу гурткової роботи учнів.
7. Вивчення методичної літератури – добір форм виховної роботи.

II. Робочий етап.

1. Підписати зошит.
2. Скласти характеристику класу (ретроспективний аналіз досвіду виховної роботи у даному класі, характеристика рівня вихованості учнів, стадії розвитку колективу)
3. Сформулювати мету та завдання на конкретний період (на основі поданої характеристики класу).
4. Скласти план-сітку (врахувати всі напрями виховної роботи, раціонально розподілити їх в часі).
5. Заповнити план щоденної виховної роботи.
6. Визначити систему обліку і контролю за процесом і результатом виховної роботи

СТРУКТУРА КАЛЕНДАРНОГО ПЛАНУ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

I. Вступ. Характеристика класу.

II. Виховні цілі та завдання.

III. Зміст виховної роботи (напрямки роботи, обрані форми, місце та час проведення, відповідальні).

СХЕМАХАРАКТЕРИСТИКИ КЛАСУ

1. Загальні відомості про клас, історію його формування (стать, вік, чи були з'єднання з різних класів тощо).
2. Навчальна діяльність (успішність, загальний розумовий розвиток, розвиток мови, здібності до навчання, мотиви учіння тощо).
3. Дисциплінованість, відношення до суспільно-корисної праці, громадських доручень.
4. Стан фізичного розвитку та здоров'я учнів.
5. Спрямованість діяльності класу (мотиви, цілі, потреби, інтереси)
6. Суспільна активність класу в цілому й окремих його учнів (відношення до громадських доручень, участь у дитячих громадських організаціях, рівень громадської думки).
- Структура класу (внутрішня єдність, взаємовідносини між окремими угрупованнями, хлопчиками та дівчатками, актив).
8. Вольові якості класу (постановка мети та шляхи її досягнення).
9. Особливості особистісних взаємовідносин у класі.
10. Загальний психологічний клімат у класі.
11. Індивідуальні та вікові особливості учнів класу.
12. Характеристика навчальної діяльності учнів класу.
13. Професійно-трудова спрямованість учнів класу.
14. Загальні висновки.

ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ УЧНІВСЬКОГО КОЛЕКТИВУ

1. Структура класу (склад, кількість учнів, соціальний склад батьків).
2. Характеристика класу як колективу (ступінь розвитку, взаємодопомога і вимогливість, згуртованість і організованість класу, дисциплінованість, традиції, звички; розвиток громадської думки; особливості відносин в колективі, прояв почуття відповідальності, обов'язку, наявність критики і самокритики; роль активу, боротьба за честь свого колективу; негативні явища).
3. Актив класу.
4. Роль колективу у формуванні особистості учнів.
5. Типові особливості окремих учнів як членів колективу (соціальна роль учнів, активісти, лідери, відмінники, дезорганізатори, негативні риси в характері окремих учнів).
6. Загальна характеристика навчальної, суспільно-політичної, моральної, трудової, колективної, діяльності учнівського колективу.
7. Участь класу в житті школи, житті колективу у позаурочний час.
8. Висновки, рекомендації, пропозиції.

ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ СІМ'Ї

1. Склад сім'ї (повна, неповна сім'я; віковий склад сім'ї; професії членів сім'ї; освітній, культурний рівень сім'ї; моральне обличчя членів сім'ї; здоров'я членів сім'ї).
2. Виховна діяльність членів сім'ї (виховні позиції сім'ї; участь членів сім'ї у вихованні дітей; освітній рівень батьків; педагогічна інформованість батьків; авторитет членів сім'ї; провідний напрямок у сімейному вихованні; реакція підлітка на виховний вплив батьків).
3. Діяльність сім'ї, соціальний контроль в сім'ї (поведінка дитини в сім'ї; поведінка дитини поза сім'єю; методи і прийоми регуляції і поведінки дитини в сім'ї; ставлення членів сім'ї до громадських обов'язків).
4. Матеріально-побутова діяльність в сім'ї (матеріальне забезпечення в сім'ї; житлові умови; ступінь зайнятості членів сім'ї матеріально-побутовою діяльністю; задоволення в сім'ї матеріально-побутових потреб підлітка).
5. Дозвілля сім'ї і учень (як члени сім'ї проводять своє дозвілля, чому його присвячують; час, який витрачається на дозвілля членами сім'ї; форми проведення дозвілля: проводиться спільно, поодиночі; ставлення учня до спільного сімейного дозвілля; чи вживають члени сім'ї спиртне?)
6. Взаємовідносини в сім'ї (відносини між батьками, старшими членами сім'ї; відносини між батьками і дітьми; відносини між дітьми; причини конфліктів у сім'ї; вплив відносин у сім'ї на самопочуття, поведінку дитини в сім'ї, школі, його успішність).
7. Взаємозв'язок сім'ї і школи (через кого із членів сім'ї підтримується зв'язок із школою; як виконують батьки вимоги класного керівника, його рекомендації, поради; допомога батьків школі).
8. Загальна оцінка розвитку учня в сім'ї.

ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ ШКОЛЯРА

1. Загальні відомості про учня (де живе, де працюють його батьки, склад сім'ї, її матеріальна забезпеченість, культурний рівень).
2. Суспільна діяльність батьків, релігійність членів сім'ї.
3. Режим дня та дозвілля дитини, участь дитини в домашній праці.
4. Друзі та знайомі дитини поза школою.
5. Стан здоров'я учня (за даними лікаря школи).
6. Загальний розвиток школяра.
7. Участь у суспільній діяльності.
8. Відношення до навчання, розумової праці.
9. Ставлення до фізичної праці.
10. Рівень дисциплінованості.
11. Культура поведінки.
12. Професійні інтереси.

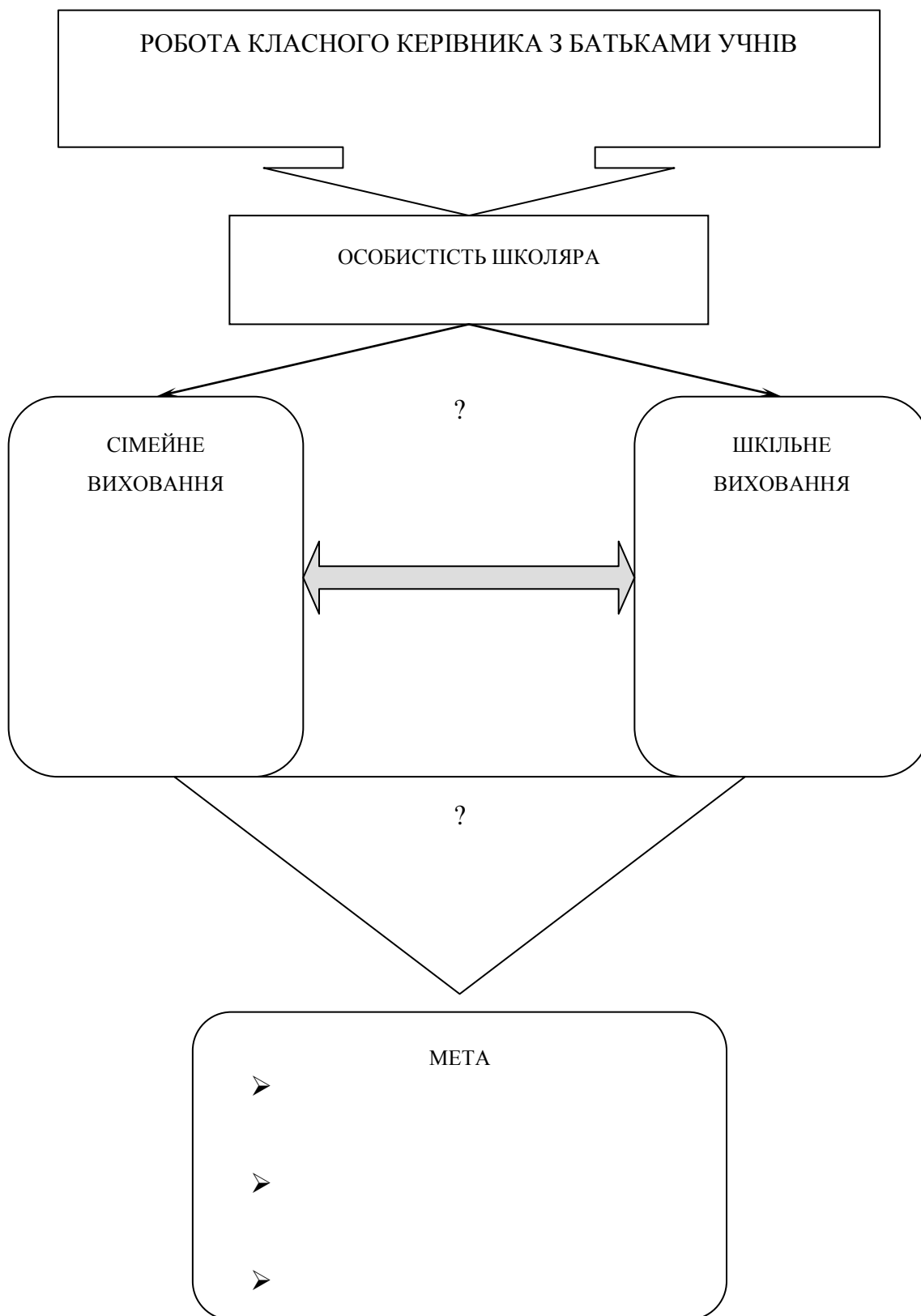
**ПРОГРАМА ВИВЧЕННЯ СИСТЕМИ ВИХОВНОЇ РОБОТИ
КЛАСНОГО КЕРІВНИКА**

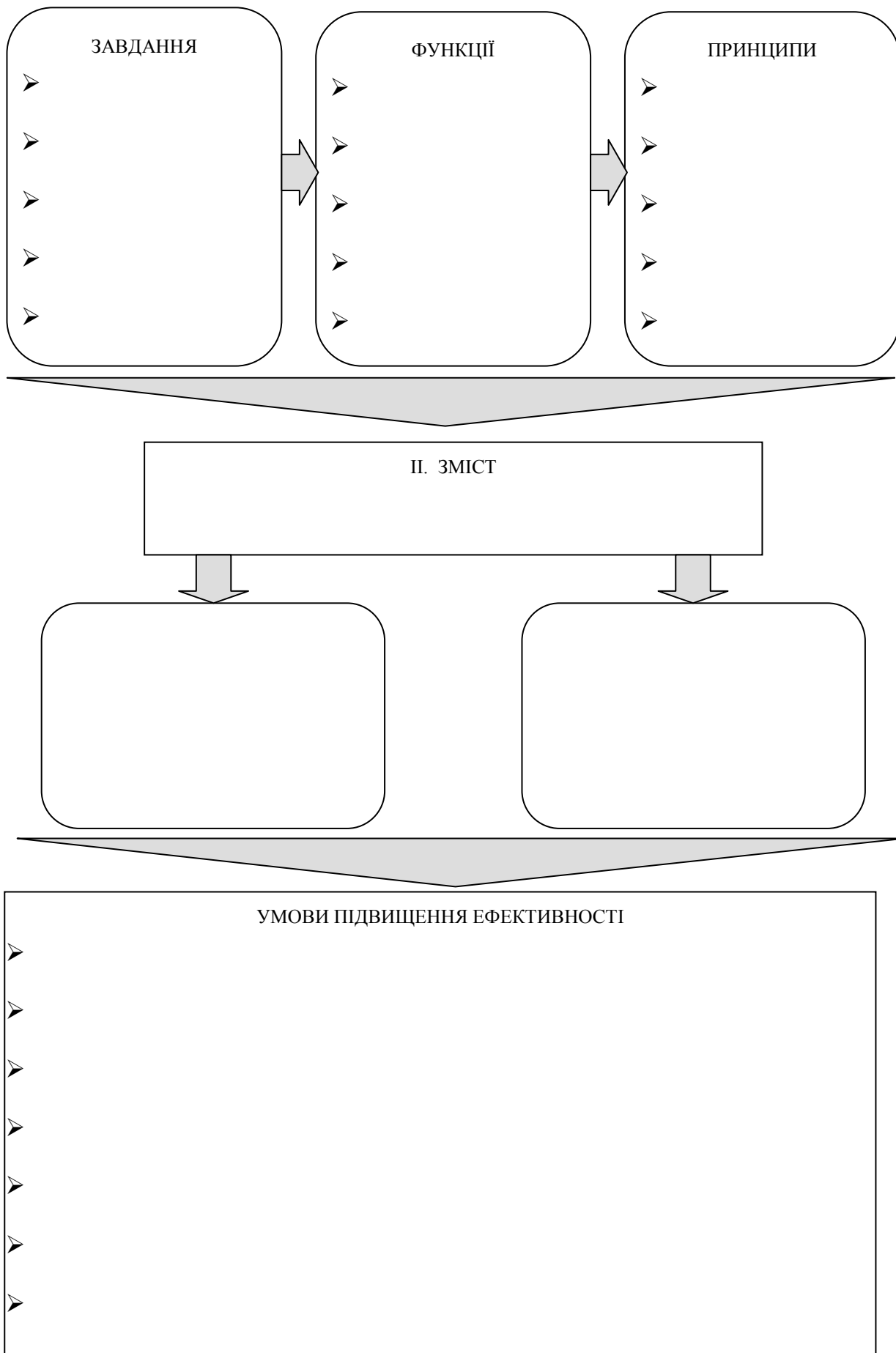
1. Правильність та об'єктивність оцінки вихованості школярів.
2. Реалізація мети і завдань виховання.
3. Врахування актуальних напрямків формування особистості на даному періоді.
4. Врахування результатів виховання, тобто рівня вихованості учнів та сформованості колективу.
5. Прогнозування розвитку колективу та особистості на основі педагогічної діагностики та поставлених педагогічних задач.
6. Відбір змісту виховної роботи. Вміння поєднувати загальні, групові та індивідуальні форми роботи.
7. Формування єдиних педагогічних позицій та вимог, необхідних для спільної і виховної роботи школи, сім'ї, громадськості.
8. Самоконтроль класного керівника за результатами роботи.
9. Контакт з батьками.
10. Оцінка виховних заходів.

ТЕМА IV. ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СІМ'Ї. СПІЛЬНА РОБОТА ШКОЛИ, СІМ'Ї ТА ГРОМАДСЬКОСТІ У ВИХОВАННІ УЧНІВ

Заповнити таблиці та додатки, використовуючи, різні підручники

Таблиця 73

Тестове завдання

• *Вибрати потрібні відповіді*

1. До індивідуальних форм роботи з батьками відносять:
  - а) діяльність батьківського комітету;
  - б) відвідування сім'ї;
  - в) батьківську конференцію;
  - г) виконання батьками педагогічних доручень;
  - д) участь батьків у КТС дітей;
  - е) батьківський день;
  - ж) засідання батьківської ради.
2. Основними етапами організаційної роботи з батьками є:
  - а) планування роботи школи та вчителя з батьками;
  - б) вивчення сімей;
  - в) розумове виховання та розвиток пізнавальних інтересів;
  - г) усвідомлений вибір індивідуальних, групових, колективних форм роботи;
  - д) аналіз досягнутих результатів;
  - е) робота з асоціальними сім'ями.
3. Робота педагогічного колективу школи з батьками здійснюється в таких напрямках:
  - а) навчально-виховна робота;
  - б) організаційна робота;
  - в) спілкування;
  - г) підвищення педагогічної культури;
  - д) трудова діяльність.
4. Формування світогляду, розвиток соціальних навичок, формування основ гуманістичної моралі, розумовий розвиток, трудове виховання, формування естетично та фізично розвиненої особистості – це:
  - а) форми виховання дитини у сім'ї;
  - б) напрямки виховання дитини у сім'ї;
  - в) принципи виховання дитини у сім'ї;
  - г) методи виховання дитини у сім'ї.

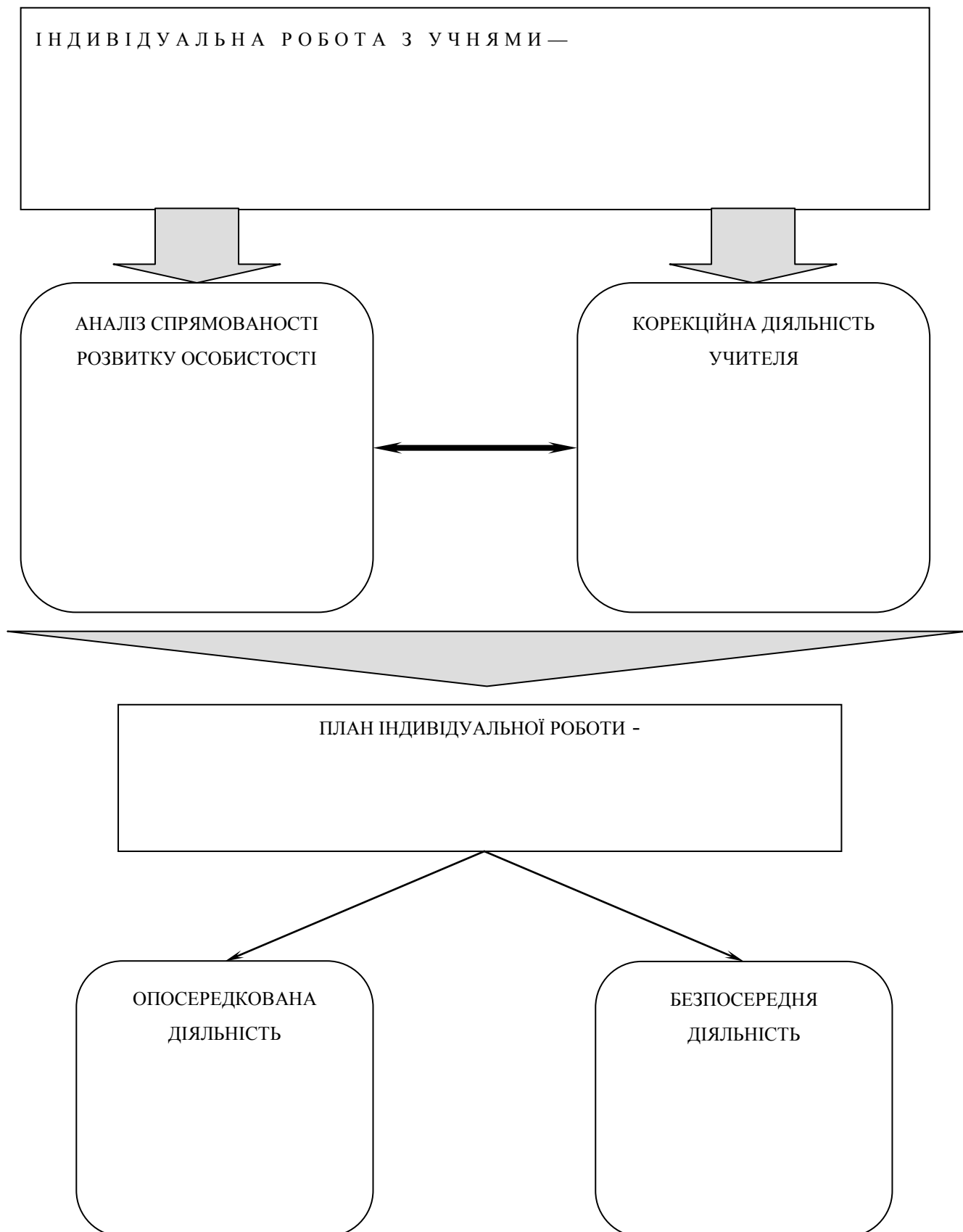
• *Вставити пропущене педагогічне поняття*

- 1.....-складається з чоловіка, дружини, дітей (чи без дітей);
- 2.....- складається з батька або матері з дітьми;
- 3.....- заснована на повторному шлюбі;
- 4.....- в якій виховується троє чи більше дітей;
- 5.....- така, що втратила свої виховні можливості;
- 6.....- соціально незахищена, яка потребує підтримки соціальних служб;
- 7.....- в якій постійно відбуваються лайки, чвари, бійки;
- 8.....- яка вступає в конфлікт з морально-правовими вимогами суспільства;
- 9.....- в якої вік чоловіка та дружини не перевищує 28 років.
(асоціальна, молода, соціального ризику, конфліктна, нуклеарна, неповна, багатодітна, неблагополучна, повторна, звичайна)

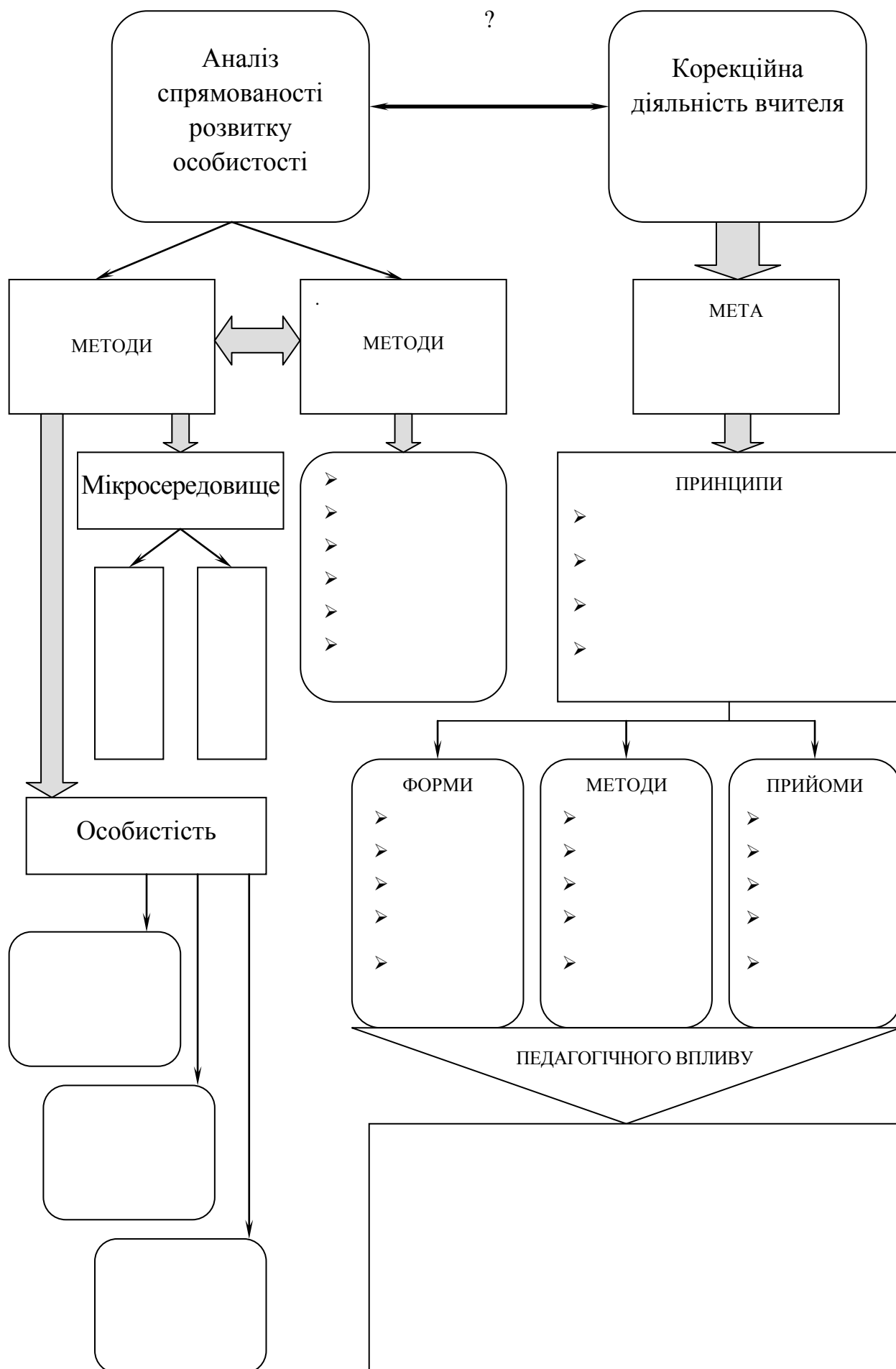
ТЕМА V. ІНДИВІДУАЛЬНА РОБОТА ВИХОВАТЕЛЯ З УЧНЯМИ

Заповнити таблиці та додатки, використовуючи різні підручники

Таблиця 75

Таблиця 76

Тестове завдання

- *Вибрати потрібну відповідь*
  1. Індивідуальний підхід це –
    - а) форма;
    - б) засіб;
    - в) принцип;
    - г) процес.
  2. Індивідуальна робота це -
    - а) метод виховання або навчання;
    - б) принцип навчально-виховного процесу;
    - в) форма виховання;
    - г) засіб виховання.
  3. Індивідуальну роботу від індивідуалізованої відрізняє
    - а) безпосередність впливу;
    - б) опосередкованість впливу;
    - в) спрямованість на кожного учня;
    - г) гуманізм;
    - д) місце використання.
  4. У зміст індивідуальної роботи з учнями входить:
    - а) робота в малому підколективі;
    - б) робота з батьками;
    - в) розвиток традицій колективу;
    - г) вивчення учнів;
    - д) зв'язок з іншими колективами;
    - ж) розвиток інтересів і нахилів учнів.
  5. Поняття "важкий підліток" у сучасній педагогічній науці і практиці вживають для визначення:
    - а) складності виховання певної дитини;
    - б) педагогічної занедбаності школяра;
    - в) педагогічного явища, яке характеризується опором дитини педагогічному впливу, складністю пошуку засобів індивідуального підходу до неї;
    - г) педагогічного явища, яке відображає складність сучасної соціальної ситуації.
- *Вставити пропущене педагогічне поняття*
  - 1..... організується як залучення дитини до діяльності і засвоєння ним морального змісту відносин, які при цьому формуються.
(навчання, перевиховання, розвиток, виховання)
  2. Педагогічна занедбаність є наслідком порушень..... особистості з мікросередовищем.
(діяльності; відносин, розуміння, зв'язку)
  3. Обдарованість – високий рівень розвитку.... особистості.
(здатків, якостей, схильностей, здібностей)

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ ТА ПРОВЕДЕННЯ КЛАСНИХ ЗБОРІВ

Встановлення демократичних, гуманістичних відносин у класі стимулює розвиток самодіяльності, ініціативи та самоврядування учнів. Такі відносини формуються в ході всієї виховної діяльності класного керівника. Зокрема, в процесі надання допомоги учням у підготовці і проведенні класних зборів.

Мета – розвиток учнівського самоврядування, згуртування первинного колективу, формування громадської думки, залучення всіх учнів до організаторської діяльності.

Головне – привчити учнів говорити, відстоювати і аргументовано доводити свою думку, поважати погляди інших, вести дискусію тощо.

Класний керівник 5-го класу проводить збори кілька разів на місяць з метою спільного обговорення і вирішення питання колективного життя звичним і необхідним для учнів; 6-го класу – створює умови для інтенсивного оволодіння учнями організаторськими вміннями та навичками, залучає всіх до їх підготовки та проведення, виконання рішень; 7-го класу – надає консультативну допомогу учням, які самостійно організовують і проводять збори.

Класний керівник на учнівських зборах *має право*:

- брати участь в роботі учнівських зборів із правом голосу;
- надавати методичну допомогу організаторам зборів;
- володіти ініціативою скликання учнівських зборів і внесення в порядок денний питань життя і діяльності колективу;
- всебічно підтримувати громадську і творчу ініціативу, активність, самостійність учнів.

Класні збори *вирішують* питання життєдіяльності учнівського колективу:

- планують та аналізують роботу класу;
- розподіляють громадські доручення, заслуховують звіти про виконання;
- готують пропозиції щодо виставлення оцінок за поведінку і суспільно-корисну працю;
- вирішують питання заохочення та стягнення тощо.

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО КОНСИЛІУМУ

Педагогічний консилиум – це нарада педагогів, що працюють з учнями класу, разом із психологом, лікарем, бібліотекарем школи (один-два рази на рік).

Завдання консилиуму:

- визначення рівня реальних навчальних можливостей учнів класу;
- визначення рівня вихованості кожного учня класу;
- вивчення особистості кожного учня класу;
- розробка програми педагогічних впливів на кожного учня і клас в цілому.

"Наукове дослідження особистості дитини, – писав В. Сухомлинський, – одна з основних умов наукового керівництва школою, педагогічним колективом. Без знання дитини нема школи, нема вихователя, нема справжнього педагога і педагогічного колективу".

Досвід показує, що краще проводити такі консилиуми у кінці семестру. Вивчення і обговорення якостей і особистості учнів рекомендуємо здійснювати за такою *програмою*:

- ставлення до навчання (бажання вчитися краще, переживання за успіхи і невдачі у навчанні, намагання виконувати вимоги і рекомендації вчителів, особисте усвідомлення значимості навчання);
- домінуючі інтереси і нахили (захоплення навчальним предметом або видом навчальної діяльності, а в старших класах – майбутньою професією);
- інтелектуальний розвиток (уміння виділяти головне у виучуваному матеріалі, темп засвоєння знань, самостійність мислення);
- навички навчальної праці (раціонально організовувати свою навчальну працю, здійснювати самоконтроль, уміння у темпі класу читати, писати);
- вольові якості учня (здатність проявляти наполегливість у досягненні поставленої мети, переборювати труднощі у навчанні, уміння виявляти зібраність, організованість, стійкість до шкідливих впливів);
- культурний кругозір та естетичний розвиток (начитаність учня; широта культурних інтересів; здатність бачити і розуміти прекрасне у мистецтві й житті, участь у заходах естетичного циклу);
- фізичний розвиток (Стан здоров'я, рівень втомлюваності у навчанні та інших видах діяльності);
- виховний вплив сім'ї (її ставлення до бажання учня вчитися, створення морально-побутових умов, особистий вплив членів сім'ї на учня);
- рейтинг учня у класі;
- з яких предметів необхідно покращити успішність;
- які сторони вихованості потребують особливої уваги;
- домінуючі причини слабкої успішності або недостатньої вихованості.

Підсумки обговорення фіксуються у щоденнику класного керівника. Наявність чи відсутність певних якостей особистості можуть зображатися умовними знаками + (наявність), – (відсутність), О (важко оцінити).

Рекомендуємо таку програму оцінки можливостей всього класу за трирівневою шкалою (високий, середній, низький):

- громадсько-політична активність;
- позитивне ставлення до навчання;
- пізнавальна активність;
- домінуючий рівень навчальної підготовленості;
- навчальна працездатність;
- навчальна дисциплінованість;
- культурний кругозір;
- темп роботи на уроці.

Оцінки можливостей класу фіксуються як на спеціальній картці, яка вкладається до класного журналу, так і в щоденнику класного керівника.

ТЕМА VI. ЧИТАННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЕРЖАВНИХ ДОКУМЕНТІВ З ГАЛУЗІ ОСВІТИ II МОДУЛЬ

ПЕДАГОГІЧНА ЛІТЕРАТУРА ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ЧИТАННЯ

1. Сухомлинський В.О. "Павлиська середня школа"
2. Сухомлинського В.О. "Народження громадянина".
3. зб. "Педагогічний пошук"

ДЕРЖАВНІ ДОКУМЕНТИ З ГАЛУЗІ ОСВІТИ ДЛЯ ОЗНАЙОМЛЕННЯ ТА ОБГОВОРЕННЯ

1. "Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті".
2. "Положення про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад України"
3. Закон України "Про професійно-технічну освіту".
4. Закон України "Про молодіжні, дитячі та громадські організації".

Додаток 71

В.О. СУХОМЛИНСЬКИЙ – ЗАСНОВНИК ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Василь Сухомлинський (1918-1970) – народився в с. Омельник (нині Кіровоградська обл.). З 1946 р. працював директором Павлиської середньої школи на Кіровоградщині. Автор багатьох книг з проблем навчання, трудового і морального виховання учнів ("Серце віддаю дітям", "Народження громадянина", "Павлиська середня школа", "Сто порад учителеві", "Батьківська педагогіка" та ін). Загалом йому належать 41 монографія, понад 600 наукових статей, які насичені мудрістю власного досвіду, новими думками та ідеями.

Відштовхуючись від ідей великих мислителів-гуманістів минулого і джерел народного виховання, він сформулював педагогічну концепцію, яка має загальнолюдський характер, спирається на об'єктивні закони і закономірності, не пов'язані з кон'юнктурою та ідеологічними догмами, яких вимагав від нього час. В центр виховного процесу Сухомлинський поставив особистість. Основою його концепції є повага і довіра до дитини, визнання її унікальності та права на власний вибір. Він розумів, що лише одним вивченням моральних істин не можна розвивати відповідні якості дитини.

Тому в системі виховання забезпечив органічну єдність моральних знань та моральної практики. Він вважав, що вирішити завдання морального виховання можна лише тоді, коли в учнів будуть сформовані елементарні звички моральної культури, які відображають ставлення до речей і через речі до людей, що сприяє створенню уявлень дитини про добро і зло, честь і безчестя, справедливість і несправедливість, щастя, гідність. Розкрив

закономірності виховання моральних звичок, серед яких: переростання звичок у традиції, емоційна оцінка, переживання власних вчинків, взаємовідповідність морального принципу і вчинку, до якого вихователь спонукає вихованця.

Розробляючи систему гуманістичного виховання, показав велике значення й ефективність методу створення спеціальних педагогічних ситуацій, виховна суть яких зумовлена конкретною практичною діяльністю вихованця у реальних життєвих умовах, коли необхідно зробити моральний вибір, виявити власні людські якості.

Проголосивши творення добра дитиною найважливішою ідеєю своєї педагогічної концепції, Сухомлинський багато в чому випередив своїх американських колег, які нині головним завданням школи вважають залучення учнів до таких цінностей, як Турбота, Повага, Довіра і Відповідальність, у яких вони бачать і цілі, й умови, й методи виховання.

Розробив педагогічну технологію ідеї "школи самореалізації особистості" та впровадив у практику діяльності Павлиської школи. Головною метою виховання вважав всебічний розвиток особистості, який можна досягти залученням її до різних видів діяльності, постійним і планованим формуванням пізнавальних здібностей. Обстоював необхідність розумового виховання дитини, потрібного не тільки для праці, а й для повноцінного духовного життя. Тому слід спонукати дитину до самостійної пізнавальної діяльності, самоосвіти, формуючи з малих літ допитливість, прагнення до навчання, яке має бути, за Сухомлинським, радісною працею. Його творчі знахідки щодо навчання: "школа під відкритим небом", уроки мислення на природі, кімната думки, культ книги, свято казки та ін., апробовані в практичній діяльності Павлиської школи, стали надбанням учительства.

Відстоював необхідність естетичного виховання природою, яку вважав невичерпним джерелом дитячої думки, а спостереження в природі — школою дитячого мислення. Завдання школи вбачав у тому, щоб почуття прекрасного, краса, створені за багатовікову історію, стали надбанням кожного людського серця, перетворилися на естетичну культуру особистості.

Виходячи з концепції вирішального значення виховуючого середовища в моральному розвитку дитини, вірив у можливість досягнення гармонії колективного й особистого, суспільного та індивідуального. Виховання гуманізму й людяності, потреби в служінні людям, на його думку, повинно стати одним із завдань діяльності школи і вчителя. Розвиваючи гуманістичну сутність педагогіки А. Макаренка, найголовнішим принципом життя виховуючого колективу проголосив розвиток гуманістичних взаємин між дітьми, створення здорової духовної спільності разом з повагою до кожної особистості. Найголовніше в колективістському вихованні вбачав у взаємному

духовному збагаченні дітей, турботі про кожного члена колективу. При цьому підкреслював: "Доброзичливість, розумна доброта – ось що має бути атмосферою життя дитячого колективу...".

"Школа, – писав Василь Олександрович, – це насамперед учитель. Особистість учителя – наріжний камінь виховання". До особи вчителя він ставив підвищені вимоги, вважаючи цю професію людинознавством.

Пріоритетними напрямками професійно-педагогічної діяльності видатний педагог визначав: досконале знання свого предмета, глибоку любов до нього в поєднанні з любов'ю до дитини, вміння управляти її розумом і почуттями, спонукати до виявлення благородних почуттів; виховувати в дітях доброту, людяність, сердечність, доброзичливість, готовність прийти на допомогу, чутливість до всього живого і красивого; виховувати в юнаків благородство, чистоту морально-емоційних взаємин у сім'ї, ставлення до матері як до найдорожчої людини, почуття шанобливості перед красою дівчини; берегти й розвивати в дитини почуття людської гідності, оберігати її від поблажливості; систематично вивчати, досліджувати природний, анатомо-фізіологічний аспект психічних явищ, духовного світу дитини. З позицій сьогодення очевидно, що В.О. Сухомлинський зміг піднятися до рівня світової філософської і педагогічної думки.

ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДСУМКОВОЇ МОДУЛЬНОЇ РОБОТИ
МОДУЛЬ II.

ТЕОРІЯ ОСВІТИ ТА НАВЧАННЯ (ДИДАКТИКА)

1. Поняття про дидактику. Основні категорії дидактики. Дидактика і методика викладання окремих предметів.
2. Педагогіка співробітництва, основні ідеї педагогів-новаторів.
3. Сутність, методологія, рушійні сили, основні функції процесу навчання.
4. Характеристика загальних закономірностей і принципів навчання.
5. Методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності учнів та їх характеристика.
6. Індивідуальний підхід у навчанні та вихованні.
7. Індивідуалізація та диференціація навчання.
8. Розвивальна функція навчання, методика її реалізації в процесі вивчення спеціальних дисциплін.
9. Практикуми, семінари, навчальні екскурсії, факультативні заняття, домашня робота та інші форми організації навчання, їх характеристика.
10. Особливості класно-урочної системи навчання.
11. Урок як основна форма організації навчального процесу. Типи і структура уроку.
12. Підготовка вчителя до уроку. Тематичне і поурочне планування.
13. Аналіз уроку як умова його ефективності.
14. Педагогічні вимоги до навчальних планів, програм, підручників сучасної загальноосвітньої підготовки учнів в умовах суверенної України.
15. Методи контролю та самоконтролю навчальної діяльності, їх характеристика.
16. Класно-урочна система навчання: історія розвитку, ознаки, сучасні вимоги
17. Двосторонній характер процесу навчання.
18. Учіння як процес засвоєння учнями знань, умінь і навичок. Психологічні основи процесу навчання
19. Принципи наочності, міцності і доступності у навчанні. Методика їх реалізації в процесі вивчення спеціальних дисциплін.
20. Форми організації навчання. Характеристика загальних форм організації навчання (індивідуальні, парні, групові, фронтальні)
21. Характеристика методів стимулювання і мотивація пізнавальної діяльності школярів.
22. Характеристика принципів науковості, систематичності, системності, активності. Шляхи і умови їх реалізації у процесі навчання.
23. Педрада школи та її робота. Організація методичної роботи в школі.
24. Вивчення передового педагогічного досвіду, його узагальнення і розповсюдження. Досвід роботи вчителів-новаторів.
25. Зміст освіти в сучасній школі. Види освіти, навчальні предмети, їх класифікація.
26. Загальні поняття про методи, методичні прийоми, засоби навчання.
27. Класифікація методів навчання, Оптимальний вибір методів і засобів навчання.
28. Управління школою. Внутрішкільний контроль. Директор школи, його заступники, їх функції. Колегіальні органи управління школою.
29. Сутність процесу навчання. Різні підходи до організації навчання.
30. Директор школи, його заступники, їх функції.

БАЗОВА ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко А. М., Лутфолін В. С., Юрас І. І., Пашенко В. О. Методики викладання і вивчення інтегрованого курсу „Теорія та історія педагогіки” – К., 1996
2. Ващенко Е. Г. Виховний ідеал. — Полтава, 1994
3. Волкова Н.П. Педагогіка. – К., 2001.
4. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Педагогіка: теорія та історія. Навч. посібник. – К., 1995.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник – К., 1997
6. Дидактика современной школы. /Под. ред. В.А. Онищука. – К., 1987.
7. Дидактика средней школы. /Под ред. М.Н. Скаткина. – М., 1982.
8. Дубасенюк О.А. Педагогічні завдання та задачі з курсу педагогіки: Навч. посібник для викл. та студ. вищих навч. пед. закладів II- IV рівня акредитації. – ЖДПУ, 2003. – 108 с.
9. Иванов И.П. Педагогика коллективных творческих дел: пособие для учителя. – К., 1991.
- 10.Ильина Т.А. Педагогика. – М., 1984.
- 11.Ингенкамп К. Педагогическая диагностика. – М., 1991
- 12.Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання – К., 1997
- 13.Касьяненко М. Д. Педагогіка співробітництва – К., 1993
- 14.Кларин М.В. Инновационные модели обучения в зарубежных педагогических поисках. – М., 1994. – 222 с.
- 15.Кондрашова Л.В. Сборник педагогических задач. – М., 1987.
- 16.Лозова В.І., Москаленко П.Г., Троцько Г.В. Педагогіка. Розділ “Дидактика”. – К., 1993.
- 17.Лозниця В.С. Психологія і педагогіка: основні положення. Навчальний посібник для самостійного вивчення дисципліни. – К., 1999.
- 18.Мойсеюк Н. Є. Педагогіка – К., 2001
- 19.Монахов Н.И. Изучение эффективности воспитания: теория и методика. – М.,1981.
- 20.Основи національного виховання/За ред. В.Г.Кузя. – К., 1993.
- 21.Педагогіка. / За ред. Л.М. Алексюка. – К., 1985.
- 22.Педагогіка. / За ред. М.Д. Ярмаченко. – К., 1986.
- 23.Педагогика / Под ред. В.А.Сластенина. – М., 1997.
- 24.Подласый И. П. Педагогика.Новый курс: учебник для студентов педагогических в 2 кн.– М., 1999.
- 25.Практикум з педагогіки / за ред. О. А. Дубасенюк – Житомир, 2002
- 26.Смирнов В. И. Общая педагогика в тезисах, дефинициях, иллюстрациях – М., 1999
- 27.Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К., 1985.
- 28.Томан І. Як удосконалити самого себе. – К., 1988.
- 29.Харламов И. Ф. Педагогика – М., 1999
- 30.Фіцула М. М. Педагогіка – Тернопіль, 1999
- 31.Фридман Н.М., Каплунович И.Н., Пушкина Т.А. Изучение личности учащегося и ученического коллектива. – М.,1988.
- 32.Шилова М.И. Изучение воспитанности школьников. – М., 1982.

СЛОВНИК

1. **Алгоритм** – сукупність та послідовність дій, правил для рішення певної задачі.
2. **Аналіз уроку** – важливий етап уроку, який відображає вміння учителя не просто фіксувати ті чи інші факти, але й виявляти причини позитивного та негативного, свої помилки та помилки інших, що є умовою підвищення його кваліфікації.
3. **Бесіда** – діалогічний метод навчання, суть якого полягає в тому, що учитель шляхом уміло поставлених питань спонукає учнів до роздумів, до аналізу в певній логічній послідовності фактів і явищ, що вивчаються, і самостійному формуванню відповідних теоретичних висновків та узагальнень.
4. **Вікові особливості** – характерні для певного періоду життя анатомо-фізіологічні, психічні та соціальні властивості.
5. **Вікова періодизація (класифікація)** – поділ цілісного життєвого циклу людини на вікові відрізки (періоди), що вимірюються роками.
6. **Викладання** – впорядкована діяльність педагога по реалізації мети навчання, забезпечення інформування, виховання, розуміння, практичного застосування.
7. **Виховання (М. Монтессорі)** – активне сприяння нормальному розвитку життя дитини.
8. **Виховання (М. Фіцула)** – система виховних заходів, спрямованих на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості.
9. **Виховання (І. Харламов)** – засіб, покликаний сприяти росту особистості, людської дійсності.
10. **Виховання (філософія)** – це відтворення соціального досвіду у індивіду як переклад людської культури у індивідуальну форму існування.
11. **Виховання (у широкому соціальному значенні)** – це передача накопиченого досвіду від старших поколінь до молодших.
12. **Виховання (у вузькому соціальному значенні)** – спрямований вплив на людину з боку суспільних інстинктів з метою формування в нього певних знань, поглядів, переконань, моральних цінностей, політичних орієнтацій, підготовки до життя.
13. **Виховання (у широкому педагогічному значенні)** – це спеціально організований, цілеспрямований та керований вплив колективу, вихователів та вихованців з метою формування в нього бажаних якостей, які здійснюються у навчально-виховних закладах і охоплює весь навчально-виховний процес.
14. **Виховання (у вузькому педагогічному значенні)** – це процес та результат виховної роботи, спрямованої на вирішення конкретних виховних задач.
15. **Виховання** – цілеспрямований, спеціально організований процес взаємодії вихователя і вихованців з метою формування позитивних властивостей та якостей особистості.
16. **Вихованість** – комплексна властивість особистості, яка характеризується наявністю і рівнем сформованості у неї суспільно значущих якостей, що відображають всебічність її розвитку.
17. **Вихователь** – у широкому значенні – особа або організація, яка здійснює виховання; людина, яка покликана або призначена передавати досвід

попередніх поколінь молоді; у вузькому значенні – посадова особа, яка займається вихованням дітей і молоді у навчально-виховних закладах.

18. **Виховна робота** – це реалізація комплексу виховних заходів, які класний керівник вважає цілесобразним і які спрямовані на розвиток особистості учня та учнівського колективу.

19. **Вправа** – це метод навчання, що полягає у повторенні певних дій, під час яких учні виробляють уміння й навички застосовування вже набутих знань.

20. **Групова форма** – спосіб організації навчальної роботи, за якою ставиться певне завдання для групи школярів у межах загальної мети (ланкова бригадна, кооперативно-групова, диференційовано-групова).

21. **Державний стандарт** – збір норм і положень, що визначають державні вимоги до освіченості учнів і випускників шкіл на рівні початкової, базової та повної загальної середньої освіти, а також гарантії держави щодо її здобуття.

22. **Детермінізм** – філософське вчення, про об'єктивний закономірний взаємозв'язок та причинну обумовленість усіх явищ.

23. **Ділова гра** – форма організації навчальної діяльності, у ході якої в ігровій формі вирішуються важливі учбові завдання.

24. **Діяльність** – вся різноманітність занять людини, все те, що вона робить; форма прояву активного ставлення людини до оточуючої дійсності.

25. **Дидактика** – галузь педагогіки, яка досліджує закономірності процесу навчання та розробляє теорію освіти й навчання.

26. **Дискусія** – словесний метод навчання, при якому здійснюється суперечка, обговорення будь-якого питання.

27. **Диференційоване навчання** – врахування індивідуальних особливостей учнів в усіх формах та методах, коли учні групуються на основі певних спільних особливостей для навчання та виховання.

28. **Догматичне навчання** – вид навчання, суть якого зводиться до того, щоб зміст усіх навчальних предметів завчався напам'ять; така організація навчання, при якій: знання, що підлягають засвоєнню, надаються у готовому вигляді, бездоказово; заучування знань механічне, не вимагає їх розуміння й осмислення; відтворення знань дослівно.

29. **Домашнє завдання** – складова частина навчального процесу, яка полягає у виконанні учнями за завданням учителя самостійної навчальної і практичної роботи після уроків.

30. **Досвід** – відомі людям знання, уміння, способи мислення, моральні, етичні, правові норми – тобто все, що створено у процесі історичного розвитку людства.

31. **Загальна освіта** – сукупність основ наук про природу, суспільство, мислення, мистецтво, а також відповідних умінь і навичок, необхідних кожній людині незалежно від її професії.

32. **Загальна форма навчання** – способи організації навчальної діяльності на уроках та інших конкретних формах навчання.

33. **Загальна середня освіта** – полягає у засвоєнні школярами основ наук, необхідних для всебічного розвитку, формування поглядів, переконань, найважливіших рис особистості, підготовки до участі в різноманітних видах діяльності, до отримання професійної освіти; цілеспрямований процес засвоєння систематизованих знань про природу, людину, суспільство, культуру та

виробництво засобами пізнавальної та практичної діяльності, результатом якого є інтелектуальний, соціальний і фізичний розвиток особистості, що є основою для подальшої освіти і трудової діяльності.

34. **Загальні методи** – методи, що застосовуються в школі при вивченні різних навчальних предметів.

35. **Задатки** – потенції розвитку певних психологічних якостей, які реалізуються або не реалізуються.

36. **Закономірності** – більш–менш стійкі зв'язки та залежності всередині процесу та між процесом і явищами зовні.

37.

38. **Закон** – строго фіксована закономірність; внутрішній постійний та необхідний зв'язок між явищами, процесами та системами.

39. **Засоби** – матеріальні та нематеріальні (духовні) цінності, які сприяють підвищенню ефективності будь-якого процесу.

40. **Засіб виховання** – матеріальні та матеріалізовані (духовні) предмети, які використовують у процесі виховання для підвищення його ефективності.

41. **Засіб навчання** – матеріальні або матеріалізовані (духовні) предмети(цінності), які сприяють досягненню дидактичної мети.

42. **Зворотний зв'язок** – передача інформації про стан керованого об'єкта керуючому об'єкту.

43. **Здібності** – індивідуально-психологічні особливості, які є умовою для виконання продуктивної діяльності.

44. **Зміст виховання** – система цінностей світової і національної культури, яку учні повинні засвоїти, зберегти і розвинути відповідно до поставленої мети і завдань виховання.

45. **Зміст виховання** – відображає в єдності його загальну мету, завдання, складові частини – виховання у різних напрямках різних якостей і те, яким чином це відбувається, тобто форми, методи, засоби.

46. **Зміст освіти** – це система наукових знань, умінь і навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних здібностей учнів, формування їх світогляду, моралі, поведінки, підготовку до суспільного життя.

47. **Зміст уроку** – певний обсяг навчального матеріалу та система методів, загальних форм, засобів, спрямованих на допомогу учням у засвоєнні знань, формуванні умінь та навичок.

48. **Знання** – перевірені практикою результати пізнання навколишнього світу, його вірне відображення у мозку людини; цілісна система відомостей, накопичених впродовж всього періоду розвитку науки.

49. **Зона актуального розвитку** – досягнутий рівень розвитку – система умінь та навичок, яку дитина вже опанувала.

50. **Зона найближчого розвитку** – “завтрашній день дитини” – коло умінь, яке вона не може опанувати самостійно, тільки за умови допомоги дорослих.

51. **Ідеал** – уявлення про зразок людської поведінки і стосунків між людьми, що виходять із розуміння мети життя.

52. **Індивідуальність** – людина, яка характеризується з боку своїх соціально значущих відмінностей від інших людей; своєрідність психіки та особистості індивіда, її неповторності (і генетичної і соціальної).

53. **Індивідуальний підхід** – принцип педагогіки, якій передбачає

організацію педагогічної взаємодії з врахуванням індивідуальних особливостей учнів, виховання, умов життя; принцип педагогіки, за яким навчально-виховна робота має бути заснована на знаннях рис особистості, умов життя кожної дитини; дійова увага до кожного учня, його творчої індивідуальності.

54. **Індивідуальна робота** – реалізація індивідуального підходу, що включає в себе як особистісний контакт з учнем, так і опосередкований вплив на нього через колектив, родину, яка потребує довготривалої та систематичної роботи, варіювання організаційних форм і методів роботи з врахуванням індивідуальних особливостей кожного учня для забезпечення всебічного та цілісного розвитку.

55. **Індивідуалізація** – це така організація навчального процесу, при якій вибір способів, прийомів, темпу навчання, враховує індивідуальні особливості учнів, рівень розвитку їх здібностей; особлива організація навчального процесу, яка спрямована на здійснення вимог індивідуального підходу.

56. **Індивідуальна форма організації навчання** – передбачає виконання школярем навчального завдання самостійно на рівні його навчальних можливостей та без взаємодії з іншими школярами, з використанням допомоги вчителя безпосередньо чи опосередковано.

57. **Індивідуалізована форма організації навчання** – передбачає таку організацію діяльності на уроці, за якою вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні розбіжності учнів, рівень розвитку їх здібностей до навчання (багатоваріантні контрольні та самостійні роботи, реферати, робота за спеціальними завданнями).

58. **Індивідуальне навчання** – один з способів організації навчально-виховного процесу, при якому здійснюється педагогічний вплив учителя на учня, який перебуває поза колективом.

59. **Інновація** – продукт або найвищий прояв педагогічної творчості, власний доробок окремого автора (учителя, науковця, колективу); нововведення в освітньому процесі (мета, зміст, принципи, структура, форми, методи, засоби, технології навчання, виховання, управління), ядром якого є нова освітня ідея, шляхом реалізації - експериментальна діяльність, носієм - творча особистість.

60. **Інноваційна технологія** – педагогічна технологія, що спрямована на задоволення актуальних потреб системи освіти, спирається на використання нових знань, базуються на мотивації суб'єктів педагогічної діяльності, мають на меті подолання наслідків деструктивних процесів у системі освіти або виведення закладу освіти на більш високій, конкурентоспроможний рівень.

61. **Календарний план виховної роботи класного керівника** – шкільний документ, у якому представлено науково обґрунтоване проектування становлення та розвитку класного колективу і кожного вихованця.

62. **Класифікація** – групування об'єктів за певними ознаками і встановлення між ними зв'язків.

63. **Класний керівник** – учитель, який здійснює навчально-виховну роботу в довіреному йому класі.

64. **Компонент інваріантний** змісту освіти (державний) – забезпечує необхідний для кожного учня базовий рівень знань, умінь і навичок.

65. **Компонент варіативний** змісту освіти (регіональний та шкільний) – забезпечує включення у навчальний план предметів за інтересами і потребами учнів.

66. **Концепція** (лат.) – система опису певного предмету або явища, яка сприяє його розумінню, трактуванню, виявленню керівних ідей його побудови або функціонування.

67. **Контроль за навчально-пізнавальною** діяльністю школярів – складова частина навчального процесу – умова руху вперед, тому що учень знає власний рівень ЗУН; досягнення та на що варто звернути увагу.

68. **Лабораторний метод** – вид дослідницької самостійної роботи учнів, що проводиться за завданням вчителя в спеціально пристосованому для проведення дослідів приміщенні, де є необхідне обладнання; практичний метод навчання, оснований на проведенні експериментів, тобто на створенні умов, які дозволяють виявити будь-яке явище для дослідження причин його вияву, протікання.

69. **Лекція** – це монологічна форма навчальної роботи, що являє собою інформативно-доказовий виклад матеріалу в царині наук про природу і суспільство, техніку і культуру.

70. **Людина** – поняття біологічне, належить до певного біологічного виду.

71. **Методологія** – вчення про принципи побудови форми, засоби науково-пізнавальної діяльності.

72. **Методологія педагогіки** – сукупність теоретичних положень про педагогічне пізнання перетворення дійсності.

73. **Методологічні основи** – сукупність вихідних філософських ідей, які лежать в основі дослідження природних або суспільних явищ і які чинять вирішальний вплив на теоретичну інтерпретацію цих явищ; науковий фундамент з позицій якого дається пояснення основних педагогічних явищ і розкривається її закономірності.

74. **Мета** – те, до чого прагнуть, що треба здійснити, образ необхідного майбутнього.

75. **Мета виховання** – попередньо визначені (прогнозовані) результати підготовки підростаючого покоління до життя, що відображаються у їх особистісному розвитку і формуванні, яких прагнуть досягнути у процесі виховної роботи; сукупність властивостей особистості, до виховання яких прагне суспільство.

76. **Мета навчання** – ідеальна модель, бажаний результат засвоєння змісту освіти.

77. **Методологія** – вчення про принципи побудови форми, засоби науково-пізнавальної діяльності.

78. **Методологія педагогіки** – сукупність теоретичних положень про педагогічне пізнання перетворення дійсності.

79. **Методологічні основи** – сукупність вихідних філософських ідей, які лежать в основі дослідження природних або суспільних явищ і які чинять вирішальний вплив на теоретичну інтерпретацію цих явищ (Харламов).

80. **Методологічні основи** – це науковий фундамент з позицій якого дається пояснення основних педагогічних явищ і розкривається її закономірності (Фіцула).

81. **Метод** – шлях, спосіб пізнавальної, практичної діяльності людей, досягнення передбаченої мети.

82. **Метод виховання** – шлях і спосіб спільної взаємопов'язаної діяльності вихователів і вихованців з метою досягнення виховних цілей.

83. **Метод виховання (Макаренко)** – інструмент дотику до особистості.
84. **Метод навчання** – це способи впорядковані взаємозв'язаної діяльності вчителя і учнів, які спрямовані на досягнення мети освіти.
85. **Методи науково-педагогічних досліджень** – прийоми, процедури та операції емпіричного і теоретичного пізнання й вивчення явищ педагогічної діяльності; сукупність прийомів і операцій, спрямованих на вивчення педагогічних явищ і вирішення різноманітних науково-педагогічних проблем.
86. **Метод ілюстрації та демонстрації** – наочний метод навчання, який передбачає показ конкретних предметів та явищ навколишньої дійсності чи їх зображень, які сприймаються за допомогою органів чуттів.
87. **Метод роботи з книгою** – спосіб організації самостійної роботи учнів з друкованим текстом, що дає їм змогу глибоко осмислити матеріал, закріпити його, виявити самостійність у навчанні.
88. **Метод узагальнення незалежних характеристик** – обробка дослідником інформації про учня, що надійшла з різних джерел.
89. **Методика КТС** – організація колективних творчих справ, які поєднують у сумісній діяльності вихователів і вихованців.
90. **Методична робота у школі** – форма організації цілеспрямованої діяльності вчителя над вдосконаленням свого фахового рівня.
91. **Методичне об'єднання** – одна з організаційних форм колективної методичної роботи в системі підвищення кваліфікації вчителів.
92. **Методичне об'єднання класних керівників** – одна з організаційних форм колективної методичної роботи у системі підвищення кваліфікації вчителів.
93. **Модуль** – відносно цілісний і логічно завершений елемент побудови навчального курсу, що, як правило, відповідає середній за обсягом навчальній темі.
94. **Модульне навчання** – підхід до навчання, який містить у собі дві сторони: організаційну (модульний навчальний план, модульний розклад, модульний календарний план) та процесуальну (модуль, модульний урок).
95. **Модульний урок** – це структура та послідовність елементів уроку, кожен з яких включає в себе порцію змісту навчального матеріалу і керівництво до роботи з ним засноване на варіативності рівнів його складності та шляхів руху від одного учбового елементу до другого.
96. **Мораль** – система ідей, принципів, законів і норм поведінки та діяльності, які регулюють взаємовідносини, дії, вчинки людей з метою збереження цілісності певної соціальної спільності.
97. **Моральна зрілість** – якість особистості, яка сформувалася під впливом конкретно-історичних суспільних і індивідуальних умов, навчання, морального виховання, самовиховання.
98. **Моральна свідомість школяра** – одна із сторін суспільної свідомості, її суб'єктивно-ідеальна форма, яка у вигляді уявлень і понять відображує реальні відношення і регулює моральну сторону його діяльності.
99. **Моральне виховання** – один з видів виховання, який передбачає цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвиток моральних почуттів та формування звичок й навичок моральної поведінки відповідно до певної ідеології.
100. **Моральний вчинок** – специфічний вид розумово-вольової дії, необхідна складова діяльності людини, вияву її характеру і поведінки.

101. **Моральний досвід** – відповідний рівень сформованості моральних знань, моральних ставлень, моральної діяльності.
102. **Моральний ідеал** – вираження вимог суспільства до людей у вигляді конкретного образу морально досконалої людини.
103. **Моральні звички** – корисні для суспільства стійкі форми поведінки, які стають потребою людини і здійснюються у будь-яких ситуаціях і умовах.
104. **Моральні переконання** – пережиті та узагальнені моральні принципи та норми.
105. **Моральні почуття** – виражають запити, оцінки, відношення, спрямованість духовного розвитку особистості.
106. **Моральні принципи** – одна з форм моральної свідомості, в якій найбільш узагальнено виражені моральні вимоги людства.
107. **Моральні цінності** – одна з форм виявлення моральних ставлень суспільства до абсолютних, національних, громадських, сімейних цінностей.
108. **Моральність** – характеристика особливого виду практичної діяльності людей, що мотивується моральними ідеалами, переконаннями, нормами, принципами.
109. **Морально зріла людина** – особистість, яка здатна сама на себе впливати.
110. **Мотив** – спонукальна причина дії і вчинків людини, яка безпосередньо пов'язана із задоволенням потреб; усвідомлена причина, яка обумовлює вибір дій і вчинків; предмет, який спонукає до вибору дій.
111. **Мотивація** – система мотивів або стимулів, яка спонукає людину до конкретних форм діяльності або поведінки.
112. **Навчання** – це цілеспрямований процес взаємодії вчителя і учнів, у ході якого здійснюється засвоєння знань, формування вмінь і навичок.
113. **Навички** – здатність виконувати певні дії автоматично; автоматизовані уміння: рухові (моторні), чуттєві (сенсорні), розумові (інтелектуальні).
114. **Навчальна програма** – це державний нормативний документ, в якому розкривається зміст освіти з кожного предмета в кожному класі і визначається система наукових знань, світоглядних і морально естетичних ідей, практичних умінь і навичок, якими необхідно опанувати учням і кількість годин на їх вивчення.
115. **Навчальний план** – це державний нормативний документ, який визначає підсумоване навантаження учнів і його розподіл за етапами навчання і класами, встановлює перелік навчальних предметів, обов'язковий для вивчення в усіх школах, а також рухомий компонент, що включає навчальні предмети, які вводяться за розсудом регіонів і шкіл;
116. **Навчальний предмет** – дидактично обґрунтована система знань, умінь і навичок, відібраних із відповідної науки чи мистецтва для вивчення в навчальному закладі.
117. **Навчальний посібник** – книга, в якій матеріал розширює межі підручника, містить додаткові, найновіші а також довідкові відомості (довідники, хрестоматії, словники, збірники вправ і задач, тощо).
118. **Навчальна програма** – державний нормативний документ, у якому розкривається зміст освіти з кожного предмету в кожному класі і визначається система наукових знань, світоглядних і морально-естетичних ідей, практичних

умінь та навичок, якими необхідно опанувати учням, і кількість годин на їх вивчення.

119. **Народне виховання** – це виховання дітей на культурно історичному досвіді рідного народу, його традиціях, звичаях і обрядах, багатовіковій мудрості, що забезпечує етнізацію дітей як необхідний і невід’ємний складник їх соціалізації.

120. **Об’єкт педагогіки** – система педагогічних явищ.

121. **Онтогенез** – повний цикл індивідуального розвитку.

122. **Опитування** – методи одержання певної інформації, оснований на усному або письмовому зверненні до досліджуваної сукупності людей із запитаннями, зміст яких ставить проблему дослідження на емпіричному рівні.

123. **Організація педагогічних досліджень** – взаємозв’язок складових елементів дослідницької роботи.

124. **Освіта** – це процес і результат засвоєння учнями систематизованих знань, умінь і навичок, формування на їх основі наукового світогляду.

125. **Особистість** – соціальна характеристика людини, вказує на ті його якості, які формуються під впливом суспільних відносин, відносин з іншими людьми – продукт і суб’єкт певного соціального середовища.

126. **Освітні технології** – стратегії розвитку національного, державного, регіонального і муніципального освітнього простору.

127. **Основна середня освіта** – фундамент загальноосвітньої підготовки всіх школярів, формує в них готовність до вибору подальшого профілю навчання і здобуття освіти.

128. **Парна форма** – така організація навчальної роботи, за якою спільну роботу виконують дві особи: учень-учень (взаємоперевірка, взаємоопитування, взаємодиктант); учитель-учень (залік, іспит, консультація).

129. **Педагогіка** – наука про виховання людини.

(С.Ф. Збандуто) – наука про виховання, освіту і навчання підростаючого покоління.

(І.К. Підласий) – наука про виховання людини.

(М.М. Фіцула) – це сукупність теоретичних і прикладних наук, що вивчають процеси виховання, навчання і розвиток особистості людини.

(А.С. Макаренко) – найдіалектичніша, найрухливіша, найскладніша, найрізноманітніша.

130. **Педагогічні дослідження** – свідомий цілеспрямований пошук шляхів удосконалення педагогічного процесу з використанням певного наукового апарату, наукових методів.

131. **Педагогічний консилиум** – нарада, консультація вчителів з метою більш глибокого вивчення успішності та поведінки школярів і виробленню шляху подальшої роботи з ними щодо усунення виявлених недоліків в їх навчанні, розвитку, вихованні.

132. **Педагогічна технологія** – конструювання систем навчання і виховання з точно заданими цілями, досягнення яких має піддаватися чіткому опису і визначенню, та оперативним зворотним зв’язком і корекцією, що пронизують весь процес.

133. **Пізнавальний інтерес** – інтерес до пізнання, у процесі якого відбувається оволодіння змістом навчальних предметів та необхідними навичками інтелектуальної праці.

134. **Предметна педагогічна технологія** (навчальна технологія) – сукупність методів і засобів для реалізації визначеного змісту навчання в межах одного предмета.

135. **Персонал-технологія** (персоніфікована технологія) – відображення досвіду педагогів-новаторів.

136. **Педагогіка співробітництва** – педагогічна теорія, використання якої призводить до стимулювання творчого саморозвитку особистості вчителя та учнів, допомагає усвідомлювати індивідуальні задатки, нахили, здібності та ефективно розвивати їх.

137. **Підручник** – державний нормативний документ, який викладає зміст навчального предмету відповідно до програми.

138. **План** – документ, у якому подано планування діяльності на конкретний час (конкретизація програми).

139. **Планування** – усвідомлене, цілеспрямоване прогнозування цілей виховання та шляхів їх досягнення.

140. **Повна середня освіта** – забезпечує поглиблене засвоєння знань з базових дисциплін та за вибором, формування цілісних уявлень про природу, людину, суспільство, культуру, виробництво, громадянську позицію особистості, надає можливість здобуття освіти вищого рівня.

141. **Політехнічна освіта** – сукупність знань про головні галузі і наукові принципи виробництва й озброєння загально технічними вміннями, необхідним для участі в продуктивній праці.

142. **Пояснювально-ілюстративне навчання** – вид навчання за яким учням не просто повідомляють готові знання, а пояснюють їх, обґрунтовують, коментують;

143. **Прийом навчання** – це деталь методу, тобто часткове поняття по відношенню до загального поняття “метод”.

144. **Принципи навчання** – визначена система вихідних, основних дидактичних вимог до навчання, виконання яких забезпечує його необхідну ефективність.

145. **Проблемне навчання** – це така організація процесу навчання, основа якої полягає в утворенні в навчальному процесі проблемних ситуацій, вирішення і вирішення учнями проблем.

146. **Програмоване навчання** – вид навчання з використанням програми управління процесом засвоєння знань, умінь та навичок, складеної так, що на кожному ступені навчального процесу чітко обумовлюються ті знання, вміння, навички, які мають бути засвоєнні і контролюється процес засвоєння.

147. **Професійна освіта** – сукупність знань, практичних умінь і навичок, необхідних для виконання роботи в певній галузі трудової діяльності.

148. **Профорієнтація** – це науково обґрунтована система соціально-економічних, психологічних, виробничо-технічних та індивідуальних заходів, що спрямовані на надання допомоги учням у професійному самовизначенні згідно з особистісними здібностями, можливостями, покликаннями та у розрахунку з потребами суспільства.

149. **Предмет** – визначає аспект розгляду, дає уявлення про спосіб розгляду об’єкта дослідження.

150. **Предметом педагогіки** є дослідження сутності розвитку та формування особистості людини та розробка на цій основі теорії та методики

виховання як спеціально створеного процесу.

151. **Прийом виховання** – це своєрідна частина, деталь методу, необхідна для більш ефективного застосування методу в умовах конкретної ситуації.

152. **Принципи виховання** – основоположні, керівні ідеї, правила на основі яких потрібно здійснювати процес виховання для підвищення його ефективності.

153. **Програма** – планування діяльності на далеке майбутнє.

154. **Протириччя** – це протилежні початки, які зіткнулися у конфлікті.

155. **Рейтинг** – метод оцінювання тих чи інших сторін діяльності компетентними суддями.

156. **Результат** – зміни між початковим і кінцевим станом, які ми спостерігаємо у поведінці вихованців.

157. **Результат уроку** – зміни у знаннях, уміннях та навичках учнів відносно початкового рівня.

158. **Розвиваюче навчання** – вид навчання, при якому відмічається спрямованість принципів, методів і прийомів навчання на досягнення найбільшої ефективності розвитку пізнавальних можливостей школярів: сприймання, мислення, пам'яті, уяви.

159. **Розповідь** – монологічний словесний метод навчання, який являє собою живий, образний, емоційний виклад будь-якого питання, що містить переважно фактичний матеріал;

160. **Розвиток** – це процес та результат кількісних та якісних змін, які відбуваються з людиною від народження до смерті під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів (спадковість, середовище, виховання, активність).

161. **Розумове виховання** – цілеспрямована діяльність вихователя по розвитку розумових сил та мислення учнів, культури розумової праці.

162. **Розумовий розвиток** – процес становлення розумових сил та мислення учнів, який відбувається в результаті всіх можливих життєвих впливів.

163. **Розумові сили** – певна ступінь розвиненості розуму, який робить людину здійсною до накопичення знань, здійснення основних розумових операцій, оволодіння інтелектуальними уміннями, які пов'язані з різними сторонами мислення і характером розумової діяльності людини.

164. **Самовиховання (Макаренко)** – це цілеспрямований процес формування морально-психологічних якостей особистості.

165. **Самовиховання** – свідоме та цілеспрямоване діяльність людини по вдосконаленню своєї особистості.

166. **Самоосвіта** – це освіта, яка одержується поза навчальними закладами, шляхом самостійної роботи.

167. **Світогляд** – це узагальнена система поглядів, переконань, ідеалів, в яких людина виражає своє ставлення до оточуючого її природного та соціального середовища.

168. **Семінар** – це форма організації повторення і контролю за вивченим матеріалом, яка полягає в обговоренні колективом класу самостійно підготовлених учнями доповідей, рефератів, повідомлень, вузлових питань даного розділу.

169. **Середовище** – оточення, реальна дійсність в умовах якої відбувається розвиток людини.

170. **Сімейне виховання** – вид виховної діяльності, що здійснюється

батьками чи особами, які їх замінюють, та обумовлює розвиток людини на всіх стадіях її життя.

171. **Сімейна педагогіка** – галузь педагогічної науки, об'єкт якої – процес формування особистості у сім'ї, предмет – закономірності, протиріччя, специфіка формуючого впливу сім'ї.

172. **Скласти план** – визначити виховні завдання на конкретний період, сформуванню структуру і модель виховної системи, програму виховних дій.

173. **Спеціальні методи** – методи, які застосовуються при вивченні окремих навчальних предметів.

174. **Структура** – зв'язок та послідовність елементів певного явища або процесу, які пов'язані між собою певними зв'язками

175. **Спілкування** – форма активності особистості, яка породжується потребам у сумісній життєдіяльності та обміні інформацією, проявляється у встановленні та розвитку контактів між людьми, формуванні міжособистісних стосунків.

176. **Спостереження** – систематичне цілеспрямоване вивчення об'єкта дослідження, яке дає змогу отримати первинну інформацію у вигляді сукупності емпіричних тверджень.

177. **Спадковість** – передача від батьків до дітей певних якостей та особливостей, закладених у генетичній програмі.

178. **Стимул** – організований вплив на свідомість, почуття і волю людей з метою підвищення трудової і громадської активності їх, дотримання норм і правил поведінки в громадському середовищі і побуті.

179. **Стимулювання** – спонукання, здійснений поштовх, імпульс до думки, почуттів і дії.

180. **Схильність** – привабливість, потяг до якого-небудь виду діяльності.

181. **Темперамент** – обумовлений типом вищої нервової діяльності.

182. **Технологія** – (як процес) керована система з передбачуванним результатом; у широкому розумінні - це розробка визначеної ідеї.

183. **Технологічний підхід** – конструювання і здійснення такого навчального процесу, який гарантує досягнення поставлених цілей за рахунок оперативного зворотного зв'язку та корекції, які пронизують увесь процес.

184. **Типологія** – результат типологічного опису і зіставлення об'єктів за певними ознаками.

185. **Тип уроку** – один з елементів певної топології.

186. **Труд** – цілеспрямована діяльність, що спрямована на задоволення своїх життєвих потреб, необхідна умова існування і розвитку суспільства, основа життєдіяльності людини.

187. **Трудове виховання** – один з напрямів виховання, який спрямований на усвідомлення дітьми, підлітками, юнацтвом цінностей трудового життя.

188. **Уміння** – здатність належно використовувати певні дії, заснована на доцільному використанні людиною набутих знань.

189. **Урок** – це така організаційна форма роботи в школі, за якої вчитель у рамках точно встановленого часу з постійним складом учнів однакового віку за твердим розкладом вирішує певні навчально-виховні завдання.

190. **Учіння** – діяльність учнів, яка передбачає їхню свідому активність, спрямовану на засвоєння змісту освіти.

191. **Характер** – відображення відношення особистості до оточуючої

дійсності, волі, здібності, особливості пізнавальної діяльності.

192. **Фактор** – постійно діючі обставини, які мають суттєве і навіть визначне значення у розвитку явища, що вивчається.

193. **Факультатив** – форма диференційованого навчання, мета якого полягає в поглибленні загальноосвітніх знань, трудової підготовки, розвитку різнобічних інтересів і здібностей школярів.

194. **Формування** – розвиток особистості під впливом виховання.

195. **Форма** – зовнішній вираз будь-якого змісту.

196. **Форма виховання** – зовнішній вираз узгодженої діяльності вихователя і вихованців, спрямований на досягнення певної виховної мети.

197. **Форма навчання** – різновид побудови, організації навчального процесу – цілеспрямована організація спілкування в процесі взаємодії учителя і учнів, що характеризується розподілом навчальних організаційних функцій, добором і послідовністю ланок навчальної роботи, режимом часовим і просторовим.

198. **Фронтальна робота** – це форма організації навчання, при якій вчитель ставить перед класом питання або пізнавальні завдання, у вирішенні яких беруть участь всі учні у достатньо швидкому темпі (фронтальна бесіда, фронтальне опитування, фронтальний виклад матеріалу, фронтальне виконання вправ).

199. **Функція** – обов'язок, коло діяльності, призначення, роль.

200. **Економічне виховання** – спеціально організована педагогічна діяльність, що спрямована на розвиток економічного мислення сучасної людини у масштабах своєї сім'ї, виробництва, держави.

201. **Експеримент** – метод вивчення об'єкта за яким дослідник активно і цілеспрямовано впливає на нього завдяки створенню штучних умов або використанню природних умов, необхідних для виявлення відповідної властивості.

202. **Екскурсія** – це форма організації педагогічного процесу, спрямована на вивчення учнями поза межами школи, але під керівництвом вчителя, певних предметів, явищ, процесів шляхом живого і безпосереднього їх сприймання.

203. **Емпіризм** – філософський напрям, який визнає чуттєве сприймання та досвід єдиним джерелом пізнання.

204. **Естетика** – наука про загальні закономірності художнього сприйняття дійсності людиною, про суть форми відображення дійсності й перетворення життя за законами краси, про роль мистецтва у розвитку суспільства.

205. **Естетичне виховання** – напрям виховної роботи, який спрямований на формування у школярів бажання та умінь змінювати навколишнє “за законами краси”.

206. **Етика** – філософська наука, об'єктом вивчення якої є мораль, її природа, структура та особливості походження і розвитку моральних норм й взаємин між людьми в умовах суспільства.

207. **Ефективність** – відношення досягнутого результату (відповідно до того чи іншого критерію) до максимально досягнутого чи заздалегідь запланованого результату.

208. **Ефективність виховання** – відношення досягнутих результатів до передбаченої мети у процесі формування духовного обличчя, суспільно значущих якостей особистості, соціальних груп, суспільства в цілому.

ЗМІСТ

Вступ	3
Організаційно-педагогічний семінар	4
Предмет і категорії педагогіки	26
Педагогічна професія у сучасному суспільстві	36
Школяр, його розвиток та виховання.	48
Формування учнівського колективу та його вплив на особистість школяра	58
Сутність процесу виховання	67
Основні напрями виховання	79
Теми для самостійного опрацювання (модуль I)	89
Сутність процесу навчання	118
Зміст освіти в сучасній школі	129
Загальні методи та засоби навчання	138
Форми організації навчання	144
Урок як основна форма організації навчання	150
Теми для самостійного опрацювання (модуль II)	162
Базова література	208
Словник	209
Зміст	221

